ئیسماعیل تەنیا

بەسەرکردنەوە

٢٤ بابەتی ئەدەبی و رۆشنبیرییە

هەولێر ٢٠٠٥

ئیسماعیل تەنیا

بەسەرکردنەوە

"٢٤ بابەتی ئەدەبی و رۆشنبیرییە"

هەواڵنامەی کتێب

هەولێر ٢٠٠٥

هەواڵنامەی کتێب

* بەسەرکردنەوە "٢٤ بابەتی ئەدەبی و رۆشنبیرییە"

* ئیسماعیل تەنیا

* پیت چنین و نەخشەسازی و جیاکردنەوەی رەنگەکان: کۆمپیوتەری دەریا

* چاپخانەی کشتوکاڵ

* تیراژ: (٥٠٠) دانە

* چاپی یەکەم

لەکتێبخانەی گشتی هەولێر ژمارەی سپاردن (٦٢٤) ساڵی ٢٠٠٥ دراوەتێ

چەند تێبینییەك
پێش خوێندنەوەی (بەسەرکردنەوە)کان
خوێنەری بەڕێزو هێژا

هەوارنامەی کتێب

ئەو بیستو چوار بابەتەی لەدووتوێی ئەم کتێبەدا بڵاوکراونەتەوە، کۆمەڵێك راو سەرنجو بۆچوونی خۆمەو پێشتر بەشێوەی جیاجیا، لەگۆڤارو رۆژنامەکانی ناوەوەو دەرەوەی وڵات رووناکیان بینیووە. بۆیەش (بەسەرکردنەوە)یە، چونکە بەشێکی زۆریان پێشتر فەرامۆشکرابوون یان ئەو گرنگییەیان پێنەدرابوو کە دەبوایە پێیان بدرێت، من بەسەرمکردوونەتەوەو ئاوڕم لێداونەتەوە.

گرنگترین ئەو بابەتانەی ناو ئەم کتێبەش، کە پێشتر بەسەر نەکراونەتەوە یان لەم دیدگایەوە تیشکیان نەخراوتە سەر ئەمانەن؛ (بەسەرکردنەوەی زەنگی هەتاو، رۆمانۆکەی ونگە، رۆژنامەی رێگای ئازادی، ناڵەی پێشمەرگەیەك بۆ

مێژوو، ڕۆژنامەگەریی شاخو نهێنی، ڕۆژنامەی سەکۆ، لەمزگەوتەوە بۆ قوتابخانە،...).

ئەم بابەتانە، هەریەکەو لەبواری خۆیاندا گرنگیو تایبەتی خۆیان هەیەو مایەی پێزانینو زێتر بەدواداچوونە، کە دەکرێت ئەم بۆچوونانەی من، وەك دەستپێکێك کاری لەسەر بکرێتو، بابەتو لێکۆڵینەوەی فراوانو بەدواداچوونی زێتری لێبکەوێتەوە... بۆیەش لەشێوەی کتێبێکدا بڵاومکردوونەتەوە:

١-تاوەکو لەپەرشو بڵاوی ڕزگاریان ببێت.

٢-بەشێکیان تەنها لەدەرەوەی وڵاتو لەشوێنی وا بڵاوکراونەتەوە کە ئەو تیراژە زۆر نەبووە بەئاسانی دەست هەموو خوێنەرێك بکەوێت.

٣-وەك مافێکی ڕەوای خۆم، بەباشم زانی بابەتەکان، بەشێوەیەکی باشترو گونجاوتر بخەمە بەردەستی خوێنەران، کە پێش منیش، دەیان نووسەرو ڕۆژنامەنووسی کوردو غەیرە کورد، ئەم ڕێبازەیان پەیڕەو کردووە.

پاش خوێندنەوەشیان، خوێنەران هەقی خۆیانە ڕاو سەرنجی تایبەتی خۆیان هەبێتو لەگەڵ بۆچوونەکانی مندا یەکنەگرنەوە.

ئیسماعیل تەنیا

تشرینی یەکەمی ٢٠٠٤

وێنەی شیعری لای

"ئەحمەدی خانی"

هەواڵنامەی کتێب

سەرهەڵدانو هاتنە ئارای هەر جۆرە ئەدەبیاتێك، پێویستی بەکۆمەڵێك هەلو مەرجی بابەتیو مێژووییو خوودی‌یەوە هەیە، تاوەکو بتوانێت بڕسکێتو بەپێوە بوەستێت...

ئەدەبیاتی کرمانجی ژووروش، لەئانو ساتێکدا هاتەئاراوە، کە زەمینەیەکی باشو لەباری بۆ رەخسابوو... لەو سەردەمەدا؛ دەیان کارەساتو تراژیدیای لەژمارە بەدەر بەسەر میللەتی کورددا هاتبوو.. لە پێش دابەشبوونی کوردستان، لەنێوان هەردوو زلهێزەکەی سەفەویو عوسمانی، لەساڵی (١٥١٤)، یان روونتر بڵێین، لەدەستپێکی شەڕی (چاڵدێران)ەوە بگرە، تادەگاتە رۆژگاری ئەمڕۆمان... رەوتی دۆزی کورد، دەیان هەڵکشانو داکشانی بەخۆیەوە بینیووە... سەردەمانێك، خاوەن میرنشینو بڕیارو سەروەری خۆی بووەو هەر خۆی میرکوڕی زێدەکەی خۆی بووە... کاتێکیش کە چەرخی چەپگەرد بای داوەتەوە سەریو تەختو تاراجی داوەتە بەر رەشەبا، دووبارە

نسكۆو هەڵدێران بەرۆكی گرتۆتەوە... هەڵكەوتەی جوگرافیای كوردستان، یەكەم هاندەری چاوتێبڕینی دەوڵەتە زلهێزەكان بووە، بۆیە داگیركردنی ئەم زێدە پڕ لەفەرە بۆتە ماخولیایەكو لەمێشكیاندا، گینگڵی خواردۆتەوە.

پاش شەڕی (چاڵدێران)و بەڕەسمی دابەشبوونی لەنێوان ئەم دوو سەرە گەورەیەی ناوچەكە، هەریەكە بەپێی تواناو ئاوقاتی خۆی هەوڵی داوە، دڵی میرە كوردەكان — ئەوانەی خاوەن مەوقیعو جێی چاوان بووینە- بۆ لای خۆی كێش بكات... دەیان بەڵێنو گفتی پف دراویان بەكوردەكان دەدا... ئەوەش لەبەرچاوی رەشی ئەوان نەبوو، بەڵكو لەبەر ئەوە بوو؛ تاوەكو، رۆژێك لەرۆژان، لەكاتی لێقەومانو بەین تەنگیدا، بیانكەنە پارسەنگێكو پێیانەوە بخورن. میرە كوردەكانیش، لەبەرامبەر ئەوانەدا، داواكاریان دەخستە بەردەم عوسمانییەكان، تاوەكو سووكە سەربەخۆییەك بەدەست بهێننو خۆیان ببنە خاوەنی خۆیان...داوا هەرە گرنگەكانیشیان لەم خاڵانەی خوارەوەدا، خۆی دەنواند؛-

یەكەم: دەبێت میرنشینی كوردەكان، بەمیرات بێت... واتە؛ لەپاش باوك، نەوەكان جێی دەگرنو جڵەوی دەسەڵات دەگرنە دەست.

دووەم: دەبێ سنووری قەڵەمڕەوی میرنشینەكان، دیاری بكرێتو لەلایەن ئیمپراتۆریەتی عوسمانییەوە، بەڕەسمی دانی پێدابنرێت.

سێیەم: دیاربەكر (ئامەد)، بكرێتە پایتەختی كوردەكان.

سوڵتانەكانی عوسمانیش، هەر لەبەر ئەوەی دڵی میرە كوردەكان، نەڕەنجێو نەچنە پاڵ سەفەوییەكان، داواكانیان لێ قەبوول دەكردن. هەڵبەتە، دیاریكردنی سنوورو جۆری فەرمانڕەوایەتیو... خۆی لەخۆیدا، داننانە بەسەربەخۆییو دروستبوونی قەوارەی نەتەوایەتی... پاش وەدەستهێنانی ئەم جۆرە سەربەخۆ بوونە، میرە كوردەكان

هەواڵنامەی كتێب

کەوتنەخۆو پڕدانە سەر ئاوەدانکردنەوەی کوردستانو گەشەپێدانی شارەکان... دەیان مزگەوتی گەورە گەورەو گەرماوو دوکانو بازاڕو ڕێگاوبانی جۆربەجۆریان بنیات نـا. یەکێك لەبنەما سەرەکییەکانی زەمینە خۆشکردنیش بۆ هاتنەئارای ئەدەبێکی بەرز، دروستبوونی شارستانیەتێکی پێشکەوتووە... ئەم زەمینەیەش لەباربوو، بۆ دروستبوونی جۆرە ئەدەبیاتێك، کە جێ پەنجەی لەمێژووی شارستانیەتی کورددا، دیاربێتو لەدوارۆژدا، نەوەکانی بتوانن، شانازی پێوە بکەن...ئەوەبوو، هاوشان لەگەڵ ئەم ڕەوتە شارستانیەتە، وردە وردە، هەستی نەتەوایەتی لەناو ڕوناکبیرە کوردەکان، چەکەرەی کردو، هەستو سۆزی کوردینی هاتە جۆش... هەندێك لەمەلا گەورەکان، لەمزگەوتەکاندا، لەپاڵ دەرسو دەور بەزمانە بێگانەکان، زمانی پاراوی کوردیشیان، لەبوارەکانی ژیاندا بەکار دەهێنا.. دەرسو دەورو سیپارەی سوختەو فەقێیەکان، بۆنی کوردینیان لێدەهات... شاعیرەکان، دەستیان کردە شیعر نووسین بەزمانی دایكو بۆ مشتو ماڵ کردنی شیعرەکانیشیان، سوودیان لەشیعرو ئەدەبیاتی دەرو دراوسێ وەردەگرتو ئەدەبەکەی خۆیان پێ موتربە دەکرد.. سوودیان لەئەزموونی شاعیرانی فارسو عەرەب وەردەگرت، بەڵام ڕۆحێکی کوردانەیان دەبەردەکرد.

بەرەنجامی لەباربوونی ئەم زەمینەیەو، دەستو بردکردنی میرە کوردەکانو، هەستی کوردینی شاعیرەکان، جۆرە ئەدەبیاتێك سەریهەڵدا، کە توانی بەرگەی گێژەلووکەی زەمانو دەورانی فەلەك بگرێتو بەنەمری بمێنێتەوە... بەڕاشکاوییەوە، دەتوانین بڵێین؛ دەنگو سەدای مەلای جەزیریو فەقێ تەیرانو عەلی حەریریو...تاد، هزری ڕاچەنیووی هاوچەرخی میللەتی کوردن. چاندنی ئەم نەمامە لەلایەن ڕووناکبیرانی ئەوێ سەردەمێ، بووە ئەمری واقیعو، داگیرکەران نەیانتوانی خاشەبڕی بکەن. ئەمەیان، بووە پێنگاڤێك...

هەواڵنامەی کتێب

داگیرکەران، هەردەمێك ئیشیان بەكورد نەمابێ، لێیان كەوتوونەتە ملانو پەلپو بیانووی جۆربەجۆریان پێ گرتوون، تاوەكو شەرعیەتێك بدەنە هێرشە یەك لەدوا یەكەكانییان، بەنیازی سڕینەوەی ئاسەواری كورد... هەر ئەم نیازە چەپەڵانەو خۆلە بۆسەنانەی دوژمنان بووە، نەیهێشتووە، كورد بەئارامی لەماڵی خۆی سەربكاتە سەرسەرینو پلانو پڕۆژە، بۆ دوا ڕۆژی خۆی دابنێت.

پاش ئەم كاروانە پێشەنگەی شاعیرانی كورد، هزرێكی كوردی... ڕاچەنیوو... بزۆز... زیتو سرك، لەناو تراژیدیاو كارەساتو شەڕو پێكدادانو ماڵ وێرانكردن، لەهاڕژنی گریان دەدات، كە ئەویش (ئەحمەدی خانی) داهێنەرو نەمرە...

(خانی)، كاتێك كلاوڕۆژنەی ژیانی لێدەكرێتەوەو باخۆش دەبێت، بەدووربینێك سەیری دەوروبەری خۆی دەكات... دەبێ چی ببینێت؟! هەڵبەتە، كارەسات لەدوای كارەسات... لەناوچوونی میرنشینەكان... خۆ خۆری... كاولكردنی ژیاری كورد... سووتاندنو بەتاڵانبردنی عەقڵی كورد... دەبینێت... (خانی)، تەمەنی (٢٦) ساڵان بووە، بەچاوی خۆی، وێرانكردنی شاری (بەدلیس)ی لەلایەن توركەكان بینیووە. لەم بارەیەوە؛ (گەڕیدەی تورك ئەولیا چەلەبی لەساڵی ١٦٧٦ی زایینی لەكاتی داگیركردنیو وێرانكردنی شاری بەدلیسدا لەگەڵ لیژنەی تاڵان نووسدا بووە تەنیا لەم شارەدا، وەك دەنووسێ؛ حەوت باری حوشتر كتێب بون. كتێبخانەی تایبەتی میر پتر لە چوار هەزار دەستنووسی زۆر نایابو بەهاداری تێدا هەبوو كە هەموو دەبەرگ گیراوو نەخشێنراو بوون، لەمەڕ ئایینو تاریخو زمانو جانەوەرو گیاو گژو پزیشكیو تەشریحو پێوەدانو شیعرو قافیە بوونو دیوانە شیعریش گەلێك بوون. زۆریش وێنەو نەخشەو تابلۆی نایابی هەبوون)[1].

١ –بەرەو مێژوو، ڕەفیق سابیر، ل٦٤.

(خانی) بلیمەت، ناتوانێت چاو لەئاستی ئەم هەموو تاوانو، ناگوزوورییە نەتەوایەتییانە بپۆشێتو بەسەریاندا بازبدات، بۆیە لەرێگایەك دەگەرێت، کە بتوانێت کەفو کوڵو ئەندێشەی مێشكو دەروونی خۆی، بگەیەنێتە دەوروبەرو حاڵییان بکات... بۆ ئەم مەبەستەش پەنا دەباتە بەر کەلەپووری نەتەوایەتیو داستانی (مەمێ ئالان) دەکاتە پەسارگەیێكو داخی دەروونی خۆی لەپەنایەوە پێهەڵدەرێژێت... بەواتایەکی تر؛ (خانی مەوزوعی شاکارەکەی –مەمو زین– لەکەرەستەی خاوی ئەم داستانە وەرگرتووە)[1]و توانیوویەتی (لەشێوە دارشتنو چوارچێوە فۆلکلۆرییەکەی بیکاتە داستانێك کەچی کەمتر نەبێت لەداستانی گەلانی تر)[2] وێرای ئەوەش بیرو بۆچوونو فەلسەفەی خۆشی تێداخستۆتەروو و گیانێکی هاوچەرخانەشی بەباڵادا برِیووە.

(مەمو زین)، هەر داستانێکی فۆلکلۆر ئامێز نییە، راستە لە (مەمێ ئالان)ەوە سەرچاوەی گرتووە، بەڵام بۆ نیازێکی ترو دەرخستنی شتێکی تر دارێژراوە... ئەدی ئەوە نییە (خانی) خودی خۆی ئەم رازە دەدرکێنێتو دەڵێت:

شەرحێ دڵ بکەم فەسانە

زینو مەم بکەم بەهانە

(ئەحمەدی خانی)، هزرێکی ئەوەندە گەورەی کوردە، نەك هەر لەروانگەی خودی کوردەوە، بگرە گەواهی نامەی رۆژهەڵاتناسە بێگانەکان، لەم بارەیەوە، سەنگی مەحەکن... رۆژهەڵاتناسی گەورەو بەناوبانگی رووس، (رۆدینکۆ) دەڵێت؛ (مەمو زینی خانی مەزنترین شاکاری ئەدەبی دونیایەو وەك شانامەی فیردەوسیو ئیلیادەو

---

١ –نووسەری کورد، ژمارە (٣)، خوولی سێیەم، ل٣٩.

٢ –أحمد خاني (شاعيراً ومفكراً)، د.عزالدين مصطفى رسول، ص١٨٥.

هەواڵنامەی کتێب

ئۆدێسەی هۆمیرۆسی یۆنانیە)[1]. ئۆربیلی رۆژهەڵاتناسیش هەمان رای (رۆدینکۆ)ی هەیەو دەڵێ: (خانی بەرامبەری فیردەوسی تووسییە)[2].

دەروازەیەك بۆ ژیانی خانی

ئەحمەدی خانی، کوڕی شێخ ئەلیاسی کوڕی رۆستەم بەگەو لەعەشیرەتی (خانی)[3] بووە... لەساڵی ١٦٥٠ی زایینی لەشاری (بایەزید) لەدایك بووە. یەکەم شاعیری کوردە کە بۆ خۆی، مێژووی لەدایکبوونی خۆی تۆمار کردووەو، نەبۆتە مایەی سەرئێشە بۆ لێتۆژینەرانی مێژووی ئەدەبی کوردی... لەم بارەیەوە، خۆی لەدێرە شیعرێکدا دەڵێت:

لەوڕا کو دەما ژغەیب فەك بوو
تاریخ هەزارو شێست و یەك بوو

ساڵی (١٠٦١)، ساڵی کۆچییەو بەرامبەرەکەی دەکاتە (١٦٥٠)ی زایینی. سەرەتای خوێندنی ئایینی لەمزگەوتی (مورادی)، لەباژێڕی بایەزید، بەسەر بردووە. بۆ پەرەپێدانو فێربوونی زێتر، وەك هەموو فەقێیە بزۆزەکانی کوردستان، گوند بەگوند شار بەشارو ناوچە بەناوچە، گەڕاوەو شارەکانی (خەلاتو ئورفەو بەتلیسو...)ی بەسەرکردۆتەوە. سەرچاوە ئایینیو زانستییە پێویستییەکانی، وەك

هەواڵنامەی کتێب

١–مەم و زین، پەروێزی جیهانی، ل٢.

٢–هەمان سەرچاوە، ل٢.

٣–محمدأمین بۆز ئەرسەلان پێی وایە، (خانی) عەشیرەت نییە، بەڵکو گوندێکەو (ئەحمەد) تێیدا لەدایك بووە، نووسەرو لێکۆڵەرەوانی کورد، کەمتر لەگەڵ ئەو ڕایەدان. بۆ زێتر ڕوونکردنەوە، بڕوانە: (هۆزانڤانێت کورد، سادق بهاءالدین، ئامێدی، ل٣٠٩).

پەمۆ شیكردۆتەوە. (خانی)، دڵی بەوەندە زانستەی كە لەكوردستانەوە فێری بـوو، ئاوی نەخواردۆتەوەو هەیپای لێكردووەو بەرەو میسر كەوتۆتەڕێ... لـەوێ، زانـستی خۆی زێتر دەكاتو كەڵكیش لەزانستو ئەدەبیاتی میللەتان وەردەگرێتو دەگەڕێتەوە كوردستانو لەخزمەتی نیشتمانو نەتەوەكەی دەیخاتە كار... بێگومان، چوونە دەرەوەو خۆ رۆشنبیركردنی، دەورێكـی گرنگـی هـەبووە لەدروسـتبوونو پێگەیـشتنی بـیرو بۆچوون... پێموایە؛ چوونە دەرەوەو شارەزا بوونی لەژینگەی دەوروبەرو هەڵسو كەوت كردنی لەناو میللەتان، هۆكارێكی گرنگ بووە، كە خانی لە شاعیرانی پێش خۆی جیا كردۆتەوە... خانی كە سەیر دەكاتو دەبینێت، میللەتانی دنیا، بەزمانی زگماكی خۆیان دەرسو دەور دەكەنەوەو زارۆكی خۆیان فێر دەكەن، ئەویش، لـەهزری كـۆنی سواو یاخی دەبێو دەڵێ؛

دا خەڵك نەبێژتن كو ئەكراد

بێ مەعریفەتن بێ ئەصڵو بونیاد

ئەنواعی میللەل خودان كتێبن

كورمانج تەنێ دبێ حسێبن

هەم ئەهلێ نەزەر نەبێت كو كورمانج

عشقەك نەكردن ژ بۆ خوە ئامانج

كورمانج نە پڕ دبێ كەمالن

ئەمما دیەتیم و بێ مەجالن.

(مەمو زین- پەروێزی جیهانی، ل ج).

پاش ئەوە، ئیدی لەمزگەوتی (مورادی)، بەكوردی دەرس بەمنداڵان دەڵێتـەوە... هەر بەوەندەش ناوەستێو، فەرهەنگێك بەناوی (نەوبەهارا بـچوویكان) بـەكوردی-

هەواڵنامەی كتێب

عەرەبی دەنووسیٚ، تاوەکو منداڵانی کورد ، فێری زمانی عەرەبی ببن‌و سوود لەسەرچاوە گەلێکی نووسراو بەم زمانە وەربگرن.

هەستی نەتەوایەتی، بەپێی چمکە زانستییەکەی، دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی بەرپابوونی شۆڕشی فەرەنسا لەساڵی (١٧٨٩)و هاتنە سەر حوکمی چینی بۆرژوازی نیشتمانی. (گرنگی کردارەکەی خانی لەوەدایە کاتێك ئەو شیعرانەی گوتووەو دەماری نەتەوایەتی بزووتووە، کە جاریٚ هەستی نەتەوایەتی راستەقینە وەك دەنگدانەوەی بزووتنەوەیەکی سیاسی زانستیانەی لەسەر ژێرخانێکی ئابووری گەلی کورد دامەزراو سەری هەڵنەدابوو)[١] واتە، خانی کاتێك کە (مەم‌و زین)ەکەی تەواو کردووە، (٩٠-١٠٠) ساڵێك، پێش ئەم رووداوە مێژووییە کەوتووەو، بانگەشەی بیرو بۆچوونی نەتەوایەتی، راهێشتووە.

بەرهەمێکی تری شاعیر، کتێبی (عەقیدەی ئیمان)ەو بریتییە لە ریٚو رەسمی ئایینی ئیسلام، بۆیەش ئەم بەرهەمەی بەشیعر هۆنیووەتەوە، تاوەکو نەتەوەی کورد ، بەشێوەیەکی راست‌و دروست لەئایینی ئیسلام بگەن. لەتەمەنی چل‌و چوار ساڵیشدا، شاکاری پڕ لە بەهای (مەم‌وزین)ی تەواو کرووە، کە خۆی دانی بەم حەقیقەتەدا ناوەو دەڵێت؛-

ئیسال گەهشتە چل و چاران
ئێ پێشرەوێ گوناهکاران. . .

(مەم‌و زین- پەروێزی جیهانی، ل ك).

١-نووسەری کورد، ژمارە (٩)، خوولی دووەم، ل١٥.

خانی، جگە لە (نەوبەهار)و (عەقیدەی ئیمان)و (مەمو زین)، دیوانێکی گەورەی شیعریشی بەزمانی کوردیو فارسی لەدوای خۆی بەجێهێشتووە[1]. بەلآم مخابن، تائێستاکە شوێنەواری ونە. لەبارەی دیوانە شیعرە چاپنەکراوەکەشی، لەگۆڤاری (مامۆستای کورد)دا هاتووە؛ (ماوەیەك لەمەوبەر دۆستی هێژاو خۆشەویست، کاك ڕەشاد میران[2] فلیمی دەستنووسێکی بەدیاری لەسوقیەتەوە بۆ هێنام، لێرە – مەبەست لە سوید–ە، فلیمەکەمان شۆردەوەو بەشێوەی وێنەی وێنەی فۆتۆگرافی چاپمان کرد...و شیعرەکانی خانی لەدەستنووسەکەدا بیستو پێنج پارچەن)[3]. جگە لەم بەرهەمانەی کە باسمان کردن، (باس لەوەش دەکرێ کە دوو بەرهەمی تریشی هەیە بەناوی یوسفو زولێخاو لەیلو مەجنون)[4].

مخابن، ئەم شاعیرە نەتەوە ویستە، لەتەمەنی (٥٨) ساڵیدا لەساڵی (١٧٠٧-١٧٠٨) کۆچی دوایی دەکاتو لەشاری بایەزید دەنێژرێت، پاش، ئەم دەروازە کورتە، بابگەڕێینەوە سەر کرۆکی مەبەستو، بزانین (وێنەی شیعریی)، چییەو دواتریش، لای خانی چۆن تەوزیف کراوە.

١–ئەلکساندەر شۆدزکۆی ڕۆژهەڵاتناسی ڕووسی دەڵێ: (بێجگە لەمەم و زین، دیوانێکی هەبووە بەناوی مەجموعە). بۆ زیتر ڕوونکردنەوە بڕوانە، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (٨)، خوولی ڕاپەڕین، ل١٩.

٢–د.ڕەشاد میران، لەپاش ڕاپەڕینی ١٩٩١ گەڕاوەتەوە کوردستانی ئازادو ئێستاکە لەکۆلیژی ئاداب– زانکۆی سەلاحەدین– مامۆستایە.

٣–مامۆستای کورد، ژمارە (١١-١٢)، ل٦-٧، (چوار پارچە شیعری ئەحمەدی خانی لەهەمان گۆڤاری ناوبراو بلاوکراونەتەوە).

٤–هۆزانڤانێت کورد، سادق بهاءالدین ئامێدی، ل٣٣٩.

شیعر لەسەرەتای کار دابەشبوونەوە، لەنێو کۆمەڵگای مرۆڤایەتیدا، سەریهەڵداوەو شەقڵو سیمای خۆی دیاریکردووە. مرۆڤی ئەوێ رۆژێ، کە دەچووە دەشتو دەر، بەنیازی دەستەبەر کردنی بژیوی خۆییو خێزانەکەی، جا چ راوی ئاژەڵو گیانداری کێوی بکردابووایە، یان خەریکی چنینەوەی بەروبوومی کشتوکاڵی بووایە، کاتێك کە ماندوویەتی بینی دەگرتو بێزاری دەکرد، ئەو کاتە؛ لەبەر خۆیەوە، لەسەر ئاوازێکی نەرمو لەسەرخۆ ئەو شیعرانەی دەکردە گۆرانییەك، کە دەبووە هۆی لەبیر بردنەوەی ماندوویەتیو هێز دانە بەرخۆ...

مرۆڤی سەرەتایی، قۆناغ بەقۆناغ، ژیان پێداویستییەکانی گۆڕاوە، هاوکات لەگەڵ ئەم گۆڕانەش، هزرو بۆچوونی لەبارەی، دەوروبەرو، دیاردە سروشتییەکان، گۆڕاوە... شیعریش یەکێك بووە لەو بابەتە گۆڕدراوانە، کە لەگەڵ بیرو بۆچوونی مرۆڤدا، ئەویش کاژی داماڵیوەو کاژێکی نوێتری دەبەرخۆی کردووە... تائێستاکە، لەیۆنانە کۆنەکانەوە دەست پێبکە، تا دەگەیتە رۆژگاری ئەمڕۆ، شیعر زۆر پێناسەی کراوەو سەدان جاریش لەقالبی جۆربەجۆر دراوە، بەڵام مەرج نییە ئەو پێناسەو دەقالب دانە پڕ بەپێستی ئەم مەخلوقە سەر سوڕهێنەرەی هزری مرۆڤ بن... لەوانەیە، تاڕادەیەك راستییان پێکابێ، بەڵام نەگەیشتوونەتە ئەم سنوورەی کە مرۆڤی سەراسیمەو ئەلوەدای زێتر فێر بوون، ئیقناع بکەن... هەندێك، کێشو سەرواو ئاوازی مۆسیقییان کردۆتە پێوانەیەك بۆ بەشیعر بوون... هەڵبەتە ئەمەش، لەوانەیە لەسەردەمێکدا سووکە راستییەکی پێکابێ، بەڵام مەرج نییە سەد دەرسەدی راست بوویێت، ئەمەش بەخەوش ناگەڕێتەوە بۆ سەر پێناسەکارانی، چونکە؛ شیعر خۆی لەخۆیدا هونەرێکی هزری مرۆڤایەتییەو زانستی بیرکاری نییە، کە بواری رادەربڕینی تێدا نەبێت...

راستە، خەستی هزرو دەربڕینی هونەریو کێشو سەرواو مۆسیقاو وێنەو ریتم، هەر یەکێکیان بگری، سیمای تایبەتی شیعرن، بەلاّم ئەو رایانەش تەواو نەگەیشتوونو هێشتاکە هەر کالّن و هەر بەکالّیش دەمێننەوە!! ئێمە پێمان وایە، سەرەڕای بوونی ئەم هەموو ڕەگەزانەش، شیعر لەقالب نادریو هیچ پێناسەیەکیش بەخۆیەوە ناگرێ.. لەم بارەیەوە، هەرچی بگوترێ هەر کەمەو شتی تری بە بەرەوە دەمێنێت.. هەروەك لەپێشەوە باسی ڕەگەزەکانی شیعرمان کرد کەبریتین لە (کێش، سەروا، مۆسیقا، ریتمی ناوەوە، وێنە، خەیالّ، فەنتازیا، زمان، دەربڕین.. تاد). هەر یەکێکیش لەو ڕەگەزانە بگری، بۆ لێتوێژینەوەو ڕۆچوون بەناخیدا، ئاوێکی زۆرمان گەرەکە.. ئێمە، بەپێی ئەو زانیارییە کەمەی کە لەمبارەیەوە هەیتمان و، پشت بەستن بەچەند سەرچاوەیەکی باوەڕپێکراو، لەسەر ڕەگەزێك لەو ڕەگەزانە دەدوێین، کە ئەویش (وێنەیە) یاخود (وێنەی شیعرییە).. دواجاریش دەیبەینەوە لای شاعیری گەورەو نەتەوەخوازی کورد (ئەحمەدی خانی).

لەبارەی دوان لەسەر وێنەی شیعرییەوە، گەلێك راوبۆچوونی جیاواز هەیە، بەلاّم هەر هەموویان لەسەر ئەوە کۆکن، کەشیعر بەبێ وێنە، گیانێکی بێ نووزیە یان مردووە.. باپێکەوە ئەو ڕایانە دەور بکەینەوە، کە لەبارەی ئەم ڕەگەزە زیندووەوە گوتراون،

یەکەم: (گیانی شیعر وێنەیە)[1].

دووەم: بافیل کۆرین دەلّێن: (بیرۆکەو وێنە دلّی هونەرن)[2].

١- النقد الأدبي الحديث، د.محمد غنيمى هلال، ص٣٣٤.

٢- الواقيعة الاشتراكية في الادب والفن، محمد مستجير مصطفى، ص٨٩.

سێیەم: (جوانی شیعر، لەکێش و ریتم و وێنە خەیاڵییەکەیدایە کە کار لـەگوێگر دەکات)[1].

چوارەم: شاعیری نوێخوازی عەرەب (نازك الملائکە) دەڵێ: (نەبوونی وێنە لەشیعردا، جوانیو ڕەسەنایەتییەکەی ون دەکات)[2].

پێنجەم: (وێنە لەقەسیدەدا، بۆ ئەوە نییە کە قەسیدەکە جوان بێت، بەڵکو بۆ ئەوەیە وێنە بێت لەقەسیدەدا)[3].

مادامەکێ (وێنە) هێندە گرنگ بێت و ئەو ڕۆڵە بەرچاوەی لەشیعردا هەبێت، دەبێ بشزانین (وێنەی شیعریی) چییە؟!

بۆ سەرەدەری کردن لەو ڕەگەزە جەنجاڵە، پەنا دەبەینە بەر ڕاووبۆچوونی چەند شاعیرو لێکۆڵەرو ڕەخنە گرێکی شیعر تاوەکو بتوانین مەبەستەکانمان -ئەگەر نەشیپێکین ئەوا نزیکی بکەین لەپێکان-. سەرەتا، (ئەزرا پاوەند)ی شاعیر پێیوایە، (وێنە، تێکەڵ بوونی عەقڵ و سۆزە، لەچرکەیەك لەچرکەکانی ژیاندا)[4]. بەگوێرەی ئەم بۆچوونەی (پاوەند)، وێنەی شیعریی لەحاڵەتی تێکەڵ بوونی عەقڵ و سۆزو خەیاڵدا دروست دەبێت. هەڵبەت ئەوەش دەبێتە، (داهێنانێکی تەواوی بیر)[5].

هەر مرۆڤێك بگری، کاتێك کە دیمەنێك یان ڕووداوێك لەدەوروبەری ژینگەی خۆیدا دەبینێت، وێنەی ئەو دیمەنەی لەمێشکی دا کۆپی دەبێت، بەلاّم کۆپییەکی

١-فلسفة الجمال، د.أميره حلمي، ص٤٣.

٢-جريدة (الثورة)، ٦/٣/١٩٩٠.

٣-الشعر والتجربة، أرشيبالد ملكيش، ص٦٧.

٤-الحداثة، مالكه براد برى، جيمس ماكفارلن، ص٤٩.

٥-الشعر العربي المعاصر، قضايا وظواهره الفنية والمعنوية، د.عزالدين إسماعيل، ص١٣٤.

هەواڵنامەی کتێب

دەقاو دەقی بێئەسەر. لەوانەیە، پاش ماوەیەك كاڵ ببێتەوەو دواتریش هیچ ئەسەرێكی نەمێنێت. (وێنە لای مرۆڤێكی ئاسایی، دەبیندرێ، هەستی پێدەكرێ، بەڵام هەژان و كڵپەیەكی كاتییەو دادەمركێتەوە)[1].

كەواتە، دەبێت لەلای شاعیران، جۆرە قوولبوونەوەو چڕ بوونەوەیەكی تێدا بەدی بكرێت، تاوەكو لەكۆپییەكی واقیع جیا بكرێتەوەو دەست ڕەنگینیی و لێزانینی شاعیرەكەشی پێوە دیار بێت. (هەر چەندە وێنەكان و ساتی هەڵچوونی، پڕ لەڕاچەنین و دابێژرانی شاعیرەكە ڕاست بێت، ئەوەندە ڕەنگی بلیمەتیی و لێهاتوویی ئەو شاعیرە دەنوێنێ..)[2]. تەمەنی ئەو ڕەگەزە خەیاڵ ئامێزە ڕەگاژۆیەش، هیچ لەتەمەنی شیعر كەمتر نییەو لەگەڵ ڕەگەزەكانی تر هاوتەمەنن. بەڵام چڕ بوونەوەو كاڵ داماڵینی، لەقۆناغێكەوە بۆ قۆناغێكی تر گۆڕاوە. (وێنە لەشیعردا، شتێكی نوێ نییە، چونكە لەوەتەی شیعر هەیە، وێنەی شیعریش هەر هەبووە، بەڵام لەڕووی بەكارهێنانەوە، لەشاعیرێكەوە بۆ شاعیرێكی تر، یان، لەشیعری كۆن و نوێدا، جیاوازی هەیە)[3].

هەموو لایەكمان ئەو ڕاستییە دەزانین كەشیعر چمكێكی كۆنینەو لەپێشینەو بەرفرەی ئەوەیە، ئەدەبیش، (ئاوێنەی كۆمەڵە، بۆیە پێویستە، لەڕوانگەی قۆناغە مێژووییەكەیەوە سەیری بكرێت و لێی بكۆڵدرێتەوە،،... ئەگەرنا، بەها كۆمەڵایەتیی و مێژووییەكەی لەدەست دەدات)[4].

---

١ –ڕۆشنبیری نوێ، ژمارە (٧٥)، ل٦١.

٢ –لەبانیژەی شیعرەوە، مەحمود زامدار، ل١٥.

٣ –فن الشعر، د.إحسان عباس، ص٢٣٠.

٤ –الكلاسيكيون الروس والأدب العربي، د.محمد يونس، ص٤٦.

هەواڵنامەی كتێب

کەرەستەو شێوەو دەربڕین و تیف تیفەکاری، ئەو بابەتانەی کەوێنەیان لێدروستکراوە، لەسەردەمێکەوە بۆ سەردەمێکی تر دەگۆڕێت.. بۆ نموونە، شاعیرە کلاسیکییەکانمان، چاوی خۆشەویستەکانیان بەژێر پیاڵەو، چاوی ئاسک و، ڕەوتییان، بەڕەوتی ئاسک و تاوس و قومری چواندووە.. برژانگی چاو، بە تیر.. زولف و ئەگریجە، بە شەو.. کەزی، بەمارو زنجیرو پێوەند.. لێو، بەلەعل... ددان،. بەسەدەف و مرواری.. کولمە، بەمانگ و ڕۆژ.. چاو، بەئەستێرە.. بەژن و باڵا، بەنەمامی تازە هەڵوو.. و گەلێکی تر..

بەکارهێنان و لێکچواندنی دوو شت بەیەکترو دروستکردنی وێنە بۆ وان، لەوان سەردەمێدا، شتێکی تازەو پڕ لەداهێنان بووە، چونکە بەنیسبەت قۆناغەکەوە، ئەو لێکچواندنانە شتێکی تازە بوونە.. بەڵام، ئەگەر شاعیرێکی ئەمڕۆمان بێت و، هەمان کەرەستەو دەربڕین، بەکار بهێنێت و، لەحیم کاریشی بکات، نەك لەوێنە شیعر ناچێت، بەڵکو لەکاوێژکردن بەولاوە، لەهیچ شتێکی تر ناچێت، چونکە ئەو کەرەستانەی بەکاری دەهێنێت، سواون و باویان نەماوە. بۆ نموونە، ئەمڕۆ، (ئەگەر هەر شاعیرێك بۆ تەعبیرکردن لەحاڵەتی دەروونی خۆی، مۆم وەك وێنەیەك بەکاربهێنێت کەئێستاکە بەهۆی پێشکەوتنی شارستانی، هیچ بەهایەکی نەماوەو کۆن و سواو بووە، ئەوا بە نەنگیەك لەسەری حیساب دەکرێت)[1].

لەدروستکردنی وێنەشدا، چەند شتێکی وەك، (ڕەمزو لێکچوون) دەورێکی چالاك دەبینن، لەگەیاندنی بیروبۆچوونی شاعیر، بەگوێگرو خوێنەر. جارێ بابزانین لێکچوون چییە؟! (لێکچوون کێش کردنی سەرنجە بۆ هەبوونی لێکچوون لەنێوان دوو شتی

---

١ –فن الشعر، د.إحسان عباس، ص٢٣٦.

وەك يەكدا، نموونەی، فلان وەك شێر ئازاو بەهێزە.. ئەو كچە وەك ئاسك جوانــە)[1].
هەروەها (هونەری لێكچوون دەستێكی باڵای هەیە لەدەرخستن و ڕازاندنــەوەو وێنــە كێشانی وێنەی شیعریی)[2].
هەڵبەت، وێنەش لەكاتی دروســتبوونیدا، چــەند ڕەگــەزێك هاوكــاری دەكــەن و پێكەوە وێنەیەك دروست دەكەن... بۆ نموونە (گۆران) دەڵێت:

بەئاسمانەوە ئەستێرەم دیوە

لەباخچەی بەهار گوڵم چنییووە

ڕەگەزەكانی ئەم دێرە شیعرە بریتییە لــە، (ئاسمــان، ئەســتێرە، باخــچە، گــوڵ).
كەواتە، وێنەی تریش ئا بەم شێوەیە لەچەند ڕەگەزێك دروست دەبێت، بەپێی تەوزیف كردن لەشیعردا، شوێن پێی خۆیان دەكەنەوە.
لەبارەی پێناسەی (ڕەمز)یش، واهاتووە، (شتێكەو تەعبیر لەشتێكی تر دەكــات، ئەویش دوو جۆرە:
١ - ڕەمزی كەسی: كەتایبەتە بەخاوەنەكەی.
٢ - ڕەمزی ڕەسەن: ڕەمزێكە تەنها لەبواری ئەدەبدا دركی پێدەكرێت)[3].
كاتێك كە بینەر سەردانی پێشانگایەكی تەشكیلی دەكــات، وێنــە دڵگیرەكــان، سەرنجی كێش دەكەن. ئەو -بینەرەكە- زێتر بیری بەلای خولقێنەرەكەی دەچێت نــەك خودی وێنەكە. بــۆ گــوێگرتن و خوێندنــەوەی شــیعریش، هــەمان شــێوەی هەیــە.
(چۆنیەتی داڕشتنی وێنەو بەكارهێنانی، زیاتر، داڕێژەری وێنەكــەمان پێدەناســێنیٚ،

١ -النقد التطبيقي التحليلي، د.عدنان خالد عبدالله، ص٣١.
٢ -كاروان، ژمارە (٤٩)، ل٢٥.
٣ -النقد التطبيقي التحليلي، د.عدنان خالد عبدالله، ص٣٣.

لەو شتەی کە وێنەکەی کێشراوە)[1]. کەواتە، دەست ڕەنگینی شاعیر لەوەدا دەردەکەوێت کەبیر لەخولقێنەرەکەی دەکرێتەوە نەك لەخولقێنراوەکە. لەڕووی دابەشبوون و پۆلین کردنیشەوە، وێنەی شیعریی دەکرێت بەدوو بەشەوە:

یەکەم: وێنەی مەجازی -خوازە- یان، (ذهني).

دووەم: وێنەی هەستپێکراو یان بەرجەستە.

سەرەتا، (ئەرستۆتالیس) دەڵێ، (مەجاز گواستنەوەی ناوێکە کەدەلالەت لەشتێك دەکات بۆ شتێکی تر.. ئەم گوازتنەوەیەش لەڕەگەزەوە بۆ جۆریان، بەپێچەوانەوە دەبێت)[2] و هەستێکی بینراویشە، شاعیر لەڕێگای وشەوە دەیگوازێتەوەو، بەپێنج هەستەکە، درکی پێ دەکەین)[3].

دیارە نەبوونی (مەجاز)یش، کەلەبەرێکی گەورەو زل دەخاتە گیانی شیعرەوە، ئەگەر وانەبێت، بەلاش نەگوتراوە، (شیعر بێ مەجاز دەبێتە بارستاییەکی ڕەق و تەق)[4].

وێنەی (هەستی)، یان بەرجەستەش، برتییە لەو وێنانەی کە قەبارەو بارستاییان لەبۆشاییدا هەیەو شوێنێکی دیاریکراو پڕ دەکەنەوە. ئەوانەش لەڕێگای هەر پێنج هەستەکەی مرۆڤەوە درکیان پێدەکرێت و (دروستکردنی وێنە هەستییەکان، تۆمارێکی فۆتۆگرافی سروشت و لاسایی کردنەوەی نییە. ڕاستە، شاعیر لەڕێگای هەستەوە دەچێتە ناخی سروشت و دیمەنێکی سەرنجکێشی لێوەردەگرێ، بەلاّم وەك

١-الأسطورة والرمز، ترجمة، جبرا إبراهيم جبرا، ص٢١٥.

٢-النقد الأدبي الحديث، د.محمد غنيمي الهلال، ص١٢٢.

٣-النقد التطبيقى التحليلي، د.عدنان خالد عبدالله، ص٢٩.

٤-دير الملاك- دراسة نقدية للظواهر الفنية في الشعر العراقي المعاصر، ص٢٢١.

هەواڵنامەی کتێب

چۆنە، وای وەرناگرێ، بەڵکو گـۆڕانی بەسـەردا دێنێت و دەیکاتە دروستکراوی خۆی)[1]. بەواتایەکی تر، شاعیر ئەم دیمەنە بەرچاوانە دەگوازێتەوە مێشکی خۆیو لەوێ ڕتوشیان دەکات و سووکە گۆڕانێکی چۆنایەتییان بەسـەردا دێنێت، تاوەکو کەدەری بڕی، خوێنەر، واهەست نەکات کۆپییەکی تەواوی سروشتە.

تائێرە، دەربارەی ئەم پێناسەو گرنگییە، با بەس بێت و بابگەڕێینەوە سەر کرۆکی باس و مەبەستەکەمان.. بابزانین (ئەحمەدی خانی)، چۆن مامەڵەی لەتەك (وێنەی شیعریی)دا کردووەو کردوویەتی بە چ خشتێك لەبینای شیعرەکانیدا.

چەند وێنەیەك

(وێنەی شیعریی) لەشیعرەکانی (خانی)دا

(خانی)، ئاونگی بـەیانیانی سـەر گـوڵ و گـوڵزاری بـەهارانی، بەفرمێسکی سەرکولمەی خۆشەویستەکەی، چواندووە، کاتێ کە دەڵێ:

صور گول بگرین ب ئەشکێ شەبنەم
بلبل بکەنن لەرەغمێ هەمدەم
ساقی بدە من شەرابێ گولگون
بێ دەنگی دەف و صەدایێ قانون..

(مەم و زین، هەژار، ل۲۹)

١-الصورة في الشعر العربي حتى آخر القرن الثاني الهجري دراسة في أصولها وتطورها، د.علي البطل، ص٣١.

شاعیر، دڵی مرۆڤی عاشق و سەراسیمەو بەخەم، بەخونچەیەکی تازە چاو هەڵهێناو دەچوێنی، (مەم و تاجدین) کە هەردووکیان عاشقی (زین و ستی)ن، لەچاوەڕوانی دلبەرەکانیاندا، سەریان داخستووەو خەریکی ڕامان و تێفکرینن، ئاخۆ کەی بەخۆشەویستەکانیان دەگەن، لەمبارەیەوە شاعیر گوتوویەتی:

ئەو هەردو نیهالێ عەر عەرا شەنگ

رونیشتی میثالێ غونچە دلٚ تەنگ

چڤیایی ب فکرو سەر نشێڤی

هەر لەحظە ژ دایەیی بهێڤی.

(مەم و زین- هەژار، ل ٧١).

کاتێك کە بەهار دێت و، کەش و هەوا دەگۆڕێت و، زەمینەی سەیران و گەشتوگوزار، دەڕەخسێ، زەمین دەڕازێتەوەو، کچی شۆخ و شەنگ و بەژن زراڤ، لەگەڵ کوڕانی چاپوك و مێرخاس، لەڕۆژی جەژن و گوڤەندا، لەگەڕی دیلانێدا، تێك دەئاڵێن و دەکەونە دونیایەکی پڕ خەیاڵ و ئەندێشە.. (خانی)، ڕەشبەڵەکی بەدەریایەکی پڕ شەپۆڵ و بەهاژە هاژ دەچوێنێ.. تێکچڕژان و تێکەڵبوونیان بەشەپۆڵەکانی دەریایەکی سەرشێت و کەفچڕین لەقەڵەم دەدات و دەڵێ:

نە دهاتە تەعەقول ئەڤ جیهازە   **نەدبون موتەحەممیل ئەو جەمازە**

ڤێ دەبدەبەیێ وەکرنە شایق   **بۆ زەلزەلە ڕاکرن خەلایق**

شەهری ژ موزەککەرو موئەنەث   **فیلجوملە، موزەیین و مولەببەس**

تەشبیە ب بەحرێ پڕ تەمەووج   **جونبوش دکرن، غەرەض تەفەڕڕج**

(مەم و زین- هەژار، ل٨٢)

(بەکری مەرگەوەڕ)، کە ببووە دڕکی نێوان مەم‌و زین، ئاستەنگ لەڕێگای بەیەکگەیشتنیان، لەم بارەیەوە (تاجدین)ی دەستەبرای (مەم) بە میر دەڵێ: ئەو بەکرە هێندە سپڵەو دەم هەراشە، شایانی ئەوە نییە بکرێتە پاسەوان و دەرگاوانی تۆ، چونکە ئەو هێندە بێ وەفایە، جێگای متمانەو پشت پێبەستن نییە، هەر ڕۆژێك بۆی هەڵبکەوێ پشت لەتەخت و کۆشکی میر دەکات..

سەگ، لەئەدەبیاتی کۆندا بەپاسەوانێکی بەوەفاو دڵسۆز باسکراوە، ئەم بۆچوونە بەتەواوی لەداستان و سەرچاوە ئاینییەکانیشدا، ڕەنگرێژ کراوە.. تاجدین دەڵێ، هەرچەندە سەگ و دەرگاوان، لەڕووی ئەرك و فرمانەوە لەیەکدەچن، بەڵام ڕەوا نییە (بەکر) بەسەگ بچوێنی، چونکە سەگ گەلەك لەوی پێشووتر، لەڕووی وەفاو ئەمەکەوە، دڵسۆزترە. ئەوەتا دەڵێ:

هەوالنامەی کتێب

هەرچەند صەوو، دەرگەڤان برانە ئەکثەر صە ب میهرو با وەفانە

ئەڤ ڕەنگەهە میر دگۆتە تاجدین: فعلێ د بەکـــــر مەگەر نزانین

(مەم و زین- هەژار، ل٩٧)

(خانی)، لەدێڕە شیعرێکی تردا، بەهەردوو دیوەکە، -چاك و خراپ، ڕووناکی‌و ماڵوێرانی- ئاگرمان نیشاندەدات.. دیوێکی ڕووناکی‌و ئاسوودەیی‌و پیرۆزییە، دیوەکەی تریشی سووتان و ماڵوێرانیە.. حاکم و دەست ڕۆیشتوو و کار بەدەستانی، بەئاگر چواندووە.. ئەگەر هاتوو حاکمێکی چاك و دادپەروەر بوو، ئەوا وەك تیشکی چرا دەبێتە هۆی ڕووناك کردنەوەی هەموو کەلەبەرو سوچە تاریکەکان.. لەبەرامبەر ناحەزو دوژمنانیشدا، ڕق و قینی کلپە دەستێنی‌و دارو بەردی نیشتمان، لەژێر پێی سپڵەو ناحەزاندا، دەکاتە ئاگرو دۆزەخ، کە مەحاڵ بێت دوژمنان بتوانن لێی دەربازبن.. شاعیر لەمبارەیەوە دەڵێ:

حوككام ب باطن و ب ظاهـر　　**بیٚ شبهە موشابهن ب ئاگر**

ظاهـــــر دسپاهیو ب نورن　　**باطن ژمودارەییٚ د دورن**

ڕەحمیٚ كو دكن ژڕەنگیٚ ڕۆژن　　**قەهریٚ كو دكن جیهان دسوژن**

(مەم و زین- هەژار، ل١٠٠)

(مەم) لەدانیشتنێكیدا لەگەڵ (زین)ی دلبەریدا، دێتە گۆو دەڵێ: ئەو زولـف و ئەگریجە خاوەت بكەوە، با بەسەر ئـەو چـاوانەی مـانگ ئاسـات، بێتـە خـواریو، پەرێشان بێت، تاوەكو سەدانی وەك (بیلالی حەبەشی)، شـێت و سەوداسـەر بێـت و لەدین وەرگەڕێت.. ئەو قژە خاوە ئاوریشماوییەت، پەرێـشان بكـە، تـاوەكو كەعبـە بەهۆی هەوری زولفت سیاپۆش بێت.. شاعیر لێرەدا، زێتر مەبەستی بەردە ڕەشەكەی كەعبەیە.. ڕووی یارەكەی بەكەعبە چواندووە بەنیسبەت خۆی، بە تایبەتیش كاتێك كە زولف و ئەگریجەی بەسەردا دێتە خوارێ..

بسكان بوەرینە ســـەر هیلالان　　**ســـەوداكە د بـــەككەیی بیـــلالان**

دیسان بكە خەمری یان قەدەح نۆش　　**جەعدان ڤەكە، كەعەبە بت سیەهپۆش**

(مەم و زین- هەژار، ل١٠٢)

(مەم)ی سەوداسەرو دڵ پڕ لەكۆڤان لەگەڵ (مۆم)ی هاودەردو هاوڕازی دێتە گۆو پێی دەڵێ:

دەردیٚ من و تە ژیەك ب فەرقـە　　**ئەو فەرقە ژغەربیٚ تا بشـەرقە**

مەشریق تویی، ئاگریٚ تە ظاهیر　　**مەغریب ئەزو، باطنـیٚ من ئاگر**

(مەم و زین- هەژار، ١٠٧)

واتە، دەردو خەمی من و تۆ لەیەكتر جیاوازە، تۆ وەك ڕۆژ وای لەحاڵەتی كازیوەو دەمەو بەیاندا، ڕووناكیو ئاگری تۆ بەئاشكرا، لەدوورەوە دیارە.. بەڵام، دڵ و دەروونی

من لەڕۆژ دەچێت لەحاڵەتی ئاوابووندا.. تـۆ لەخەڵکـەوە دیـاری.. بـەڵام ئـەز بـە تەنهایی‌و لەدەروونی خۆمـدا دەسـووتێم و، بـەخۆم ئاگـام لـەدەردی خۆمـە ئـەی هاودەردم.. هەرچەندە شەو بێداری، بەڵام خـۆ ڕۆژ دەحەسـێیەوە، چـونکە خـەڵکی پێویستییان بەسووتانی تۆ نییە... بەڵام من، بەیانی‌و ئێوارە، شـەوو ڕۆژ، مـانگ و ساڵم نییەو هەموو ئان و ساتێك هەر لەسووتاندام.. سووتانێکی پڕ لەنهێنی... تۆ،

هەرچەندی ب شەڤ دەمینیٚ بێـدار　　　صوبحان دنقی حەتا ڤ ئێڤار

ئێڤارو سەحەر ب ڕۆژ، ئەگەر شەڤ　　　ئەز هەر دسۆژم و ساڵ سەر هەڤ..

(مەم و زین- هەژار، ل١٠٧)

پەپوولـە هـەردەم لـەدەوری ئـاگردا دەسـووڕێتەوە، پـەڕو بـاڵی هەڵـدەکروزیٚ، هاوەڵەکانی شەهید دەبن، هەر لەبیناو ئەوەی، ئەگەر بۆ ماوەی یەك چرکەش بێت، تیشکی گەشی چرا، ماچ بکەن... مەم لەگەڵ پەپوولە دێتـە دوان و، بـە بولبـولی باخچەی سووتانی دەچووێنیٚ.. خانی، ئەو چـرایە بـە باخـچەو پەپوولـەکانی دەورو پشتیشی بە بوولبول دەچوێنیٚ.. هەڵبەتە، چارەنووسی بوولبولـەکانی باخـچەیەکی ئاوەهاش ڕوون و ئاشکرایە.. خانی دەڵێ:

پەروانە دکر، ب ئاگریٚ غـەم　　　پەروانە، دکر ژ بو خوە هەمدەم

کەی طاتیریٚ ئاشیانیٚ فیرقەت　　　وەی بلبلیٚ بوسـتانیٚ حیرقەت..

(مەم و زین- هەژار، ل١٠٨)

شاعیر لەدێرە شـیعرێکی تـردا، تەمـەنی مـرۆڤ بـەنارنج و لیمـۆ دەچـوێنیٚ.. لەسەرەتادا کاڵەو دواتر تەواو پێدەگات و دەگاتە حەددو سەدی لێکردنـەوە، ئەگـەر لێنەکرایەوە، ئەوا دەڕزیٚ و تام و بـۆی نـامێنیٚ و کـاتی بەسـەر دەچـێت.. شـاعیر، خۆشەویستی زین بەنارنجێکی تەواو گەیشتووی باخی میر دەچوێنیٚ... بەواتایەکی تر،

زین چ لەڕووی تەمەن چ لەڕووی کامیل بـوون و پێگەیـشتنی ئەڤینەکـەی، کـاتی ئەوەی هاتووە بەشوو بدرێت و بەرێی خۆیدا بڕوات.. ئەوەتا دەڵێت:

باغەك وەهەبو ئـــەمیر زەینەدین　　باغی ئیرەمیٚ دچو ب مزگین
هەر دەوحە ژوی یو هەر طیورەك　　یەك قەصر، ژ جەننەتیٚو، حورەك
نارنج و تورونج شـــــبهیٚ زینیٚ　　زەر بویێ ل عیللەتا ئەڤینیٚ...

(مەم و زین- هەژار، ل١٢٤)

(زین)، لەعەشقی دووریو بێئارامیدا، لەناو باغەکـەی خۆیانـدا، دڵ بەخـەم و حەسرەت، دەسووڕێتەوەو، سەیری گوڵان دەکات و، تێیانڕادەمێنیٚ.. ڕەنگی گوڵی زەرد هەر زەردە، بەڵام زین، گوڵی زەرد بەهاودەردی خۆی دەزانێت و پێی دەڵێـت، دیـارە تۆش وەکو من سەوداسەریو عاشقی، بۆیە ڕەنگت وەك زێڕ زەرد بووە.. من عاشـقی (مەم) و تۆش عاشقی بولبولی خانەوێرانی... هەردووکمان لەبەر باری قورسی خەمو بڕینان و نەگەیشتن بە دلاّرامەکانمان، زەرد هەڵگەڕاوین.. هاوڕازەکەم:

کەی شبهەتیٚ عاشقان دیگەرگون　　وەی شبهەتیٚ من زویرو زەرگون
بەرگیٚ د وە صەدنـە ئەو هەزارن　　هون بۆچی زەرن ضەعیف و ژارن؟
یان شبهەتیٚ من دبیٚ مەمـن هون　　لەورا وەکی من د پڕ غەمن هون
بلبل ب گولیٚ دصۆرە مەشـــغول　　هون مایینە شبهیٚ من د مەعزول.

(مەم و زین- هەژار، ل١٢٨)

لەشوێنێکی تردا، مەم حالەتی پڕ لەنیگەرانی دەروونی خۆی، بە شـەپۆڵەکانی ڕووباری دیجلە دەشوبهێنیو، تابلۆیەکی پڕ لەوێنەی قەشەنگ، دروست دەکات و دڵی خۆی پێدەداتەوە.. (مەم) ڕوو لەم ڕووبارە دەکات و پێی دەڵیٚ:

کەی شبهەتی ئەشکی من ڕەوانە　　　بیٚ صەبرو، سکونیٚ عاشقانە
بیٚ صەبرو قەرارو بیٚ ســـکونی　　　یان شبهەتیٚ من تو ژی جنونی؟

(مەم و زین- هەژار، ل١١٢)

واتە، ئەی ئەو ڕووبارەی وەکو ڕۆندکی هەردوو چاوی من ڕوون و ڕەوانــی، دیــارە تۆش وەکو منی عاشق بیٚ سەبرو ئارامیت، یان وەك من شێت و سەوداسەری؟!

(بەکری مەرگەوەڕ)، کاتێك کە مەم و زین لـەناو باخـدا بەیەکـەوە دەبینێـت، یەکسەر وەك تەتەرێکی خۆشبەز ئەم هەواڵە بەمیر ڕادەگەیەنیو پێی دەڵێت، میرم، میرو پادشا وەك ماری ژەهردار وان، کەیفییان لیٚ بێت بەخـەڵك وە دەدەن و لـەناوی دەبەن.. ئەگەر بشخوازن دڵ پڕ لەمیهرو بەزەیی بـن، ئـەوا ســۆزو بـەزەیی بەســەر خەڵکدا، دەبەخشتەوە:

حوککام ل جنسیٚ شاه مارن　　　ئەصحابیٚ سموم و، موهرەدارن

(مەم و زین- هەژار، ل١٤٢)

پاش گەیاندنی هەواڵی مەم و زین پێکەوە دیتن لەلایەن (بەکری مەرگــەوەڕ)ەوە، میر، زۆر تووڕە دەبێت و، مشوری ئەوە دەخوات، کە بەهەر شێوەیەك بێت، بــەیانی یاری شەترەنج لەگەڵ (مەم) بکات و، وای لێبکـات، ڕازەکـانی دڵـی بـۆ ئاشـکرا بکات.. میر، ئەمشەوە، وێنەی شێرێکی بریندار خـەو نەدەچـووە چـاویو لـەهاتوو چۆکردندا بوو.. وەك ئاوێکی سەر هەڵگرتوو، ڕاوەستانی نەدەزانی.. هەڵبەتە، ئـاوی ڕانەوەستاویش، گوزارە لەحاڵەتی دەروونی شڵەژاوو پڕ لەنیگەرانی مرۆڤ، دەکـات... خانی، لێرەدا، میر بەشێرێك دەچوێنیٚ کە سەردەمانێك خاوەن حوکم و شای دارستان بووە، کەچی ئەمڕۆ لەپەل و بۆ کەوتووەو، ناتوانێت حوکمی خۆی بکات... وەستایانە هاوکێشەیەکی دروست کردووەو، هێزو توانـای مـیرو لێکـەوتنی، بـەهێزو توانـای شێرێکی بریندار چواندووە

میــریٚ کــو ژ غیرەتیٚ دله فگار   شێریٚ ژ حەمی ییەتیٚ بریندار
حەتتا صبە خەو نەهاتە چاڤان   ساکین نەد بو، ژرِەنگیٚ ئاڤان

(مەم و زین- هەژار، ل١٤٣)

پاش ئەوەی میر، بەخۆشەویستی نێوان (مەم و زین) دەزانێت، دەکەویتە ئازاردانی (مەم). مەم وەك عاشقێکی ڕاستگۆو سەر ڕاست، سوێند بەهــەردوو ئــەبرۆی زیــن دەخوات و بەڵێنیش بەچاوانی دەدات، کەهەتا تــەڕایی لەگیانـدا مایێـت و گیـان لەبەریدا، بێت و بچێت، سۆزو ئەڤینی (زین)، لەدڵ دەرنەکات و گیانی ئەو لەگیانی خۆی بشارێتەوە، ئەگەر بیێتە مایەی لەناو چوونیشی....

جاران، لەکاتی نووسیندا، پیتی (ن) یان سەرەو خــوارو دەنووســیو شـێوەکەی، لەشێوەی (برۆ) دەچوو.. جا (مەم) هاتووەو برۆی وەك کەوانی (زین)ی بــەپیتی (ن) چواندووەو دەڵیٚ:

صەد جاری قەسەم بەهەردو نونان   عەهدا من ئەوە دگەل عیونان
حــەتا رەقەمــــەك دبت ژ جانی   جانا تو د جانی دا نیهانی

(مەم و زین- هەژار، ل١٤٩)

(خانی)، وەك مـەلایەکی لێزان و شارەزا لەقورئان و فــەرموودەکانی پێغەمبــەر، لێزانانە، دەیان ئایاتی قورئان و فەرموودەی پێغەمبەری، تێهەڵکێـشی شـیعرەکانی کردووەو بیرو بۆچوونی خۆی پیٚ موتربە کردووە.. ئەوەتا، سوودی لــەو فەرمووودەیــە وەرگرتووە کە دەڵێت، (الدنیا سجن المؤمنین و جنة الکافرین). واتە، دنیــا زینـدانی ئیمانداران و بەهەشتی کافرانە.

لەو ڕا ژ دەڤیٚ نەبی ییٚ مورسەل   بو ئەڤ خەبەرە صەحیح و مورسەل
دونیــا کـو بەهەشتیٚ کافرانە   مــەئوایــیٚ بــەلاییٚ موئمینانە

(مەم و زین- هەژار، ل١٤٩)

هەواڵنامەی کتێب

کاتێك کەمیر فەرمانی زینـدانی کردنـی (مـەم) دەدات، (زیـن) هێنـدە خـەم دەخوات و ئەو باخ و کۆشك و تەلارەی ماڵی باوکی لێدەبێتەوە دۆزەخ.. کە بـەیانیان دێتە ناو باخ، لەجیاتی ڕەواندنەوەی خەم، بارستایی ئازارو کۆڤانەکانی زێتر دەبێت و هێندە بێ هێزو لاواز دەبێت، ئەو بەژن و باڵا زراڤـەی وەك تاڵـە موویـەکی باریـك لێدێت..

هەر لەهەمان شیعردا، خانی، خودی خۆی لەبەرامبەر کردگاردا، بەشەرمەزارو بەندەیەکی خراپی بەدکردار دەزانیو وجودی خۆی بەتاڵە موویەکی باریك و سـیس دەزانێت..

نەز هەتگەه و شەهنشین و ئەیوان	لێ بونە حەصارو حەبس و زیندان
هندی وەکو شەربەت و طەعام بو	گۆیا کو ل وی هەمی حەرام بـو
جانێ نەدکر چـو خواب و راحـەت	جیسمێ نە ددی چو تاب و تاقەت
ئەو ڕەنگـە ضەعیف و ژار بو بو	گۆیا کـو ب جیسمێ طایێ موبو
ئەو مو گـەری یا ژزەعفـەرانی	تەشبیە ب ڕەنگ و ڕوییێ (خـانی)

(مەم و زین- هەژار، ل١٥٢)

لەشیعردا، بەشێوەیەکی لەبارو گونجاو مامەڵە لەگەڵ وەرزەکانی ساڵدا کـراوە.. بەهار بەهەڕەتی گەنجیو، هاوین بەپێگەیشتن و، پایز بـەپیریو داتـەپین و، زسـتان بەخۆ گرمۆڵە کردن و چوونە ناو قاوغی سڕبوون، چوێندراوە. خانی، وەك شاعیرێکی لێزان، مامەڵەی دەگەڵ هەردوو وەرزی (بەهار و پایز) کردووە، کە هـەردووکیان دژ بەیەك و تەریین و لەهیچ هەوارێکدا بەیەك ناگەن.

کاتێك کە مەم لەبەندیتی دا دەناڵێنیو ئاه و حەسرەتی زینـدان هەڵدەکێـشێ، (زین)یش وەك عاشقێکی سەر ڕاست و سەراسیمە، هەواڵی دەپرسێ، کلپـەو سـۆزی

هەواڵنامەی کتێب

ئەڤینی خۆی بۆ دەردەبڕێت. (زین) لەگەڵ جەسەدو گیانی خۆی دێتە دوان و پێیان دەڵێ: توخوا بڕۆنە زیندان و هەواڵی (مەم) بپرسن و بزانن، ئایا لەمن زویرە، یان هەر دۆستە جانی بەجانییەکەی جارانە؟! بزانن، وەرزی باغی مەم هەر بەهارە، یا نەخۆ پایز لێیداوەو تووشی گەڵا ڕێزان بووە؟! خانی وەك سنعەتکارێکی دەست ڕەنگین، توانیوویەتی وشەو ڕەمزەکان، بەشێوەیەکی گونجاو لەبۆتەی ئەم چەند دێرە شیعرەدا، تەوزیف بکات:

هون هەردو هەرن مەمێ ببینن — لێ یەك خەبەرێ ژ بۆمە بینن

ئەی دل توکو لێ دکی سەلامێ — زوبینەڤە بۆ مەرا پەیامێ

کانێ ب چحالە ئەو گرفتار — دانین چخەیالە ئەو دل ئەفگار

کانێ لەمە ئاشە یانە زیزە — باغێ وی بوهارە یا پەییزە؟!

(مەم و زین- هەژار، ل١٥٤)

هەواڵنامەی کتێب

لەشوێنێکی تردا، زین خۆزگە دەخوازێ کەمیر غەزەب لەویش بگرێو بیئاخنێتە کونجی زیندان، چونکە لای ئەو، کۆشك و حەرەم سەرا، بەندیخانەو زیندان، بەهەشتە!! چونکە، بە (مەم)ی خۆشەویستی دەگات و ئەگەر ژینێکی کورتیش بەسەر بەرن، مردن هەقە چونکە بە بەختەوەری دەمرن.

خانی لەم شیعرەدا، دوو حاڵەتی دژ بەیەکی دروست کردووە، ژینی سەر دونیایێ بەبێ بەختەوەری یەکسانە بەدۆزەخ.

بەختەوەر بوون + قەناعەت + زیندان= بەهەشت- کەواتە، بەهەشتی زین، کاتێك بەهەشتە کە لەگەڵ مەم دا بێت- ئەوەتانێ لەتاو ئەڤینێکی پاك و ئەزەلییانە، هەموو کۆت و پێوەندێکی کۆمەڵایەتی دەپچڕێنیو، یەك بەدەنگی هاوار دەکات و دەڵێ:

ئەیوان ل مە بوویـــــە داریٚ میحنەت   زیندان ب مەبوویە باغیٚ جەننەت
خـــوە زیا کو ل من غەضەب کرا میر   مانەندیٚ مەمیٚ ب غولل و زنجیر
ئــەز ژی بشـــــــەهاندما وی چالیٚ   ڕۆژەك ڤەکەتـان ل مــن ژسالیٚ
جـــارەك بـدیا مـــــن ئەو گرفتار   دەرمـــان بکرا مـن ئەو بریندار
عومریٚ من ئەگەرچی یەك ڕەمەق بو   حەققـــا کو مرن ژ بۆمە حەق بو

(مەم و زین- هەژار، ل١٥٤)

شاعیرانی کلاسیك جەنگ و ئاشووب و شەڕیان بەئاش (ئاسیاو) چواندووە. ئـەو لەبری دانەوێڵەو گەنم و جۆ سەری مرۆڤ دەهاڕی.. کەواتە جەنگ و ئاشووب یەکسانە بەئاش.. کەللە سەری مرۆڤ یەکسانە بە دانەوێڵە. خانی لەلێکچواندنی ئەو دوو وێنە زینـدووە، سـەرکەوتنی بەدەسـت هێنـاوە، توانیوویـەتی قەناعـەت بەڕاسـتی بۆچوونەکانی لای کەسی دووەم دروست بکات. لەم حاڵەتەدا، دەتوانین بڵێین، (ئـەو شاعیرانەی کە هەر تەنها بۆ خودی خۆیان، مامەڵە لەگەڵ وێنەدا دەکەن، ناتوانن ئیقناعمان بکەن، چونکە لۆژیکی بیریان تێدا نییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، دەتوانن کار لەهۆکارەکانی بەرەو ئیقناع بوون بکەن).[(١)]

کاتێك کە (مەم) لەزیندان دایە، (تاجدین)ی بـرادەری لـەبرا زیـاتری، خـەڵك کۆدەکاتەوەو هانیان دەدات، کەتێکڕا بچنە لای میرو بەئاشتی داوای بەردانی (مەم) بکەن... خۆ ئەگەر، داواکەی جێبەجێ نەکردن، ئەوا جەنگێك بەرپا بکەن لەنموونەی ئاش بێت، لەجیاتی دانەوێڵە کەللەسەر بهاڕێت.

---

١ ـفن الشعر، د.إحسان عباس، ص٢٣١.

میر ئەر ژویرا بکەت تەعەحصوب رابت ل مە ئەو بکەت تەغەللوب
ئاشــی ئەجــــەلێ وسا بگێڕین تەشبیهێ حەبان سەران بهێڕین

(مەم و زین- هەژار، ل١٥٦)

(تاجدین)، بەهۆی قاصد بەمیر دەڵـێ، ساڵێکی تـەواوە بـێ سـوچ و گونـاه، (مەم)ت زیندانی کردووە.. تاوانی (مەم) هەر ئەوەندەیە کە عاشقە، دیـارە نـازانی عاشـقان لەپلـەی پادشـان!! جاچـۆن دەبێـت تـۆ حـوکمی پادشـایان بکـەیت و چارەنووسییان بەم دەردە ببەیت؟! جاران ئێمە چوار برا بـووین... بـۆ تـۆ ببووینـە دیوارێکی سێ ڕیزی پتەوی لەشکان نەهاتوو... خۆشیو بەختەوەری تۆ لەم بنەوانەوە سەرچاوەی دەگرت.

لێکچواندنی دیواری سێ ڕیز، بەپشت و پەنا هێز، یان عاشق بەپادشاه، خـۆی لەخۆیدا، وێنەیەکی شیعریی سەرکەوتووە، نەك هەر بـۆ ئـەوێ ڕۆژێ، بـەڵکو بـۆ ڕۆژگاری ئەمرۆشمان گوڕو تینی جارانی هەرماوە.

مەم گەرچی کـو زێدە پڕ گوناهە لێ عاشـــــقە، عیشق پادشاهە
حوکمێ تــو مەکە ل پادشاهان طولێ تــو مەکە ل بێ گوناهان
ئەم هێڤی دکەن مەمێ ڕەهاکەت دەردێ د دلێ مەمــێ دەواکــەت
ئـــــەم چا برانە: چار دیوار ئەرکانێ سەعادەتا وی هەر چار

(مەم و زین- هەژار، ل١٥٩)

کاتێك کە (مەم) گیان لەدەست دەدات و بۆ دواجار چاوەکانی لێکـدەنێ، زینـی خۆشەویستی هێندە بەتاووسۆز بۆی دەگری، مەگەر هەر خانی بلیمەت بتوانێت ئەم دیمەنە وەسف بکات.. دیمەنێکی وای لەچەندان وێنەی ڕەنگـاو ڕەنـگ خولقانـدووە، مەگەر هەر شایانی قەڵەمی دەست و پەنجەی خـانی بێـت.. زیـن، لەسـەر گـۆڕی

خۆشەویستە بەئاکام نەگەیشتووەکەی وەك داری سەروو سێبەری کردو دایە هـاڕژنی گریان.. دادو فیغانی، لەناڵە ناڵی هەوری نیسان دەچوو.. فرمێـسکەکانی، لـەتاوە بارانی نێرینەی بەهار کەخاکی سەر گۆڕی مەمی تێر ئاو دەکرد... ئەو فرمێـسکە گەش و ڕوونانەی کە لەدانە مرواری دەچوون، هەر دانەیەکی هێندە درشـت بـوون، دەبوون بە دە دانە..

لەمبارەیەوە، خانی وێنەکان دەکاتە زنجیرێکی ڕێزبەندو دەڵێ:

زین هات و ب قامەتا صنەوبەر	بو سەرو، ل سەر وی سایە گوستەر
بێ پـــەردە میثالێ نەی دنالی	هێستر دەومریـــن، عەلەتنەوالی
عەینی تە دگۆ دفەصلێ نیسان	دمریـــا ڕژیـــا ژ عـەورێ دیسان
بـــاران کو ل توربەیێ دباری	هــەر دانــە دبونــە دەه مرواری

(مەم و زین- هەژار، ل١٨٩)

پاش بەئاکام نەگەیشتن، ئەم دوو ئەڤیندارە لەسەر دونیایی پڕ لەئاشووب، لەسەر گۆڕەکانیان دوو دارسنۆبەری بەرزو باریك ڕوان، بەڵام لەوێشدا، (بەکری مەرگەوەڕ) لێیان نەگەڕا بەئاسوودەیی دەست لەملی یەکتر بکەن و قەد لەقەدی یەکتر بئاڵێنن، بەڵکو، بووە دڕکێك لەنێوان هەردوولایان و، بەقەد هەردووکیان باڵای کرد... خانی شاعیر، سوودی لەم وێنە باوەی کەلەپووری کوردی وەرگرتووەو، دووبارە لەم شـیعرەدا تەوزیفی کردووە کە دەڵێ:

یەعنی کـــو ل ســـەر مەمێ و زینێ	شـــین بـــوو ژزیـــراعەتا ئەڤینێ
رسـکین دو عـــەدەد نیهالێ سەرکەش	ڕابون ب هەوا وە هەردو سەرخوەش
یەك سەروێ سەهی یو، یەك صنەوبەر	سەر سەبزو لەتیف و سایە گوستەر
وان دەســـت دگـــەردنێ دیـــەکرا	قـــەددا خـــوە درێژ کرن ب یەك ڕا

هەوالنامەی کتێب

شین بو ژ ئەوی بەری ژخێریٚ — دارەك ل قیافەتــا كنێریٚ

ئــەو دار ژ ڕاحەتیٚ بەری بو — مانەندیٚ خودانی ب ستری بو.

(مەم و زین- هەژار، ل١٩٥)

خانی، پاش ئەوەی لەنووسینی ئـەم شـاكارە دەبێتـەوەو هـەقی تـەواوی خـۆی پێدەداتو ڕوو لەقەڵەمەكەی خۆی دەكات و دەڵیٚ: چیتر درێژ دادڕی مەكە، چونكە هەر شتێك كە لەپێویست زیاد بوو، تام و بۆی نامێنێت.. ئەو پیٚی وایە، قسەو وشە ئەگەر لەسنووری خۆی دەرچوو، با گەوهەریش بێت، نرخ و بەهای خۆی وون دەكات. شاعیر پەیڤ و گوفتاری بەدوڕو زێـڕو گەوهــەر چــواندووە، ئەگــەر زۆر بــوو، ئــەوا لەبەهایان دادەشكێنیٚ:

هەر چەندی كەلام شبهیٚ دوڕ بت — بیٚ قەدر دبت، دەما كو پڕ بت

نابینـــی ب قیمـەتن جەواهیر — لــەوڕاكــو دهندكن، دنادیر

(مەم و زین- هەژار، ل٢١٤)

هەواڵنامەی کتێب

دوماهی

دوای ئەوەی كەزۆر بەكورتی باسی سەرهەڵدانی ئەم قوتابخانە شیعرییەمان كرد، كەخانی یەكێك بووە لەفەقێیە بلیمەتەكانی... دواتـریش باســی وێنــەی شــیعریی‌و ڕەنگدانەوەی لای خانی.. دەمێنێتەوە سەر ئەوەی بلێم، كە ئەو باسەی من، وەك سەرە قەڵەمێك وایە، بۆچوونە ناو بابەتێكی زل و فراوانی پڕ بەها.. ئەم لایەنەش –وێنەی هونەری یان شیعریی-، شاعیر خۆی نەبێت، كەس ناتوانێت ڕاڤەی تەواوی بكات... ئێمە، بەبیرو بۆچوونی خۆمان و، پشت بەستن بەچەندان سەرچاوەی پەیوەندیدار بەم مەسەلەیەوە -(سەرەڕای كەم شارەزاییمان لەو دیالێكتەی، كـە خـانی شـیعرەكانی

پێنووسیووه) - هەوڵمانداوە، شتێکی لێ هەڵکرێنین و شتێك بەشتێك بکەین.. زۆر شتیش هەبووە، باشی تێگەیشتووم، بەڵام نەمتوانییوە گوزارشتی لێ بکەم و، بەزمانی قەڵەم بیانخەمە سەر کاغەز، چونکە لەزووەکەوە، مامۆستای سروشت و جوانی پەرست، (گۆران)ی بلیمەت گوتوویەتی:

هەرچەن ئەکەم ئەو خەیاڵەی پێی مەستم

بۆم ناخرێتە ناو چوارچێوەی هەڵبەستم

لێکدانەوەی دەروون، قسەی زمانم

بۆچی وەها دوورن لەیەك؟ نازانم!

ئەمویست دەروون بکرایەوە وەك تۆمار

دەرکەوتایە دنیای جوانتر لەبەهار. (١)

سەرچاوەکان:

١-أرشيبالد مكليش، الشعر والتجربة، ترجمة، سلمى الخضراء الجيوسي، بلا.

٢-د.إحسان عباس: فن الشعر، الطبعة الثالثة، بيروت، لبنان، بلا.

٣-د.أميره حلمي: فلسفة الجمال، الموسوعة الصغيرة، بغداد، بلا.

٤-پەروێزی جیهانی، مەم و زین. ناوەندی إنتشاراتی صلاح الدین ئەیوبی، سنە، چاپی، یەکەم، ١٩٨٨.

٥-جبرا إبراهيم: الاسطورة والرمز، ترجمة، بغداد، ١٩٧٣.

٦-رەفیق سابیر، بەرەو مێژوو، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٢.

٧-سادق بهاءالدین ئامێدی: هۆزانڤانێت کورد، چاپا یەکێ، بەغدا، ١٩٨٠.

١- دیوانی گۆران، ئامادەکردنی محمدی مەلا کەریم، ل١٢١.

٨-عەلی فەتاح دزەیی، مەمی ئالان ناساندن و لێکۆڵینەوە، نووسەری کورد، ژمارە (٣)، خولی سێیەم، تشرینی یەکەم ١٩٨٥.

٩-د.علي البطل: الصورة في الشعر العربي حتى آخر القرن الثاني الهجري دراسة في أصولها وتطورها، الطبعة الثانية، ١٩٨١.

١٠-د.عدنان خالد عبدالله، النقد التطبيقى التحليلي، (الطبعة الاولي، بغداد) ١٩٨٦.

١١-د.عزالدين مصطفى رسول: أحمدي خاني شاعراً ومفكراً وفيلسوفا ومتصوفا، بغداد، ١٩٧٩.

١٢-د.عزالدين اسماعيل: الشعر العربي المعاصر- القضايا وظوهره الفنية والمعنوية، بيروت، الطبعة الثالثه، بلا.

١٣-کاکەی فەلاح، وێنەی شیعری چییە؟!، کاروان، ژمارە (٤٩)، تشرینی یەکەمی ١٩٨٢.

١٤-کەریم شارەزا: سەرهەڵدانی شیعری سیاسی کوردی لەنێوانی خانیو حاجی قادری کۆییدا، نووسەری کورد، خوولی دووەم، ژمارە (٩)، تشرینی دووەمی ١٩٨٢.

١٥-مامۆستای کورد، ژمارە (١١-١٢)، هاوینی ١٩٩١، سوید.

١٦-د.محمد غنمي هلال، النقد الأدبي الحديث، القاهرة، بلا.

١٧-محمد مستجير مصطفى: الواقعية الأشتراكية في الأدب والفن، ترجمة، الطبعة الاولى، القاهرة، مارس ١٩٧٦.

١٨-د.محمد يونس: الكلاسيكيون الروس والأدب العربي، بغداد، ١٩٨٥.

١٩-محەمەدی مەلا کەریم: سەرجەمی بەرهەمی گۆران -دیوانی گۆران-، بەغدا، ١٩٨٠.

هەواڵنامەی کتێب

٢٠-موحسين ئاوارە: ڕەنگدانەوەی وێنەیی لەشیعری نوێی کوردیدا، ڕۆشنبیری نوێ، ژمارە (٧٥)، ١٩٧٩.
٢١-محسن أطيمش: دير الملاك- دراسة نقدية للظـواهر الفنيـة في الـشعر العراقـي المعاصر، بغداد، ١٩٨٢.
٢٢-موحسين ئەحمەد عومەر: سەرچاوەکانی فیلۆلۆژی گـرینگ دەربـارەی زمـانی کوردی، کاروان، خوولی ڕاپەڕین، ژمارە (٨)، ساڵی ١٩٩٣.
٢٣-مالكم براد بردي: الحداثه، ترجمة: مؤيد حسن فوزي، بغداد، ١٩٧٨.
٢٤-مەحمود زامدار: لەبانیژەی شیعرەوە، بەغدا، ١٩٨١.
٢٥-نازك الملائكة: ماهية الشعر عند نازك الملائكة، جريدة (الثورة)، ٦/٣/١٩٩٠.
٢٦-هەژار موکریانی: مەم و زین، پاریس، ١٩٨٩.

هەواڵنامەی کتێب

بەسەرکردنەوەی (زەنگی هەتاو) و خامۆشی شاعیر

کۆتایی ساڵی ١٩٨٧ بوو، کاتێك کەزۆربەی هەرە زۆری دێهاتەکانی کوردستانی باشوور وێران و خاپوور کرابوون، بەنووسراوێکی ڕەسمی بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی هەولێر، لەکۆمەڵگای (دێگەڵە)وە، بۆ شاری هەولێر گوێزرامەوەو لەقوتابخانەی (کۆماری سەرەتایی کوڕان) دامەزرام.. ئەو کاتە، مامۆستا (عومەر خامۆش)م ناسی.. ئەویش یەکێك بوو لەمامۆستایەکانی ئەو قوتابخانەیە. (خامۆش)، مرۆڤێکی هەست ناسك و نیشتمانپەروەرێکی دڵسۆز بوو. وێڕای چەند هۆنراوەیەکی منداڵان، زۆربەی سرووده نیشتمانیەکانی وەك: (دەمی ڕاپەڕین) و (چەند شیرینە لام دارو بەردی وەتەن)م و (خوایە وەتەن ئاواکەی).و، بەخوێندکارەکانی ئەزبەر کردبوو. هەرکە پشووی وانەکان دەستی پێدەکرد، یان وانەیەکی نەبووایە، لەژووری مامۆستایانەوە، دەستی بەقسەی خۆش و نوکتەو بەسەرهاتی سەیرو سەمەرەی

دەکرد.. جار جارەش بەدەنگە ناخۆشەکەی، گۆرانیەکانی (مامە گیانی مامە) و (ست فاتیمە) و (نازیلیێ)ی (عەلی مەردان)ی ڕەحمەتیو (ئازیز بەهارە)ی هونەرمەندی بلیمەت (شەماڵ سائیب)ی دەگوت و ئێمەش بەکۆڕس لەدوامان دەگێڕایەوە.

زەمانەو کۆمەڵگا، بەجووتە غەدرێکی گەورەیان لەو مرۆڤە هەست ناسکە کرد.. گەلێك جاران بەدەم گێڕانەوەی کۆژانەکانی خۆی، دەستی بەگریان دەکرد. هەر بەدەردی ئەو غەدرەش، تووشی چەندان دەردی کوشندەی تری وەك، (شەکەری) و نەخۆشییە دەروونیەکان بوو.. مخابن کەمتر لەساڵێك دوای ڕاپەڕین، لەسەرینی ئەو دەردانەوە، لەڕێکەوتی ١/٢/١٩٩٢دا، کۆچی دوایی کردو بەخامۆشی سەری نایەوە.

* * *

کۆمەڵە شیعری (زەنگی هەتا)، لەساڵی ١٩٧٩دا کەوتە بازاڕی چاپەمەنی کوردییەوە، ئەوێ ڕۆژێ من دەرەقەتی ئەم جۆرە بابەتانە نەدەهاتم -سەرنج و بۆچوون دەربڕین-، بۆیە بەنیازی خوێندنەوە وەدەستم هێناو پاشانیش، خستمە سەربارستایی کتێبەکانی ترمەوە... بەڵام ئەمساڵەکە (واتە، بەهاری ١٩٨٩)، دەستم کرد بەدووبارە خوێندنەوەی دیوانەکان و نامیلکە شیعرییەکان، (زەنگی هەتاو)یش یەکێك بوو لەوان.. پاش خوێندنەوەی بەدیقەتی چەند جارەکی، کۆمەڵێك ڕاوو بۆچوون و تێبینیم لەلا گەڵاڵە بوو.. کەوتمە سەر ئەو ڕایەی شتێکی لەسەر بنووسم، پاش ئەوەی پرسیاریشم کردو بۆم دەرکەوت کە تاکو ئێستاکە هیچ شتێکی لەسەر نەنووسراوە، بۆیە بڕیاری ئەوەمدا کە بەرەنجامی خوێندنەوەکەم بخەمە ڕوو، بەنیازی تیشك خستنە سەر لایەنە باش و خراپەکانی ئەم کۆمەڵە شیعرە. بێجگە لەوەش،

خاوەنەکەی بابایەکی بەلەنگازو گۆشەگیرە، تائێستاکە تاکە شیعرێکیشی لەگۆڤارو ڕۆژنامە کوردییەکاندا بلاۆنەکراوەتەوە.

بەرایی، ئەگەر بەچەند دێرێکیش بێت، باسی ژیانی شاعیر دەکەم، چونکە ژیانی ئەو، جوداوازییەکی فرەی هەیە لەگەڵ خەڵکانی ترو پڕە لەکۆژانی ئاڵۆزو تێکچڕژاو.. کەڕەسیسەبوونی ئەم کۆژانانەشە کەوای لێکردووە تووشی گرێ کوێرەی دەروونیو گۆشەگیری ببێت.

(عومەر شەریف ڕەسووڵ- خامۆش) لەساڵی ١٩٤٧و لەگوندی (عەبدوڵلاّ گوجیلان)ی نزیك بناری (قەرەچوغ) لەدایك بووە. لەساڵی (١٩٥٣)دا، لەگەرمەی هەراو هۆریای ڕاستبوونەوەی جووتیارانی ناوچەی دزەیی، بەماڵەوە چوونەتە گوندی (تیکالۆ) و دوو ساڵێش لەوێ ماونەتەوە. دەوروبەری (١٩٥٦)یش، هاتوونەتە شاری هەولێر. ساڵانی (١٩٦٧-١٩٦٨)، قۆناغی خوێندنی (خانەی مامۆستایانی) تەواو کردووە. لەو ساوە تاوەکو ئێستا –بەهاری ١٩٨٩- مامۆستایەو، بیست ساڵێك دەبێت ژیان لەگەڵ تەباشیرو تەختە ڕەشەو مندالاّندا دەباتە سەر. لەساڵی (١٩٦٦)ەوە، خودوی خۆی داوەتە نووسین، بەتایبەتیش شیعر. بووەتە شوون هەڵگری فکرەی (عەبەسیەت و وجوودییەت).

(عومەر خامۆش) دەڵێت، شانۆگەری (ئاواتی نێژراو)م لەساڵی (١٩٧٢) نووسی، کە ناوەڕۆکەکەی لەسەر ڕاپەڕینی جووتیارانی دزەیی بوو، بەلاّم لەبەر ماڵ گواستنەوەو جێگیر نەبوونم لەشوێنێکدا، ئەم دەستنووسەم فەوتا. پەخشانی (ڕازی دێوانەیەکی نەناسراو)م لەساڵی (١٩٧٣)دا نووسیو نزیکەی (٣٠) لاپەڕە دەبوو، وەختی خۆی بەمامۆستا (محەمەد مەولود مەم)م نیشانداو زۆریشی ڕا لێبوو، بەلاّم

ئەویش فەوتا. کۆمەڵە شیعرێکیشم ساڵی (١٩٧٧) سووتا. لەشیعرە سووتاوەکانم، تەنها ئەو دێڕەم لەبیر ماوە:

جریوەی ئەختەری خەندان لەساماڵی وەکو زیوا
ڕازێك ئەخاتە ناو دڵم گەش و بڵندە وەك هیوا

ئەگەر نەخۆشیو تەنگ و چەڵەمەی ژیان نەبووایە، هەر بەوەندە (زەنگی هەتاو) قایل نەدەبووم، لەوانە بوو شتی باشتر بنووسم)[١].

شیعرەکانی بەرایی خامۆش، یان ڕوونتر بڵێین، قۆناغی یەکەمی شیعر نووسینی، زێتر لەخودی خۆی دەدوێت و کەوتۆتە ناوگێژاوی ڕۆمانسیەت.. بەگیانێکی ئاڵۆزکاو و هزرێکی تێکچڕژاوەوە، بیر دەکاتەوەو هەر بەو شێوازەش بەهۆنراوە گوزارشت لەژیانی خۆی دەکات.

هەواڵنامەی گێتی

نەخێر ناتوانی ئەی یارم
دەرم بێنی بەئاسانی
لەسەنگەری گۆشەگیریم
تەفرو توناکەی ئازارم.
لەجیهانم چی ئەزانی؟
ڕاهاتووم هەروەها بژیم!

(زەنگی هەتاو. ل٤).

١-ئەو زانیارییانەم لەچاوپێکەوتنێك دا لەگەڵ (خامۆش)ی شاعیر لەڕێکەوتی ٥/١١/١٩٨٨، دەستگیر بوو.

ڕەشـبینی، سـیمایەکی گرنگـە لەسـیمایەکانی ڕۆمانـسیەت، (خـامۆش)یـش کەنوقمی ئەو تەوژمە بووە، ناتوانێت گەمی دەربـاز بـوون لـەدەریای فێـداری پـڕ لەشەپۆڵ بەرەو تەنکاییو ڕزگار بوون لێبخوڕێت.. هەرچەند دێنـیو دەبـات، زێـتر نوقمی بێ هیواییو گومان و نیگەرانی دەبێت، تاوای لێدێت ترووسکەی هیوا لەناو (تەم)ی بێ ئامان وون دەکات

لەو کاتەدا ئەو بزەیەی کە پێی ڕەنجام
پڕ گومان بوو تراویلکە بوو لەئەنجام
بۆ دواوە بوو، ئەو ڕێگایەی بەسۆز پێوام
بەچەشنی تەم ڕەوایەوە، نەما هیوام.

(زەنگی هەتاو. ل٥)

هەواڵنامەی کتێب

سەرەڕای ئەم هەموو ناخۆشـیو هاوکێـشە ناتەبایانـەی ژیـانیش، شـاعیر زۆر بەڕاشکاوییەوە، دان بەخۆیدا دەنیو لەم ژیانە پڕ لەگرێ دەروونییەی خۆی ڕاناکات.. چونکە بەهۆی ئەم بارەی کەبۆی ڕسکاوە، توانیـوویـەتی لـەکۆژانی خـەڵکی دەورو پشتی خۆی بگات. جگە لەمەش، هەمیـشە هـاوڕێی بـەختیاریو بـزەی نـەرم و سەرفرازییە.

بڕیارم داوە پێ لێنێم، لەژیانا هەڵنەهاتووم
تەبام لەگەڵ بەختیاریم، لەبزەی نەرمی ڕا هاتووم
مادام لەخۆشی ژین ئەگەم، بڕوابکەن تێ نەکەوتووم
چونکە بەهۆی لەئازاری دەورو پشتی خۆم گەیشتووم.

(زەنگی هەتاو. ل٨)

قۆناغی دووەمی شیعر نووسینی شاعیر لەساڵی (١٩٧٧)ەوە دەست پێدەکات ئەمجارەیان زۆر بەشیعرەکانی (ڕامبۆو گۆران) کارتێکراوو سەرسام دەبێت. لەم قۆناغەدا، جێگای گرنگی بەوێنەو هێمای شیعرییو گەشبینی دەدات. بەڵام ئەوەی جێگای داخە، لەڕووی داڕشتنەوە، هەر کێشە پەنجەییە فۆلکلۆرییە سواوەکەی بەکار هێناوەو نەیتوانیووە، لەم قاوغە سواوە خۆی درباز بکات.

ڕامبۆ، گۆران

هۆنراوەیان،

پەنجەی خوشکی هۆنراوەم بوون.

دڵیان کچی شەرمن ئاسا

نازی تەڕیان لێ دەباری

هەست و سۆزیان وەك تارمایی، وەك تەمی شین

دەڕژانە سەرچاوەی شیعرم.

سۆزو هەستیان وەك پەپوولە

دەنیشتنەوە سەر شکۆفەی هۆنراوەکان!

(زەنگی هەتاو. ل١٤)

زۆرجاران، بەکارهێنانی وشەی هەمە چەشنەی ناوچەیی یان بێچووە دیالێکتەکان، دەبێتە هۆکارێکی بەگوڕی بنیات نانی زمانی ئەدەبی یەکگرتوو، چونکێ بەسەدان پەیڤی ڕەسەن هەن کە لەئاقاری تەنها گوندێك تێناپەڕن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، پەیڤی ڕەسەن و زگماکن. جا لەبەر ئەوە، بەکارهێنانی ئەم جۆرە پەیڤانە، لەزمانی ئەدەبیدا بەسوودمەند بوونی زمانە یەکگرتووەکە دەشکێتەوە. بەڵام گەلێك جارانیش، ئەم ڕاستییە بەرەواژ دەبێتەوەو لەزیان بەخشین بەو لاوە، هیچ

هەوالنامەی کتێب

سوودێکی تری نابێت. بەکارهێنانی وشەی ناوچەیی –بەچاکیو خراپییەوە– دەگەڕێتەوە سەر دەست ڕەنگینیو لێزانین و توانای داهێنەرانەی شاعیرەوە. لەم بارەوەش، (خامۆش) چەند پەیڤێکی ناوچەی هەولێری تێکهەڵکێشی شیعرەکانی کردووە. بۆ نموونە، (قۆرت ل٢١، گەمە ل٢١، تورتوڕە ل٢٧، کن ل٤٠، دمك ل٤٢، تۆقەڵە ل٤٣). بێجگە لەمەش، چەند پەیڤێکی عەرەبی وەك، (خەیاڵ ل١٦، عەرد ل٢١، قەڵەم ل٢٢، سیحر ل٢٨) بەکارهێناوە. خۆزی هەر پەیڤە ناوچەییەکانی بەکارهێنابووایە، گەلێك باشتر دەبوون. ئێ خۆ سەرەڕای ئەوەش، زمانی کوردی بێ بەری نەبوو لەهاومانای ئەو پەیڤانە.. ئەدی ئەوە (ئەندێشە، زەوی، پێنووس، ئەفسوون)مان نییە؟!

سوود وەرگرتن لەکەلەپوورو بەکارهێنانی بەشێوەیەکی هاوچەرخانە، گیانی داهێنان دەبەر شیعر دەکات. ڕاستییەکی بەڵگە نەویستیشە کە ئەمڕۆ لەسەر دوێنیو سبەینێش لەسەر ئەمڕۆ بنیات دەنرێت، وابزانم کەس لاری لەمە نییە. شاعیری نوێخواز، ئەگەر حسێبێك بۆ ئەم ڕاستییە نەکات و پێشێلی بکات، خۆی تووشی هەورازە خەت و خەرەندی هەزار بەهەزار دەکات. هەر لەم دەلاقەیەوە سەیری ڕەنگدانەوەی کەلەپوور لەشیعرەکانی (خامۆش) دەکەین. شاعیر لەبنیاتنانی زۆربەی شیعرەکانی، چەند وێنەیەکی زیندووی لە کەلەپووری کوردییەوە هەڵبژاردووەو هاوچەرخانە وەك هێمایەك بەکاری هێناون. (خامۆش) دەمانگەڕێنێتەوە سەردەمی ڕابردووی ئایینی زەردەشت و ڕووناکی پەرستن.. خۆیشی بەدەروێشێکی ئەو پەیامە دەزانێت.

کوڕی ئاوم

نەمامی کچی هەتاوم

هەواڵنامەی کتێب

هەورەمانم

مووغەکانم!

(زەنگی هەتاو. ل٩)

زۆرجاران لەکۆڕو گەڕەلاوژەی کوردەوارییدا، ئەگەر یەکێك گۆرانی بڵێ‌و دەنگەکەی زولاڵ و یارمەتیدەر نەبێت، ئەوا بەتەوسەوە پێی دەڵێن، (دەڵێی کلت خواردووە). شاعیر سوودی لەم ئیدیۆمە وەرگرتووەو هاوچەرخانە مامەڵەی لەگەڵدا کردووە.

وەردیانم قوڕقوشمی لەقوڕگ کردووم

ئا بە کل نووساوە دەنگم، دەنگی گەرووم.

(زەنگی هەتاو. ل٢٦)

نیوە دێڕی دووەم، دەستەواژەی (دەنگی گەرووم) زیادەیە، چونکە وترا دەنگ بەتایبەتی دەنگی گیانلەبەرو مرۆڤ یەکسەر دەزانین کە لەگەرووەوە دەردەچێت. چ پێویستی بەم (دەنگی گەرووم)ە نەدەکرد کاتێك کە یەکێك لێی دەقەومی‌و سەری دنیای لێ وێکدێت، نازانێت ملی چ ڕێچکۆڵەیەك بگرێت، تاوەکو خۆی دەرباز بکات. ئەدی ئەگەر یەکێك لەهیکڕا پەلی گرت و لەمیعنەت ڕزگاری کرد، بێگومان ئەوە دەبێتە (خدری زیندە) و فریشتە. لەناو کوردەواریشدا دەڵێن: (لێم بووە فریشتەو ڕزگاری کردم). شاعیر لەم ڕوانگەیەوە دەڕوانێتە مەسەلەکەو دەڵێت:

شانە مێش هەنگی دەروونم

لەسەر ئاوازی بەستەی تەم

دەبێتە دەستی فریشتەی ڕزگاربوونم!

(زەنگی هەتاو. ل٣١)

هەواڵنامەی کتێب

هەر بەو شێوازەش لەلاپەڕە (٣٣)دا، سوودی لەمەتەڵی کوردی وەرگرتووەو لەشیعرێکدا تەوزیفی کردووە، کەچی لەشیعرێکی تردا، پەندێکی کوردی بە پێچەوانە بەکار هێناوە. پەندەکە دەڵێ: (تاقە سوار تۆزی ناکات). ئەو بە بەرەواژی بەکاری هێناوەو دەڵێت:

لەدوور دیارە

تاقە سوارە

تۆزی دەکات.

(زەنگی هەتاو. ل٤١)

خۆ دەربازکردن لەکاوێژکردن و جووینەوەی وێنەی سواو، سیمای تازەگەری و داهێنانە. وێنەش، (ئەزراپاوەند) گوتەنی، (تێکەڵ بوونی سۆزو عەقڵە لەچرکەیەك لەچرکەکانی ژیاندا)[1]. خامۆشی شاعیر لەمیانەی کۆمەڵە شیعری (زەنگی هەتاو)دا، دەیان وێنەی سەرنج ڕاکێش و تازەو بەرفراوانی بەکارهێناوە. بۆ نموونە سەیری ئەم وێنە شیعرییانە بکەن، (شەپۆلی حەز ل٥، لەکاروانی دەربڕینا ل٥، شەپۆلی ناسك ل٦، ژێی ئەندێشە ل٧، چلوورەی هۆش ل١٩، سەیری ناسك ل٤٠،.. تاد).

ئەگەر بێت و مرۆڤ لەژوورێکی تاریکی ئەنگوستە چاودا، لەمیانەی پەنجەرەوە سەیری دەرەوە بکات، ئەوە ئەو شتانەی دەرەوە زۆر بەچاکی دەبینێ. شاعیر ئەم مەسەلەی کردۆتە وێنەیەکی جوان و لەشیعرێکدا بەکاری هێناوە.

ژوورەکەم بەبێ چرایە

لە پە نجەرە قووڵ قووڵ سەیری ئا سمان دەکەم

١-الحداثه، ترجمة: مؤيد حسن فوزی، بغداد، ١٩٨٧، ص٤٩.

ساتمه ناکەم.

ئاسمان قۆرته، عەرد ساتمەیە!

شانۆی شەترەنجی گەمەیە.

(زەنگی هەتاو. ل٢١)

شاعیر نەهاتووه لەسەر ڕێبازی شاعیرە کلاسیکییەکان چاو بەنێرگزو ئەستێرە بچووێنێ. ئەو وێنەیەکی نوێی بەکار هێناوه، کاتێك کە دولبەرەکەی چاو هەڵدێنیو لێك دەنێ، بەباڵە فڕکێی پەپوولەی چواندووه.

ئەو دەمەی چاوی لێك دەنێ

هەڵیدێنێ،

باڵە فڕکەی پە پوولەیە

پەیتا پەیتا دەسوڕێت و دەخولێتەوه

لەسەر خونچەی دڵم ناسك

هەڵدەنیشێ!

(زەنگی هەتا.ل٣٨)

ئەگەر بێت و بەنیازی ئامارکردنی وێنە شیعری تازە لە (زەنگی هەتاو)دا بگەڕێین، ئەوا نابێت ئەو وێنە جوانە فەرامۆش بکەین، کەشاعیری بەشوان و کاغەزی بەمەڕو، پێنووسی بەگۆچان، چواندووه.

من شوانم

پەڕە کاغەز: مەڕەکانم!

قەڵەمی دەستە، گۆچانم!

(زەنگی هەتاو. ل٤٢)

شاعیر سەربەستە لەبەکارهێنانی وشە، جا چ ڕاستەوخۆ بێت، یان بەخوازە (مجاز)، بەمەرجێك ئەم بەکارهێنانە مەعقول بێت و سنوور نەبەزێنێت. چونکە (شیعر بەبێ خوازە دەبێتە بارستاییەکی ڕەق و تەق، هەروەها وێنەی خوازەیی بەشێکی گرنگە لەو وزەیەی کەشیعر بەژیان دەبەستێتەوە)[1].

ڕەنگیم دەبیست

جۆشی تویست

دەنگیم دەدی.

(زەنگی هەتاو. ل١٧)

لەزمانی گفتوگۆ کردنی ئاساییدا، ئەم ڕستەیە جێی نابێتەوە، چونکە هەرگیزاو هەرگیز ڕەنگ نابیسترێت و دەنگ نابینرێت، بەلاّم شاعیر هاتووە بەمەجاز بەکاری هێناوە. هەور (کەڵب) ددانی نییە. بەلاّم شاعیر دەڵێ:

تۆ شوورەمی بمپارێزە

کەڵبەی هەورەکە بەهێزە.

(زەنگی هەتاو. ل٢٥)

وێنەی شیعریی زۆرجاران (ماددی) دەبێت، وەك: (بەڕوو، قەفەز، هەور، شەپۆڵ، ژێ، ئەسپ،... تاد). ئەم وشانە لەوێنەی شیعرییدا، بۆ خوێنەر زووتر کەوی دەبن و خۆ بەدەستەوە دەدەن. بەلاّم وێنەی بیری (ذهنی) درەنگتر بەخۆ هیلاك کردن و مێشك گوشینماڵی دەبێت. هەروەك ئاشکراشە کە، (شیعر چالاکییەکی بیرییەو

١-دير الملاك (دراسة نقديه للظواهر الفنية في الشعر العراقي المعاصر)، د.محسن أطيمش، بغداد، ١٩٨٢، ص٢٢١.

ناتوانین لەواقیعە کۆمەڵایەتیەکەی دابڕین)[1]. جا لەبەر ئەوە (خامۆش) چەند وێنەیەکی بیری هاوبەشی لەگەڵ وێنە ماددیەکاندا بەکارهێناوە، وەکو: (شەپۆڵی ناسك ل٦). وشەی شەپۆڵ ماددییە بەلاّم وشەی ناسك بیرییە. وێنەکانی، (ژیی ئەندێشە. ل٧، مۆمی سۆزم. ل١٦، چلوورەی هۆشی. ل١٩)ش هەر بەم جۆرەن.

هەروەك پێشتر گوتمان شاعیر توانیوویەتی وێنەی نوێو تازە بەکاربهێنێت و زۆر هاوچەرخانەش مامەڵە لەگەڵ کەلەپووردا بکات، بەلاّم ئەوە پەساپۆرتی دەرباز بوون نییە لەهەڵەو کەم و کوڕییەکان. هیچ بەرهەمێکی ئەدەبیو زانستیو هەتا مەیدانیش بێ کەم و کوڕی نابێت. جا لێرەدا، دەستنیشانی کەلەبەرەکانی (زەنگی هەتاو) دەکەین.

* خامۆش دەڵێ:

بەستەکەشم دەڵێمەوە:

ناتوێمەوە

ناتوێمەوە

ناتوێمەوە.

(زەنگی هەتاو. ل٢٠)

هەواڵنامەی کتێب

کەچی پێش ئەو (هێمن)ی شاعیر ئەم بۆچوون و وێنەیەی لەشیعری (ڕقی پیرۆز)[2]دا بەکارهێناوە.

* خامۆش دەڵێ:

دڵەکەشم دوو پارچەیە

١-حرائق الشعر، حسن الغرفي، بغداد، ١٩٨٧، ص٢٩.

٢- تاریك و ڕوون، هێمن، ل٢٢٣.

درەختی بەڕووی باخچەیە.

(زەنگی هەتاو. ل٢٣)

لەڕاستیدا بەڕوو درەختێکی خۆڕسکی چیاییەو هیچ کەسێك نەیچاندووەو پەروەردەی نەکردووە. بێجگە لەمەش، هەر چەندە شاعیر بەنیازی پتەوی و خۆڕاگری بەکاری هێناوە، بەلاّم ئەوەی ڕاست بێت و نکۆڵی لێ نەکرێت ئەوەیە کە بەڕوو درەختی باخچە نییە. دڵەکەشی ئەگەر مەبەستی لەنیشتمان بێت، ئەوە چوار پارچەیە نەك دوو پارچە.

* شاعیر لەشیعری (هەور)دا دەڵێ:

لەدوورەوە دەنگەکە دێ،

دەنگی ڕەوتی ئەسپەکەیە ،

شریخەی هەوری سەرکەشە

برووسکەکەی، تریسکەی شیری دەست ڕەشە

سوار ئەسپەکە نیقاب پۆشە

چاوەکەی سوورە بەدفەڕە!

(زەنگی هەتاو. ل٢٤)

شاعیر نەیتوانیووە مامەڵە لەگەڵ ئەو وێنەیە بکات چونکە هەور نیشانەی خۆشیو هاتیو خێرو فەڕە. کەچی لای ئەو بووەتە بەدفەڕ. ئەدی باران و بەفر سەرچاوە لەهەورەوە ناگرن؟! ئەدی ئەو هەموو باخچەو دارو درەخت و کانیاوو دەریاو ئۆقیانووس و... کەشاعیر گۆرانییان بۆ دەڵێ، هەمووی هەر نەوەو نەوەزادەی هەور نین؟!

* شاعیر هەر لەهەمان شیعردا دەڵێ:

هەواڵنامەی کتێب

پەرستگاکە ساردو سڕە

بەبێ گڕە!

زەمینەکە سەراوبنە

نووزەی ساواو ئاهی ژنە!

(زەنگی هەتاو. ل٢٥)

شاعیر هیچ حسێبێکی بۆ ئافرەت نەکردووە کەنیوەی کۆمەڵن و دایك و خوشك و هاوسەرو.. و ن. تەنانەت بەمندالّی ساواشی چواندووە. ئەدی خانزادی سۆران و قەدەم خێرو حەپسە خان و لەیلاقاسم و..تاد هەر ئافرەت نەبوون، چییان لەپیاو کەمتر بوو؟! پێویست وابوو، شاعیر، (بێکەس) ئاسا، دەنگ هەڵبڕیو هاوار بکات:

نێرو مێ هەردوو بەجووتە بۆ وەتەن هەوڵێ نەدەن

دوورە دەرچوونی لەدیلی، مەل بە باڵێ نافڕێ"[1].

* شاعیر دەڵێ:

هەنگە زەردە پێوەنادا

پێوەش بدا

نەخۆی دەمرێ

نەکەس دەکوژێ...

(زەنگی هەتاو. ل٣٢)

---

١ – دیوانی بێکەس، محەممەدی مەلا کەریم، چاپی دووەم، بەغدا، ١٩٨٠، ل٨٢.

هەورامانەی کتێب

ئەم بۆچوونەی شاعیر پێچەوانەی ئەو ڕاستی‌یەیە کە هەنگ پێوە دەدات و لەگەڵ پێوەدانەکەشی یەکسەر دەمرێت. سەرەڕای ئەوەش، مردنەکەشی نیشانەی قوربانیدانە.

* شاعیر دەڵێ:

تەکان دەدا تەکان بەتین

دەردەدا ئەشکی ڕەش و شین.

(زەنگی هەتاو. ل٣٦)

ڕاستتر وابوو بڵێ: (ئارەقەی ڕەش و شین)، چونکە (ئەشك) بەمانای فرمێسك دێت، بۆ فرمێسکیش (تاڵ و سوێر) بەکاردێت. وەسفی ڕەش و شین بۆ فرمێسك نابێت.

ئەوە بوو گرنگترین و بەرچاوترین ئەو تێبینی‌و سەرنجانە کە خستمە ڕوو، هیواداریم لەم بەسەرکردنەوەیەدا، توانیبێتم تیشکێك بخەمە سەر ژیان و بەرهەمە شیعرییەکانی (خامۆش)ی شاعیرو هاوڕێو تەپ و تۆزی لەبیر چوونەوەش، لەسەر (زەنگی هەتاو)، دابتەکێنم.

هەواڵنامەی پێشنیار

* **سەرنج:**

ئەو بابەتە لەبەهاری ١٩٨٩دا نووسراوەو لەهیچ شوێنێکدا بڵاونەکراوەتەوە.

بەبێ دەسکاری هەڵسەنگاندنەکەو بەزیاد کردنی بەراییەکی کورتی دەستپێکی بابەتەکە، بڵاوی دەکەینەوە.

نەهاوەند..
یــــان
مەملەکەتێکی خاپوور کراو

(نەهاوەند)، ژان و ئازارەکانی میللەتێکی زۆر لێکــراوو ئــاوارەو ســەرگەردانە.. ناسنامەی گوندێکی خاپوورکراوی کوردستانە.. یەکێکە لەچیرۆکە سەرکەوتووەکانی، (ئاسۆ حەســەن). ئــەم چیرۆکەی لەپێــشبڕکێی ڤیــستیڤاڵی (ئــەکادیمیای مــۆنتی ئەمیاتا- ئیتالیــا) کــە لــەنێوان ٨-١٣/٩/٢٠٠٠دا بەســترا، لەگــەڵ چیــرۆکی (دەریاچەی سین)ی ئازاد بەرزنجی پێکــەوە پلــەی یەکــەمیان بەدەســت هێنــا.. کــە لەڕۆژنامەو کەناڵە ڕاگەیاندنەکانی کوردستانەوە، دەنگدانەوەیەکی باشی هەبوو..

(ئاسۆ حەسەن)، لەچیرۆکنووسیندا، دەسەڵاتێکی باشی بەسەر ڕێزمان و زمانــدا دەشکێت و هیچ جۆرە پچڕان و بەدحاڵی بوونێك لەنووسینەکانیدا بــەدی ناکرێــت. فەرهەنگی ئاسۆ دەوڵەمەندەو ئامادە نییە پڕ بداتــە ووشــەی بیــژۆك و داتاشــراو.. چیــرۆکنووس، خــۆی پــەروەردەی گونــدەو زمانەکەشــی وشــەی غــەوارەو نــامۆی

تێنەکەوتووە... (نەهاوەند)، سومبولی یەکێك لەو (٤٥٠٠) گوندە خاپوورکراوەی باشووری کوردستانە.. گوندێك بوو، پێش پرۆسەی (ئەنفال)ی بەدناو، نموونەی بەرقەراربوونی یاساو دیموکراتی بوو. مرۆڤەکانی ئەم دەڤەرە، وەك شانە هەنگ، خەریکی ئیش و کاری خۆیان بوون... هەرچی پێویستی کۆمەڵگای شارستانی هەبوو، وەك قوتابخانەی سەرەتایی‌و ناوەندی‌و خەستەخانەو دائیرەی کشتوکاڵ و ئەنجوومەنی گوندو مزگەوت و سێ چوار کارگەی بچکۆڵەشی تێدابوو.. بەکورتی، (ئەو شارە دێیبە بووە مەملەکەتێکی بچکۆلانەی بەهەشتی‌و لەهەموو لاوە خەڵك دەهاتن بۆ سەیرکردن و شارەزا بوون بەسیستەمی ژیان).

ئەم دەڤەرە وە نەبێت مەترسی بوو بێت بۆ سەر لەقبوونی ئاسایش و دەسەڵاتداریێتی بەغدا... وەك سەدان گوندی دیکە لەوانەیە تەیریشیان لەئاو نەکردبێت، (ئەوەی لەوێ نەبوو چەك و تەقەمەنی بوو، جگە لەتاپڕ بۆ پاراستنی مەڕو ماڵات).

(ئاسۆ)ی چیرۆکنووس، وەسفێکی ئەوەندە دەوڵەمەندو جوانی (نەهاوەند)ی کردووە، دەکرێ بۆ پێناسەکردنی گوندەکانی کوردستان، وەك پرۆگرام، لەقوتابخانە سەرەتاییەکاندا بخوێندری‌و نەوەی نوێی پێ هوشیار بکرێتەوە... چونکە دڵنیام نەوەی شارنشین، تاڕادەیەك گوندنشینەکانی دوای ئەنفالیش ئەو شارەزاییەیان نییە لەبارەی پێکهاتەی گوندەکانی کوردستان. دەتوانین بڵێین، لەڕێگای (نەهاوەند)ەوە:

١-شارەزای ڕایەڵی پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکانی گوندنشینەکان دەبین.

٢-زانیارییەکی تەواومان لەلا گەڵاڵە دەبێت، لەبارەی شێوەو نەخشەو چۆنیەتی هەڵکەوتن و دروستبوونی شێوەی گشتی خانووەکانی گوند.

هەولێرنامەی کتێب

٣-شارەزای کارو کاسبیو جۆرەکانی ڕاوکردن و کاتی لێقەومان و ڕێو ڕەسمە تایبەتیەکان، دەبین.

٤-فەرهەنگی زمانی گوندمان پێدەناسێنێ.

(حاجی باپیر)، پاڵەوانی سەرەکی چیرۆکەکەیە.. برا گەورەی گوندەو نموونەی مرۆڤێکی ساکارو بەکردەوە دیموکرات و ئاشتیخوازە.. ئەو، هەستی دەکرد، جۆرە بەرخودانێك دژی زوڵم و زۆری ڕژێم لەئارادایە، بەڵام حەزی نەدەکرد، هیچ کەسێك لەگوندەکەی تێکەڵ بەریزەکانی ئەم بەرخودانە بێت. پەیڕەوی ئەو پەندە کلاسیکییە دواکەوتووەی دەکرد کە دەڵێ: (دەست بەکڵاوی خۆتەوە بگرە با نەیبا). حاجی (باوەڕی وابوو ئەوەی خراپە نەکا، خراپەی نایەتە ڕێ، ئەوەی دەست لەکونە دیواران ڕانەکا مار نایگەزێ). هەرچەندە بێ ویستی ئەو، (ئازاد)ی نەوەزادەی تێکەڵ بەڕیزەکانی بەرخودان ببوو. حاجی باپیر، وەك هەر کوردێکی موسڵمان و سادەو ساکار، کاتێك شەوانە پێشمەرگە میوانی گوند بوونایە، دەیبردنە دیوەخانی مزگەوتو نانی دەدانیو قەوانەکەی خۆی دووبارە دەکردەوە، (ئیشکەرو ماڵداری کاری ماڵی باوکی خۆیان بن باشترە، ئەگەر خوا بەگەورەیی خۆی ئەو زوڵمەیان لەسەر لانەدا بەوان و بەو تفەنگانەی دەستیان چ ناکرێ). وەلێ، تا نیسانی ١٩٨٧ ئەم گوندە ئارامو ئاسوودەو بێ وەی بوو.. تا لەناکاو، نەهاوەندی شارەدێ بە سەربازو تانك و زرێ پۆشو چاوساغەکانی، ئابڵوقەدار.. لەگەڵ مەلا بانگدان، سەعدو خالیدو مەسعەب و عودەیو مستەفاو دەیانی تر، لەمرۆڤ کوژەکانی سەدەی بیستەم، کەوتنە گیانی ئەم خەڵکە ڕەش و ڕووت و بێدیفاعە.. جیاوازییان نەدەکرد لەنێوان ژن و پیاو، گەورەو گچکە، سەقەت و ساغ.. ئەوەندەی پێیان کرا، کوشتیان، بڕیان، کچی عازەبیان هەتك کرد. تاڵانیان کرد. گوندیان سووتاندو شۆفەڵیان لێدا.

هەواڵنامەی کتێب

مزگەوت ڕوخاو قورئان خوێناوی بوو.. بەڵێ لێرەدا ، قسەکەی حاجی باپیر کورتی هێناو ئەنجامی نەپێکا ، کاتێ ئامۆژگاری نەوەکانی دەکردو دەیگوت: (ئەوەی دەست لەکونە دیواران ڕانەکا مار نایگەزێ). مەملەکەت، خەڵتانی خوێن کرا ، بووە ساکە گۆڕ.. ئەوەی لەکوشتن ڕزگاری ببوو و ئاهێکی لەبەر مابوو ، وەك مێگەڵ کۆکرانەوەو (عەقید خالید) فەرمانیدا ، (ئۆتۆمبیلەکان بێنن و کۆمەڵ کۆمەڵ خەڵکەکە بار بکەن، هەروەها فەرمانیدا پیاو بەتەنیاو ژن و منداڵیش بەتەنیا سوار بکەن). بەڵێ لێرەوە یەکەم زەنگی ئەنفال لێدراو ژمارەی (نەهاوەند)ییەکان زیادی کرد. (عەقید خالید)ەکان، ڕژانە هەموو دەڤەرێك.. ژمارەی نەوەکانی حاجی باپیر ریکۆردی شکاندو لەسەدو هەشتاو دوو هەزار تێپەڕاند.. ئێستاکەشی لەگەڵ دابێت (ئازاد)ی نەوە زادەی حاجی، هەر لەچاوەڕوانی گەڕانەوەی باوك و دایك و خوشك و براو کەسەکانی دایە.. ئایەتی (ئەنفال)، بۆ نەهاوەندەکانی کوردستان بوو بەنەهەنگی چیرۆکە ئەفسانەییەکان و تا هەتایەش لەفەرهەنگی کوردیدا بەمانای وێرانکردنی گوندو بەتالان بردنی مەڕو مالات و سووتاندنی قورئان و ڕاپێچکردنیان بەرەو گۆڕستانی بەکۆمەڵ و بێ ناونیشان دەگەیەنێت.. ئەنفال پەیڤێکی کوردی نییە، کەچی چووە ناو فەرهەنگی کوردییەوە..

دیارە هەموو تێکشکانێك، هەڵسانەوەیەکی لەدوا دایە.. هەر بۆیەش، پاش ئەم دەریا خوێنە... پاش ئەم زوڵمە گەورەیە.. ناخە زیندووەکان، نەهاوەندەکانی دەرپەڕاندو دووبارەو سەر لەنوێ، ساکە گۆڕی کردەوە خانوو و قوتابخانەو مزگەوت و ڕەزو باخ و ئاوەدانی.. نەوەکانی حاجی باپیرو ناخی زیندووی حاجی، بوونە ژیلەمۆی تۆڵەو کەوتنە گیانی کوندەپەپۆی شەڕ.. ئیتر لەمەودوا (حاجی باپیر)ەکان چیتر (دەست بەکلاوی خۆیانەوە ناگرن تا با نەیبات). چیتر پێیان وانییە (ئەوەی دەست لەکونە

هەواڵنامەی کتێب

دیواران ڕانەكا مار نایگەزێ). سەدو هەشتاو دوو هەزار ڕۆح، بـوو بـە دەرسـێك و (حاجی باپیر)ەكانی لەخەوی ساویلكەیی، بێدار كردەوە...

جەستەی حاجی، ببوو بەناخ٠ێكی زیندووی لەدار بەستراو، كاتێك كـە بـەهۆش خۆی هاتەوە، دیتی، (ئازادی نەوەو كاردۆو فەرەیدوون و مامۆسـتا سـەلاح) —ئـەو سێیەی دوایی هاوڕێو دۆستی نزیكی ئاسۆی چیرۆكنووس بوون لەخەباتی شاخ و ژێر زەمینیدا گیانیان لەدەست دا- لەداری دەكەنەوەو مەشخەڵی تۆڵەیان لەدەست دایە.. (ئاسۆ حەسەن)، وەك پێشمەرگەیەكی سـاتە دژوارەكـان، دەیـان هـاوڕێی گیـانی بەگیانی شەهید بووە.. ئەو، وەك وەفادارییـەك بـۆ گیـانی زینـدووی ئـەوان، ئـەو شەهیدانەی بەسەر كردۆتەوەو كردوونی بـەڕەمزی تۆڵـەو بـەرخودان. چـیرۆكنووس دەزانێت ئەگەر خوێنی ئەوان نەبووایە، هەر گیزاو هەرگیز كوندەپەپۆی شەڕ، شـار بەدەر نەدەكرا.

حاجی باپیر، ئێستاكەشی لەگەڵدا بێت هەر وڕێنـــە دەكات و دەڵێت: (توخـوا زۆر ماون.. چۆن دەرباز بوون؟! چەندیان مـردن، دەبـێ ئەوانـەی بردیـانن چییان لێبكەن؟!).

شایانی وەبیر هێنانەوەیە، ئەم چیرۆكەی ئاسۆو (دەریاچەی سین)ی ئازاد بـەرزنجی خەڵاتی یەكەمیان بەدەسـت هێنـا لەفیـستیڤاڵی سـاڵانەی ئـەكادیمیای هونـەری ئەمیاتای ئیتاڵی كە لە ٨-١٣/٨/٢٠٠٠ لەشاری (سانتافیۆرای)، بەڕێوە چوو.. لیژنەی هەڵسەنگاندنیش بریتی بوون لە. میكیلا ئەرمیتا، بەڕێوەبەری ئەكادیمیای مۆنتی ئەمیاتا- سەرۆكی لیژنە. ئەماندۆگنیش/ مامۆستای ئەدەبی بەراووردكاری لـەزانكۆی ڕۆمـا. لاورا شـرادەر/ نووسـەرو ڕۆژنامەنووسـی پـسپۆڕ لـەكاروباری

ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست- پەخشان عەلی/ نوێنەری کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی کوردی- ئیتاڵی. لۆلە پینتۆ/ نوێنەری لیژنەی هاوکاری لەگەڵ کورد لەئیتالیا.

لەڕۆژی ٥/١٢/٢٠٠٠ دا، لەشاری هەولێر، نوێنەرانی ئەم ئەکادیمیایە، کە لەخاتوو گرازییێگلاو خاتوو ڕیتاو بەڕێز گاستۆنی پێکهاتبوون، لەڕیو ڕەسمێکی تایبەتدا، خەلاتی ڕێز لێنانەکەیان پێشکەش بە (ئاسۆ حەسەن) کرد.

لەکاتی خەلات کردنەکەدا، خاتوو گرازییێلا بەناوی ئەکادیمیای ئەمیاتاوە، پیرۆزبایی لەچیرۆکنووس کردو خاڵەکانی چۆنیەتی هەڵبژاردنی (نەهاوەند)ی لەنێوان دە (١٠) کورتە چیرۆکی کوردیدا بەپلەی یەکەم دەستنیشان کرد، کەڕەنگدانەوەی ئێش و ئازاری گەلی کوردەو، لەبارەی کارەساتێکی مرۆڤایەتی گەورە دەدوێ کە (ئەنفال)ە.

چیرۆکنووس، یەکەمین کاری نووسینی بۆ ساڵی ١٩٧٨ دەگەڕێتەوە هەندێك لەچیرۆکەکانی وەرگێڕدراونەتە سەر زمانەکانی عەرەبیو فارسیو ئینگلیزیو ئەڵمانی. (تابلۆ تراژیدییەکان) یەکەم کۆمەڵە چیرۆکی بلاوکراوەیەتی..

مرۆڤ کاتێك ئەم هەواڵانە دەخوێنێتەوەو دەڵێ: (ئەدەبی کوردی بەهەموو چمکەکانیەوە، چی کەمتر نییە لەئەدەبی گەلان).

هەواڵنامەی کتێب

(ئەدەبی تاراوگە) و خەونی ئاوارەکان

کتێبخانەی هەواڵنامە

دیاره هەر کۆمەڵگایەك لەگەڵ کۆمەڵگایەکی تر لەڕووی داب و نەریت و بیرکردنەوەو ڕامان و هەڵوێست وەرگرتن، بەپێی کات و شوێن جیاوازییان لەگەڵ یەکدیدا هەیە.. هەر ئەم جیاوازییەش، پێناسەی ناسنامە دروست دەکات و کۆمەڵگاکان لەیەکتری هاوێر دەکات.

کۆمەڵگای کوردی لەمێژە چ بەشێوەی گرووپی بچووك و خێزان و تاك ئاوارەو پەراگەندەی مەملەکەتان بووینە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، ناسنامەی خۆیان وون نەکردووەو، نەیانتوانیوە، لەنێو کۆمەڵگا خانە خوێیکاندا بتوێنەوە. لەنیو سەدەی ڕابردوودا، بەهۆی بارودۆخی تایبەتی کوردستان، بەشێکی زۆری شاعیرو نووسەرو ڕۆژنامەنووس و بیرمەندانی کورد، ناچار بووینە سەری خۆیان هەڵگرن و، بەبێ ویستی خۆیان، لەولاتێکدا بگیرسێنەوە، کە هیچ سەرە داوێکی پەیوەندی کولتووریو

ئایینیو کۆمەڵایەتی، بەیەکتریان نابەستێتەوە.. ئەم توێژە کاریگەرەی کۆمەڵگا، هەر چەندە لەڕووی جوگرافیاوە لەکوردستان دوور کەوتوونەتەوە، بەڵام بەئەستەمیش نەیانتوانیووە، پەیوەندی گیانی لەگەڵ زێدو کولتووری خۆیان بپچڕێنن. بەبێ زێدە ڕۆیی کردن، دەتوانین بڵێین، بەشێکی هەرە زۆری کوردانی پەڕاگەندە، بەتایبەتیش نووسەران، هەستی کوردایەتییان زێترە لەکوردانی ناوەوە.. لەبەرچی؟!

کوردانی ناوەوە، پاش ڕاپەڕین، بەهۆی شەڕی ناوخۆوو ململانێی حزبایەتیو چەند دیاردەیەکی دزێوی تەشەنە کردوو، لەوانەیە بڵێین، ئێمە کوردایەتیمان بۆ بەو بەرەنجامە نەکردووە، کەئێستاکە دەیبینین.. هەر ئەوەش وایلێکردوون و وایان لێدەکات، دڵیان گەرد بگرێت و سارد ببنەوە. بەپێچەوانەوە، کوردەکانی دەرەوە، بەهۆی سەر هەڵگرتن، ڕاستە ئازادی بیرکردنەوەو ڕادەربڕین و مسۆگەری ژیانییان بۆ دابین کراوە، بەڵام خۆشەویستترین شتیان لەدەست داوە، کەنیشتمان و یادەوەریو کەس و کارو کولتووری خۆیانە.. جگە لەوەش، ڕۆژانە، لەکۆمەڵگا فرە نەتەوەو کولتووورو ڕەگەزەکان، ڕووبەڕووی پرسیاری، (سەر بە چ نەتەوەو خەڵکی چ وڵاتێکن؟!) دەبنەوە.. کاتێك کەدەبینن، نەتەوەکان لەژێر سایەی ئاڵای خۆیان سەرگەرمی زیندوو کردنەوەی بۆنە نەتەوەییو کولتوورییەکانن... کاتێك کەدەبینن لەکاتی سەرکەوتنی تیپە وەرزشییەکانیان، خۆنیشان دەدەن و شانازی بەوڵاتەکانیان دەکەن.. کاتێك کە لەگەڵ خەڵکێکی بێ ئاگا تووشی دەمەتەقێو گفتوگۆ کردن دەبن و، خاوەن قەوارەو ئاڵاو سەربەخۆیین و لەنەخشەو ئەتلەسی قوناغەکانی خوێندندا سنووری خۆیان هەیە.. کاتێك کەڕووبەڕووی پرسیاری منداڵەکانیان دەبنەوە، (ئێمە خەڵکی کوردستانین، ئەدی بۆ لەسەر نەخشە وەك وڵاتانی تر شوێنو سنوورمان دیار نییە؟!). ئەمانەو دەیان هۆکارو بینەو بەردەی تر کە ڕۆژانە

ڕووبەڕووی خەڵکی ئاوارە (بەگشتی) دەبنەوە، وایان لێدەکات، ناکۆکییە بچووك و لاوەکییەکانی ناوەوە بەلاوە نێن و بیر لەمەسەلە گەورەکە بکەنەوە کەسنوورە....

خەڵکی وا هەبووە، لەناوەوە کۆمۆنیست و دەروێشی مارکس و لینین بووەو، بەربەرەکانی هەموو بۆچوونێکی کوردایەتی کردووە، کەچی لەدەرەوە لە (پاسۆك)کان پاسۆکتر بووە.. ئەوانە هەموویان جێی ڕامان و لێوورد بوونەوەن.. ئەم هۆکارانە وایکردووە تاکی کورد سوور بێت لەسەر پاراستنی کولتووررو زمان و ڕێ‌و ڕەسمەکانی خۆییی‌و بەرز ڕاگرتنی.. ماڵی کورد نییە، خاڵی بێت لەنەخشەی کوردستان، وێنەی کولتووری، کلاوو جەمەدانی، جل و بەرگ و خواردنی کوردی، تووررو ملاکدانی فۆلکلۆری، پارچە لبادو مافووری دەستکرد، کلاشی هەورامان،... ئەمانە هەموویان هۆکارێکن بۆلەبیر نەچوونەوەو گرێدانی یادەوەرییەکان، بەژیانی ئاوارەییان..

شاعیرو چیرۆکنووسی کوردیش یەکێکە لەتاکەکانی ئەو خێزانانە، نەیانتوانیووە ئەو ئاقارە ببەزێنن و، تێکەڵ بەکولتووررە جیاوازەکان بن تا لەبەرهەمەکانیان ڕەنگ بداتەوە.. ئەوەی دەینووسن، هەمان کۆژان و بۆچوونی هاوڕێکانیانە لەناوەوە.. لەولاتێك دا دەژین پڕە لەجۆرەها دەردی کۆمەلایەتی‌و بیرکردنەوەو کارو پەیوەندی جیاواز، کەچی خەونەکانی ئەوان، هەر ڕاکردن و زیندانی‌و خۆشاردنەوەو شەڕو کاولکارییە.. شوێن و کاتی خەونەکانیان، هەر کوردستانە.. بڕوا بکەن، من شەخسی خۆم یازدە مانگ لەتورکیاو شەش مانگ لەیۆنانستان و ئەوە حەوت ساڵیشە لەئەڵمانیادا دەژیم، کەچی شەوێك لەشەوان، خەونێکم بەو شوێنانە نەبینیووە.. درۆ نەبێت جارو بار لەخەونەکانمدا (پیدزا)یەکم لەفڕنی سووتاوە، چونکە ماوەی پێنج ساڵ زێترە، لە (پیدزەریا)یەك کار دەکەم.. دەنا شوێنی سەرجەم خەونەکانم هەولێرو

هەوالنامەی کتێب

کوردستانە.. خەڵکی ئاوارەو تەریوی هەندەرانیش، ئەگەر هەمووشیان نەبێت، ئەوە بەشێکی زۆریان بابایەکی وەك منن.. بۆیە سەیر نییە، سەرەڕای هەبوونی ئەو لەشکرە زۆرەی نووسەران لەدەرەوە، ئەدەبی تاراوگە سەری هەڵنەداوە، جگە لەچەند شیعرو چیرۆکێکی دەگمەن نەبێت، کەئەوانیش بێبەری نین لەچەند یادەوەرییەکی وڵات بەتاڵ و شیرینییەوە...

سەیر نییە، ئێستاکەش لەو وڵاتە ئەورووپیی و ئەسکەندنافیانەی زۆربەی کورد لێی نیشتەجێن، دەزگاو مەڵبەندە ڕۆشنبیرییەکان، هەمان کۆمەڵە شیعرو چیرۆکی منداڵانی چاپکراو لەکوردستان، دووبارە چاپ دەکەنەوەو بەسەر منداڵانیان دابەش دەکەن، بەبێ ڕەچاوکردنی شوێن و کات و تەمەن و جۆری بیرکردنەوەی ئەو منداڵانە.. چونکە بڵێین و نەڵێین، بیرکردنەوەی منداڵان (بەتایبەتیش ئەوانەی کە لەدەرەوە لەدایك بووینەو لەوێ پێگەیشتوون)، جیاوازییەکی زۆریان هەیە لەگەڵ بیرکردنەوەی دایك و باوك و ماڵباتەکانیان.

هەواڵنامەی کتێب

ڕۆمانۆکەی (ونگە)
یان بەشێك لەبیرەوەرییەکانی
(عەبدوڵڵا سەراج)

گەڕان بەدوای خۆناسین و ڕیژنەی پرسیاری جۆراو جۆرو وەڵامــی پــڕ لــەگومان، بەشێك لەپانتایی ژیانی تەریوەکانی دەرەوەی بازنەی زێدی داگیرکردووە.. بــەردەوامن لەپرسیارکردن و بێ هوودەن لەوەڵامەکان.. جیاوازی کولتوورو هەڵوێــستە دژەکــان، یەکێکن لەو شادەمارە سەرەکییانەی کەهۆکارێکن بۆ هەست کردن بەنامۆ بــوون و تەنیایی‌و گەڕان بەدوای ناسنامەدا.. بەم بارە دەروونییە ڕەخساوە، ئەگــەر تــەواویش ڕەنگی نەدابێتەوە لەبەرهەمەکانی نووسەرانی کورد لەدەرەوە، ئــەوا نەخــشی ئــەم حاڵەتە پڕ لەنیگەرانییە، بەسەر بەشێك لەبەرهــەم و نووســینەکانیانەوە وەك ڕۆژی ڕووناك درەوشایەوە..

هەر ئەم دیاردەیە، بەشێکی فراوانی ڕۆمانۆکەی (ونگــە)، یــان باشــتر بلــێین، (بەشێك لەبیرەوەرییەکانی عەبدوڵڵا ســەراج)ی چــیرۆکنووس و ڕۆماننووســی داگــیر

کتێبی هەواڵنامەی

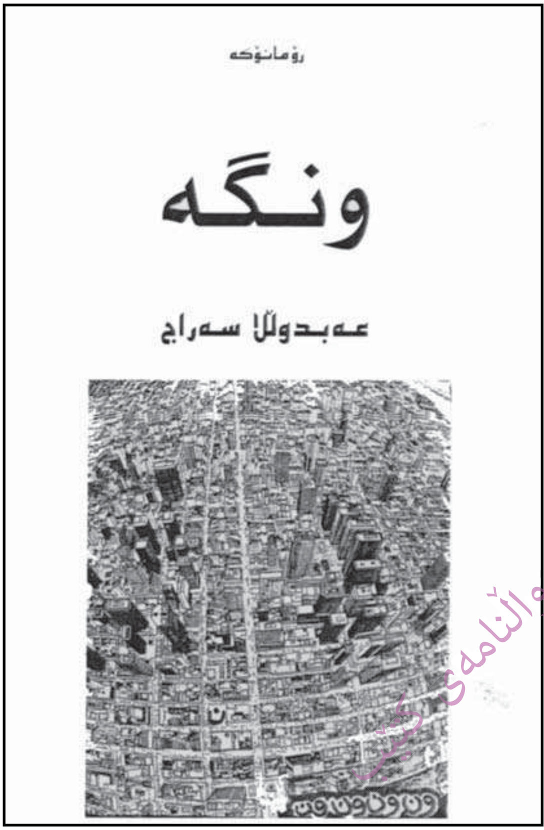

کردووه.. ئەگەرچی (سەراج)، ناوی لەم بەرهەمەی ناوە (ڕۆمانۆکە)، بەڵام لەڕاستیدا دەورکردنەوەو شەت و کەوکردنی بەشێك لەبیرەوەرییەکانی خۆیتی، بەتایبەتیش ژیانی (تاراوگە)ی.. هەر خۆیشی پاڵەوانی سەرەکی ئەم بەرهەمەیە... نووسەر، لەشەوێك لەشەوە ساردو شەختە بەندەکانی وڵاتی (فنلاند)، لەسوچی گۆشەیەکی فەرامۆشکراوی قاوەخانەیەکدا، زەمینە خۆش دەکات بۆ نووسینەوەی بیرەوەرییەکانی... لەکاتێکدا کەخەڵکی ناو قاوەخانەکە، بەدەم خواردنەوەو دانس و هەڵپەڕین، خەمی ڕابردوو و ماندووبوونی کاری ڕۆژانەیان بەبا دەدا، ئەو سەرگەرمی تەماشاکردنی فیلمەکانی ئەنفال و هەڵەبجەو کۆڕەو نشووست و پارچە پارچەییو تەعریب و کاولکردن و براکوژیو یەکتر قبوڵ نەکردن و توندو تیژیو لەیەکترازانی ماڵی کورد بوو..

(سەراج)، لەڕێگای وێنەی (دایك و کوڕێکی سەر بەرگی گۆڤاری سەر مێزەکەی بەردەمی)، زەمینە خۆش دەکات بۆ خۆ دواندن و دەمە زەد کردنی بیرەوەرییەکانی..

هەواڵنامەی کتێب

کوڕەکە ناو دەنێت (حەمرین)، وەك هێمایەك بۆ زنجیرە چیای (حەمرین) کەسنووری نێوان کوردستان و بەشە عەرەب نشینەکەی عێراق دەست نیشان دەکات. ڕووی دەمی دەکاتە حەمرین و دەڵێت: (تەمەنی مرۆڤ بۆ ئەوە چاکە لەڕێگای پرسیارەوە، خودی خۆی بدۆزێتەوە، کەخۆی ناسی بەختەوەر دەبیو ئاسوودە..) لەڕێگای ئەم پرسیارەوە، نووسەر خۆی دەدوێنیو سەرە داوی گلۆڵە ئاڵۆزکاوەکەی ژیانی دەکاتەوەو پرسیار لەدوای پرسیار دەکات و ناگاتە ئەو وەڵامەی کەخۆی بەدوایدا وێڵە.. هەر وەك چۆن مرۆڤ، تا ئێستاکە نەگەیشتۆتە ئەو هەقیقەتەو خۆی نەناسیووە، (سەراج)یش بەهەمان شێوە، دەچێتە ناو ناخی پرسیارەکان و لەهەقیقەت دەگەڕێت، بەڵام بەکۆتاهاتنی (ونگە)ش، ئەو هەر نایدۆزێتەوە.

پیرە ژنێکی دڵ تەڕو هەست ناسك، سەرنجی نووسەر ڕادەکێشێت و زنجیرەی بیرەوەرییەکانی دەپچڕێنێ.. لەگەڵ (لایلا هەینۆنێن) یەکتر ناسدەکەن و سەربوردەی ژیان و ڕووداوەکان، بۆ یەکتر باسدەکەن. سەراج لەڕێگای ئەو پارچە نەخشەی گیرفانی، کە لەئەتڵەسێکی فینلاندی (٥٠) ساڵ لەمەوبەر چاپکراوی، کردبۆوە.. کوردستان، بە (لایلا) دەناسێنیو دەیکاتە خاڵی سفری چوونە ناو کارەسات و ڕووداوە دڵتەزێنەکانی خەڵکی کوردستان.. سەراج خۆی کەسی قسەکەرەو بەناوی (کەیوان) دێتە گۆ.. لەوانەیە بڵێت، (من کەیوان نیم). بەڵام بە بەراوورد کردن و سەرنجدانی تەواوی کەس و لایەن و ڕووداوەکانی ناو (ونگە) دەگەینە ئەو ڕاستییە کە (کەیوان) سەدا سەد (عەبدوڵڵا سەراج)ەو دەیەوێت لەم کەین و بەینەدا، بەشێك لەبیرەوەرییەکانی سەرەتای سەرهەڵدانی شۆڕشی ئەیلول تۆمار بکات، کە وەك (کادیرێکی کۆمەڵایەتیو سیاسی) پارتی دیموکراتی کوردستان، لەناوچەکانی کەرکوك و شێخ بزێنی درێژەی بەخەبات داوە.. دواتر، دەگەڕێتەوە سەردەمی منداڵی

هەواڵنامەی کتێب

لەکەرکوك و، پەیژە بەپەیژە سەردەکەوێت، تا دەگاتە ئەو هەموو کارەساتەی کە لەم (٢٠) ساڵی دواییدا بەسەر کوردستان و کورددا هاتوون.

ئەوەی زێتر سەرنجی منی ڕاکێشا، جورئەتی بێ وێنەی (سەراج) بوو لەو تەمەنەو نەپرینگانەوەو گوێ نەدان بەداب و نەریتی باوی کۆمەڵگای کوردەواری.. ئەگەرچی (سێکس) غەریزەیەکی ئینسانیەو یەکێکە لەپێویستییە سەرەکییەکانی بەردەوامبوونی ژیان و مرۆڤایەتی، بەلاّم لەکۆمەڵگایەکی داخراوی وەك کۆمەڵگای کوردەواریدا، نەك ئامادەنین گفتوگۆی لەسەر بکەن و بەشێوەی زانستی لێی بدوێن، بەڵکو بەناو هێنانیشی (بیلا مانا) دەکەنە پەرژین.. هەر ئەو ترسنۆکیو خۆ لەقەرە نەدانەشە، بۆتە هۆی دروستبوونی دەیان گرێ کوێرەی دەروونیو کۆمەلاّیەتی لای تاکەکانی ئەو کۆمەڵگا داخراوە.. سەراج، ئەوەندە ڕاستگۆیانە باسی خرۆشان و چێژی ئەو چرکەیە دەکات کە (لایلا)ی تەمەن (٦٠) ساڵیو (کەیوان)ی (٦١) ساڵی لەسەر سیسەمێکدا پێی گەیشتوون..

لەگۆشەکانی ئەم (ونگە)یەدا، جێگای زۆر شتی جیاوازو سەرنج ڕاکێشی کردۆتەوە، کە دەکرێت هەروەستەیان لەسەر بکەین و لەهەندێکیاندا سوودی باشیان لێوەربگرین و بۆ کوردستانی خۆمان کۆپی بکەین.. ئەو گۆشانەی کەسنوور بەسەریکردۆتەوە:

* ڕێزگرتن لەمافی مرۆڤ و گیاندارو پاراستنی ژینگە.
* ڕێزگرتن لەڕای بەرامبەرو دوورکەوتنەوە لەتوندووتیژی.
* ڕێزگرتن لەمێژوو و سەروەرییەکان.
* وەسف کردنی ژیانی کەمپ و ئاوارەکانی هەڵخلیسکانی بەشێك لەئاوارە کوردەکان بۆ ناو زەلکاوی بەنگکێشان و خۆ وونکردن.

هەواڵنامەی کتێب

* لەیەکترازانی بەشێکی کەم لەو خێزانە کوردانەی کە لەدەرەوە دەژین.
* سێکس وەك بەردەوامیەك بۆ ژیان و بەڕۆتین کردنی.

سەرەڕای باسکردن و خستنە ڕووی ژیان لێرە (فینلاند) و بەراوورد کردنی لەگەڵ ئەوێ (کوردستان) دا، زۆر ڕووداوو کەسایەتی کوردیشی بەسەر کردۆتەوە، کە بوونەتە خاڵێکی دیار لەسەر بیرەوەرییەکانی ژیانیدا، نموونەی:

* ئەنفالەکانی ناوچەی گەرمیان و ژیانی سەختی گوندنشینەکان.
* کارەساتی هەڵەبجە، تراژیدیای عومەری خاوەر، (کچێکی چواردە ساڵان لەکاتی بۆمبابارانەکەدا، لا دیوارێکی ماڵیان ڕووخابووە سەر باڵێکی، هاواری دەکردە باوکی: وەرە، هەتا زووە، دەستم ببڕەو با لەگەڵتان بێم.. ل١٩).
* (ڕەهبەر جەلال)ی هونەرمەندی شێوەکار کە لەدەرەوەش هەموو ژیانی کردبووە تێکۆشان لەپێناوی ناساندنی کوردو کوردستان..
* حەسەن حەیران، لەشۆڕشی ئەیلولدا وەك هونەرمەندێکی پێشمەرگە، بەحەیرانە حەماسەت ئامێزەکانی، لەکاتی شەڕو پێکدادانا، ورەی دەدا بەر پێشمەرگەو خورتری دەکردن...
* گرفتار کاکەیی کاریکاتێریست و سەباح ڕەنجدەرو سامان دزەییو.. تاد.

سەراج، لەگۆشەیەك لەگۆشەکانی (ونگە)دا، ڕەواییەك دەداتە ئەو ماڵبات و لاوە کوردانەی کە لەساڵانی (١٩٩١-٢٠٠٠)دا، کوردستانیان بەجێهێشتووەو پێی وایە، (بێ هۆ نیە لاوە خوێن گەرمەکان هەڵدێن و مل بەنادیارەوە دەنێن! بێ پەنهان نیە، کە ناو سکی کۆسەج و نەهەنگ و جلەیان پێ باشترە لەتانووبتەندیو تەلدڕکەی خۆماڵی، بێ سڕ نیە، کە ڕەقبوونەوەی دامێنی چیاکانیان لەکن پەسەندترە لەچاوەڕوانیو خۆ کوژی.. ل١٦).

هەر سەراج خۆی، کە بەهۆی نامۆبوون و پچڕان لەنیـشتمان، تووشـی گرفتـی (دەردە نیشتمان) بووە، بەلاّم پێی وایە، (هەست بەمرۆڤایەتی کردن لێرەو.. زیندانە ڕۆحیەکەی ئەوێندەرێ بەراوورد دەکەم. وشەکانم لێرە بـەکامی دڵیـان باڵـدەگرن و.. لەوێ باڵیان هەڵـدەکروزێ، یـان کـەویان دەکـەن و باڵیـان دەقـرتێنن.. ژوورەکـەم بەسانتیمەترو قولانج و بست و پێو هەنگاو، تەسکە، بەلاّم دونیـای بـەرین و بـەر بەتاکی خۆزگەکانمە.. ل٩٧. لەترسی کاتموسەوتی ڕیش پانەکانی، (کاولاش)م بەجێ هێشت.. بوومە مەهدیی چاوەڕوان کراو.. ئەو زاتە لەترسی شمـشێر خـۆی کوتایـە ساردا وێکی تاریکەوە، منیش چوومە سەهۆڵستانێکی سپی سپییەوە.. ل٩٨).

ئەو موبەریرانە، هاندەرێکی سەرەکین بـۆ هەڵبـژاردنی ئـەو ژینگـە نامۆیـە.. (ونگە)، ونگەی هـەموو ئـاوارەو خەڵکـە دەر پـەڕێنراوەکانی سـەرجەم جیهانـە.. ئاوێنەیەکی بالاّ نومای کوردەو هەموو ڕەوەندێکی کورد -پەیوەست بەکوردسـتان- وێنەی خۆی تێدا دەبینێتەوە.. ڕۆژ ژمێری کەیوان، ڕۆژ ژمێری من و تۆی ئاوارەیـە.. کۆژانی ئەوو ئەوانی ولاّتە.. خۆزگە، ئەو ئاسمانەی ئەویش (کوردستان)، وەك ئاسمانی ئێرە فراوان دەبوو و، بەبێ جیاوازی ڕەنگ و توخم، جێگای فڕینی هەموو باڵندەکانی لێ دەبۆوە.. خۆزگە ئێمەش، ئەو جورئەتەی (کەیوان)مان دەبوو، بێ سڵ کردنـەوە، دەمانتوانی ڕازەکانمان بدرکێنین و گرێیەکانی دەروونە کلۆم دراوەکانمان بکەینەوەو...

هەواڵنامەی کتێب

(ڕێگای ئازادی) :

یەکەم ڕۆژنامەی دوای ڕاپەڕین بوو

ئاشـکرا کـردن و پێزانینـی سـەرهەڵدان و سـەرەتای هـەر دیـاردەو بابـەتێك، گرنگییەکی تایبەتی خۆی هەیە، بۆ لێکۆڵینەوەو بەدواداچوونی.. کەس نییە حەز نەکات بزانێت یەکەم شەهیدی شۆڕشی نوێی گەلەکەمان، لەباشووری کوردستان کێ بووەو کەی شەهید بووە؟ یان یەکـەم تەقـە کـەی و کـێ لـەدوژمنی (رژێمـی بەعس)ی کردووە؟ یەکەم داستانی پێشمەرگە لەکوێ و کەی بووە؟!

دیارە لای میللەتانی پێشکەوتوو، بەدەیان وتارو بابەت لەسـەر ئـەو مەسـەلانە دەنووسن و گرنگییەکی تایبەتی پێدەدەن و دەشبێتە بابەتی گفتوگـۆو ڕاگۆڕینـەوەو زێتر ڕۆچوون بەناخی بابەتەکەدا... وەلێ مخابن، لای خۆمان ئەو مەسەلانە بەهەنـد هەڵنەگیراون.. ڕۆژنامەگەریی کـوردیش یەکێکـە لـەو لایەنـە فەرامۆشـکراوانەی کەبایەخی شیاوی خۆی پێنەدراوە... دەیان بڵاوکراوەو ڕۆژنامە لەئەشکەوت و کونە شاخان، بەئامێری سادەو سەرەتاییو بەهەوڵی تاکە کەسێك یـان چـەند کەسـانێك دەرچـووینە، کەچـی ئێمـەمانان بێخەبـەرین و بەهـەوڵی ئـەو ڕۆژنامەنووسـە

کۆشـشکارانە نـازانین.. جاروبـار لـەدوو تـوێی یاداشـتنامەی سـەرکردەیەك یـان پێشمەرگەیەك، بەشێوەیەکی کەم بایەخ و لاوەکی، تەنها وەك سـەرە قەڵـەم ئـاوڕی لێدراوەتەوەو باسکراوە.. ئەم وروژاندنە، با هانـدانێك بێـت بـۆ کەسـانی ئاگـادارو شـارەزا، تالایـەك لـەم لایەنـە هەسـتیارەی مێـژووی بزووتنـەوەی ڕزگـاریخوازی نەتەوەکەمان بکەنەوە.

هەر لەم بوارەوە دەمەوێت شتێکی تر ئیزافە بکەم و بیخەمە بەر باس و لێدوان، کە ئەوەندە هەڵدەگرێت خۆی پێوە خەریك بکرێت و بەدواداچوونی لەسەر بکرێـت، ئەویش دەرچوونی یەکەم ڕۆژنامەی کوردییە لەدوای ڕاپەڕیندا، نەك بەو تێگەیـشتن (مفهوم)ەی ڕۆژنامەی ڕۆژانە....

(ڕێگای ئازادی)، ئۆرگانی ناوەندی حزبی سوسیالیستی کوردستان بوو.. شەرەفی یەکەم ڕۆژنامەی دوای ڕاپەڕینی پێبڕا.وەك درێژە پێـدەری شـاخ، ئـەمجارەیان ژمـارە (٧٠)ی لەدوای ڕاپەڕین و لەشاری هەولێر بەقەبارەی گەورەو تیراژی زۆر لەچاپخانە دەرچوو.. ئەم ڕۆژنامەیە، بەیەکەم ڕۆژنامەی کوردی دوای ڕاپەڕین لەقەڵەم دەدرێت، بەو حیسابەی:

١-لەڕووی چاپ و فۆنت و هونەری نەخشەسازییەوە، پێش ئەم ڕۆژنامەیە، شتی تـر دەرنەچووە.

٢-بەقەبارەیەکی گەورەی (A٣)، ڕۆژنامەی ئاسایی دەرچووە.

٣-بەتیراژی (٦) هەزار دانەی لێ چاپکراوە.

٤-بەشێوەیەکی ئاشکراو بەرفراوان کەوتە بەرچاوی جەماوەرو لەسەر شۆسـتەکاندا دەفرۆشرا، کە تا ئەو کاتـە، تـەنها بڵاوکراوەکـانی سـەر بـەڕژێم وەك (الثـورة، الجمهورية، القادسية، العراق، بابل، الف باء..) لەبازاڕدا، دەفرۆشران.

هەواڵنامەی کتێب

٥-لەچاپخانەیەکی گەورەی حکومی بەتوانا لەکوردستاندا وەك چاپخانەی (وەزارەتی پەروەردە- هەولێر) چاپکراو لەقاوغی تایپی دەست و ڕۆنیۆو فۆتۆکۆپیو کاغەزی فۆلسکاب (A٤) دەرچوو.

٦-هەر هەمان ژمارەی، سێ جاران چاپکرایەوەو بەکاتێکی کەم لەبازاڕدا نەما، نەك لەبەر بەپێزی بابەتەکانی، بەڵکو لەبەر:

- ئەوەی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی بەرهەڵستکار بوو، بەئاشکرا لەناو هەموو چین و توێژەکان بلاَوکرایەوە.

- ناوەڕۆکی بابەتەکانی لەسەر پرۆسەی دانووستاندن و ڕاپەڕین بوو، کە ئەو کات خەڵك تینووی زانینی ئەو هەواڵانە بوو.

٧-لەحوزەیرانی ١٩٩١دا، هیچ ڕۆژنامەیەك کەخاوەنی ئەو سیفاتانە بێت نەکەوتبووە بازاڕ.

ئەو ژمارەیەی ڕۆژنامەی (ڕێگای ئازادی)، بەهەوڵ و کۆششی برایانی ڕۆژنامەنووس کاك (شێرزاد شێخانیو عەبدوڵلاَ قەرەداغی) دەرچوو. بۆ ئەوێ سەردەمێ، دەنگ و سەدای تایبەتی خۆی هەبوو. یەکەم جار بوو لەڕۆژنامەگەریی کوردی نووسراودا، بەشێوەیەکی ئاشکراو بەرفراوان، سەرکردەکانی (بەرەی کوردستانی) لەسەر دانووستاندن بۆ جەماوەر بدوێن. هەر لەم ژمارەیەدا، (ڕەسوول مامەند)ی سکرتێری حزبی سۆسیالیستی کوردستان، کە ئەندامێکی دووەم شاندی بەرەی کوردستانی بوو، لەدیمانەیەکی بەرفراواندا، بێ ئومێدی خۆی لەبەلێنەکانی ڕژێم و درێژەپێدانی دانووستاندن، ڕاگەیاند.. ئەو گوتی: (درێژبوونەوەی ووتووێژ بەقازانجی هیچ لایەك نازانم). هەر ئەم بڕگەیەی دیمانەکەش بووە مانشێتی ڕۆژنامەکە..

هەواڵنامەی کتێب

دەبێت ئەوەش بگوترێ، هەر لەهەفتەی یەکەمی دوای ڕزگـارکردنی هــەولێردا کۆششێکی زۆرکرا بۆ دەرچوونی (ڕێگای ئازادی) بەشێوەی فراوان و ئاشـکرا.. ئـەم هەوڵەش بەدەستپێشخەری مامۆستا (سەعد عەبدوڵڵا) بەرپرســی یەکـەمی لقـی هەولێری حزبی سوسیالیست بوو.. لە ١٧ یان ١٨/٣/١٩٩١، لـەبارەگای حـزب لەهەولێر کۆبوونەوەیەکی پێکـردین. ئێمـە بریتــی بــووین لــە، (ئاسـۆ حەسـەن، ئیسماعیل تەنیا، دارا عومەر، کاوە محەمەد ئەمین، برزۆ عەلی هـەژار، شـێرکۆ). لەکۆبوونەوەکەدا، جەختی لەسەر بەمەدەنی کردنی شارو گۆڕینی بارودۆخەکە کردو گوتی: (..باهەوڵ بدەین، ئەم زەمینە عەسکەرتارییە بگۆڕین و گرنگی بەڕاگەیاندن بدەین و ڕێگای ئازادی دەربکەین... ئێمە لەم بگرەو بەردەو دیـاردە عەسـکەرتارییە بێزارین..). ئەو کاتە خەڵك هەر خەریکی تەقەکردن و شەڕو چەك هەڵگرتن و فڕکە فڕکی سەیارەو تالانکردنی دەزگا حکومیـیـەکان بـوون. دەزگـا خزمەتگوزارییـەکان لەکار کەوتبوون، هەر شەقام و کۆڵانێکت دەدیت، ببووە زبڵدان، کەس لەخەمی پاك و خاوێنی شاردا نەبوو.. خەڵکەکەش ناهەقی نەبوو، چونکە زۆر تینـووی ئـازادیو نەمانی ڕژێم بوو، کە ئەو کاتە هێـشتاکە مەترسییەکی گـەورە بـوو.. هێـشتاکە (کەرکوك)یش ئازاد نەکرابوو.. ئەوەی لەبیرم مابێت، مامۆستا سەعد گوتی: (..من سەروتارو هەندێك بابەتی سیاسی دەنووسم..)

من، دوو بابەتم ئامـادە کـرد، یـەکیان قۆناغـەکانی ڕاپـەڕین و ئـەوی تریـان دیمانەیەك بوو لەگەڵ خەڵك.. لەدیمانەکـەدا، چـەند پرسـیارێکم ئاڕاسـتەکردبوون، لەهەر چین و توێژێك کەسێکم هەڵبژاردبوو. کەسەکان بریتی بوون لە، (نووسـەرێك ئەفسەرێکی گەڕاوەی کورد، زیندانییەك، دایکە شەهیدێك، پێشمەرگەیەکی شـاخ، کاسـبکارێك، یـەکێك لـەو سـەربازە عەرەبـە دیلانـەی کـە لەهـەولێر بـەئازادی

دەسووڕانەوە) بابەتەکەی (کاوە محەمەد ئەمین) بریتی بوو لەپاك و خاوێن ڕاگرتنی شارو بەگەڕ خستنەوەی دام و دەزگا خزمەتگوزارییەکان.. کاك ئاسۆو ئەوانی تریش هەر کەسەو چەند بابەتێکیان ئامادە کردبوو.. بابەتەکان، لەماوەی هەفتەیەکدا کۆکرانەوەو درانە دەست کاك (برزۆ عەلی هەژار) پێشتر لەچاپخانە کاری کردبوو و لەم ڕووەوە شارەزایی هەبوو... ئێمە لەچاوەڕوانی دەرچوونیدا بووین، کۆڕەوی بەسەردا هات بابەتەکانی (ڕێگا)ش ونبوون و سەریان تیاچوو..

دانووستاندن دەستی پێکردوو خەڵك وردە وردە گەڕانەوە شارەکان و بنکە حزبییەکان بەفراوانی کرانەوە.. ڕۆژێکی مانگی تشرینی دووەم بوو، ئێمە لەچاپخانەی (مەچکۆ) دانیشتبووین، (شێرزاد شێخانی) بەباوەشێك ڕۆژنامە خۆی کرد بەچاپخانەو سەرو دانەی پێشکەش کردین. بەجۆرە ژمارە (٧٠)ی ڕۆژنامەی (ڕێگای ئازادی) لەتشرینی یەکەمی ١٩٩١ بە(٨) لاپەڕەی ڕۆژنامەی ئاسایی دەرچوو بووە یەکەم ڕۆژنامەی کوردی دوای ڕاپەڕین.

دەبێ ئەوەش بگوترێ، یەکەم ژمارەی ئەو ڕۆژنامەیە، دوای کۆنگرەی حزب لە ١٢-١٥/٥/١٩٨١)، لەڕێکەوتی ٢٥/٥/١٩٨١دا، لەناوچەی مەنگوڕایەتیدا دەرچوو. تا ژمارە (٧٦) هەر بەناوی (ڕێگای ئازادی)یەوە دەرچوو. دوای یەکگرتنی هەر سێ حزبەکە، (حزبی سوسیالیستی کوردستان، پارتی گەلی دیموکراتی کوردستان، پارتی سەربەخۆیی کوردستان) ڕۆژنامەکە وەستاو ڕۆژنامەیەکی نوێ بەناوی (یەکگرتن)، بووە زمانحاڵی ئەم حزبە نوێیە. دوای کۆنگرەی یەکگرتنی هەر سێ حزبەکە، باڵێکی حزبی سوسیالیست بەسەرکردایەتی سکرتێری حزب لەکۆنگرە دەرچوو و دووبارە درێژە پێدانی حزبی سوسیالیستی ڕاگەیاند. دوو ژمارەی تریش، واتە ژمارە (٧٧، ٧٨) لەڕێگای ئازادی دەرچوو. دواتر، پاش ئەوەی لەگەڵ (یەکێتی

نیشتمانی کوردستان) یەکیان گرتەوە، ڕۆژنامەکە لەکار وەستا.. پاش یەکگرتنی (حزبی یەکگرتن و پارتی دیموکراتی کوردستان)یش، دووبارە کۆمەڵێك خەڵکی تر بەسەرکردایەتی (محەمەدی حاجی محمود) لەو یەکگرتنە دەرچوون و لەکۆنگرەیەکدا —کە ئەوان ناویان نابوو کۆنگرەی دووەمی ڕێکخستنەوەی حزب- لەهۆڵی میدیا لەشاری هەولێر لە ١٥-١٩/١١/١٩٩٤دا، بڕیاری گۆڕینی ئۆرگانی حزب لە (ڕێگای ئازادی)یەوە بۆ (ڕێبازی ئازادی) درا. ئێستاکە (ڕێبازی ئازادی) بەردەوامبوونی (ڕێگای ئازادی)یەو یەکەم ژمارەی لە ٤/١٢/١٩٩٤ لەهەولێر دەرچووە.

هەواڵنامەی کتێب

پەراوێزێك بۆ یەك دوو لاپەڕەی
(چێشتی مجێور)

لەدنیای غەریبیو دوور لەزێدو مەفتەن، کتێب و بڵاوکراوەی کوردی، بەزەحمەت گەرماو گەرم دەگاتە دەستمان. دوا کتێب کە خوێندوومەتەوە، کتێبی (چێشتی مجێور)ی مام (هەژار)ی خوا لێخۆشبووە.

ئەم کتێبە (٥٨١) لاپەڕەیەو چاپی یەکەمی لەپاریس ساڵی ١٩٩٧ دەرچووە. کاك (خانی شەرەفکەندی)، ئامادەو سەرپەرشتی چاپی کردووە.. کەبریتییە لەبەسەرهات و بیرەوەرییەکانی مام هەژار. نووسەر لەدوو تویێی باسکردنی بیرەوەرییەکانیدا، پەل و پۆی بۆ زۆر لایەن هاویشتووەو، زۆر لایەنی پووش بەسەری ئاشکرا کردووەو کەسایەتیەکی زۆری سیاسیو ناوەندی ئەدەبیشی گرتۆتەوە. لەپاش خوێندنەوەدا، خوێنەری وریاو بەسەلیقە، دەتوانێت زۆر سەرە باس و بابەتی لێ هەڵێنجێنێ.. زۆر ڕووداوو سەربردەش کە لەناواخنی کتێبەکەدا جێی خۆیان کردۆتەوە ئەوەندە هەڵدەگرێ هەڵوەستەیان لەسەر بکرێ.... ئەوەی لەم کات و شوێنە مەبەستی منە، هەڵوەستەکردنە لەسەر چەند کەسایەتییەکی ناسراو، نەك بەمەبەستی پارێزەری، بەڵکو وەك پەراوێزێك بۆ ناساندنی دیوە هەقیقییەکەی ئەو

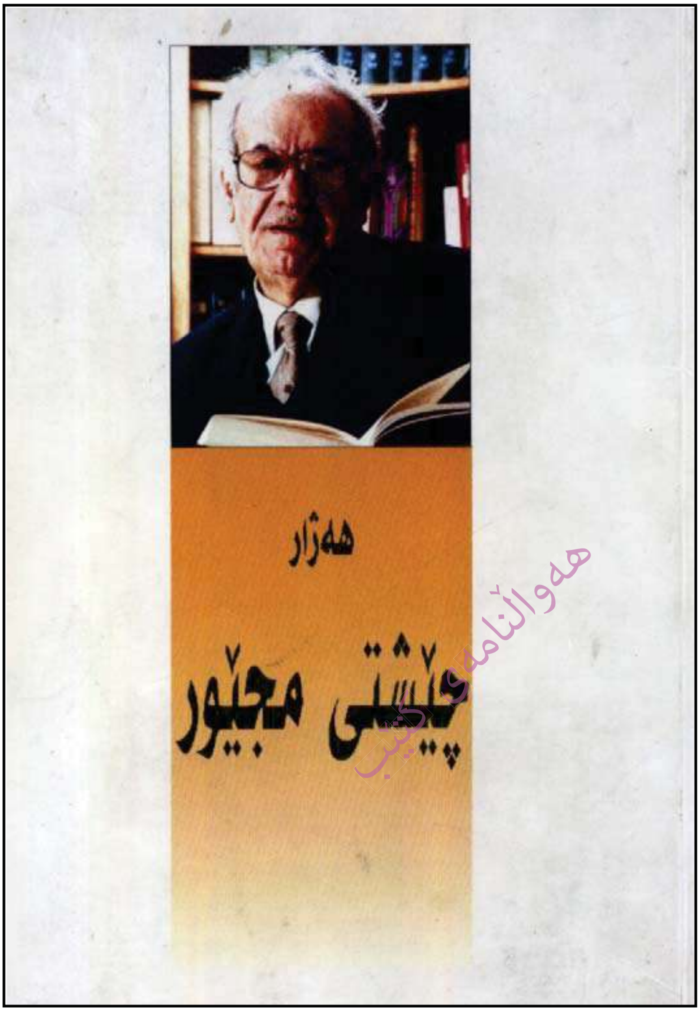

کەسـایەتییانە.. پـێم وایـە، لەبیرەوەرییـەکانی مـام هـەژاردا، غەدریان لێکراوەو هـەقی خۆیـان پێنەدراوە.

مـام هـەژار، لەلاپـەڕە (٣٦٠)دا، زۆر زۆر دادەبەزێتـە سـەر (بەشیر موشـیر) و ئەوەنـدە بـچووکی دەکاتەوە تا دەگاتە ئەو ڕادەیەی پێـی دەڵـێ: (... ئەحمەقێکی خوێن شیرین بوو.) بەشیر موشیر، لەزەمانی ئێمەماناندا نەبووە... ئەوەندەی ناسیوویشمانە لەرێگای ئەو بابەت و پەراوێزو باسە جۆربەجۆرانـە بـووە کـە نووسـەران باسـیان لێوەکردووە، کە بەباشەو مرۆڤێکـی نەتـەوە پەرسـت باسـکراوە.. هاتووچـۆکەرانی دوکانەکەی، ئێستاشی لەگەڵدا بێت، ئەوەندە تامەزرۆی قسەو نوکتـەکانین، ئـاهو

حەسرەت بۆ ئەو ڕۆژانە هەڵدەکێشن.. هەق وایە دەروێشەکانی، ئەوانەی مۆخی (بەشیر)یان دەناسی، لەسەری هەڵدەنیو دامێنێك بۆ ئەو لاپەڕەیە بنووسن و زێتر بەنەوەی نوێی بناسێنن....

(مام هەژار) لەلاپەڕە (٥٢٠-٥٢٢)دا، باسی کەسایەتییەکی ناسراوی بوارەکانی سیاسیو ڕۆشنبیرییو ئاشتی گەورەی کورد وەك شەهید (سالح یوسفی) دەکات، کە لەهیچ پەرەگرافێکدا دانی خێری پێدا نانێت و پێم وایە، بەم تەرزە کوتکردنەی، غەدرێکی گەورەی لێکراوە... ئەگەر ئێمەمانان لەنزیکەوە (بەشیر)مان نەناسیبێ، خۆ سەیدا (یوسفی) باش دەناسین، چ لەرێگای نووسینەکانی بێت، یان ئەوەتانە لەرێگای کارو کردەوەو هەڵوێستەکانی دا بێت...

مام هەژار دەڵێ: (زۆر کابرایەکی دڵسادەو ئەحمەقۆکە بوو، هەر بۆ خاتری دووجار گیرانەکەی بوو کرا بەهەیئەتی گفتوگۆ دەگەڵ بەعسی.. ل٥٢١) ئەگەر (یوسفی)، هەر لەبەر خاترو خۆتری گیرانەکەی ئەم کارەیان پێسپاردبێ، خۆ هەزاران کەسی تری ناو شۆڕش بەپلەو پایەی بەرزیش هەبوون وەك سەیدا زیندانی دیدە... بەقسەی مام هەژار، جگە لەسەیدا نابێ کەسی تر ئەم خاترەی گیرا بێت. مام هەژار لەسەری دەڕوات و دەڵێت: (... جارێك حیسابمان کرد سیو شەش کاری گرنگی شۆڕشی لەبەغدا لەئەستۆ بوو، یەك لەوانە، تەنزیمی کوردی بەغدا بوو کە ڕەنگە سەد هەزار ماڵ ببێ.. ل٥٢١).

پێم وایە، ئەگەر یوسفی شایانی ئەو جێگاو کار سپاردنە نەبووایە، هەرگیز خوا لێخۆشبوو، (بارزانی) و سەرکردایەتی ئەو کاتی شۆڕش، ئەم هەموو کارەیان پێنەدەسپارد، ئەوە خۆی لەخۆیدا گەورەییو لێوەشاوەیی سەیدا دەگەیەنێت..

هەواڵنامەی کتێب

مام هەژار لەدوو لاپەڕەدا،' ئەوەندە دادەبەزێتە سەر ئـەم کەسـایەتییە ناسـراوە تاڕادەی هەندێك پەرەگراف لەنزمیدا شایەنی تۆمار کردنی ئەدەبی نـین.. هـەر بـۆ نموونە، (...باشی دەزانی دەم لەعـەرەبان پـان کاتـەوە.. کلکـە سـووتە بکـا.. زۆر کابرایەکی دڵسادەو ئەحمەقۆکە بوو.. مەڕی پێغەمبەر بوو.. نەمدەکردە گوێلکەوانی دێ.. ئەم ئەحمەقە تەواوی ماوەی شۆڕش هەمیشە کاری زۆر گرنگی بەدەست بووە..).

سەیدا بەقسەی مام (هەژار)یش بێت، لەشۆڕشی ئەیلولدا زۆر کارو لێپرسراوێتی لەئەستۆ گرتبوو... لەگەڵ پاشگەزبوونەوەی بەعسیش لەو بەڵێنانەی کە بەکوردی دا بوو، سەیدا ڕێگای بەرەنگاریو شاخی گرتەبەر، تا کۆتا بـوونی قۆنـاغی شۆڕشـی ئەیلول...

پاش قۆنـاغی کارەسـاتیش، وەك دەیـان لێپرسـراوی گـەورەی بـواری سیاسـیو پێشمەرگایەتی، ڕێگای گەڕانـەوەی هەڵبـژارد... ئـەو تێکۆشـەرە گەڕاوانـە، پـاش ماوەیەکی یەکجار کەم، نەخشەو پلانی شـۆڕش و سـەرهەڵدانێکی نوێیـان لـەناو جەماوەری دڵشکاوو ورە دابەزیوی کۆمەڵگای کوردەواری داڕشـت.... زۆرن ئەوانـەی وەك سەیدا گەڕانەوەو دووبارە تێهەڵچوونەوە... هەر بۆ نموونـە، شـەهیدان، (عـەلی عەسکەری، دکتۆر خالید، عەلی هەژار، کاردۆ گەلاڵی، ئـارام، سـەعدی گـچکە، تاهیری عەلی والیو..) دەیان و سەدان کەسی تر، کە لەشۆڕشی نوێی گەلەکەماندا، بەپلەی شەهادەت گەیشتن...

مام هەژار، گەڕانەوەی (سەیدا) بەهەنجەتێك دەزانێت بۆ ئەوەی لەپلەو پایەی کەم بکاتەوە.. خۆ مەرج نییە ئەوەی گەڕاییتەوە عێراق ئیدی بۆ دەست لەخۆ بـەردان و پاکانەو تۆبە کردن هاتبێتەوە.. دەیان کاربەدەست و لێپرسراوی گـەورەی حزبـەکانی ئێـستاشمان، پـاش ئـەم کارەسـاتە گەڕانـەوەو، لـەناو جـەماوەرەوە، دووبـارە بـۆ

سەرهەڵدانێکی تر خۆیان ئامادە کرد... (سەیدا)ش هەر هاتەوە بەغدا، لەسەر ڕێبازێکی تازەو نوێدا دەستی بەکارو چالاکی سیاسی کردەوە، ئەگەر کەمزان و ساویلکەو پیاوی ڕۆژو مەنسەب پەرست بووایە بێ (کلکە سووتە!!) کاری زۆر بەرز لەئاستی وەزیری ڕژێم بەلێنیان پێدابوو، بەڵام ئەو ڕەتی دەکردەوە...

سەیدا ئەوەندە بەوەفا بوو بۆ نەتەوەو مێژووی خەباتەکەی، کە هاتەوە، نەچووە سەر ڕادیۆو تەلەفزیۆن پاکانە بۆ خۆی بکات.. یەك دێڕیش چییە لەمبارەیەوە، بلاۆینەکردەوە.. لەو بەڵگەنامانەی ئێستاش لەبەر دەستن، چ بەنووسراویان دەسخەتی خۆی، یان بیرەوەرییەکانی هاوڕێو دۆستانی کە بەشێکیان زیندوون و ئەوە دەسەلمێنن کەشەهید یوسفی، بە هەقیقەت، چرایەکی تر بوو لەو دەیان چرایەی کە لەناو دڵی جەماوەری دڵشکاوو ساردەوەبووی کورد، دریان بەتاریکیو تارماییەکانی تێکشکان و خۆ بەدەستەوەدان داو، مەشخەڵی شۆرشێکی نوێیان هەڵگیرساند...

(سەیدا)، بەم تەمەنە لەناو (بزووتنەوەی سوسیالیستی دیموکراتی کوردستان) جێی خۆی کردەوەو پەرەی بەخەباتی نەپساوە دا... ڕژێم حسێبێکی تایبەتی بۆ دەکرد، هەر بۆیەش هەڵسوکەوتی خستبووە ژێر کۆنترۆڵ، تا بەنامەیەکی لوغم کراو لەڕۆژی ٢٥/٦/١٩٨١ شەهیدیان کرد.. ئەوەندەش هەڵدەگرێ کە بە (مامۆستای پایە بەرز شەهید لەتاریخدا –وەك مام هەژار بەگاڵتە پێکردنەوە دەنووسێ-) ناوزەد بکرێ.. نازانم بەبۆچوونی مام هەژار ئەگەر سەیدا شەهیدی ڕێگای کوردایەتی نەبێت، ئەدی کێ شەهیدە؟!

پاش خوێندنەوەی بەدیقەتی سەرلەبەری (چێشتی مجێور)ی مام هەژار، وەك بیرەوەریو یاداشتەکانی تەواوی نووسەرو سیاسەتمەدارانی کورد، گەیشتمە ئەو قەناعەتە، مام هەژار لەبواری وەزیفەو کار گرتنە دەستدا لەململانێدا بووە، کەخۆی

ڕەتی دەکاتەوە.. یەکێك لەو کەسانەش سەیدا بووە کەچاوی پێی هەڵنەهاتووە هەردەم لەژیانیدا لەگەڵی تەریب بووە.. هەر بۆیەش یەك لایەنی چاکەشی، بازۆر بچووکیش بێت، مام هەژار باسی ناکـات و خـۆی لەقـەرەی نـادات.. ئـەم شـێوە نووسـین و بیرەوەرییانەش لەباس و لێکۆڵینەوەی زانستیدا ناکرێ پشتیان پێببەسترێ.

ئەوەی گوتم، تەنها چەند سەرەقەڵەمێك بوو وەك پەراوێزێك و ڕوونکردنـەوە، بـۆ یەك دوو لاپەڕەی (چێشتی مجێور) هیوادارم غەدرم لەکەس نەکردبیو بـەلای هـیچ کەسێکیشدا دامنەسەنگاندبێ.. پێش هەموو شتێکیش (مام هەژار) هێندە لای من گەورەیـە بەقـەد (شـەرەفنامەو هەنبانـە بۆرینـە).. بەچـاو پۆشـینیش لـەم ڕوونکردنانەوەی سەرەوە ویژدانم ئازارم دەدات..

دواجار، چەپکێ گوڵی ڕێزو وەفاداری بۆ سەر گۆڕی مام هەژاری نووسەرو (ساڵح یوسفی) سیاسەتمەدارو شەهید....

هەواڵنامەی کتێب

ئاوازو گۆرانی کوردی
لەدووریانی مانەوەو تالآنکردندا

مەوالنامەی کتیب

ئاوازو گۆرانی هەر نەتەوەیەك، سیماو خەسلەتی تایبەتی خۆی هەیەو، دەتوانرێت نەتەوەکان لەرێگای کولتووری جل و بەرگ و ئاوی تاکەکان و مۆسیقاو گۆرانیەوە بناسرێنەوە. هەر ئەوەشە، وایکردووە گرنگی ئەو بوارە دیارو بەرچاو بێت و بکرێتە یەکێك لەکۆڵەگەکانی مانەوەو بەپێوە وەستانی نەتەوەکان.

گۆرانیو مۆسیقاو ئاوازی کوردی، وەك هەر لایەنێکی تری ژیانی کوردەواری، بەهۆی پارچە پارچە بوون و پیادەکردنی سیاسەتی ڕەگەزپەرستانەی دەوڵەتە کۆلۆنیاڵەکانی عەرەب و فارس و تورك، تووشی شێواندن و تالآنکردن هاتووە. بەسەدان ئاوازو گۆرانی ڕەسەنی کوردی کراونەتە موڵکی ئەو نەتەوە داگیرکەرو سەردەستانەو، بەشێکیش لەخۆمان، لەم بوارەدا یارمەتیدەرێکی کاراو لێزانی ئەو داگیرکەرانە بووین، کە هەڵبەتە دەتوانین بە خیانەتێکی گەورەی نەتەوەیی لەقەڵەم بدەین و پاکانەکانیش ناچێتە هیچ گیرفانێکەوە.

لەباكوری كوردستاندا، كە لـەڕووی ڕووپێـوی خـاك و ژمـارەی دانیـشتوانەوە، گەورەترین بەشـی كوردسـتانە، كوردەكـان، تووشـی گـەورەترین و توونذوتیـژترین چەوسانەوە هاتوونەو لەبچووكترین مافی ئینسانی بێبەش كراون.. پیـادەكردنی ڕێو ڕەسمـە كولتوورییـەكان و نـاو لێنـانی منـدالأن بـەئارەزووی خانـەوادەكانیان و لەبەركردنی جل و بەرگی نەتەوایەتیو چڕینی ئاوازو گۆرانی بەزمانی بابو كالأن، دەچنە خانەی شتە قەدەغەكراوەكان بەپێی دەسـتووری بنـچینەیی توركیـا، ئـەوەی لەتوركیا بژیت توركەو، بەو پێیەش جگە لەزمان و كولتووری توركی، شـتێكی تـر بوونی نییە..

داگیركەران، چۆن توانیوویانە سامان و خێرو بێری زۆرو زەوەنـدی نەتەوەكـەمان بەتالأن ببەن و، بیخەنە خزمەت ئاشەكانی شەڕیان دژ بەخۆمان، بەهەمان شێوەش، ئاوازە ڕەسەنەكانیان دزیوین و بەزمانێكی تر پێماندەبەخشنەوە... ئەگـەر یـەكێكی شارەزاو خاوەن گوێچكەیەكی مۆسیقا، بەدیقەتەوە گوێ لـەئاوازو گـۆرانی تـوركی بگرێت، زۆر بەئاسانی دەتوانێت سەدان ئـاوازی كـوردی بناسـێتەوەو بەسـاحێبیان بكاتەوە.. بەدواداچووی ڕۆژانەی كەناڵە توركیەكان، بەئاسانی هەست بـەو ڕاسـتیە دەكات و دەكرێت ببێتە شاهید حاڵێكی بۆچوونەكانمان.

چۆن لەبواری خیانەت و پێش لەشكر كەوتنی داگیركەران و چاوساغی كردن بۆ دوژمنان، مێژووەكەمان خالّی نییە لەكەسایەتی خۆفرۆش و پاشەڵ پیس، بەهەمان شێوەش لەبواری بەتالأنبردنی ئاوازو گۆرانی كوردی بەدەیان كەسایەتی ئەو بوارەمان هەیەو ئێستاشی لەگەڵدا بێت، لەژێر پەردەی هەر بیانوویەك، درێژە بـەو خیانەتـە دەدەن و، سـامان و كولتـووری كـوردی تـالأن دەكـەن و ناسـنامەی نەتـەوە كۆلۆنیالّییەكانیان، بەبالأدا دەبڕن. لەباكووری كوردستاندا، پێشڕەوو سەركردەی ئەو

تاقمە خۆ فرۆشانە، (ئیبراهیم تاتلی سەز)ی گۆرانیبێژو دەنگ زولاڵی بەڕەگەز کوردە. کە ئەوە دەڵێت، وەنەبێت ڕق و قینی شەخسیمان لەو دەنگ خۆشە بەتوانایە بێت، بەقەد ئەوەی لەخەمی ئاوازو مۆسیقای کوردیداین.

(تاتلی سەز)، یەکێکە لەناوە پێشەنگ و درەوشاوەکانی گۆرانیو مۆسیقای تورکیو جەماوەرێکی فراوان و زۆرو زەوەندی هەیە، جارو باریش لەشەرمی ڕووان، یەك دوو کۆپلە یان گۆرانییەك بەکوردی دەڵێت، دواتر لەلایەن گروپە ڕەگەز پەرستەکانی تورك و دادگاوە، تووشی لێپرسینەوە دەبێت.. نزیکترین ئەو دەمەقاڵێو فشار خستنە سەرەش، چەند مانگێك لەمەو بەر بوو، کاتێك کە (ئیبراهیم) لەئاهەنگێکدا گۆرانییەکی بەکوردی گوت، ڕەگەزپەرستەکانی سەر بەپارتی گورگە بۆرەکان (مهێپە)ی هەراسان کردو لەچەند کەناڵێکەوە هێرشی کرایە سەر.. ئەو کارە دەرهەق بەگۆرانیبێژی گەنج و بەڕەگەز کورد (فەرهاد تونج)یش کرا.. لەو سەروبەندەو دەربارەی ئەو ڕووداوە، زۆر بۆچوون لەلایەن ڕۆژنامە کوردییەکانی باشوورو ڕۆژنامە تورکییەکان بلاوکرایەوە، کەزۆربەیان لەسەر ئەو ڕایە کۆك بوون کە (تاتلی سەز)، لەدوا دوای تەمەن و گەیشتن بەلووتکە، بەدەردی (ئەحمەد کایا)ی گۆرانیبێژ دەچێت.. چۆن (کایا)، ناچار کرا تورکیا جێبهێڵێت و بەناکامی لەفەڕەنسادا سەری نایەوە، هەمان چارەنووسیش لەچاوەڕوانی (ئیبراهیم) دایە.. بەلام بەپێچەوانەی ئەو بۆچوونە بەر بلاوانە، من پێم وانییە (ئیبراهیم) وا بەئاسانی دەست لەتورکیا بەر بدات و بەرژەوەندی بالای کورد بخاتە پێش بەرژەوەندییە تایبەتییەکانی خۆی.. جیاوازییەکی زۆریش لەشەخسیەتی (کایا) و (تاتلی سەز)دا هەیە. (کایا)، بابایەکی مۆسیقازان و خاوەن فکرێکی چەپ بوو، جگە لەفکرەکەی هیچ جۆرە سامانێکی تری نەبوو.. بەپێچەوانەوە، (تاتلی سەز) لەڕووی ڕۆشنبیریی هونەرییو پابەندبوون بەسیاسەت و فکرەوە، ناگاتە قولە پێی (کایا).. جگە لەوەش، (تاتلی

سەز) بووەتە خاوەن سەرمایەکی زۆرو چەندان هوتێل و ئەپارتمان و چێشتخانەو کۆمپانیای گواستنەوەو ڕادیۆو کەناڵێکی ئاسمانیشی هەیە. ئەو سامان و موڵك وماڵە زۆرەی، وایکردووە، چەندان پەیوەندی ژێراو ژێر لەگەڵ کار بەدەستەکان ببەستێت و دەیان مافیا لەدەوری خۆی کۆ بکاتەوە.. بۆیە بەهیچ جۆرێك مەنتیق نییە، ئەو (ئیبراهیم)ە لەپێناوی ئاوازو گۆرانی کوردیدا، دەست لەو هەموو سامان و بەرژەوەندییە هەڵبگرێت و پشت لەتورکیا بکات و لەپایتەختە ڕۆژئاواییەکان، کۆنسێرتی کوردی ساز بکات.

جگە لە (ئیبراهیم)یش، بەدەیان گۆرانیبێژو دەنگخۆشی بەڕەگەز کورد، چەندان ئاوازو گۆرانی کوردی ناوچەکەی خۆیان کردۆتە تورکیو، لەم ڕێگایەوە بوونەتە خاوەن جەماوەرو ناوبانگیان پەیدا کردووە.. نموونەی ئەو گۆرانیبێژانە، (مەعسون قرمز گول، مەحمود تونجار، بورهان چەچان، ئیمرە، ئیبراهیم ئەرکاڵ، عەلی شان، فەرهاد تونج، جەیلان، یلدز تیلبە، سەهەر دیلۆوان، بەردان ماردینی، سەیفی دۆغان ئای، ئیسماعیل حەزەر، ئوزجان دەنیس، مستەفا ئور، نیهاد دۆغان، هەقی بەلوت، لەتیف دۆغان، قەدەر، حوسێن تاتلی، یەڵماز ئەردۆغان، و..وو) چەند گروپێکی مۆسیقاو گۆرانی وەك، (گروپ یۆرو و گروپ مونزورو گروپ چل و شەش) و زۆری تریش.

ئەگەر ئەو گۆرانیبێژو دەنگخۆش و گروپانەش، پاکانە بکەن و بڵێن، (لەتورکیادا گۆرانیو مۆسیقا جگە لەتورکی بەزمانەکانی تر یاساغە). ئەوە دەتوانن گۆرانی نەڵێن، یان ئەگەر دەشیڵێن، با ئاوازی فۆلکلۆری ناوچەکەیان نەشێوێنن و دەقەبەری تورکانی نەکەن. تورکەکان، خۆیان ئەو شاهیدییە دەدەن و بەخۆم چەندان جار گوێم لێبووەو دەڵێن: (ئەگەر گۆرانیبێژەکانی ئەنادۆڵ یان عەلەوییەکان نەبێت، ئەوە مۆسیقاو ئاوازی تورکی چی لێ نامێنێت..) بەواتایەکی تر، گۆرانی ڕەسەن و

فۆلکلۆری تورکی ئەو گۆرانیانەن کە کوردەکان و عەلەوییەکان دەیبێژن.. چۆن زۆرجاران (حەسەن زیرەك) دەیگوت: (هونەر بەلای ئێرانییەکانەوەیە). تورکەکانیش بەتایبەتیش خاوەن سەلیقەو گوێگری فۆلکلۆرو گۆرانییە میللییەکان دەڵێن: (گۆرانیو ئاوازی ڕەسەن، بەلای ئەنادۆڵیو عەلەوییەکانەوەیە).. گومانیش لەوەدا نییە کە ئەنادۆڵییەکان کوردەکانن و بەشێکی زۆری عەلەوییەکانیش سەر بە نەتەوەی کوردن... بەرچاوترین گۆرانیبێژی عەلەویش خانم (یلدز تیلبە)یەو بەدەیان ئاوازی ڕەسەنی کوردی کردۆتە تورکی. بۆ پێشگرتن لەو کارە بەچاکی دەزانم:

١-خەڵکێکی شارەزاو پسپۆڕی ئەو بوارە، ڕووپێوێکی ئاوازی فۆلکلۆری ناوچە کوردییەکان بکات و گوێی لەدەنگخۆشەکانیان بگرێت و دەنگەکانیان تۆمار بکات، (چونکە بەشێکی زۆری پیرەکان، جگە لەکوردی ناتوانن بە تورکی بئاخافن). ئەوجا ئەو گۆرانییە تۆمارکراوانە لەگەڵ ئاوازی ئەو گۆرانییانە بەراوورد بکات، کە بەڕەگەز کوردەکان کردویانەتە تورکی.. ئەوەی کوردی دەرچوو، بەشێوەیەکی نۆتەی بۆ بنووسرێتەوەو دووبارە سەر بەخاوەنەکانیان کە (کوردن) بکرێنەوە.

٢-ئەوگۆرانیبێژو گروپە کوردییە باکوورییانەی لەدەرەوەن، دەتوانن ئەو کارە ئەنجام بدەن و ئەو سامانە دزراوانە بکەنەوە بەکوردی.

٣-لەبری سەرکۆنە کردن و بەچاولێکەری (ملقد) لەقەڵەم دان، هانی ئەو هونەرمەندانە بدرێت کە دووبارە گیانی کوردێتی وەبەر ئاوازە دزراوەکان دێننەوە.

٤-هەمان گۆرانیبێژە کوردەکان، ئەگەر دەلیقە ڕەخسا، دەتوانن ئەو ئاوازانەی کە بەتورکی گوتەوویانە، دووبارە بەشێوەیەکی زانستیو ڕێك و پێك بەکوردی تۆماری بکەنەوە.

(ناڵەی پێشمەرگەیەك بۆ مێژوو) و چەند پەراوێزێكی واقیعیانە

(ناڵەی پێشمەرگەیەك بۆ مێژوو)، بەشی یەكەم، ناوی كتێبێكی یاداشت ئامێزی كاك (سابیر كۆكەیی)یەو لەساڵی ٢٠٠١ لــەدوو تــوێی (٤٠٢) لاپــەڕە چـاپ و بڵاوكراوەتەوە. ناوی هیچ شوێن و دەزگایەكی چاپكردنی لەسەر نییە.

كاك (سابیر)، لەمانگە سەرەتاییەكانی ساڵی ١٩٨١ بووەتە پێشمەرگەو تا كۆتا هاتنی ئەنفالەكان، درێژەی بەخەباتی چەكداری داوە.. دواتریش تــا ســاڵی ١٩٩٨، لەریزەكانی یەكێتی نیشتیمانی كوردستاندا، كــاری سیاســی كــردووە. ئــەوەی مــن ئاگاداربم، لەساڵی ١٩٩٦-١٩٩٧ لێپرسراوی ڕێكخراوی (ینك) بووە لە (ئەسینا)ی پایتەختی یۆنانستان. دیارە یاداشت نووسین و تۆماركردنی ڕووداوەكان، كارێكی پــڕ لەبایەخ و بەهەند هەڵگرتنە، بۆ نووسینەوەی مێژووی پڕ لەخەبات و هەڵكـشان و داكشانی نەتەوەكەمان، بەمەرجێك ڕاستگۆیی‌و ڕاشكاوی‌و جورئــەتی تێـدا بێــت.. چونكە، ئەگەر وانەبوو، زێتر مێژووەكەمان دەشێوێندری‌و ڕووی ڕاستییەكان –ئەگەر بۆ ماوەیەكیش بێت- پەردە پۆش دەكرێت.

هەواڵنامەی كتێب

کاك (سابیر)، ئەو ماوە درێژەی (١٩٨١-١٩٩٨)، لەریزەکانی (ینك) کاری کردووە، بەدڵسۆزی و بێ پسانەوە، لەهەوڵی چەسپاندن و بەئامانج گەیاندنی دروشمەکانی (ینك) کاری کردووەو چالاکی نواندووەو هەوڵی داوە هەرچی زێترە خەڵکی کوردستان لەدەوری ئەم ڕێکخراوە کۆ بکاتەوە. لەساڵی (١٩٩٨) وازی هێناوە، بەڵام لەهیچ شوێنێکی یاداشتەکەیدا هۆی وازهێنان و بەجێ هێشتنی ریزەکانی (ینك) ڕووننەکردۆتەوە. سەر لەبەری یاداشتەکانی، هێرش کردنە بۆ سەر ئەو ڕێکخراوە... لەچەندان شوێندا، بەبێ مناسەبەو پێویست بوون، بای داوەتەوە سەر هێرش کردن و نقورچ لێدان، بەتایبەتیش بۆ کەسایەتی جەلال تاڵەبانی. کە ئەوە دەنووسم، من ڕۆژێك لەڕۆژان (ینك) نەبوومە، لەوانەیە لەڕووی ڕاگەیاندنەوە بەربەرەکانیشم کردبێت. ئەو سەرنجانەی من بەرگریکردن نییە لە (ینك)، بەڵکو خستنە ڕووی چەند ڕاستییەکی واقیعییانەیەو ڕووبەڕووی هەڵوێستی عەمەلیو یاداشتەکانی کاك سابیر دەبێتەوە.

* كاك (سابیر) لەلاپـەڕە (١٢٩)دا دەڵێـت: (ڕۆژی ٣/٥/١٩٨٨ ڕژێمـی ڕەفتـار فاشیستی عێراق بەهەشت فڕۆکەی جەنگی هەموو دانیشتوانی گـۆپ تەپـەو عەسکەری پڕ ژەهری کیمیاوی کرد. لەیەك کاتژمێردا زیاتر لـە ٣٥٠ کەسـیان بـەپیرو جـوان و منداڵـەوە بـەو ژەهـرە کیمیاویـە خنکانـدو بـوون بـەقوربانی سەرکردایەتی داسەپاوی نوێ..)

* لەلاپەڕە (١٣٠)دا دژی تاڵەبانی دەنووسێت و دەڵێت: (جەلال تاڵەبانی لەمێژووی ژیانیدا هەمیشە لەسـەر حـسابی خـوێنی ڕۆڵـەی کـورد هـەوڵی ئـەوەی داوە کەهەلێکی بۆ بڕەخسێو شوێنێکی ناودار بدۆزێتەوە بۆ دانـانی بنکـەی خـۆی لێی‌و ناوی بچێتە مێژووەوە.....).

باشە، مادام ئـەو سـەرکردایەتییە داسـەپاوە، بۆچـی کـاك سـابیر زووتـر وازی نەدەهێناو ماهیەتی ئـەو سـەرکردایەتییەی بـۆ خـەڵك ڕوون نـەدەکردەوە. لـەلای هەمووومان ئاشکرایە، هەر لەسەرەتای هەشتاکانەوە، کاتێك کە کاك سابیر بووەتـە پێشمەرگە، تاوەکو ئێستا ناوی ئـەو ڕێکخـراوە بـەو سـەرکردایەتییەوە بەنـدە. بـۆ مەسەلەی دیاریکردن و دانانی بارەگای ڕێکخراوەکـە، ئـەوە پێویـستی بـەهۆکاری ئەمنی‌و پاراستنی ئەو دەزگا سەرەکی‌و هەستیارە هەیە نەك کەسێکی تایبەتییەوە.. مێژووی سەر لەبەری سەرکردە کوردەکانیش ئەو ڕاستییە دەسەلمێنن.. وەك شۆڕشـی شێخ سەعیدی پیران کە بارەگاکەی لەچیای (پیران) بوو. شێخ مەحمودی نـەمر لـە (داریکەلی) و قازی محەمـەد لـە (مهابـاد) و مـستەفا بـارزانی لـە (بـارزان) و ئێستاکەش مەسعود بارزانی لە (سەری ڕەش) و مام جەلالیش لـە (قەڵاچـوالان). شوکر دوای بلاوبوونەوەی کتێبەکەی کاك سابیر، تاڵەبانی شوێنی خۆی گواستەوە بۆ هاوینە هەواری (دوکان). ئەو مەسەلەیە هی ئەوە نییە، کەسایەتی کەسـێکی پـێ لەکەدار بکرێت.. ئەو هەڵوێستەی کاك سابیر ئەوەم بیر دەخاتەوە، کاتێك کە (ینك)

له ٥/٢/٢٠٠١ لەسلێمانی دووەم کۆنگرەی خۆی گرێداو سەرکردایەتییەکی تازەی هەڵبژارد. یەکێك لەئەندامی سەرکردایەتیەکان دەرنەچوو، چونکە پێگەی جەماوەری لەناو ینك دا نەبوو و کاتی خۆی بەرێکەوتن و تەعین بوون ئەو شوێنەی وەرگرتبوو. ناوبراو، پاش زێتر لەهەشت ساڵ هیچ گلەییەکی لەو سەرکردایەتییە نەبوو. کە دەرنەچوو و پایەی جارانی لەدەست دا، هاتبووە هەولێرو لەچاوپێکەوتنێکی دەزگاکانی ڕاگەیاندندا گوتبووی: (... بۆیە وازم لەینك هێناوە، چونکە مام جەلال دیکتاتۆرە!!). ئێمە هەقمان بەسەر ئەوەوە نییە بیسەلمێنن کەمام جەلال دیکتاتۆرە یان دیموکراتخوازە بەقەد ئەوەی بلێین، بۆ ئەو هەشت ساڵە دەنگت نەکردو نەتدەگوت دکتاتۆرە.. تازە بەتازە، پاش لەدەست چوونی کورسیو پلەو پایە، ئەوجا هەڵوێست وەردەگری. هەڵوێستی کاك (سابیر)یش، بەدڵنیاییەوە دەڵێم دیارە کاك (سابیر)یش تووشی هەمان دەردی برادەری گۆرین هاتووە.

بۆ مەسەلەی کیمیاباران کردنی گۆپتەپەو شوێنەکانی تری کوردستان و ئەنفالەکان و پەیوەست بوونیان بە (ینك)ەوە، ئەوە هیچ ڕاست نییە.. گریمان ئەوە سوچی ینك بوو ئەدی خۆ کردەوە دڕندانەکانی تری ڕژێم دەرهەق بەخەڵکی باشوورو زۆنگاوەکان، ئەوانە هیچیان پەیوەندی بە پرۆسەی بەرهەڵستی کوردو تەواوی خەڵکی عێراق نییە بەقەد ئەوەی ماهیەتی ڕەفتارو پێکهاتەی ئەو ڕژێمە دەردەخەن. باشە، ئەوە (ینك) بووە هۆکارێك و بیانووی دایە دەست ڕژێم بۆ ئەوەی ئەنفالەکان ئەنجام بدات، ئەدی:

- ئەنفالەکانی بادینان بۆ؟! خۆ (ینك) لەبادینان بالاّدەست نەبوو، مەترسییەکی گەورە نەبوو لەسەر ڕژێم؟!

- ئەنفال کردنی هەشت هەزار بارزانی بۆ؟!

- وشك کردن زۆنگاوەکان و کوشت و بڕکردنی خەڵکەکەی بۆ؟!

- قەتل و عام کردنی ئەندامانی نزیکی خێزانەکەی خۆی بۆ؟!

- کوشت و بڕکردنی نزیکترین هاوڕێکانی خۆی، پاش ماوەیەکی کەم لەهاتنە سەرکاری وەك سەرۆك کۆمار لە (١٧ی تەموزی ١٩٧٩)دا، ئەمانە بۆ؟!

- پاش ئازادکردنی عێراق و دۆزینەوەی ئەو هەموو گۆڕە بەکۆمەڵە لەسەرتاسەری عێراق.. ئەمانە بۆ؟! دەبێ (ینك) ئەوەندە ڕێکخراوێکی بەهێزو مەترسیدار بوو بێت و، ئەو هەموو خوێن ڕشتن و کاولکارییەی بەسەر تەواوی گەلانی عێراقدا هاتبێت بیانووەکەی بۆ (ینك) بگەڕێتەوە؟! ئەو وەلاّمەی کاك سابیر قەناعەت بەهیچ کەسێك ناهێنێت... دڵنیام خۆشی ئەو قەناعەتەی نییە وەك لەیاداشتەکانیدا تۆماری کردووە.

* لەشەڕی براکوژیشدا، کاك سابیر (قارەمان!!)ێکی بەدەست و بردی ئەو هەڵمەتانە بووە.. پشکێکی باشی ئەو خزمەتەی بەر دەکەوێت، چونکە ئەویش ڕۆڵی لێپرسراویەتی هەبووە. لەلاپەڕە (١٤٦)دا دەڵێت، (لەڕۆژی جەژنی کرێکارانی جیهاندا بەدەیان نوێنەری کرێکاران قەتل و عام کران و سەرکردەو نوێنەرەکانیان دەستیگر کران لەوانەش بەهاددین نوریو کەریم ئەحمەدو ئەحمەد بانی خێلاّنی...).

مادام کاك سابیر ئەو ڕاستییە تاڵە دەزانێت و هەست بەو تاوانەی لایەنەکەی خۆی دەکات، بۆچی ئەو کاتە وەك دەیان پێشمەرگەو کادیرو هەوادارانی تەواوی لایەنە شەڕەکەرەکان، هەڵوێستی وەرنەدەگرت؟! ئەگەر نەیدەوێرا، باهیچ نەبوایە چەکی دابنابووایە.. جگە لەوەش خۆی گەرماو گەرم ئەو کوشت و بڕینەی بینیووە. دەمەوێ هەڵەیەکی تریش بۆ کاك (سابیر) ڕاست بکەمەوە، بەهاددین نوری ئەو کاتە

لەو شەڕەدا بەشدار نەبووەو بەدیلیش نەگیراوە، تەنها کەریم ئەحمەد و بانیخێلانی بەدیل گیراون... وەك لەتەواوی یاداشتەکانی لایەنە شەڕکەرەکان دەردەکەویت[1].

* لەدەیان شوێنی تردا، کاك (سابیر)، لەگەرمەی تۆمارکردنی بێ مناسەبە شانەکە لەسەری تاڵەبانی دەشکێنێت وەك لەلاپەڕە (١٤٤)دا هاتووە، (... ئەو ڕۆژە ٧ شەهیدو ٢٢ بریندارمان هەبوو، لەڕێگای ناوو ناوبانگی جەلال تاڵەبانی گیانی خۆیان لەدەست دا).

کاك (سابیر)، ئەو هەموو قوربانیو تێکۆشانەی (ینك) –بەکەم و کوڕییەکانیشیەوە- دەخاتە خانەی –لەپێناوی مانەوەو بەرژەوەندی جەلال تاڵەبانی-. (ینك)، باڵێکی سەرەکیو دیاری شۆڕشی نوێی گەلەکەمانە... ئەو بۆچوونەی کاك سابیر، لەوانەیە خەڵکێکی کەم بخاتە دڵەڕاوکێو گومانەوە، دەربارەی ڕەوایەتی شۆڕشی نوێی گەلەکەمان. هەروەها لەلاپەڕە (١٤٨)یشدا، هەمان بۆچوونی دووبارە کردۆتەوە.

* کاك (سابیر) لەلاپەڕە (٢٨٣)دا، دەربارەی کارەساتی هەڵەبجەو ڕۆڵی (ینك) دەڵێت: (... دوایش لەلایەن چەند لێپرسراوێکی بێ ویژدانی یەکیەتی نیشتمانی سەرووت و سامانی لەدوا بەجێ ماوی هەڵەبجەییە ئەنفال کراوەکان ڕاگوێزی قولایی شارەکانی ئێران کران و بۆیان فرۆشراو پارەکەیان خستە گیرفانی خۆیان..).

هەواڵنامەی کتێب

١–تکایە سەیری ئەو کتێبانە بکە:
- پشتئاشان لەنێوان ئازارو بێدەنگیدا، قادر رەشید (أبو شوان).
- چەند لاپەڕەیەك لەمێژووی خەباتی گەلی کورد ١٩٨٣-١٩٩٠، فاتح ڕەسول.
- بیرەوەرییە کانم، ئەحمەد بانیخێلانی.
- بیرەوەری پێشمەرگەیەك، سەید کاکە.

دەبوایــە، بــرای یاداشــت نــووس، وەك (کاکــە حەمــەی حــاجی مــەحمود)، بەڕاشکاوییەوە، بێ ترس و گوێ دانە پلەو پایەو مەوقیعیەتی ئێستایان لەکوردستان دا، بە بەڵگەوە دەست نیشانی ئەو کەسانە بکات.. جگە لەوەش، ئێستاکە کاك‌سابیر پەیوەندی بە (ینك)ەوە نەماوەو، لەولاّتێکدا دەژیت، مەودای بـیروڕا دەربڕینــی تێـدا ئازادە.. تۆمارکردنی ئەو بۆچوونانە لەسەر بنەمای (چەند لێپرسـراوێك، گۆتیـان، بینییان...)، بەبێ بەڵگە قەناعەت بەخوێنەر ناکەن و ناچنە هـیچ گیرفانێکـەوە... دیارە، کاك سابیر ناوی ئەو لێپرسراوانە دەزانێـت، بۆچـی ناویـان تۆمـار ناکـات؟! ئەگەرنا گومانی ئەوەم هەیە کاك سابیر هێڵی گەڕانەوەی بۆ خۆی دانابێت.

* کــاك (ســابیر) لەلاپــەڕە (٢١٨)دا، لەگێڕانــەوەی ڕووداوێکــدا، مێــژووی ٦/١٠/١٩٨٦ کاتی لێدانی بیرە نەوتیـەکانی کـەرکوك بـە (وەرزی خەڵـەو خەرمان) دادەنێت. کەچی ئەوەی کەمێك لەناو ژیانی جووتکاریو لادێ نشینیدا ژیابێت، دەزانێت ئەو کاتە وەرزی چاندن و تۆوکردنە نەك وەرزی خەڵەو خەرمان. وەرزی خەڵــەو خــەرمان لەمانگــەکانی (٧ و ٨)ە. بــەلاّم کــاك (ســابیر) بــۆ چەسپاندنی بۆچوونەکانی خۆی، خوێنەری ناشارەزا چەواشە دەکات.

*کاك (سابیر) لەلاپەڕە (٥٢)دا، کاتێك کە لەزیندان دا بووە، دەربـارەی (بەرهــەم ئەحمــەد ســاڵح) دەڵێــت: (... هێنــدێ زینــدانییان بــەژووری زینـدان دا کــرد، یەکێکیان بەناوی بەرهەم ئەحمەد ساڵح بوو، بالاّ بەرزی قژ شـامپۆکراوی درێـژ لەســەر شــانی، زیندانییــە سیاســیەکان پێیــان دەگــوت (دیــسکۆ)، زۆر لەزیندانیەکان دەیانناسی، دەیانگوت ئەمە بەعسیەو خۆتانی لێ بپارێزن.. دوای چەند ڕۆژێك بەبێ ئەوەی یەك پەنجەی لێ بدەن بەموافەقەی دەزگای موخابەراتی

کتێبخانەی هەواڵنامە

سلێمانی ئازادکرا.. لەدواییدا ڕژێم ناردی بۆ لەندەن بەناوی خوێندن و خزمـەت کردن بە بەعس...).

ئەم بۆچوونانەی کاك (سابیر) دەمانخاتە بەردەم چەند پرسیارو وەڵامێکەوە،.. کاك سابیر لەڕێی وەسف کردنی (بەرهەم ساڵح)دا، دەیەوێت ئەوەمان پێ بسەلمێنێت کە (بەرهەم) کابرایەکی هیچ لەبارا نەبووە بووەو ئێستاکە کراوەتە سەرۆك وەزیران..

- قژ درێژیو شامپۆکراوی بەخەوش بـۆ (بەرهـەم) ناگەڕێتـەوە، چـونکە ئـەو گەنجێکی خوێندکاری شارنشین بووەو ئەو کاتە تەمەنی لەنێوان (٢٠-٢٣) ساڵێکدا بووە، ئەو سیمایانە، هیچ لەهەڵوێست و کەسایەتی مرۆڤ ناگۆڕێت.

- کاك (سابیر) چۆن دەزانێت پەنجەیان لێی نەداوە؟! دیـارە هـەر کەسـێك کـە لەعێراقدا ژیابێت و، ئەگەر بۆ بچووکترین لێپرسینەوەش، بانگی دەزگـای ئـەمن و ئیستخبارات کرابێت، ئەوە تووشی ئەشکەنجەو لێـدان بـووەو دواتـر بـەدرۆ داوای لێبووردنیان لێ کردووە.

- ئازادکردنیشی هیچ ئەوە ناگەیەنێت، پەیوەندی بە ڕژێمەوە هەبووبێت، ئەگەر بەڵگەیەکی ڕەسمی لەبەر دەستتدا نەبێت.. چـونکە لـەماوەی ڕژێمـی (سـەدام)دا، بەهەزاران کەس لەژووری لەسێدارەدان بووینە کەچی بـەر لێبوردنێـك کـەوتوون و ئازاد کراون.. وەك چۆن کاك (سابیر)و دەیان لێپرسراوی تری کورد بەر ئەو لێبوردنە کەوتوون. مەسەلەی ناردنە دەرەوەش، پەیوەندی بەوەوە نەبووە گوایە تێکەڵاوی لەگەڵ بەعس هەبووە. چونکە تاپێش هەڵگیرساندنی شەڕی (عێراق- ئێران)یش، خەڵکی هەبووە دەیانتوانی سەفەری دەرەوە بکەن جا بۆ هەر مەبەستێك بووبێت. بێجگە لەو شتانەش، خۆ (بەرهەم ساڵح)، هیچ کاتێـك _مـستەشار، ئامیرمـەفرەزە، ئـەمن، ئیستیخبارات، داردەسـتی ڕژێـم) نـەبووە.. ئەگـەر وانییـە بۆچـی کـاك (سـابیر)

هەواڵنامەی کتێب

بەڵگەنامەکان ناخاتە ڕوو... پێچەوانەی ئەو قسانەی کاك سابیر، (د.بەرهەم)، گەنجێکی پڕ لەجوولەو متەوازع و بەجورئەت و سیاسەت مەدارێکی مۆدێرن و دیپلۆمات کارێکی نەوەی تازەی کوردە. چاوەڕوانی شتی گەورەو زێتری لێدەکرێت. ئەو یەکەم سیاسەتمەداری کوردە بەجورئەت و ڕاشکاوییەوە دەربارەی ڕووداوەکان، هەڵوێست وەربگرێت..

ڕۆژی ٣/٥/٢٠٠٣، لەسەردانێکی بۆ (قاهیرە)، چاوی بە (عەمرو موسا)ی سەرۆکی (زانکۆی عەرەبی)و (ئەحمەد ماهیر)ی وەزیری دەرەوەی میسر کەوت.. لەلێدوانێکی ڕۆژنامەگەرییدا بەئامادەبوونی (عەمرو موسا)، د.بەرهەم گوتی: (... زانکۆی عەرەبیو وڵاتە عەرەبییەکان، ڕۆڵێکی زۆر خراپ و نێگەتیفیان گێڕاوە، چونکە بەهەموو شێوەیەك، یارمەتی مانەوەی ڕژێمیان داوەو پشتیان لەگەلانی عێراق کردووە... هەروەها گوتی، گەلانی عێراق ئەو هەڵوێستە خراپەیان لەیاد ناچێت.. پێویستە زانکۆی عەرەبی داوای لێبووردن لەگەلانی عێراق بکات و سەرکۆنەی خۆی بکات..). جگە لەوەش سەرکۆنەی شەقام و ڕاگەیاندنی عەرەبی کرد... ئەو داخۆیانەی (د.بەرهەم) لەلایەن ڕۆژنامەو کەناڵە ئاسمانیەکانی عەرەبی مایەی گرنگی پێدان بوون و هەر زوو بڵاوکرایەوە.

ئەو هەڵوێستەی (د.بەرهەم)، لەکاتێکدا دێت کە زۆربەی هەرە زۆری سیاسەتمەدارو سەرکردەکانی کورد، کاتێك کەدەچنە وڵاتێکی عەرەبی لەبەر مجامەلەو دڵ ڕاگرتن، کێشە سەرەکیەکانیان لەبیر دەچێت و لەعەرەبەکان نەتەوەیی تر دەبن... برایەتی کوردو عەرەب وانیشان دەدەن کە گوایە هیچ کەلەبەرو درزێکی تێ نەکەوتووە...

هەواڵنامەی کتێب

* کاك (سابیر) لەلاپەڕە (٣٦٨)دا، پاش لەبار بردنی شۆڕشی ئەیلول لەساڵی ١٩٧٥دا، تێکدانی تەواوی گوندە سنوورییەکان و، سووتاندنی ڕەزو باخ و کێڵگەکانی کوردستان، لەلایەن ڕژێمەوە، بە بەرز دەنرخێنێت و پێی وایە:

- ڕژێم پارەیەکی زۆری وەك قەرەبوو داوەتە خەڵکی کوردستان و ئابووری کوردستانی پێ بووژاوەتەوە!!

- جووتیارەکان، لەشارەکان و کۆمەڵگای شارستانی نزیك بوونەو سوودیان وەرگرتووە.

- ڕژێم بەسەدان پرۆژەی ئاوەدانکردنەوەو خزمەتگوزاری لەکوردستان کردۆتەوە.

ئەو قسانەی کاك (سابیر) لەکاتێکدا دێن، کەهیچ سیاسەتمەدارو ڕوناکبیرو کەسایەتییەکی کورد یان عێراقی دانی خێری بەم پرۆسە کاولکارییە نەنانەوە، جگە لەکاك سابیر نەبێت.. ئەوە کاتی خۆشی، ڕژێم بۆ ئەنجامدانی ئەم پرۆسەیە ئەو بیانووانەی کاك (سابیر)ی دەهێنایەوە.

بەهۆی ئەو ڕاگوازتن و کاولکارییە، هەزاران هاوولاتی کورد لەکارو کاسبی بوو.. دەیان نەخۆشی کۆمەلآیەتیو دیاردەی لێکترازانی خێزان و لەشفرۆشی لێکەوتەوە. دەزگا سیخوڕییەکانی ڕژێم، زۆر کەسی لێهاتووی کوردیان لەخشتە بردوو دزەیان کردە ناو کۆمەڵگای کورد.

ئەو پاکانانەی کاك (سابیر)، بۆ کردەوەکانی ڕژێم لەکوردستاندا، لەهیچ کوردێك ناوەشێتەوە... تائێستاکەش، جگە لەبەعس و زوڕنا ژەنەکانی نەبێت، لەکەسێکی تر نەبیستراوە.

* کاك (سابیر) لەلاپەڕە (٣٧١)دا، ئەوەندە باسی خێرو بێری ڕژێم دوای ١٩٧٥ بۆ کوردستان دەکات و مۆری نارەوایەتی لەنێو چەوانی هەڵگیرساندنی شۆڕشی

هەواڵنامەی کتێب

نوێی گەلەکەمان دەدات.. نـاوبراو پێـی وایـە، ئەگـەر (کۆمەڵـە) شۆڕشـی نەکردبووایە، ئەوا ڕژێم زۆر زێتر (خزمەتگوزاریو ئـاوەدانیو بـەختیاری!!) بـۆ کوردستان دەهێنا.

هەقمانـە لـەکاك (سـابیر) بپرسـین، ئایـا هـەر بەتـەنها کۆمەڵـە بڕیـاری هەڵگیرساندنی شۆڕشی دا؟! بەپێچەوانەوە، جگە لەکۆمەڵە، (بزووتنەوەی دیموکراتی سوسیالیستی کوردسـتان) و دواتـریش، (سـەرکردایەتی کـاتی پـارتی دیمـوکراتی کوردستان)یش هەمان بڕیاریان داو، مەفرەزە سەرەتاییەکانیان ناردەوە شـەخەکانی کوردسـتان. کەواتـە، هـەر ینـك و بەتایبـەتیش (کۆمەڵـە)، بـەرپرس نـین لەهەڵگیرساندن و بەرپاکردنی شۆڕش... واتە بەرەنجامەکەی بەچاك و خراپیـەوە بـۆ زۆربەی باڵەکانی بزووتنەوەی کورد دەگەڕێتەوەو هەموویان لێی بەرپرسیارن.. کـاك سابیر لەم بوارەشدا دەیەوێت (ینك) و شەخسی تاڵەبانی تاوانبار بکات.

* کاك (سابیر) لەلاپەڕە (١٣٨)دا دەڵێت: (... بروسـکەیەکمان بـەهۆی ڕادیـۆی دەنگی گەلی کوردستان لە ٢٣/٣/١٩٨٣دا ئاڕاستەکرا..). کەچی ئـەو کاتـە ناوی ئیستگەکە (دەنگی شۆڕشی عێراق) بوو و لەئەیلولی ١٩٨٣ ناوەکەی بووە (دەنگی گەلی کوردستان)[١].

کتێبەکەی کاك (سابیر) زێتر هەڵدەگرێ لەسەری بنووسریو تیشکی بخرێتە سەر، بەلاَم من لەبەر کەمی کات و، نەبوونی سەرچاوەو، ئاگادار نەبوون لەبەشێکی تری ڕووداوەکان و، وێڕای دووبارە نەبوونەوەی بۆچوونەکان، بەوەندە واز دەهێنم... پێم وایە

١-مادێنا، مێژوو بیبلۆگرافیای ڕاگەیانـدنی (ی.ن.ك) ١٩٧٥-١٩٩١، ئـازاد خانـەقینی، چـاپی یەکەم، ٢٠٠٠، ل١٦٨.

هەواڵنامەی کتێب

خەڵکێکی تر، بەتایبەتیش -ئەوانەی لەناو ڕووداوەکاندا ژیاون- زێتریان پێیەو دەتوانن هەڵوەستە بکەن و بۆچوونەکان بخەنە بەر تیشکی ڕاستیو لێوردبوونەوە.

لەئەنجامی ئەو کورتە نووسینەمدا، دەمەوێت ئەوە بڵێم:

١-ڕووی پرسیارمان ئاراستەی کاك سابیر دەکەین و پێی دەڵێین: بۆچی لەگەرمەی ڕووداوەکانی وەك، ئەنفال و هەڵەبجەو شەڕی براکوژیو لێدانی بیرە نەوتەکانی کەرکوك و... هیچ جۆرە هەڵوێستێکت نەبووە؟! بۆچی لەو کاتانەدا، لەگەڵ ڕووداوەکاندا بوویت و، ڕەوایەتیت بەخۆتان داوەو هەوڵی ئەوەشت داوە خەڵکیش ئیقناع بکەیت؟! بۆچی تا ١٩٩٨ وەك لێپرسراوی (ینك) لەیۆنانستان هیچ جۆرە هەڵوێستێکت نەنواندووە؟! مادام (ینك) تاوانبار دەکەیت، بۆچی چەند سەرکردایەتییەکی دیاری شەڕی براکوژی ناو (ینك) تاوانبار ناکەیت و لەگوڵ کالتریان پێ ناڵێیو هەر جەلال تاڵەبانی دەخەیتە ناو قەفەزی تاوانەوە؟! بەشێکی باشیش بەر لێپرساوەکانی تر دەکەوێت، کەدەنگ و سەنگی تایبەتیان هەبووە لەبڕیارەکان دا. مادام ئەو هەموو ڕاستییەت دەزانی، بۆچی خەڵکت چەواشە دەکرد؟!

لەخوێندنەوەی تەواوی کتێبەکەتدا، من دەگەمە ئەو قەناعەتە: تۆ پاش لەدەست دانی مەسئولیەت و بە پەراوێز کردنت لەلایەن (ینك)ەوە، ئەو هەموو بۆچوونەت کۆکردۆتەوەو بەسەر (ینك) و کەسایەتی یەکەمت داڕژاندووە.. یان بەشێوەیەکی تر، ینك، هیچ پایەو مەوقیعێکی پێ نەداوی، لەداخان کوڵی دڵی خۆت داڕشتووەو دەتەوێ خەڵکیشی پێ چەواشە بکەیت... بەشێکی ئەوش، لەزووەکەوە هەستیان پێ کردووە، بەڵام ئەوەی تۆ لەمونتەڵەقێکی ترەوەیە...

هەواڵنامەی کتێب

٢-هەروەك لەسەروە گوتوومە، من ڕۆژێك لەڕۆژان (ینك) نەبوویمەو (ینك)یش نیم، هیوادارم بۆچوونەکانی من بەلایەنگیری لە (ینك) لێك نەدەیتەوە.

٣-لەبەشی دووەمی کتێبەکەتدا، ڕەچاوی مەوزوعیەت و بنەماکانی یاداشت نووسین بکەیت و زاڵ بیت بەسەر کەف و کوڵی سۆزو ڕق و کینەی لەدەست دانی پایەو مەوقعیەت.

٤-ئەمڕۆ، ڕۆژی خەباتکردنی سیاسیە، بەرێژەیەکی زۆر کاتی شەڕی شاخ و گرتن و لەدەست دانی ئەم گردو ئەو گرد بەسەرچووە... هاتنە ئارای ئەم دەرفەتە، پێویستی بە خەڵکێکی ترە بۆ هەڵسوڕاندنی کارو بارە سیاسیەکان.. کە ئەمە دەڵێم، نابێت مێژووی پڕ لەسەروەری خەباتگێڕانی شاخ و ڕۆژە سەختەکان بەهەند هەڵنەگیرێت و فەرامۆش بکرێن.. ئەمڕۆ کوردستان، پێویستی بەخەڵکی خاوەن شەهادەو ئیداریو دیبلۆمات کار هەیە.

٥-بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ، لەڕێگای هێرش کردنە سەر ینك و سەرکردەکانیەوە، کاك سابیر بەرگری لەڕژێم و پاکانە بۆ کردەوە دڕندەکانی دەکات.

لەکۆتاییدا، حەزم نەدەکرد ئەو یاداشتە بەو شێوەیە بخوێنمەوە، کەخوێندمەوەش، ئەو بۆچوونانە دروست بوون، کەپێم وایە ڕاستن و نابێت کاك (سابیر) دڵگران ببێت...

هەواڵنامەی کتێب

لەپەراوێزی
(بیرەوەرییەکانم)ی بانیخێلآنیدا:
هەڵەو کارەسات... پەند وەرگرتن...
دووبارە نەبوونەوە...

مێژوو، یەکێکە لەبنەما سەرەکییەکانی، ناسینەوەو بەپێوە وەستانی هەر میللەتێك. میللەتی بێ مێژوو و بێ کەلتوور، بێ ناسنامەیەو مەترسی لەناوچوونی پترە لەمانی... بۆ نووسینەوەی مێژووش، کۆمەڵێك سەرچاوە لەبەر دەستن، بۆ تۆکمە کردن و بەزانستی کردنی یەکێك لەو سەرچاوە گرنگانە، بیرەوەریو یاداشت نووسینە... (... قسەی سەر زارەکی، یەکێك کەخۆی شاهید عەیانی ڕووداو یان زەمەنەکە بووبێ، دەکرێ بکرێتە سەرچاوەی مێژوویی)[1].

١-مێژوونووسی گەورەی عەرەب (د.نیکۆلآ زیادە) لەبەرنامەی (الاشراقات)ی کەناڵی (الجزیرە)ی ئاسمانی لە ٢٨/٢/٢٠٠٢ لەگفتوگۆیەکی تەلەفزیۆنیدا ئەمەی سەلماند.

ڕێکخراوو پارتە سیاسیەکانی کوردو پەلە دیموکراتییەکانی عێراقی، ڕۆڵێکی بەرچاویان هەبووە لەمێژووی تازەی گەلەکەمان بە پۆزەتیف و نەگەتیفەوە.. لەم دە ساڵەی دواییشدا، یاداشت نووسین وەك بوو بێتە دیاردەیەکی مۆدیل ئامێز، کتێبخانەو مێژووی کوردییان دەوڵەمەند کردووە... وەلێ ئەوەی تێبینی دەکریو بەزەقی خۆی دەنوێنێ، زۆر شێواندن و دەستکاریو تیف تیفەکاری تێدا کراوە، کە هەق نییە، بەم شێوەیە، یاداشتەکان تۆمار بکرێن.. چ جای مێژووییەکی نزیکی (٢٠-٣٠) ساڵ لەمەوبەر کەشاهید عەیانەکان و پاڵەوانەکان، بەشێکی زۆریان لەژیاندا ماون، جگە لەبەڵگەنامەی ڕەسمیو نامەو ئەرشیف و بلاۆکراوەی ئەوێ سەردەمان... لەگەڵ ئەم کەم و کورتیو بێن تەنگیو بەخۆ هەڵگوتنانەشدا بەدڵنیاییەوە دەڵێم، خاوەنی یاداشتەکان شتێکی چاکیان کردووەو زۆر نهێنی شاراوەیان ئاشکرا کردووە.. ئەو سەربوردەو بیرەوەرییانە، بۆ ئەوەیە کەپەند لەڕووداوو کارەساتەکان وەربگرین و لەژیانی ڕۆژانەو ئایندەماندا دووبارەیان نەکەینەوە... ئەگەر وامان نەکرد، چش لەیاداشت و بیرەوەریو مێژوو..

(ئەحمەد بانیخێلانی)، یەکێکە لەکەسایەتیە ناسراوەکانی کوردو بزووتنەوەی دیموکراتی عێراقی، زێتر لەنیو سەدە لەخەبات و تێکۆشان و هەڵبەزو دابەزیندا بووە، جگەر گۆشەو هاوسەری ژیانی لەم ڕێگایەدا، گیانیان بەخت کردووە... بەتایبەتیش کۆچی پڕ لەتراژیدیای هاوسەرەکەی کەنموونەی سەدان قوربانی تری خێزانی کوردە... بڕوا ناکەم کەسێك هەبێت، لەکاتی خوێندنەوەی (بیرەوەرییەکانم)دا، ئەم ڕووداوە نەیهەژاندبیو چەند ساتێك لەگەڵیدا نەژیابێ..

(بیرەوەرییەکانم)، کتێبێکی قەبارە مام ناوەندی (٦٠٨) لاپەڕەیەو لە (ستۆکهۆڵم)ی پایتەختی وڵاتی سوێد لەساڵی ١٩٩٧دا، چاپکراوە.. بانیخێلانی، بەم

هەواڵنامەی کتێب

کارەی -ئەگەر هەمووشی نەبێ- زۆر کاری نهێنیی و ژێر بەرەی خستۆتە سەر بەرەو گرێی دەروونی کردۆتەوە... کەحەق وایە، کەسایەتیە دیارەکانی تریش ئەم هەنگاوە بنێن و سووچ و کەلەبەرە تاریکەکانی تری خەباتی سەختی کوردایەتی ڕۆشن بکەنەوە... بەکورتی و بەکوردی، وێڕای کۆمەڵێك سەرنج و تێبینیی و بۆچوونم بۆ ئەم

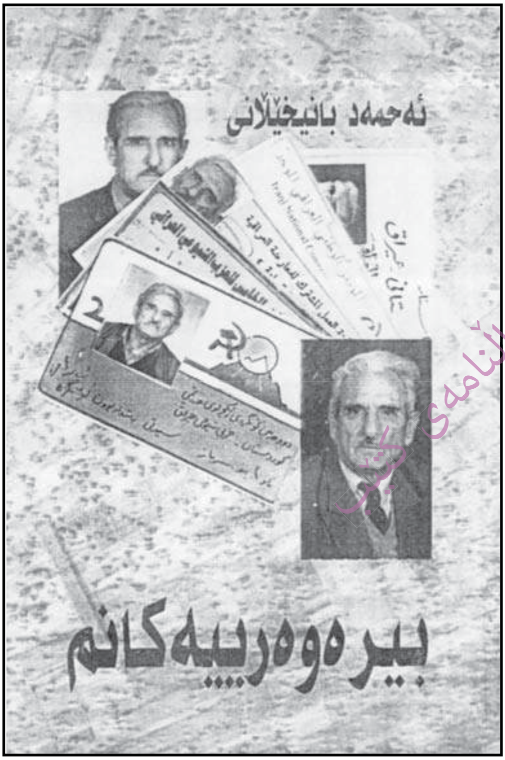

کتێبە، کە لەم خالآنەدا کورتی دەکەمەوە، ئەوەندە دەهێنێ دەستخۆشی و پیرۆزبایی لێ بکەین و کتێبەکەی بەهەند هەڵبگرین، نووسینی ئەم سەرنجانەش، نیشانەی بەتەنگەوە هاتن و بەهەند هەڵگرتن و بایەخدانە بەم هەوڵەی کاکی (بانیخێلانی)....

یەکەم: بەخۆ هەڵگوتن و خۆ پەسەند کردن:

ئەم دیاردەیە لای زۆربەی یاداشت نووسە کوردەکان بەدی دەکرێ، ئەوەندە لایەنە ئیجابییەکان گەورە دەکەن، کە خوێنەر دەخاتە بەردەم دووڕییانی گومان و دڵەڕاوکێوە، نیوە هێندە، باسی نشوستی و کورتبینیی و کەم و کوڕییەکانی خۆیان ناکەن، کە ئەمەش دوورە لەپرەنسیپەکانی یاداشت نووسین و دەبێتە هورێنەو خەیاڵ پلاوی.. (بانیخێلانی)ش تووشی ئەم دەردە بووەو لەزۆربەی ڕووداوو لاپەڕەکاندا خوێنەری وریا

هەواڵنامەی کتێب

بەئاسانی درك بەم ڕاستییە دەكات. هەر بۆ نموونە، دوو سێ ساڵ پێش شۆڕشی چواردەی تەمووزی ١٩٥٨ كاتێك كەڕژێمی پاشایەتی دووری خستبۆوە بۆ باشووری عێراق و لەشارۆچكەی (قلعة صالح)دا، دەست بەسەر بووە، وەك خۆشی دەڵێ: (... ئەو ماوەیە هیچ پەیوەندییەكی ڕاستەوخۆم بەحزبەوە نەبوو.. ل١٤٥ بیرەوەرییەكانم).

كەچی لەشارێكی (٣٠) هەزار كەسی وەك (قلعه صالح)دا، لەكاتی بەرپا بوونی شۆڕشی چواردەی تەموزدا، بانیخێلانی دەڵێ: (... لەسەر ئەوە ڕێككەوتین ئەوان خۆپیشاندانەكە ساز بكەن و من بچم قسەیان بۆ بكەم.... ل١٥٨). ئەمە ئەوە دەگەیەنێ، كەحزبی شیوعی عێراقی لەباشووری عێراقدا، هیچ بنكەیەكی جەماوەریو ڕێكخراوەییان نەبوو بێ، دەنا لەم هەموو عەرەبە یەكێك نەبووە ڕێ نیشاندەرو سەرپەرشتییان بكات و ناچار بووبن (بانیخێلانی) بكەنە گوتار خوێن و هاندەرو دینەمۆی خۆ پیشاندانەكەیان، جگە لەوەش ووتارە عەرەبییەكەی جێگای سەرنج و سەرسوڕمانی جەماوەرەكە بووەو ڕینووێنییەكانیشی لە (عیمارە)شدا، سوودی لێ بینراوە، لەبواری ڕێكخستن و كاری جەماوەریدا...

دووەم: مێژووی ڕووداوەكان:

زۆربەی هەرە زۆری ڕووداوو كارەسات و گێڕانەوەكان بێ بەڵگەو بێ مێژووی دروستن... ئەوە پێچەوانەی هەر سێ بەرگەكەی كتێبی، (چەند لاپەڕەیەك لەمێژووی خەباتی گەلی كورد -فاتح ڕەسوڵ)ە. وێڕای ئەوەش زۆربەی ڕووداوەكان پاش و پێش كراون لەڕووی زەمەنەوە... (بانیخێلانی)، باسی ڕووداوێك دەكات، لەهیكرا دەمانگێڕێتەوە بۆ دواوەو شیرازەی بیری خوێنەر دەپچڕێنێ... بۆ نموونە لەلاپەڕە (٤٥٤)دا باسی گیرانەكەی خۆیو كاك كەریم ئەحمەد دەكات لەلایەن یەكێتییەوە، كە لەڕۆژە سەرەتاییەكانی ئایاری ١٩٨٣دا بووە، یەكسەر هەر یەك لاپەڕە دوای ئەوە لەلاپەڕە (٤٥٥)دا دەگەڕێتەوە سەر شەهید بوونی پۆلێك كادیرو پێشمەرگەی

هەواڵنامەی كتێب

سوسیالیست بەسەرکردایەتی (تاهیری عەلی والی) کە لە ١٩٨٢/١٢/٢ دا، لەکارەساتی بەفرو زریاندا، لەبناری قەندیلدا، شەهید بوون.

سێیەم: ووشەی شەهیدو چەکدار:

بانیخێلانی لەبەشی هەرە زۆری بیرەوەرییەکانیدا، کە دەگاتە -شەڕی ناوخۆ بەهەموو زەمەنەکانییەوە- لایەنی دووەم -دژ- بەچەکدار ناو دەباو خۆیان بەپێشمەرگە.. کە لەگۆڕەپانی شەڕو پێکدادانیش دا، گیان لەدەست دەدەن، قوربانیەکانی خۆیان بەشەهیدو لایەنە بەرامبەرەکەش بەکوژراو ناو دەبات... دیارە -ئەگەر هەمووشی نەبێت- ئەوە بەشی هەرە زۆری پارت و ڕێکخراوەکانی سەر گۆڕەپانی کوردستان (١٩٧٦-١٩٩١)، لایەنی بەرگری کەرو دوژمن بە ڕژێم بوون.. ناکۆکیە ناوخۆییەکان هی ئەوە نەبوون، ناسنامەی نیشتمان پەروەری‌و نیشتمان فرۆشی لەیەکێك بسەنرێتەوەو بەیەکێکی تر بدرێ.. ئەم بۆچوونە چەوتانە تەنها لەڕوانگەی لایەنە شەڕکەرەکان، سەرچاوەی گرتووە، دەنا خەڵکی کورد بەگشتی بەچاوی ڕێزەوە سەیری مێژووی پڕ لەخەباتی تەواوی لایەنەکانی بەرهەڵستکار دەکات لەگەڵ هەموو کەم و کورییەکانیشیان... جگە لەوەش، لایەنە شەڕەکەرەکان، پاش ئەوەی لەیەکەم دانیشتندا دەگەن بەیەك و ئاشتی دێتە گۆڕێ هەردوولا دەبنە پێشمەرگەو شۆڕشگێڕو قوربانیەکانیش دەبنە شەهید... نەدەبوو بانیخێلانی، پاش ئەم هەموو ئەزموون و تەمەنە تووشی ئەم مەفهومە هەڵانە بێت..

چوارەم: کورتکردنەوەو درێژەدان:

لەزۆربەی ڕووداوەکاندا، لەشوێنی پێویست کورت بڕی کردووەو لەشوێنی ناپێویست درێژەی بەبیرەوەرییەکان داوە، کەهی ئەوە نەبوون خوێنەر کاتی خۆی پێ بەفیڕۆ بدات. بۆ نموونە لەباسی (بەرەی نێوان حزبی شیوعی‌و بەعس- لەتەموزی ١٩٧٣)دا، بەچوار لاپەڕە باسی ئەم قۆناغە دەکات، کە قۆناغێکی زۆر گرنگ و پڕ

لەڕووداو بوو، دەبوا زێتر لەسەری بنووسیبایە، چونکە بەهەقیقەت، ئەم قۆناغە مێژووییە بۆ هەموو مێژوو نووس و ڕۆشنبیرێکی کوردو غەیرە کورد، مایەی بەهەند هەڵگرتنە... لەم سێ چوار لاپەڕەیەش، زۆر ڕووداوی لاوەکیو ناپێویستی باسکردووە، وەك گفتوگۆی (ڕێواس)ی کچیو کاك (عەزیز محەمەد) و ژیانی خۆیو (أبو عامل) لەبەغداو چۆنیەتی ژیانو چێشت لێنان و تەشریب خواردن!!! و باسکردنی هەولێر...

کەچی لەباسی ژیانی تایبەتی خۆیدا (٣٨) لاپەڕەی باسکردووە.. نیو هێندەش باسی (بەرە)کەی بکردایە هێشتا لەگێن بوو... هەروەها بەهیچ چەشنێك باسی ئەو هەڵانەی حزبەکەی خۆی ناکات لەکاتی ڕاوەدوونانی پێشمەرگەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان و بەگرت دانی کەس و کارەکانیان... ئەو کاتی، دیاردەیەکی وا هەبوو، هەر پێشمەرگەیەکی پارتی کەشیوعیەکان، بیانگرتایە بێ سیو دوو پاش ماوەیەك مانەوە لەزیندان، دواتر لەسێدارە دەدرا... جگە لەوەش، چەکدارەکانیان ڕۆژانە لەماوەی هەڵگیرسانەوەی شۆڕشی ١٩٧٤دا، بەدێهاتەکاندا دەگەڕان و ڕاوی ئەو تاك و تەرا پێشمەرگانەیان دەکرد کە بەئیجازەو بەدزی لەناو ماڵ و منداڵی خۆیاندا بوون... بانیخێلانی، لەم ڕووداوانە ڕادەکات و تۆماریان ناکات، چونکە لەبۆ پەزی زیانی هەیە....

پێنجەم: شەڕی هەندرێن ١٩٦٦/٦/١٢:

ئەم شەڕە، یەکێك بوو لەنەبەردیە هەرە دیارەکانی هێزی پێشمەرگەی کوردستان کە تای تەرازووی هێزەکانی بۆ بەرژەوەندی بزووتنەوەی کورد گۆڕی.. حکومەتی (عەبدولڕەحمان بەزاز)ی ناچار کرد کە پەنا بەرێتە بەر گفتوگۆ لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشدا، وەك (بانیخێلانی)ش لەلاپەڕە ٢٥٨ دا، دانی پیداناوە... بەڵام ئەم نەبەردیە مەزنە تەنها دوو لاپەڕەو نیوی لەسەر نووسراوەو بەهیچ شێوەیەکیش باسی ڕۆڵی سەرەکی پێشمەرگەکانی پارتی ناکات... خوێنەر وا هەست دەکات ئەو شەڕە گەورەو

هەولێرنامەی کتێب

فراوانە، تەنها شیوعیەکان ئـەنجامیان داوەو دوو شـەهیدیان بەخـشیووە.. کەچـی لەڕاستیدا وانەبووە، ڕاستە شیوعیەکان بەشدارییان لەم شەڕەدا هەبووە، بەلاّم ئـەوە نەبووە، نکۆڵی لەڕۆڵی بەرچاوی پارتی بکری‌و ڕووداوەکان بەچەواشـەییەوە بخرێنـە ڕوو... لەم شەڕەدا، چوار بەتالیۆنی پارتی تێیدا بەشدار بوو کەخۆی لە (١٠) لقـی پێشمەرگەدا بەرجەستە دەکرد...

ئەم ڕاستییە، لەبیرەوەرییەکانی عەبدوڵلاّ پشدەری‌و کتێبەکەی کـاك (مەسـعود بارزانی)دا باسکراوە... جگە لـەوەش ڕۆژنامەنووسـی ئـەڵمانی (دکتـۆر گوینتـەر دێشنەر) لەکتێبەکەیدا، (کورد: گەلی لەخشتەبراوی غەدر لێکراو)دا، بەم شێوەیە باسی ئەم شەڕە دەکات: (... پشدەری –مەبەست لەعەبدوڵلاّ پشدەرییە- هێزێکـی (٣٥٠٠) سێ هەزارو پێنج سەد کەسی خڕ کردەوە، کەعێراقیەکان بەهێزێکی بیست هەزار کەسییەوەو پاش بۆردومانێکی چڕو پڕ هێرشیان دەسـتپێکرد، کوردەکـان زۆر بەتوندی بەرپەچیان دانەوە، بەرپەرچدانەوەیەك کە لەئەقڵ دا نەبوو.. ڕەوشەکە بوو بەکارەساتێکی ئاڵۆزکاو. شەڕ لەهـەموو قوڵەکانـەوە گـەرم بـوو، لـە ٤/٥/ تـا ١٠/٥/١٩٦٦ بەردەوام بوو.. پـشدەری ژمـارەی کـوژراوانی هێـزی عێراقـی بـە (١٨٠٠) هەزارو هەشت سەد کەس مەزەندە کردووە. هێزی پێشمەرگە جوابیان بـۆ هەیقی سووری عێراقی نارد کە خەڵکانێك بنێرن بۆ وەرگرتنەوەی ئەو ٥٠٠ سەربازە عێراقییەی کە بەزامداری یەخسیر بوون.. کورد ئەم سەرکەوتنە مەزنەیان بەنرخێکی کەم بەدەست هێنا پەنجاو دوو شەهیدو سەدو سی بریندار.)[١].

(بانیخێلانی)، تەنها باسی ئەو دوو شەهیدەی خۆیانی کـردووە، چـاوی بـەرایی نەداوە ئەم سەرکەوتنە مەزنەو ڕۆڵی بەرچاوی پـارتی بخاتـە ڕوو ئـەم سـەرکەوتنە،

١-د.گوینتەر دێشنەر، کـورد: گـەلی لەخـشتە بـراوی غـەدر لێ کـراو، گـۆڕینی بـۆ کـوردی: حەمەکەریم عارف، هەولێر، چاپی دووەم، ١٩٩٩،ل٢١٠-٢١١.

بەپلەی یەکەم بۆ پێشمەرگەکانی پارتی دەگەڕێتەوە، شیوعیەکان ڕۆڵیان هەبووە، بەلاّم ئەوە نەبووە کە بانیخێلاّنی باسی دەکات... ئەگەر جورئەتی دەکرد دەبوو سەرژمێرییەکی تەواوی پێشمەرگەو هێزی ڕژێم و زیان و دەستکەوتەکانی بکردایە...

شەشەم: شەڕی ئاشقولکەو پشتئاشان ئایاری ١٩٨٣:

لەباسکردنی ئەم ڕووداوەدا، شەیەکە لەسەری پێشمەرگەکانی سۆسیالیست و پاسۆك و بەدەنگەوە نەهاتنی پارتی دەشکێنیو دەلّیٚ، (... برادەرانی سۆسیالیست مقاوەمەیان پیٚ نەکرابوو پاش نیوەڕۆی دووی ئایار بنکەکانی سوسیالیست و پاسۆکیان گرت... ل٤٦٦). کەچی بەخۆی لەچەندان شوێن دەلّیٚ: (.. کەم و کوڕی ئێمە ئەوە بوو کە بەشی زۆری ئەو نزیکەی ٣٠٠ کەسەی لەپشت ئاشان هەمانبوون پێشمەرگەی شەرکەرو بەئەزموون نەبوون.. ل٤٥٧). تا دەگاتە ئەوەی (... دەتوانم بلّێم لەپشتئاشاندا نزیکەی ٨٠ پێشمەرگەیەکی شەڕکەرمان هەبوو... ل٤٥٨). کەواتە، ئەو دانپیانانەی خۆی باشترین سەنگی مەحەکە بۆ شکستەکەی پشتئاشان... هەروەها هاوڕیو هاوخەباتێکی بانیخێلاّنی کە کاك قادر ڕەشید (ئەبو شوان)ە، لەکتێبەکەی خۆیدا، زۆر بەجورئەتانە باسی هۆکارەکانی شکستەکە دەکات و دان بەڕاستییەکاندا دەنێت و ڕەخنە لەبیرەوەری شیوعیەکان دەگرێت و دەلّێت: (بۆچی ئەو هاوڕێیانەی لێپرسراو بوون لەپشتئاشان لەبیرەوەرییەکانیاندا بە واقیعیانە بە پەرێزی ئەم ڕووداوانەدا نەچوون و لیٚی نەدواون؟)[1]. قادر ڕەشید لەبارەی چەندایەتیو چۆنایەتی پێشمەرگە شیوعیەکانی پشتئاشان دەلّیٚ: (پشتئاشان هەروەك ئۆردوگایەکی پەنابەران ئەهاتە بەرچاو، ئەو پێشمەرگەو کادرو خێزانانەی لەپشتئاشان ئەژیان ژمارەیان لە ٣٠٠ کەس پتر بوو، بەپیرو پەککەوتەو لاوەوە، بەیانیو نیوەڕۆو ئێوارە،

١-قادر ڕەشید (ئەبو شوان)، پشتئاشان لەنێوان ئازارو بێدەنگیدا، مێژووی چاپ و شوێنی دەرچوونی لەسەر نییە، لاپەڕە ٣٥.

یەك لەدوای یەك لەكاتی دیاری كراودا ڕوویـان ئـەكردە چێـشتخانەكان، بـەجل و بەرگی چڵكن و پلكنەوە، ریش و دەم و چاوی دوكەڵاوی، بەو بەفرو سەرمایە جووتێك نەعل بەسەر پێوە، خواردنەكانیان وەرئەگرت و ئەگەڕانەوە بۆ ژوورەكانیان..)[1].

هەروەها (سەید كاكە)ش لەم بارەیەوە دەڵێ: (... حشع پارەو فیـشەكی زۆریـان هەبوو داوامان لێكردن بۆ ئەو شەڕە كە بەرگری بوو بۆ هەردوو لایەن نەیاندایینێ، هەوڵماندا قەلاتۆكان بگرن دوایان خست، هێزێكی سەربازی باشیان لەڕەزگە هەبوو نەیانهێنابوو بۆ ئەم شەڕە... قەندیل ٣كـم لەپـشت بارەگاكانیانـەوە بـوو پـشتیان نەگیرابوو خۆیان پێ ڕزگار نەكرا...)[2].

هەروەها بانیخێلانی لەلاپەڕە (٤٥٢)دا دەڵێ: (لە ٢٤/٢/١٩٨٣ لەناوچـەی كۆسرەت سوسیالیست و یەكێتی پێكدا هـاتن و شـێخ شـەماڵی یـەكێتی شـەهید بوو..). كەچی لەڕاستیدا هێزەكەی (جود) سوسیالیست و شیوعی بوون.. كاك (فاتح ڕەسوڵ)ی هاوڕێشی دان بەم ڕاستییەدا دەنێت و دەڵێت: (... ئێوارەی ٢٤/٢/١٩٨٣ ئەو پێشمەرگانەی حسك كە لەمەرگەوە گەیـشتبوونە بنارەكـە لەگـەڵ ژمارەیـەك لەپێشمەرگەكانی حشع لەگوندی بێستانەی دۆڵی خەلەكان، بەڕێككەووت ڕوویـان بەڕووی ژمارەیەك لەپێشمەرگەكانی ینك دەكەوێت. یەكسەر تەقە دەست پێ دەكات لەئەنجامـدا دوو كـادیری ینـك، شـەماڵو سـەربازو دوو پێـشمەرگەی تـر شـەهید دەكرێن..)[3]. (سەید كاكە)ش، ئەم ڕاستییەی كاك (فاتح) پشت ڕاست دەكاتەوە[4].

١-هەمان سەرچاوە، لاپەڕە ٤٠.

٢- سەید كاكە، بیرەوەری پێشمەرگەیەك، چاپی یەكەم، هەولێر، ١٩٩٧، لاپەڕە ٢٠٠.

٣- فاتیح ڕەسووڵ، چەند لاپەڕەیەك لەمێژووی خەباتی گـەلی كـورد، بـەرگی سـێیەم، سـوێد، ١٩٩٤، لاپەڕە ٢٥١.

٤- سەید كاكە، لاپەڕە ١٨٦.

بانیخێلانی، ئەم بیرەوەرییانەی تەنها بۆ شیوعیەکان نەنووسیوە، کارەکەی ئەو بووەتە موڵکی میللەت.. دەبێ لەپشت چ بەرژەوەندییەکەوە باسی بەشداربوونی خۆیانی لەم رووداوە نەکردبێ!! ئەوەی روویدا، رۆیشت.. هەمووومان دەزانین، شەڕی ناوخۆ لەبنەڕەتەوە هەڵە بووەو هەڵەشە... جا چ پێویست بەشاردنەوەی ڕاستییەکان دەکات.

حەوتەم: حالەتی دیلی:

کاتێك کە لەپشتئاشان نشووست دێنن و هەوڵ دەدەن دەربازبن، کەچی دیل دەکرێن و دەکەونە دەست هێزێکی یەکێتییەوەو پاشان کەریم ئەحمەد، کت و پڕ لەگەڵ یەکێتی بەیانێکی هاوبەش دەردەکەن دەربارەی ئاشتیو ئاشتبوونەوەو شەڕ وەستاندن.. بێ سیو دوو بەندەکانی میساقی بەرەی جود پێشێل دەکات و سەرکردایەتی حزبەکەی خۆشی هەر هیچ... لەبەیانەکەدا، بەهیچ شێوەیەك، باسی گەورەترین شەڕو زۆرترین زیان ناکات کە لەپشتئاشان چەند ڕۆژێك پێش بەیانەکە ڕوویاندا بوو... جگە لەوەش، دان بەوە نانێت کە ئەگەر یەکێك دیل بوو، داخۆیان و بەیانو قسەکانی ناچنە ناو قالبێکی شەرعیو هیچ حسێبێکیان بۆ ناکرێت، جگە لەوەش کەریم ئەحمەد چۆن بەتەنیاو بێ کۆبوونەوە لەگەڵ سەرکردایەتیو پرس و ڕا وەرگرتن، بەناوی سەرکردایەتی حزبەوە بەیان دەردەکات؟! لەکاتێکدا لەلایەن یەکێتییەوە وەك میوان مامەڵەی لەگەڵ کراوەو هیچ پاڵە پەستۆیەکی لەسەر نەبووە... (ئەبو حیکمەت)ی هاوڕێیو سەرکردەشیان ئەو ڕەخنەیان لێ دەگرێت و دەڵێت: (... ئایا دیل سەلاحیەتی بەیان دەرکردنی هەیە؟!)[١].

هەورامان بۆ ... کتێب

---

١ –أبو حكمت، مذكرات يوسف حنا يوسف، أربيل، مێژووی چاپکردنی لەسەر نییە، لاپەڕە ٩٨.

هەر لەبارەی ئەم بەیانەوە (سەید کاکە)ش دەڵێ: (... من وامزانی لەسەر ئەو بەیاننامەیە کەریم ئەحمەد لەحشع دەردەکرێ کەچی خۆشەویست تر بوو)[1].

هەروەها (فاتح رەسول) پێی وابووە (بەڕەوا نەدەبینرا دیل لەکاتی دیلییەتیدا، بەیاننامە لەگەڵ سەرکردایەتی هێزێکی هێرشبەری سەرکەوتوو دەربکات... ڕەوا تر ئەوە بوو، پێشەکی داوای بکردبایە بگەڕێتەوە لای هاوڕێیانی سەرکردایەتی حشع ئەو کات داوای گفتوگۆ کردن و ووتوێژ و ئاشتبوونەوە لەگەڵ ینك بکرابایە)[2].

هەشتەم: نەخشەی کوشتنی بارزانی لەئابی ١٩٧١دا:

بانیخێلانی، بەناڕاستەوخۆ خۆیی و حزبەکەی تاوانبار دەکات دەرهەق بەم مەسەلەیە، چونکە، ئەو دەڵێ: (... ئەو شەوە –کاتی پیلانەکە- من و حەمە کەریم فتح الله لەسلێمانی بووین پیاوێکی بەعسی سەر بەپارتی ئاگاداری کردین کە ئەبێ لەشار بچنە دەرەوە چونکە بڕیارە ئەگەر نەخشەی کوشتنی بارزانی سەرکەوێ لەهەموو شارەکانی کوردستاندا (منع تجول) ئەبێ و هەرچی کادری پارتی هەیە ئەگیرێ. بۆیە ئێمە هەر بەو شەوە لەشار دەرچووین و سەرکەوتین بۆ سەر شاخی ئەزمڕ... ل٣١١).

ئەگەر بانیخێلانی و حزبەکەی بەڕاستی دڵسۆزو هاوڕێی ڕاستەقینەی بارزانی بوونایە کە لەزۆر جێگادا بەبێ مناسەبەت باسی کردووە، دەبوایە، بەهەر شێوەیەك بوایە، پارتی و بارزانی لەم پیلانە نەگریسە ئاگادار بکاتەوە.. بانیخێلانی، قسەی پیاوە بەعسیەکەشی بەهەند هەڵگرتووە، بۆیە چوونەتە سەر شاخی ئەزمڕو لەشار دەرچووینە... بەناڕاستەوخۆ، بەپێی قسەکانی بانیخێلانی بێت، حزبی شیوعیش لەم

١–سەید کاکە، لاپەڕە ٢٠٠.

٢–فاتیح رەسوڵ، بەرگی سێیەم، لاپەڕە ٢٨٥،

مەسەلەیە ئاگادار بووە، چونکە، بانیخیلانی ئەوکات یەکێك بووە لەسەرکردە کاراکانی ئەم حیزبە.

نۆیەم: مەسەلەی بەهائەدین نوری و ئەبو حیکمەت:

بەهادین نوری لەگەڵ مەلا بەختیاری یەکێتی پەیمانی ئاشتییان مۆرکردووە... کەچی ئەبو حیکمەت لەهەولێریٚ –دەشتی هەولێر- شەڕی لەگەڵ ینك کردووە... هەروەها هەڵوێستی مەڵبەندی سێی بادینانیش کەخۆیان لەم بینەو بەردەیە بێ لایەن و کەڕ کردبوو... ئەوە دەلالەتی بێ هەڵوێستیو بێ هێزیو نەبوونی یەك ریزییە لەناو سەرکردایەتی شیوعیەکاندا... جگە لەوەش، ئەبو حیکمەت پرس و ڕای پێکردوون و داوای هەڵوێستی کردووە لەسەرکردایەتی، بۆ بەشداری کردنی شیوعیەکان لەهێرش کردن بۆسەر مەڵبەندی بالیسانی یەکێتی.. کەچی بانیخێلانیو سەرکردایەتی دوو دڵ و ڕاڕا بوون و وەلامێکی ڕوون و ئاشکرایان بۆ نەنووسیوون، هێڵی پاشەکشەیان ڕەچاو کردووە. بۆیە لەوەلامی (ئەبو حیکمەت)دا دەڵێت: (.... خۆتان سەرکردایەتی مەڵبەندی هەولێر بڕیار بدەن و کارەکە لای خۆتانە... ل٤٦١). ئەوەی جێی سەرنج و تێڕامانە ئەوەیە، سەرکردایەتی لەمەسەلەیەکی وا گرنگ و هەستیاردا چۆن وەلامی یەکلاکەرەوەو ڕوون ناداتەوە... قادر ڕەشید، ڕەخنەی دروستی لەسەرکردایەتی گرتووە دەربارەی ئەم بۆچوون و هەڵوێستە جیا جیایانە... کەچی بانیخێلانی هێرشێکی تەرزە کوتی کردۆتە سەر بەهادین و هیچ موبەڕیرێك بۆ ئەو هەڵوێستە نەرمەی بەهادین ناهێنێتەوە، پێچەوانەی کاك قادر ڕەشید... بەڕای من ئەو هەموو ڕق و قینەی بانیخێلانی بۆ بەهادین، لەوەوە سەرچاوە دەگرێ، کە بەهائەدین لەیاداشتەکانی خۆیدا، کەمێك هێرشی کردۆتە سەر بانیخێلانیو دڵی ڕەنجاندووە.

هەولێر نامەی کتێب

دەیەم: پاشکۆیی و دەروێشێتی حزب بۆ سیاسەت و هەڵوێستی سۆڤیەت:

پاش ئەوەی ڕژێمی عێراق پەیمانی دۆستایەتی لەگەڵ سۆڤیەت لەنیسانی ١٩٧١دا مۆرکرد.. لەژێر پاڵەپەستۆی سۆڤیەتدا، حزبی شیوعی چووە ناو بەرە کارتۆنیەکەی بەعس، کە لەو کاتەدا –بەقسەی خۆیان- زۆربەی سەرکردە شیوعیەکان ڕازی نەبوون... لەوکاتەدا، شیوعیەکان پێیان وابوو، بەعس بووەتە پارتێکی شۆڕشگێڕو پێشکەوتنخوازو لەم بوارەدا هەنگاوی باشی ناوە[١]. بەڵێ هەر لەو کاتەدا، کەشیوعیەکان بەعسیان بەشۆڕشگێڕو پێشکەوتنخواز دەزانی، بەعس درێژەی بەنەخشەو پیلانی لەناوبردنی کوردو تەهجیرو تەعریب دەداو لەپارتیو بارزانی کەوتبووە ملان و فڕو فێڵ، تاوەکو بەیاننامەی ئازاری ١٩٧٠ جێ بەجێ نەکات.... ئەم ڕاستییانە زۆر پێشێل کاری تریش لەسەر زاری کاك (فاتح ڕەسوڵ)دا هاتوون، کەخۆی یەکێك بووە لەسەرکردەکانی حزبی شیوعیو تازە بەتازە دان بە دڕندەییو فاشیەتی بەعس دادەنێت[٢]. شیوعیەکان، ئەو کاتی کە لەگەڵ بەعس لەبەرەدا بوون پێ یان وابوو، پارتیو شۆڕشی ئەیلول، بزووتنەوەیەکی چەکداری کۆنەپەرستو بەکرێ گیراوی ئیمپریالیزمەو گەلی کورد لەگەڵ ئەم بزووتنەوەیەدانییە[٣]، هەروەها بەدەیان شاندیان دەنارده دەوڵەتە بەناو سۆسیالیستەکان، بۆ ڕسواکردنی بزووتنەوەی کوردو شۆڕشە ڕەواکەیان... نووسەری وا

هەواڵنامەی کتێب

١–أبو حکمت، لاپەڕە ١١٨.

٢–فاتیح رەسوول، لەکاروانێکی دوورو درێژدا، کورتەی خەبات و ئەزموونی پەنجا ساڵ، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٧، لاپەڕە ٢٠٧.

٣–ئەبو حیکمەت پێی وایە، لەو کاتەدا، کەشیوعیەکان بزووتنەوەکەیان بە بەکرێ گیراوو کۆنە پەرست لەقەڵەم دەدا، لە ٩٠٪ی گەلی کورد لەگەڵ بارزانیو تەئیدی شۆڕشەکەیان دەکرد... بڕوانە: (مذکرات یوسف حنا یوسف، لاپەڕە ١٥٤).

هەیە ئۆباڵی بەشێك لە، لەباربردنی شۆڕشی ١٩٧٤ دەخاتە ملی شیوعیەکانەوە[1]، چونکە بەکردەوە بەشدارو هاوکاری بەعس بوون لەڕووی مادیو مەعنەوییەوە. بانیخێلانی، لەگێڕانەوەی بیرەوەرییەکانیدا، خۆی لەقەرەی ئەم مەسەلە حەساسە نادات و بەخێرایی بەسەر ئەو ڕووداوانەدا باز دەدات.. هەق وابوو وەك شۆڕشگێڕێك پێی لەجەرگی خۆی بنابووایەو هەموو ڕاستییەکانی ڕوون بکردابووایەو دانی بەهەڵەکاندا بنابووایە... شیوعیەکان، لەو سەردەمانەی خەڵکی ڕەش و ڕووت و بنکە جەماوەرییەکەی خۆیان، بەگیانی سۆڤیەت پەرستی پەروەردە دەکرد... لەو کاتانەدا، سەرکردەکانیان بەچاوی خۆیان ئەو زوڵم و زۆرو ناهەقییەی گەلی سەردەستەی ڕووسیان بەچاوی خۆیان دەبینی دەرهەق بە نەتەوەکانی تر.. کەچی کە لەسۆڤیەت گەڕاونەتەوە، بە بەرەواژی باسی ئەو بەهەشتە خەیاڵییەیان کردووەو هانی خەڵکیان داوە، خەبات بکەن، خۆ بەکوشت بدەن، بۆ ئەوەی بگەن بەم بەهەشتە چاوەڕوانکراوە کە لەسایەی حزبی شیوعیو بەیارمەتی سۆڤیەت دێتە کایەوە... ئەوەتا (فاتح رەسوڵ)، پاش سەردانێکی بۆ سۆڤیەت بەڕاشکاوی هەقیقەتەکان دەخاتە ڕوو... باشە دەبێ کاك (فاتحو بانیخێلانی) و هاوڕێکانیان لەکۆبوونەوەی سەرکردایەتی حزبەکەیان ئەم ڕاستییانەیان نەدرکاندبێ، تاوەکو ئەو کەسانەی کە ئەم بەهەشتەیان نەدیووە لێی ئاگادار بکرێن؟! لەوەلامدا دەڵێم، بەدڵنیاییەوە، هەموو سەرکردەکان و کادیرە پلە دووەکانیش ئەم ڕاستییانەیان زانیووەو لەپێناو درێژە دان بەمانەوەو سیاسەتی خۆیان، ڕاستییەکانیان چەواشە کردووەو میللەتیان لەخشتە بردووە.. کاك (فاتح) دەڵێ: (... پۆلیس دەزگایەکی سەرکوت کەربوو..

هەواڵنامەی کتێب

١-ئیبراهیم جەلال، بیرەوەری بانیخێلانی یان سیاسەت و شێواندنی ڕاستی، سەکۆ، ژمارە (٢٠)، بەرلین، حوزەیرانی ١٩٩٨، لاپەڕە (٨).

ئەوەی شیوعی نەبوایە کاری دەست نەدەکەوت... ئامێرو کەرەستە پیشەسازیەکان زۆر کۆن و هی سەردەمی جەنگی دووەم بوون... خواردەمەنی زۆر کەم بوو... بەرتیل و ڕەشوەو بەشێوەیەکی فراوان بلاّوببۆوە... ڕەخنە گرتن نەبوو، یان گوێی پێ نەدەدرا... بازاڕی ڕەش و قاچاغی بەفراوانی بلاّو ببۆوە... میدیای رووسی شەوو ڕۆژ بەبالاّی دەولەتی داهەلّدەگوت... رووسەکان، هەموو شتێك بوون بەچاوی سووك و کەمنرخیەوە ڕەفتاریان لەگەلّ نەتەوەکانی تردا دەکرد... دادپەروەری و یەکسانی لەکایەدا نەبوو... هتد)[1].

هەرچەندە ئەم دان پیانانەی شیوعیەکان لەکاتی خۆیدا نەبووە، تا هەرەس هێنانی سۆڤیەت ئەوە وەك نهێنییەکی پیرۆز لەلایان بووە، بەلاّم هەر چۆنێك بێت، داننان بەڕاستی و خستنەڕووی هەلّەکان نیشانەی جورئەت و شۆڕشگێڕییە. بانیخیلاّنی پێچەوانەی کاك (فاتح) ئەم هەلاّنە دەست نیشان ناکات و لەباسی سۆڤیەتی جاران دا بەکورتی بەسەریاندا باز دەدات.. جگە لەوەش، شیوعیەکان هەردەم لەگشت قۆناغەکان، لەدلّەوە، (بەدرێژایی خەباتی بێ ووچانیان دژی ڕژێمی پاشایەتی عێراق، بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردیان بەکۆسپی سەر ڕێگەی خەباتی چینایەتی زانیووەو بەخیانەتی وردە بۆرژوایان لەقەلّەم داوە دەرهەق بەشۆڕشی جیهانی..)[2]. کەچی بانیخیلاّنی پێ لەم ڕاستییانە نانێت و وەك چۆن بووە نایان خاتە ڕوو...

لەم (٦٠٨) لاپەڕەیە، بانیخیلاّنی، تەنها هەلّسەنگاندنێکی کورتی یەك لاپەڕەیی لەلاپەڕە (٥٧٩)دا کردووەو ڕەخنە لەخۆیان دەگرێ، دەربارەی دەروێشی و پابەند بوون

١-فاتیح ڕەسوولّ، لەکاروانێکی دوورو درێژدا، لاپەڕە ١٩٨- ٢١٠.

٢-د.گوینتەر دێشنەر، لاپەڕە ١٧٦.

بەسۆڤیەت.. دواتر جامی ڕق و قینی خۆی دەڕژێنێتە سەر هەردوو حزبی یەکێتیو پارتی، گوایا لەپاش ڕاپەڕینەوە چییان بۆ کورد نەکردووەو ئەوان هۆکار بووینە، خەڵکی تر نەگاتە کورسیو دەسەڵات و زۆر هۆکاری تر... دەڵێم خۆزگە بانیخێلانی، چۆن بەچاویلکەی زەڕەبین سەیری کەم و کورتییەکانی ئەم دوو لایەنە دەکات، نیو هێندەش باسی هەڵەو نشووستییەکانی خۆیانی دەکرد... ئەوجا بیرەوەرییەکانی سەنگێکی تریان دەبوو و لەئاقاری بۆچوونی کەسییەوە دەچوونە دەرەوەو خەڵکی مەجبوور دەبوون حسێبی تایبەتیان بۆ بکات... بەخوای منیش وەك تۆ نە (یەکێتیو نەپارتی)مە، بەلام چی دەکەی حزبەکەی من و تۆ لەقەیرانی بێ سەرکردایەتی دایە... چش لەو خەڵکە دەکەی یەکێتیو پارتی بیکوژێو بیژینێ، هەر دەنگ بەوان دەداو حزبەکەی من و تۆش (٣%)ش ناهێنێ... وێڕای ئەوەش ئەلتەرناتیفی باشترمان نییە، دەنا ئەوە گەزو ئەوەش ئەرز..

ئەم سەرنجانەم تانەو تەشەر نییە، بۆ هیچ کەس و لایەنێك، بەقەد ئەوەی ڕاستییەو، ڕاستیش هەردەم تاڵەو جورئەتی دەربڕینی دەوێ.. پیرۆزبایش لە (بانیخێلانی)و خەڵکی تر دەکەم کە بیرەوەرییەکانیان دەنووسنەوەو دەیخەنە بەردەستی میللەت، تاوەکو هەر کەسەو سەرنج و بۆچوون و ڕای تایبەتی خۆی هەبێت دەربارەی مێژوو و ڕووداوەکان...

هەواڵنامەی کتێب

ڕۆژنامەگەریی شاخ و نهێنی
لەباشووری کوردستاندا
(کارەساتی ١٩٧٥ تا ڕاپەڕین ١٩٩١/٣/٥)

کتێبخانەی گۆڤارنامە

-سەرژمێریی و وردەکاری-

هەر لەدرێژ زەمانەوە، ڕاگەیاندن هۆکارێکی گرنگ بووە بۆ هوشیار کردنەوەو گەیاندنی پەیامی ویستراو بەجەماوەر، شێوەکانیشی بەپێی هەل و مەرجی قۆناغەکان، گۆڕانی بەسەردا هاتووەو لەهەر قۆناغێکیشدا، تایبەتمەندی خۆی دیاری کردووە.

لەقۆناغی سەخت و دژواری شۆڕشی چەکداریو، خەباتی نهێنی گەلی کورددا، ڕاگەیاندن لەگەڵ هەڵمەتەکانی پێشمەرگەو چالاکی ناو شارەکاندا، لەیەك سەنگەردا بووە.. دەیان کادیرو نووسەرو هۆزانڤانی پێشمەرگە، لەشەڕی بەرگری خەباتی ژێر زەمینیدا، لەپێناوی گەیاندنی پەیامەکەیاندا، گیانییان کردۆتە قوربانی. لەم کاتە دژوارەدا، چ لەشار چ لەشاخ، بەدەیان بلاَوکراوەو گۆڤارو ئۆرگانی

تایبـەتییان چـاپ و بڵاوکردۆتــــــــــەوە، کەناکرێ فــەرامۆش بکـرێن و ئاماژەیـان بۆ نـەکرێت... ئـەو بڵاوکراوانـــــــــــە، تۆمارێکی تایبــەتین بۆ سەروەری و هــەوڵ

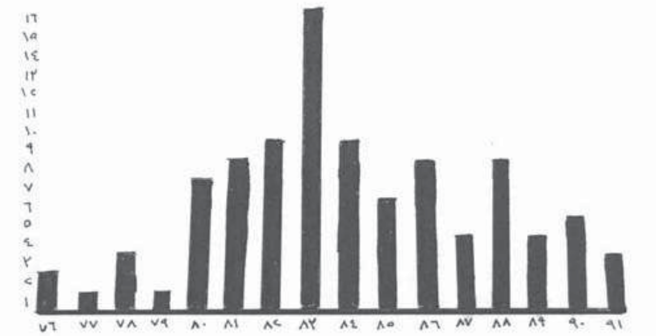

نەخشەیەکی بەیانی کە دەرچوونی چەند ڕۆژنامەو بڵاوکراوەیەکی تازە، لە هەر ساڵێکدا دەستنیشان دەکات

و تێکۆشانی ڕۆڵـە ڕاپـەڕیوەکانی کـورد، دژ بەپرۆسـەی کـاولکردن و ڕاگـوێزان و تەعریب و ئەنفال و کیمیابارانکردن.. بۆ لێکۆڵینەوەو شرۆڤە کـردن و نووسـینەوەی مێژووی نەتەوایەتیمان، ناکرێت پشتیان پـێ نەبەسـتین و وەك سەرچـاوە بـەکاریان نەهێنین. ئەو بڵاوکراوانە، سەرەڕای کـەم و کـورتیو لایەنـە نێگەتیفـەکان، ڕۆڵـی بەرچاویان هەبووە لەهوشیار کردنەوەی خەڵك و زیندوو کردنەوەو بەرز ڕاگرتنی بۆنە نەتەوایەتییەکان... هەر دەزگا ڕاگەیاندنەکانی شاخ بـوو، زەمینــەی خۆشـکرد بـۆ ڕاپەڕینی سەرتاسـەری خوێنـدکاران و، سـەرجەم خـەڵکی کوردسـتان، لەسـاڵانی ١٩٨٢-١٩٨٣دا... هەر ئەو سەکۆیانە بوونە پەردەیان لەسەر کارە دڕندەکانی ڕژێم هەڵدەدایەوەو ناوی شەهیدە لەسێدارەدراوەکانی زیندانەکانی بەعسی ئاشکرا دەکرد.. وێرانکردنی هەزاران گوندو دەربەدەرکردنی خەڵکەکەی بۆ مێـژوو تۆمـار دەکـرد.. داستانە پڕ لەسەروەرییەکانی پێـشمەرگەکانی کوردسـتانی دەنووسـییەوەو وزەو وورەو گیانی بەرخودانی دەدایە بەر خەڵکەوە.. هەر لەم بوارەشـدا، نـاکرێ هـەوڵی ئـەو نووسەرە سەرکێش و یاخییانەی شارەکان لەبەرچاو نـەگرین و هەوڵـەکانیان پـووش

هەواڵنامەی کتێب

بەسەر بکەین.. لەویٚ سەردەمێدا، دەیان نووسەری شۆڕشگێڕ لەناو جەرگەی شارەکان و لەژێر سانسۆری توووندوە مەحکەمی ڕژێمدا، بەشێوەیەك لەشێوەکان، بەشداری ئەم بەرگریکردنەیان دەکرد، بەنهێنیو بەپۆستی چوکلێت ئامێز، بەرهەم و هەواڵەکانی شاریان دەگەیاندە شاخەکان و لەوێشەوە بڵاو دەکرانەوە..

من وەك بابایەکی بەدواداچوونی ئەم قۆناغە مێژوویییەی ڕۆژنامەگەریی کوردی، هەولّم داوە سەرنج و بۆچوونەکانم لەچەند سەرە ئەدرەسێکی درشت شرۆڤە بکەم و بەزمانی ژمارەش بدویم. پاش ئامارو شەن و کەوکردنی هەر سێ کتێبی، (بیبلۆگرافیای ڕۆژنامەگەریی کوردی ١٩٧٥-١٩٩٣)ی ئیسماعیل تەنیا و (ڕابەری ڕۆژنامەگەریی نهێنی کوردی) نەوزاد عەلیو (مادێنا-ی ئازاد خانەقینی)و چەند وردە نووسینێکی لێرەو لەوێی تر، کەپێم وایە سەرچاوەیەکی بەپێزن بۆ دەست کەوتنی زۆربەی هەرە زۆری بڵاوکراوەکانی ئەو قۆناغە، گەیشتمە ئەو قەناعەتە کە، (٩٤) نەوەدو چوار ئۆرگان و گۆڤارو بڵاوکراوە لەنێوان کارەساتی (١٩٧٥- ڕاپەڕینی ٥/٣/١٩٩١)دا، بەکوردیو بەنهێنی لەشاخ و لەشار دەرچووینە، کە پارتە سیاسییە کوردستانیەکان و ڕێکخراوە پیشەییو جەماوەرییو گروپ و هەولّە تاکە کەسیەکان، لەو پانتاییەدا، شوێنی دیارو بەرچاویان هەیە.

بڵاوکراوەی ڕێکخراوە پیشەییەکان

لەگەلّ سەرهەلّدانی شۆڕش و جاڕدانی شۆڕشی چەکداری، ڕێکخراوە پیشەییەکانیش، شان بەشانی پەلەکانی تری بەرخۆدان، کەوتنە خۆو بەچەندان شێوە بەشداریان کرد، هەرچەندە مۆرکی بەشێکی زۆری ڕێکخراوەکان، مۆرکی حزبایەتین و ناتوانین لەهەولّی حزبەکان جودای بکەینەوە.. پاش جاڕدانی شۆڕش، هەر پارتەو

هەواڵنامەی کتێب

کۆمەڵێك ڕێکخراوی پیشەیی تایبەت بە توێژە جیا جیاکان ڕاگەیاند... هەڵبەتە، ئەوانە چونکە وابەستەیی پارتەکان بوون، لەگۆڕانکاریو ڕووداوەکاندا هەڵوێستی موکم و دیاریکراویان نەبوو جگە لەوابەستەیی نەبێت... ئەو ڕێکخراوانە، لەبواری ڕاگەیاندندا، سەرەڕای بەرنامەی تایبەت لەئیستگە نهێنییەکانی پارتەکاندا، بلاۆکراوەو ئۆرگان و گۆڤاری تایبەت بەخۆشیان هەبوو... لەم بوارەدا، سەرجەم ڕێکخراوەکانی سەر گۆڕەپانەکە، (٣٦) ئۆرگان و گۆڤارو بلاۆکراوەیان چاپ و بلاۆکردۆتەوە، دەتوانین بەم شێوەیە ڕیزبەندیان بکەین:

- کۆمەڵ و یەکێتی نووسەران و لایەنە ڕۆشنبیرییەکان ڕیزبەندیان (١٠) بلاۆکراوە.
- یەکێتی قوتابیان و لاوانی دیموکراتی کوردستان ڕیزبەندیان (٥) بلاۆکراوە.
- یەکێتی گشتی قوتابیانی کوردستانی عێراق ڕیزبەندیان (٣) بلاۆکراوە.
- یەکێتی خوێندکارانی کوردستان ڕیزبەندیان (٢) بلاۆکراوە.
- یەکێتی قوتابیان و لاوانی سۆسیالیستی کوردستان ڕیزبەندیان (٢) بلاۆکراوە.
- یەکێتی لاوان و خوێندکارانی زەحمەتکێشانی کوردستان ڕیزبەندیان (٢) بلاۆکراوە.
- یەکێتی هونەرمەندانی کوردستان ڕیزبەندیان (٢) بلاۆکراوە.
- کۆمەڵەی نووسەرو ڕۆژنامەنووس و هونەرمەندانی پێشمەرگەی کوردستان و عێراق/ بەری نیشتمانی دیموکراتی (جود) ڕیزبەندیان (٢) بلاۆکراوە.
- هەر یەکەو لە، (یەکێتی مامۆستایانی کوردستان، کۆمەڵەی ئافرەتانی عێراق، یەکێتی مافپەروەرانی کوردستان، یەکێتی ژنانی کوردستان، ئەنجوومەنی گوندی هەڵەدن، یەکێتی پێشەنگی خوێندکارانی کوردستان، لیژنەی هاوکاری نێوان

هەوالنامەی کتێب

ڕێکخراوەکانی قوتابیان و لاوانی کوردستانی عێراق، ڕێکخراوی لاوانی شۆڕشگێڕ (لەهەولێر)

سەرو یەك دانە بڵاوکراوەیان دەرکردووە.

بڵاوکراوەو ئەدەبی منداڵان

سەرەڕای تەرخانکردنی بەشێکی کەم لەئۆرگانی پارتەکان و گۆڤارو بڵاوکراوەی نووسەران و ڕێکخراوەکانی تر بۆ منداڵان، کەناوە ناوە لێرەو لەوێ، شیعرێك یان چیرۆکێك بۆ منداڵان لەم ئۆرگان و بڵاوکراوانە دەبینران، لەگەڵ ئەوەشدا بەهەوڵی چەند کەسایەتیو لایەنێك لەگەڵ نەبوونی باری داراییو زروفی ڕەخساو، چوار گۆڤارو بڵاوکراوەی تایبەت بەمنداڵانیان بڵاوکردۆتەوە، هەرچەندە هەندێکیان تەنها ژمارەیەکیان لێ بڵاوکراوەتەوەو ئیتر وەستاوە... هەوڵەکان لەبواری منداڵاندا دەتوانین بەم شێوەیە باسیان بکەین:

١-گۆڤاری (نەورۆز): هەڵگورد عەبدولوەهاب لەشاری ڕەواندوز بەدەستنووس و نهێنی بڵاوی کردۆتەوە. یەکەم ژمارەی لەساڵی ١٩٨٠ دەرچووەو سەرجەم (٣) ژمارەی لێ بڵاوکراوەتەوە.

٢-گۆڤاری (ئەستێرە): (کاکەباس)، سەرپەرشتی کردووەو مەڵبەندی هەولێری یەکێتی نیشتمانی کوردستان، چاپیان کردووە. قەبارەکەی نیو فۆڵکسابی (A٤) و یەکەم ژمارەی لە ١٩٨٣/٢/١ دەرچووەو ئیتر وەستاوە.

٣-سروشت: گۆڤارێکی زانستی منداڵان بوو، (عەباس ئیسماعیل ئاری)، ئامادەی کردووەو مەڵبەندی هەولێری یەکێتی نیشتمانی کوردستان چاپی کردووە. یەکەم

ژمارەی لەکانوونی دووەمی ١٩٨٣دا دەرچووەو، سەرجەم (٣) ژمارەی لێ بلاوکراوەتەوە.

٤-گزنگی بچووکان: پاشکۆی گۆڤاری (گزنگ) بوو، یەکێتی نووسەرانی کوردستان/ لقی کەرکوك دەریان کردووە. گزنگی بچووکان، تایبەت بەمندالان بوو، یەکەم ژمارەی لەسالی ١٩٨٥دا دەرچووەو تەنها (٣) ژمارەی لێ بلاوکراوەتەوە.

ئۆرگان و گۆڤاری تایبەت بە پارتەکان

پارتە سیاسیە کوردیەکان، بۆ ڕوونکردنەوەو گەیاندنی پەیامەکانیان، چەندان بلاوکراوەی جۆر بەجۆریان لەکات و ساتی جیا جیادا، بلاوکردۆتەوە... هەر چەندە شێوەی بلاوکردنەوەو ژمارەی بلاوکراوەکانی سنووردار بوون، لەگەل ئەوەشدا لەڕێگای ئەو مینبەرانەوە، توانیوویەتیان جۆرە پەیوەندیەك لەگەل خەلکدا، دروست بکەن. ئەو بلاوکراوانە، لەناوچە ئازاد کراوەکان، بەشێوەیەکی فراوانتر بلاو دەکرایەوەو خەلکێکی زۆرتر سوودمەند دەبوون.... بەلام لەناو شارەکاندا، بەهۆی فشاری زۆری دەزگا سەرکوتکەرەکان، زۆر بەکەمیو بەشێوەیەکی نهێنی، لەلایەن ئەندام و هەوادارانی پارتەکانەوە بلاودەکرانەوە... گۆڤارو بلاوکراوەی واهەبوو، پەڕ پەڕ دەکرا وەك (بلاوکراوەی دیوار) لەکولان و بازاڕو خوێندنگاکاندا لەسەر دیوار هەلدەواسران.... لەم ماوە سەختەی خەباتی (شاخ) دا، زیتر لە (٢٨) ئۆرگان و گۆڤاری تایبەت بەپارتەکان و (٢١) گۆڤارو بلاوکراوەی کاروباری پێشمەرگایەتی لق و مەلبەندەکان و (٦) بلاوکراوەی ئیستگەو دەنگ و باس و ڕاگەیاندنی پارتەکان، بلاوکراونەتەوە، کەتەمەن درێژترینیان ئەو ئۆرگان و بلاوکراوانەن:

هەوالنامەی کتێب

ریبازی نوێ

١-رێبازی نوێ: یەکەم ژمارەی لەکانوونی دووەمی ١٩٧٦دا دەرچووە، ئۆرگانی یەکێتی نیشتمانی کوردستان بووە. تا ڕاپەڕین زیتر لە (٨٥) ژمارەی لێ دەرچووە.

٢-خەبات: ئۆرگانی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستانە نزیکەی (٧٨) ژمارە.

٣-رێگای ئازادی: ئۆرگانی ناوەندی حزبی سۆسیالیستی کوردستان، (٦٨) ژمارە.

٤-سورێن: لقی سلێمانی حزبی سوسیالیستی کوردستان، (٦٥) ژمارە.

٥-گازیا خوێندکاران و لاوان: لقی دهۆکی یەکێتی خوێندکارو لاوانی دیموکراتی کوردستان، (٤٢) ژمارە.

٦-کۆمەڵە/ ئۆرگانی کۆمەڵەی مارکسی لینینی کوردستان، (٣١) ژمارە.

٧-سەربەخۆیی/ ئۆرگانی ناوەندی پارتی سۆسیالیستی کورد (پاسۆك)، (٣٠) ژمارە

یەکەم بلاوکراوەو دوا بلاوکراوەی قۆناغەکە

بۆ یەکالا کردنەوەی ئەو مەسەلەیە، زۆر بیروڕا هەیە، ئەگەر یەکەم بلاوکراوەی نهێنیو شاخ بەزمانی غەیرە کوردی باس بکەین ئەوا (الشرارة)ی یەکێتی نیشتمانی

هەواڵنامەی کتێب

کوردستان، یەکەمین ڕۆژنامەیەو، یەکەم ژمارەی لەتشرینی دووەمی ساڵی ۱۹۷٥دا دەرچووە. خۆ ئەگەر باسی بڵاوکراوەکان بەزمانی کوردی بکەین، کە باسەکەی ئێمە تایبەتە بەم لایەنە، ئەوە (ڕێبازی نوێ)ی ئۆرگانی ناوەندی یەکێتی نیشتمانی کوردستان، یەکەم بڵاوکراوەی کوردییەو لەکانوونی دووەمی ۱۹۷٦دا بەتیژی (۲۰۰۰) دوو هەزار دانە، بڵاوکراوەتەوە.

دوا بڵاوکراوەش، گۆڤاری (قەلاّ) بوو. قەلاّ، گۆڤارێکی ڕۆشنبیریی گشتی بوو، مانگی جارێك لەلایەن چەند ڕۆشنبیرێکی شاری ڕەواندوز دەرچووە. یەکەمین ژمارەی لەمانگی شوباتی ۱۹۹۱دا بەتیراژی (٦) دانە، بەشێوەی دەستنووس بڵاوکراوەتەوە.

هەوڵی تاکە کەسی و سنووردار

سەرەڕای بوونی ئەو هەموو پارتە سیاسیی و ڕێکخراوە پیشەیی و جەماوەرییانە، لەگۆرەپانەکەدا، هەوڵی سنووردارو تاکە کەسیش لەڕووبەری ئەو قۆناغ و کاتە دژوارو سەختەدا، وەك ڕۆژی ڕووناك دیارو درەوشاوەیە... ئەو هەولانە، زێترو بەرچاوتر لەسەرەتای ساڵی (۱۹۸۳)ەوە دەست پێدەکات، چونکە لەم ساڵەدا، شەڕی عێراق و ئێران، گەیشتبووە ئەو پەڕی توندو تیژیو، خەڵکی کوردستان ئامادە نەبوون، خۆیان بکەنە سووتەمەنی ئەو جەنگە کاولکارییە... بۆیە بەشی هەرە زۆری ڕۆڵەکانی کورد، پەنایان دەبردە بەر ناوچە ئازادکراوەکان، لەگەڵ ئەوەشدا، لاوانی ڕۆشنبیرو شۆڕشگێڕ لەناو شارەکاندا، بەهەموو شێوەیەك لەهەوڵی گەشکردنی ژیلەمۆی خەباتدا بوون و، هەوڵە ڕاگەیاندنەکانی خۆیان تێکەڵ بەهەوڵەکانی شاخ دەکرد. لەم ڕووەوە، ئەو هەوڵە تاکە کەسییانە ناکرێ فەرامۆش بکرێن و دەبێت

بەچاوی بەهەند وەرگرتن سەیریان بکرێت... ئەو گۆڤارو بڵاوکراوانە دەکەونە ئاقاری تاکە کەسیو هەوڵی سنووردار:

١-(سروشت) و (نەورۆز)، لەبابەتی بڵاوکراوەو ئەدەبی منداڵاندا، ئاماژەمان پێکردوون و، یەکەمیان بەهەوڵی عەباس ئیسماعیل ئاریو دووەمیان بەهەوڵی هەڵگورد عەبدولوەهاب، دەرچوون.

٢-قەندیل: گۆڤارێکی ئەدەبیو ڕۆشنبیری سەربەخۆ بوو، ناوبەناو دەردەچوو. (مارف عومەر گوڵ) سەرنووسەری بوو. یەکەم ژمارەی لەشوباتی ١٩٨٧ لەشێوەی زەنگیانە کتێب (کتێبی بەرباخەڵ) بە (٩٦) لاپەڕە دەرچوو. ژمارە (٤)ی دوا ژمارەیەو لەتەموزی ١٩٨٨ دەرچووە. ئەم گۆڤارە، لەسەر ئەرکی حزبی سوسیالیستی کوردستان، لەچاپخانەی شەهید (سەیدا ساڵح یوسفی) چاپکراوە.

٣-کولتوور: گۆڤارێکی ڕۆشنبیری

هەواڵنامەی کتێب

گشتی وەرزانە بوو، یەکەم ژمارەی لـەکانوونی یەکـەمی ١٩٨٨ بــە (٤٢٠) لاپەڕەی قەبارە فۆلکساب (A٤) دەرچووە. ژمارە (٥)ی دوا ژمارەیــەو لەســاڵی ١٩٨٩دا چاپکراوە. لەڕووی ژمارەی لاپەڕەکانیەوە، بەگەورەترین گۆڤاری ئەدەبیو ڕۆشنبیریو سیاسـی، سـەردەمی شـاخ لەقەڵـەم دەدرێـت. زێـتر بەهەوڵ و سەرپەرشتی (محەمەد موکری) نووسەرو ڕۆمـاننووس، ئامادە کـراوەو لەسـەر ئـەرکی یەکێتی نیشتمانی کوردسـتان، چاپکراوە.

٤-ژیلـەمۆ: گۆڤـارێکی سیاسـی، ڕۆشنبیریی گشتی بـوو، لاوانـی زەحمەتکێـــشانی کوردســــتان دەریـــان دەکـــرد. بەهـــەوڵی سنوورداری (غـازی حەسـەن و ئیسماعیل تەنیاو گۆران جەلال) ئامادەو چاپ و بلاو دەکرایەوە. یەکەم ژمـارەی لەمانگی ئابی ١٩٨٩دا دەرچووە. ژمارە (٧) دوا ژمارەیەو لەتـشرینی دووەمــی ١٩٩٠دا دەرچــووە، ئـەم گۆڤـارە بـەنهێنیو لـەناو شـاری هـەولێر (گـەڕەکی مەنتکاوە) دەرچووە.

٥-ژیلوان: ڕۆژنامەیەکی سیاسیو ئەدەبیو هونەریو کۆمەڵایەتی بوو، ئەنجوومەنی گوندی (هەڵەدن) دەری دەکرد. لەلایەن (مەدحی مەندەلاویو بەکری خـەتات و

هەواڵنامەی کتێب

ئازاد خانەقینی) ئامادەو بلاّوەکرایەوە.. ژمارە (١)ی لەساڵی ١٩٨٥دا دەرچووە. (٨) ژمارەی لێدەرچووەو وەستاوە. ئەوە یەکەمین هەوڵی ئەنجوومەنی گوندە ئازادکراوەکانی کوردستانە لەم قۆناغە مێژووییەدا.

٦-چرای ئازادی: ڕۆژنامەیەك بوو، کۆمەڵێك لاوی ڕۆشنبیری شۆڕشگێڕ لەهەولێر دەریان دەکرد. یەکەمین ژمارەی لە ٣٠/١/١٩٩١ بەنهێنیی‌و لەشاری هەولێر دەرچووە. لەم ژمارەیەدا، بانگەوازی خۆسازدان بۆ ڕاپەڕین و بانگەوازێك بۆ ئەو خوێندکارانەی بەناو (دفاع المدنی)، ڕاوە فیراریان دەکردو ئێشکیان لەفرقە حزبییەکانی بەعس دەگرت، بلاّوکراوەتەوەو داوایان لێکراوە واز لەدکتاتۆریەت بهێنن و بەریزەکانی گەلەوە پەیوەست بن. لەماوەی (٤٠) ڕۆژدا، (٧) ژمارەی لێ بلاّوکراوەتەوە.

٧-قەڵا: لەبابەتی: (یەکەم بلاّوکراوەو دوا بلاّوکراوەی قۆناغەکە) باسکراوە.

هەواڵنامەی کتێب

بلاّوکراوە تەمەن کورتەکان

بەهۆی نەبوونی ئامێرەکانی چاپکردن و کەم دەرامەتیی‌و سەختی بارودۆخەکەو نەبوونی کادیری ڕاگەیاندن. بەشێکی زۆری گۆڤارو بلاّوکراوەکانی شاخ، پاش بلاّوبوونەوەی چەند ژمارەیەکی کەم لەکار کەوتوون. هۆکارێکی تری لەکار کەوتنی ئەو بلاّوکراوانە ئەوەیە، کە ئەو کەسانەی دینەمۆو هەڵسوڕێنەری بلاّوکراوەکە بوون، مەیدانی خەباتیان چۆلکردووە، ئەوجا یان سوودیان لەلێبووردنەکانی ڕژێم وەرگرتووەو گەڕاونەتەوە شارەکان، یان بەرەو هەندەران سەری خۆیان هەڵگرتووە.. زۆر جارانیش ئەو بلاّوکراوانە، سەر بەلق و مەڵبەندی پارتە سیاسییەکان بوون، کەچی بەهۆی فەرامۆشکردنیان، وەستاون، بۆ نموونە ئەو بلاّوکراوەو گۆڤارانە، (پێروو،

سەنگەر، ئەستێرە، نووسەری نوێ، هەڵوێست، تەرازوو،. نۆژەن، ڕاپەڕین)، تەنها یەك ژمارەیان لێ بڵاوکراوەتەوەو وەستاون.

لایەنی هونەریی و هەڵەی چاپکردن

لەڕووی هونەرییەوە، بەهۆی کەم دەرامەتیی و نەبوونی ئامێرەکانی چاپکردن، بڵاوکراوەکانی ئەم قۆناغە، سادەو ساکار دەرچووینە، بەشێکی زۆریان بەتایبەتی کۆنی دەست، دواتر بەتایبەتی (برازەڕ) چاپکراون و بە فۆتۆ ستێنسڵ، یان ڕۆنیۆ ڕاکێشراون. چەند بڵاوکراوەیەکی کەمیش، هەر بەدەست نووسراون، لەگەڵ ئەوەشدا، هەوڵ دراوە، بەگوێرەی توانا لەگەڵ بابەتەکان وێنەی پێویست دابنرێت. هەر چەندە لەڕووی هونەرییەوە وێنەکان جوان دەرنەچووینە بەڵام وابووە کە بناسرێنەوە. ئۆرگان و ڕۆژنامەکانیش، بەشێوەیەکی گونجاو، مانشێتی تایبەتییان بۆ هەر ژمارەیەك دابەزاندووە، کەزۆربەیان دوو ڕەنگ بووینە (سوورو ڕەش یان شین ڕەش)، ئەویش لاپەڕەکانی یەکەم و دوا لاپەڕە یان لاپەڕەکانی ناوەڕاست... زۆر جارانیش مانشێت و ناونیشانە وردەکان هەر بەدەست دەنووسران. لەڕووی چەندایەتییەوەش، بەشی زۆریان بەتیراژێکی کەم چاپکراون، کە ڕەنگدانەوەی بارودۆخی سەختی قۆناغەکەی شۆڕشی چەکداری کورد، دیاری دەکات.

لەڕووی هەڵەی چاپیشەوە، ئەگەر لەگەڵ دونیای پێشکەوتووی ڕۆژنامەگەریی ئێستای کورد بەراوردی بکەین، بەدڵنیاییەوە دەڵێم، ئەوان سەردەمان، هەڵەی چاپ یەکجار کەمتربوون، لەڕۆژگاری ئەمڕۆماندا... جگە لەچەند دیاردەیەکی کەم نەبێت، ئەویش بەهۆی نەبوونی (سەرو بۆر) بۆ پیتە کوردییەکانی (ۆ، ڕ، ێ، گ) لەئامێرەکانی تایپ کردندا، کە وایکردووە، هەندێك وشە لەڕووی ماناوە بگۆڕدرێت،

بەلاّم خوێنەر دەتوانێت، وشەکان لەپێکهاتەی ڕستەکاندا ڕاست بکاتەوە... کەچی ئەمڕۆکە، سەرەڕای ئەو هەموو پێشکەوتنە تەکنۆلۆژییە، بابەتێك نییە بێ هەڵەی چاپ بلاّوبکرێتەوە.. نووسەر نییە، بێزارو دڵگران نەبێت لەبەرامبەر ئەو دیاردە بلاّوەی دونیای ڕۆژنامەگەریی کوردی.

گۆشە بەربلاّوەکان

بلاّوکراوەکانی شاخ بەتایبەتیش ئۆرگانەکان، وەك سیمایەکی تایبەتی ڕۆژنامە، بێ بەری نین لەگۆشەو ستوونی جێگر، چونکە هەر گۆشەیەك مەغزاو تایبەتمەندیو خوێنەری تایبەتی خۆی هەیە... بۆ نموونە، لەزۆربەی ئۆرگانەکاندا ئەو گۆشە جێگیرانە دەبینرێن:

١-سەروتار: کەباسی تازەترین ڕووداوە گرنگ و گەورەکان دەکات و، ئۆرگانەکان لەبەرامبەریاندا هەڵوێستی خۆیان ئاشکرا دەکەن.

٢-فەرهەنگی سیاسی: بۆ شیکردنەوەو ڕوونکردنەوەی چەند وشەیەکی بەربلاّوی دنیای سیاسەت تەرخان کراون.

٣-ڕاپۆرت یان ڕێپۆرتاژ: لەم گۆشەیەدا، ڕاپۆرتی تایبەت لەبارەی ڕووداوە ناوخۆییو جیهانییەکان بلاّو کراونەتەوە.

٤-بلاّوکراوە یان چاپکراوی نوێ: هەر لایەن و بلاّوکراوەیەك، هەوڵیان داوە تازەترین کتێب و بلاّوکراوەی تایبەت بەخۆیان، یان گرنگ بەلایانەوە، شرۆڤەو بلاّوی بکەنەوە.

٥-عێراق و کوردستان لەڕۆژنامەگەریی جیهاندا: خستنە ڕوو و کورتکردنەوەی ناوەڕۆکی ئەو باسانەیە، کە ڕۆژنامە عەرەبیو جیهانییەکان لەسەر بارو دۆخی عێراق و کوردستان بلاّویان کردۆتەوە.

هەواڵنامەی کتێب

٦-کاروانی شەهیدان، سەروەران، کاروانی نەمران، لەرێگای ئازادیدا، لەرێگای سەرفرازیدا: ئەوانە هەموویان ئەو گۆشە جێگیرانەن، کە لەتەواوی ئۆرگانەکاندا بەدی دەکرێن و تایبەتن بەژیاننامەو یادی ئەو شەهیدانەی کە لەرێگای ئازادیو سەربەخۆیی کوردستاندا، گیانی خۆیان کردۆتە قوربانی.. بەشی هەرە زۆری ئەو گۆشانەش، بەوێنەی تایبەتی شەهیدەکانەوە، ڕازاونەتەوە.

٧-لاپەڕەی ئەدەب و ڕۆشنبیری: ئەو لاپەڕەیە تەرخان کراوە بۆ کورتە چیرۆك و شیعرو لێکۆڵینەوەی ئەدەبی بەرگریو، چاوپێکەوتن لەگەڵ ئەدیب و نووسەرە پێشمەرگەکان.

٨-چالاکییە ڕۆشنبیرییەکان: بریتیە لەخستنە ڕووی ئەو چالاکییە ڕۆشنبیرییانەی کە لەنێوان ژمارەی پێشوو و ژمارەی تازەی بڵاوکراوەکان، لەناوچە شاخاوییەکاندا، ئەنجام دراون.

٩-کاریکاتێر: وەك پێویستییەکی ژیاری ڕۆژنامەگەریی مۆدێرن، هەوڵ دراوە، ناوە ناوە، بۆ بۆنەو ڕووداوی هەنووکەییو بەربڵاو کاریکاتێر بڵاوبکرێتەوە... زۆربەی ئۆرگان و بڵاوکراوەکان، ئەم لایەنەیان فەرامۆش نەکردووە...

هەواڵنامەی کتێب

دەگمەن بوونی بڵاوکراوەکانی قۆناغەکە

ئەرشیف، هۆکارێکی گرنگە بۆ کارئاسانیو بەزانستی کردنی، هەر لێکۆڵینەوەیەك لەهەموو بوارەکاندا، بەبێ بوونی ئەرشیف، ئەستەمە بتوانین سەرچاوەکان بپارێزین... لەسەردەمی شۆڕشی چەکداریو خەباتی نهێنیدا، دووقات گرنگی ئەو بابەتەمان بۆ دەردەکەوێت، چونکە مێژووی ئەو قۆناغە پڕ لەهەورازو نشێوە، بەشێکە لەمێژووی پڕ لەقوربانیو تێکۆشانی سەدان ساڵەی کورد... مخابن

تائێستاکە ئەرشیفێکی تەواوو دەوڵەمەندی شایان بەو قۆناغەمان نییە، ئەوەی هەیەو لەبەردەستدایە، بریتییە لەچەند هەوڵێکی تاکە کەسی سنووردار... بەبۆچوونی ئێمە، دەگمەن بوون یان هەر نەبوونی بلاۆکراوەو گۆڤارەکانی ئەو سەردەمە، لەم هۆکارانەوە سەرچاوە دەگرن:

١-بەنهێنیی و ئەستەم بوونی خەباتەکەو، زۆری کۆنترۆڵ و سانسۆرەکانی ڕژێم، وایکردووە کە بەشێکی زۆری ئەو بلاۆکراوانە ببنە خۆراکی ئاگر.. خەڵکی واهەبووە، لەشارەوە ئەو بلاۆکراوانەی دەستکەوتووە، بەلاّم لەبەر پشکنین و کۆنترۆڵکردنی ماڵەکان لەلایەن دەزگاکانی ئەمن و ئیستخبارات و خەفیەو سیخوڕەکان، پاش خوێندنەوەیان، هەر زوو سووتاندوویەتی. دەبێ ئەو ڕاستیەش بزانین، خەڵکی وا هەبووە لەسەر لەدەست گیرانی بلاۆکراوەیەك یان پۆستەرێك و کاسێتێك، گیراون و لەسێدارە دراون(*)..

٢-هێرشە یەك لەدوایەکەکانی ڕژێم بۆ سەر بارەگا سەرەکییەکان و دەزگا ڕاگەیاندنەکانی هێزە بەرهەڵستکارەکان، وایکردووە نەتوانن بەشێوەیەکی بەردەوام لەشوێنێکدا ئۆقرە بگرن و بگیرسێنەوەو، ئەرشیف و پێویستییەکانی ئەرشیف، دابین بکەن.

٣-لەبەر نەبوونی دەرامەت و سەرچاوەی داراییو کاغەزو ئامێرەکانی چاپکردن، نەتوانراوە ژمارەیەکی زۆر لەبلاۆکراوەکان چاپ بکەن، ئەوەی کراوەش لەچەند سەد دانەیەك تێپەڕی نەکردووە.

٤-شەڕی براکوژی نێوان پارتە کوردستانییەکان، هۆکارێکی تری بەرچاوی دەگمەن بوونی بلاۆکراوەکانە... کەلایەنێك بارەگاو بنکەو ڕاگەیاندنی لایەنێکی تری داگیر دەکرد، ئەوەی بەکەڵکی مەرامەکانی خۆی دەهات، دەیبردو ئەوەی تری

هەواڵنامەی کتێب

دەسووتاند.. بەم کارەش، مانـدووبوون و ئەرشـیفی چـەند سـاڵەی ئـەو لایەنـە دەفەوتاو، دەبوایە سەرلەنوێ لەسفرەوە دەست پێبکاتەوە.

٥-زۆر جاران لەترسی ئەو هۆکارانەی سەرەوە، چەند پێشمەرگەیەکی ڕۆژنامەنووس و خـەمخۆری ئـەو لایەنـە، (پـێش تـایێ بـەرەیان بـەخۆ داداوە)، وەلێ مخـابن هەوڵەکانیان شوون بزر بوونە... ئەو کەسانە، بلاۆکراوەکانیان لەفەردەو سـندوق دەکردو بەلایلۆن دەیانپێچاو لەژێر زەوییان دەشـاردەوە: بـەلاّم پـاش تـەواوبوونی کیۆماڵ و هێرشەکان، ئەرشیفەکان نەدەدۆزرانەوە، چونکە:

- خاڵی سەرەکیو سنووری حەشارگەکان تەواو دیاری نەکرابوون.
- زۆر لەو کەسانە، لەهێرشەکان و بەرگریکردندا شەهید دەبوون.
- ئەرشـیفەکان بـەهۆی زۆری بـاران و لافـاوەوە، کەوتوونەتـە سـەر زەویو لەناوچوون.
- یەکێك لەپێزانەکان تەسلیم بۆتەوەو زانیارییەکانی بەرژێم داوە.

* بڕوانە کتێبی: خولانەوە لەناو بازنەدا، دیوی ناوەوەی ڕووداوەکـانی کوردسـتانی عێراق ١٩٨٤-١٩٨٨، نەوشێروان مستەفا ئەمین، بەرلین ١٩٩٩، ل٢١٤-٢١٨.

سەرچاوەکان:

١-بیبلۆگرافیای ڕۆژنامەگەریی کوردی ١٩٧٥-١٩٩٣، ئیسماعیل تەنیا، هەولێر، ١٩٩٨.
٢-ڕابەری ڕۆژنامەگەریی نهێنی کوردی، نەوزاد عەلی ئەحمەد، سلێمانی، ساڵی ٢٠٠١.
مادێنا، مێژوو بیبلۆگرافیای ڕاگەیاندنی (ی.ن.ك) ١٩٧٥-١٩٩١، ئـازاد خانـەقینی، سـلێمانی، ٢٠٠٠.

*** سەرنج: وێنەی بەرگ و لاپەڕەی یەکەمی ئەو گۆڤارو بلاّوکراوانەی لەگەڵ ئـەم بابەتەدا بلاّوم کردونەتەوە، لەهەردوو کتێبەکەی (ئازاد خانەقینی) و (نـەوزاد عەلی ئەحمەد) وەرمگرتوون.**

ڕۆژنامەی (سەکۆ)
چۆن سەریهەڵداو چۆن لەکار کەوت؟

سەکۆ

Nr. 1 Nov. 1996

کوردەکانی بەرلینیش پێویستییان بە ڕۆژنامەیەکی کوردی هەیە!

دیدی سەکۆ

هەواڵنامەی کتێب

هەبوونی پانتاییەکی فراوان لەئازادی‌و دەستەبەر بوونی ئامێرەکانی چاپ و بلاۆکردنەوەو بنکەکانی فۆتۆکۆپی کردن، لەئەورووپادا، هۆکارێکی سەرەکین بۆ زۆر بوون و بەربلاۆی گۆڤارو ڕۆژنامەو بلاۆکراوە کوردییەکان، لەدەرەوەی ولاّتدا.

هەر لەم ڕوانگەی سەرەوە، وێڕای بوونی بۆشاییەکی گەورە لەبواری ڕۆژنامەو گۆڤاری کوردی لەشاری (بەرلین)ی ئەڵمانیادا، کە ڕەوەندێکی

زۆری کورد لەم شارەدا نیشتەجێن، کە بەمەزەندە خۆی لەپەنجا هەزار کەس دەدات، هۆکارێکی تری پێویست بوونی ڕۆژنامەیەکی کوردی بوو لەم شارەدا.. لەم پێناوەدا، هەردوو برای بەڕێزم (پێشڕەوی سەید برایمی بەرزنجی‌و عەبدولموئمین دەشتی)، شانی خۆیان دایە بەر ئەم کارەو توانیان یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەیەکی (مانگانە)، بەشێوەیەکی سادەو هەژارانە، بەناوی (سەکۆ)، دەربکەن..

سەکۆ، سەرەڕای سادەو ساکاری لەبواری هونەری ڕۆژنامەگەرییەوە (بەتایبەتیش تا ژمارە ٢٨)ی، توانیوویەتی کەلێنێکی گەورە پڕ بکاتەوەو ببێتە پردێك بۆ یەکتر دۆزینەوەی نووسەرانی تاراوگەو، ئاڵوگۆڕکردنی بیروڕاکانیان.. چەند دەنگێکی تازەش لەسەر بڵندگۆی ئەم سەکۆیە پێگەیشتن و توانییان بوونی خۆیان بسەلمێنن.... سەکۆ، لەم تاراوگەو ئاوارەیی‌و نامۆ بوونەدا، ببووە کلاوڕۆژنەیەك بۆ ڕووناکی‌و درزێك بۆ هەناسەدان.. لەکاتێکدا سەکۆ هاتە مەیدانەوە، کە بارودۆخی ناوەوەی کوردستان لەگەرمەی ڕووداوو شەڕو پێکداداندا بوو و تاکە هەواڵێك بەزەحمەت دەگەیشتە خەڵکە تەریوەکان. هەردوو کەناڵە کوردییەکەی باشووری کوردستان، بوونیان نەبوو. تەلەفۆن و پەیوەندی کردن بەکوردستانەوە زۆر زەحمەت بوو، یان هەبوو بەڵام ئەوەندە گران بوو، کەم کەس بۆی دەکرا بتوانێت مانگانە پەیوەندی بەکەس و کارەوە بکات.. وێرای ئەمانەش، ئامێرەکانی ئەنتەرنێت و پۆستی ئەلکترۆنی لەدەرەوەدا، کەم کەس هەیبوو و لەکوردستانیشدا هەر نەبوو هەموو ئەمانە، گرنگییەکی بەرچاویان بەبڵاوکراوە کوردییەکان، بەتایبەتیش سەکۆ بەخشی‌و زۆر هەواڵ و پسکە پسکی کوردستانمان، لەم چاوگەیەوە دەست دەکەوت.

دەتوانین سەکۆ بەڕێك و پێکترین بڵاوکراوەی مانگانە لەبارەی کاتی دەرچوون و تەمەن درێژی‌و قەبارەوە، لەئەڵمانیاو لەشاری بەرلین، لەقەڵەم بدەین.. بەڵام مخابن،

هەواڵنامەی کتێب

لەدوا ژمارەکانیدا، گرفتی پارەو نەبوونی کادیر تەنگی پێهەڵچنیو وایکرد، (پێشڕەو)ی سەرپەرشتکار، بۆ یەکەم جارو لەژمارە (٤٣)دا دەنگ هەڵبڕێو بڵێت: (.. ئێستا لێرە لەبەرلین ئەوە ماوەی چوار ساڵە خەریکی دەرکردنی سەکۆم ئەو کاتەی ڕزگاریمان -ڕزگاری: ئۆرگانی ناوەندی یەکێتی شۆڕشگێڕانی کوردستان لەشاخ بوو. ئیسماعیل- دەردەکرد وەزعمان زۆر باشتر بوو، هەرچەند ڕۆژانە بۆردومانی فڕۆکەو تۆپمان لەسەر بوو.. لەسەردەمی سەکۆدا زۆربەی کارەکانی کەوتۆتە ئەستۆی خۆمەوەو گرفتەکانیشی گەیشتۆتە گیرفان و باخەڵمەوە... (ڕزگاری) شاخ و پێشمەرگایەتی، ئەرکی خەبات و تێکۆشان بوو، کەچی نازانم (سەکۆ)ی ئەوروپا چ ڕۆڵێکی دەبێ؟!)

ئیدی لەم ژمارە بەدواوە، سەکۆ کەوتە دواکەوتن و خێشە خێش، نەیتوانی مانگانە بەشێوەیەکی ڕێك و پێك بگاتە دەست خوێنەرانیو نیشانەی ئەوەی لێ بەدی دەکرا، کە بەیەکجاری لەکار بکەوێت. لەدوا ژمارەیدا، کەژمارەی ماڵئاوایی بوو، لەلاپەڕەی یەکەمیدا، لاپەڕەی یەکەمی هەر (٤٩) ژمارەکەی پێشووی بەبچووککراوی بڵاو کردەوەو سەرپەرشتکار لە (سەکۆمان)دا گوتی: (سەکۆ لەوانەیە وەك هیچ بڵاوکراوەیەکی کوردی نەبێ، چونکە ئەو مانگنامەیەی کەماوەی پێنج ساڵە دەردەچێ ئەرکی سەرەکی لەسەر شانی تاکە کەسێك بووە بەتایبەتی لەدوای ژمارە (٢٩)ەوە.. ساتەکانی کارکردن لەسەکۆدا تاگەیاندنی بەچاپخانەو دابەشکردن و پۆست کردنی، ساتی ئاسایی نەبوون.. بەڵکو ساتی قەرەباڵغیو ئاپۆڕەی کاغەزو وتار نووسین و ناڵەی کۆمپیوتەرو خڕەی سکێنەرو گرمەی پرنتەرو تەقەی تایپ کردن و کۆکردنەوەی زانیاریو گوڵبژێری بەرهەمەکان بوو... لەهەمووی کات قوندەرو بێ ڕەزا کاتەکانی تایپ کردن بوو.. دوا بەدوای ئەوە مۆنتاژو

Sero Unabhängige kurdische Monatszeitung 4. Jahrgang Nr. 41

KURD SAT

Kurdistan

رێکخستنی لاپەڕەکانی... لێتان ناشارمەوە هەموو ژمارەیەك تۆبەیەکم دەکرد، بەڵام کورد گوتەنی: تۆبەی گورگ مەرگە! ئیتر قسەیەکی خێری ئێوەو مەدح و سەنایەکی وڵات قورمیشی دەکردمەوە...). ناوبراو، لەسەر گرفت و کێشەکان، زێتر دەوەستێت و هۆیەکانی دەرنەچوون و دواکەوتنی دەستنیشان دەکات، لەگەڵ ئەوەشدا، بەڵێن بەخوێنەران دەدات (تالێرە بم سەکۆ بەکوێرەوەری هەر دەردەکەم، گەر لێرەش نەبووم، ئەوە داوای لێبووردن دەکەم... بەو هیوایەی داوی تەحەمول و ئارام بەم زوانە نەپچڕێ..!!)

هەواڵنامەی کتێب

دیارە پاش دەرچوونی ئەو ژمارەو تۆمارکردنی ئەو گرفتانە، سەکۆ لەکار وەستاو، کاك (پێشڕەو)یش بەرەو وڵات گەڕایەوە...

لەبەر گرنگی سەکۆ لەم ماوە پڕ لەکێشمە کێش و بێ هیواییە بەتایبەتیش لەتاراوگەدا، هەروەها بۆ سوود گەیاندن بۆ مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردی لەهەندەران و شارەزایانی بواری بیبلۆگرافیاو ڕابەری ڕۆژنامەگەریی، بەپێویستم زانی ماوەیەکی باشی کاتی خۆم بۆ ڕوونکردنەوەو شەن و کەوکردنی هەر (٥٠) پەنجا ژمارەکەی سەکۆ تەرخان بکەم و بەخوێنەرانی بناسێنم.. لەسەرەتاشدا دەمەوێت سوپاسی براو هاوڕێی بەڕێزم کاك (عەبدولموئمین دەشتی) بکەم کە شەش ژمارەی

(سەکۆ)ی پێشکەش کردم و لەنامەیـەکی ڕۆژی ٢٥/٦/٢٠٠٤یـشدا کۆمـەڵێك زانیاری بەسوودی پێشکەش کردم...

بۆ شیکردنەوەو شرۆڤە کردن و هاوێرکردنی بابەتەکان و ناوەڕۆکی سەکۆ، حـەزم کرد هەوڵەکانمان بەسەر چـەند تەوەرێکـدا دابـەش بکـەم، تـاوەکو باشـترو چـڕتر ئامانجەکانم بپێکم..

نووسەرەکانی (سەکۆ)

سەکۆ، وەك هەر بڵاوکراوەیـەك، کۆمـەڵێك نووسـەرو ڕۆژنامەنووسـی کـوردی لەئەڵمانیاو شوێنە جیا جیاکانی جیهان لەدەوری خۆیـدا کۆکردبـۆوە... هاوکـارانی لەولاتەکانی هۆڵەنداو سـوێد و بـەلجیکاو نەرویـژو فنلەنـداو سویـسرا و ئێـران و پاکستان و جار ناجاریش لەکوردستانەوە بەبابەتی جۆر بـەجۆر سـەکۆیان بەسـەر کردۆتەوە.. وێڕای ئەوەش، لەزۆر لەو ولاتانە، پەیامنێری تایبەتی خۆی هەبووەو بـێ بەرامبەر کارەکانیان ئەنجامداوە. لەم بڵاوکراوەیەدا، کۆمەڵێك ناوی وا بەدی دەکرێت کە تەنها لە (سەکۆ)دا ناوبانگیان دەرکردووەو زێتریش ناوی خواستراو بوون. بـەپێی زانیارییەکانی ناو نامە تایبەتییەکەی (دەشتی)، (عەتا ئەحمەد و چاودێرو زریڤان و پێشەوا)، شەخسی (دەشتی) خۆی بوون و (نەخۆشێك و غازی مـارف)یـش، کـاك (پێشڕەو) بووە بەپێی لێکدانەوەی خۆم و ناسینەوەی شێوەی نووسینی نووسەرانیش، (ئاری هەولێر، شالاو خەیلانی، دڵشاد قادر)یش کاك (شێرزاد هەینی) بوون. خۆشم تاکە یەك نووسینم بەناوی خواسـتراوی (عەبـدوڵلا گۆمەشـینی) بـلاو کردۆتـەوە، کەکاتی خۆشی لەسالانی ١٩٩٣-١٩٩٤، لەکوردستاندا چەند بابەتێکم بەهەمان ناو بلاوکردۆتەوە. دڵنیام، ناوە خواستراوەکان زۆر لەوە زێترن، بەلام من هەر ئەوەندەم

هەواڵنامەی کتێب

بۆ ساغکراوەتەوە.. (١٦٥)، ناوو نازناو لەسەرجەم پەنجا (٥٠) ژمارەکەی سەکۆدا، بەرهەمیان بلاّوکردۆتەوە... کە (٨٨)یان تەنها یەك بابەت و (٢٥)یان دوو بابەت و (٨)یان سێ بابەت و (٩)یان چوار بابەت و (٥)یان پێنج بابەت و (١)یان شەش بابەتیان بلاّوکردۆتەوە... نووسەرەکانی تریش بەپێی ژمارەی بابەتە بلاّوکراوەکانیان بەمشێوەیە ریز بەند دەکرێن، پێشڕەوی سەید برایمی (بەناوە خواستراوەکانیشەوە) (٦٠) بابەت و عەبدولموئمین دەشتی (بەناوە خواستراوەکانیشەوە) ٤٤ بابەت و شێرزاد هەینی (تەنها بەناوی خۆی) ٣٦ و محسن ئۆسمان (١٩) و سەلام عەبدوڵلاّ (١٨) و ڕووناك جەلی زادە (١٧) و محەمەدئەمین پێنجوینی (١٧) و د.جەمال نەبەز (١٦) و ئیبراهیم جەلال (١٥) و ڕەهبەر سەیدا برایم (١٥) و قادر ئیبراهیم مینە (قادر وەرتی) ١٤ و یاسین خێلانی (یاسین بانیخێلانی) ١٤ و ئیسماعیل تەنیا (بەیەك ناوە خواستراوەکەشەوە) ١٤ و سەمەدی مەلا ئەحمەد ١٣ و حوسێن ڕەسوڵ سەرگەڕانی ١٣ و کەریم سورێنی ١٢ و عەلی پچکۆڵ ١٢ و حەمەی مەلا ١٢ و ئازاد وەرتی ١٠ و ئارام ئەمین ٩ و سالار باسیرە ٧ و هادی بەهمەنی ٧ و ئەحمەد بالاّیی ٧ و شێرکۆ بێکەس (٧) بابەتیان بلاّوکردۆتەوە.

ژمارەی لاپەڕەکان و کاتی دەرچوونی

یەکەم ژمارەی سەکۆ لەنۆڤێمبەر (تشرینی دووەم)ی ساڵی ١٩٩٦دا بە (١٢) لاپەڕەی فۆلسکاب (A٤) دەرچووەو ژمارە (٥٠)ی کە دوا ژمارەیە لەتەموزی ساڵی ٢٠٠١دا بە (١٢) لاپەڕەی گەورە (A٣) دەرچووە. لەژمارە (١-٢٨)ی بەقەبارەی لاپەڕەی فۆلسکاب دەرچووە کە ژمارەکانی (١،٢،٤،٨،٩)یان بە (١٢) لاپەڕەو ژمارە (١٢) بە (٢٠) لاپەڕەو ژمارەکانی تری بە (١٦) لاپەڕە دەرچووە، کە کۆی هەموو لاپەڕەکانی دەکاتە (٤٣٠) لاپەڕەی فۆلسکاب.

لەژمارە (٢٩-٥٠)ی بەقەبارەی گـەورە (A٣) و بـە (١٢) لاپـەڕە دەرچـووە، کەکۆی لاپەڕەکانی دەکاتە (٢٦٤) لاپەڕە- بۆ مەسەلەی کات و وادەی دەرچـوونی، ئەوا سەکۆ بەپێچەوانەی زۆربەی هەرە زۆری بڵاوکـراوە کوردییـەکانی دەرەوەی وڵات (تەنها چەند ژمارەیەکی دوایی نەبێت)، دەنا لەکاتی دیاریکراوی خۆیدا بڵاوبۆتەوە.

لەژمارە (١-٤٣)، زۆر بەڕێك و پێکیو بەبێ پچڕان هەموو مانگێك بڵاو بۆتەوە. ژمارە (٤٤)ی پاش دوو مانگ وەستان لـەئابی ٢٠٠٠دا، بڵاوبۆتـەوە. ژمارەکـانی (٤٥،٤٦،٤٧)ی مانگانە یەك لەدوای یەك دەرچووینە. ژمـارە (٤٦)ی لەتـشرینی یەکـەمی ٢٠٠٠ و ژمـارە (٤٧)ی لەتـشرینی دووەمـی ٢٠٠٠ و ژمـارە (٤٨)ی لەئازاری ٢٠٠١ و ژمارە (٤٩)ی لەنیـسانی ٢٠٠١ و ژمـارە (٥٠)ی لەتـەموزی ٢٠٠١ دا، بڵاوبۆتەوە.

زۆر گۆڤارو بڵاوکراوەی نـاوەوەو دەرەوەی وڵات کـاتێ کـەدوا دەکـەون، بـۆ چاو بەستەکێ کردن، دوو ژمارە بەیەك بـەرگ دەردەکـەن... کەچـی سـەکۆ، سـەرەڕای دواکەوتنیشی، ئەم ڕێبازەی پەیڕەو نەکردووە.

هەواڵنامەی کتێب

زمانی ژمارە

سەکۆ، لەماوەی دەرچوونیدا، جگە لەکورتە هـەواڵی دوو سـێ دێـڕیو بابـەتی بچووك بچووك، ئەوا:

* (٨٤٧) هەواڵی هەمەڕەنگی کوردستانیو دەرەوەو پەنابەرانی بڵاو کردۆتەوە.
* ١٢٢ بابـەتی ئـەدەبی بڵاوکردۆتـەوە، کـە (٧٣) شـیعرو ٢٧ چـیرۆك و ١٧ لێکۆڵینەوەو ٥ پەخشان)ی گرتۆتە خۆ. شایانی باسە، بەشـی زۆری چـیرۆکەکان تایبەتن بـەجیهانی منـداڵان و لەزمانـەکانی ئـەڵمانیو سـویدیو عەرەبییـەوە کراونەتە کوردی.

* ٤٣٨ بابەتی لەبارەی سیاسەت و مێژوو و کۆمەلاّیەتی‌و خێزان و نامەی تایبەت و یاداشتنامەو کاروباری پەنابەران و ژنان، بلاّوکردۆتەوە.

* ١٦٥ ناوو نازناو، بابەتیان تێدا بلاّوکردۆتەوە.

* زێتر لە (٦) لاپەڕەی تایبەت بەوەرزشی بلاّوکردۆتەوە کە بەشی هەرە زۆریان لەلایەن (فەرهاد عەلی ڤنگە) وە ئامادەکراون.

* زێتر لە (٢٥) گۆشەی هەمە چەشنەی هەبووە کە هەندێکیان لەڕووی ناوەڕۆکەوە زۆر لەیەکترەوە نزیك بوون. گۆشەکان، زۆربەیان، تەمەن کورت و ناوە دەرکەوتوون.

* زێتر لە (٦٤) چاوپێکەوتنی تایبەتی لەگەڵ کەسایەتی توێژە جۆر بەجۆرەکانی کوردو غەیرە کورد کردووە، کە بەشێکیان چەند جارێك و هەندێکی تریان بەیەك دوو بەش، دیمانەیان لەگەڵدا سازکراوە... کە ئەم کەسایەتیانەن، (نەوشیروان مستەفا، شێرکۆ بێکەس، کۆسرەت ڕەسوڵ، محەمەدی حاجی مەحمود، قادر عەزیز، د.کازم حەبیب، ئەحمەد چەلەبی، کەمال کەرکوکی، د.مارف عومەر گوڵ، عەبدولڕەحمان مزوری، کازم بابە، ئاسۆ ئەڵمانی، سەرۆکی جڤاتی کورد لەبەرلین، سەمەدی مەلا ئەحمەد، چڤاتا ڕەڤەندی ڕۆشنبیری، بەکر ڕەشید، مستەفا چاوڕەش، لەتیف ڕەشید، ئیحسان عەبدولعەزیز، ڕێکار ئەحمەد، کۆمەڵەی کوردی ئوستراڵیا، کەریم بیانی، سەردار پشدەری، د.جەمال نەبەز، د.فوئاد مەعسوم، د.محەمەد ساڵح جومعە، د.مەحمود عوسمان، پەخشان زەنگەنە، فاتیح ڕەسوڵ، محەمەد ئەمین پێنجوینی، گوهدار بەزاز، هیڤی بەرواری، فەهمی بالاّیی، دانیال میتران، جەنەراڵ ناب، گالبیرێس، د.غەسان عەتیە، د.نوری تاڵەبانی، هۆمەر شێخ موس، هانز براند شاید، سەلاح ڕەشید، د.عەونی

هەوالنامەی کتێب

كەرومی، د.كەمال فوئاد، د.عزەدین مستەفا ڕەسوڵ، بەهائەدین نوری، دڵشاد حەسەن سەعید، سلێمان قەساب، باربارا بۆن، جوان حاجۆ، یاسین خێلانی، كەریم ئەحمەد، نەوزاد ڕەفعەت، ئەحمەد ئۆكجو ئۆغلۆ- پارێزەری پێشووی ئۆجەلان، عەبدولخالق سەرسام، محەمەدی كەمانگر، زانا خەلیل، ڕووناك مستەفا، ئۆلایلیپكەی ئەندام پەرلەمانی ئەڵمانیا، عەزیزی مورادی، ڕەئوف رەحیم، حەمید موسا، قادرۆك، جەوادی مەلا، حەمە جەزا ساڵح قازی).

سەكۆ
بە پلەی یەكەم، گەلی كورد مافی داواكردنی قەرەبووی زیانەكانی هەیە

مانشێتەكانی سەكۆ

هەواڵنامەی كتێب

(سەكۆ)ش، وەك هەر ڕۆژنامەو بلاوكراوەیەك، بۆ هەر ژمارەیەك، مانشێتی تایبەتی بەشێوەیەكی درشت و بەرچاو، دابەزاندووە، كەزۆربەیان تایبەت بوون بەڕووداوەكانی كوردستان و پرۆسەی ئاشتی... (سەكۆ) لەگەڵ ئەوەی كەهەوادارو لایەنگیری یەكێتی نیشتمانی كوردستان بوو، كەلایەنێكی سەرەكی شەڕەكە بوو، لەگەڵ ئەوەشدا، لەگەرمەی ڕووداوو پێكداچوونەكاندا، دروشمی ئاشتیو پێكەوە ژیانی بەرز كردۆتەوەو جەختی لەسەر یەكڕیزی ماڵی كوردو یەكتر قبوڵ كردن كردۆتەوە. بۆیە لە (٥٠) مانشێت، (٢٩)یان تایبەت بوون بەئاشتبوونەوەو یەكگرتنەوە، كەدەكاتە لە ٥٨٪ی هەموو مانشێتەكان... ئەوانی

تریش، تایبەت بوون بەساڵیادەکانی هەڵەبجەو ڕاپەڕین و نەورۆزو هێرشەکانی تورکیا بۆ سەر باشووری کوردستان و قەرەبوو کردنەوەی زیان لێکەوتووەکانی هەڵەبجەو... تاد.

گۆشە تایبەتییەکان

سەرەڕای (سەروتار)، کە لەژمارە (١-٢٨) لەژێر ناوی (دیدی سەکۆ) و لەژمارە (٢٩-٥٠)ش لەژێر ناوی (سەکۆمان) دابووەو لەدەستە ڕاستی لاپەڕەی یەکەمدا بلاوکراوەتەوەو گوزارشتی لەڕووداوە گەرمەکان و پێشهاتەکاندا کردووەو سەکۆ لێی بەرپرسیار بووە. بەپێی ناوەڕۆکی نامەکەی (دەشتی)، تا وازهێنانی، زۆربەی سەروتارەکان ئەو نووسیوویەتی و (دواپەیڤ)یش (پێشڕەو)، نووسیوویەتی. جگە لەسەروتار، ئەم گۆشانەش دەرکەوتوون کە بەپێی تەمەنیان ریز بەندیان دەکەین:

١-بەهەشتی زیندان: گۆشەیەك بوو، شێرزاد هەینی دەینووسیو زێتر باسی ژیان و گوزەرانی پەناهەندە کوردەکانی دەکرد... لەژمارە (١٥-٥٠)، (٣٣) گۆشەی لێبلاوکراوەتەوە.

٢-دوا پەیڤ: گۆشەیەکی بچووك بوو، لەدەستەچەپی دوا لاپەڕەدا، بەبێ ناو بلاو دەکرایەوە. لەژمارە (١-٣١)، (٣١) گۆشەی بلاو کردۆتەوە.. کە زۆربەیان (پێشڕەو) خۆی دەینووسی.

٣-خوێناسین: گۆشەیەکی تایبەت بوو، (محسین ئۆسمان)، بەشێوەی کرمانجی سەروو دەینووسی و لەژمارە (٢٧-٤٩)، (٢٣) گۆشەی لێ بلاوکراوەتەوە.

٤-بەزمی مام مۆتك: گۆشەیەکی ئارام بەخش و گاڵتە ئامێز بوو، خوێنەران پرسیاریان دەکردو (مام مۆتك)یش، وەڵامی دەدانەوە. نموونەی چەند پرسیارو وەڵامێك:

*** ئەریٚ باشە رەفیق حیلمی لەکوێو حیلمی عەلی شەریف لەکویٚ؟**

(کاوە سەراج- سوێد)

- مام مۆتك: ئەی باشە کاوە لەکوێو سەراجی لەکوێ. ئەی کاوە ئاسنگەر نەبوو ؟!

*** خۆ ئەوە دیکتاتۆرەکەی ئەندونیسیا لەسەر حوکم نەماو جێگرەکەی بوو بەسەرۆکی ئەم ولاٌتە.**

(ئەمجەد عەبدولڕەزاق)

- مام مۆتك: نەخشە بیٚ لەسەدام و تەها محی الدین معروف بێتە جێگای!!

لەژمارە (٢١-٥٠)، (٢٩) گۆشەی لێبلاٌوکراوەتەوە کە (پێشڕەو)، خۆی ئامادەی دەکرد.

٥-مەکۆی سەکۆ: گۆشەیەك بوو وەلاٌمی نامەی خوێنەرانی دەدایەوە. زۆر جارانیش خوێنەران، کورتە سەرنج و بۆچوونی خۆیان دەربارەی سەکۆو گەشەپێدانی تێدا بلاٌو دەکردەوە... لەژمارە (٥-٤٩)، (٢١) گۆشەی لێبلاٌو بۆتەوە.

٦-ژن و ژیان: لاپەڕەیەك بوو، دەربارەی خێزان و کاروباری ژنان، بابەتی تێدا بلاٌو دەکرایەوە.. (ڕووناك جەلی زادە)، ئەو لاپەڕەیەی ئامادە دەکردو لەدەرەوەی ڕۆژنامەکەش، نووسەران، بە بەرهەم و بابەتی پەیوەندیدار، لاپەڕەکەیان دەولەمەندتر دەکرد... لەژمارە (٢٩-٥٠)، (١٦) لاپەڕەی لێبلاٌوکراوەتەوە.

٧-بەدەستمان گەیشت: گۆشەیەکی بچکۆلاٌنەی دوا لاپەڕە بوو، وەلاٌمی ئەو نووسەرو دەزگایانەی دەدایەوە کە بەدیاری کتێب و گۆڤارو ڕۆژنامەی تازەیان پێشکەش بەسەکۆ دەکرد. لەژمارە (٨-٢٨)، (١٥) گۆشەی لێبلاٌو بۆتەوە.

٨-شنەی شێنیٚ: گۆشەیەك بوو، کورتە سەربوردەو ڕووداوی نوکتە ئامێزی شۆڕشی نوێی تێدا بلاٌو دەکرایەوە. پێشڕەوی سەید برایمی دەینووسی. لەژمارە (٣٨-

هەوڵنامەی کتێب

٥٠)، (١٣) گۆشەی لێبلاۆکراوەتەوە.

٩-کتێبی سەکۆ یان چاپکراوی نوێ: گۆشـەیەکی دوا لاپـەڕە بـوو، ئـەو کتێـب و بلاۆکراوە نوێیانەی دەخستە ڕوو کە بەدیاری دەگەیشتنە سـەکۆ.. بەشـێوەیەکی کورت و چـڕ دەخرانـە ڕوو.. لـەژمارە (١٨-٣٧)، (٧) گۆشـەی لـەژێر نـاوی (چاپکراوی نوێ)و لەژمارە (٣٨-٥٠)ش، (١٣) گۆشەی لەژێر نـاوی (کتێبـی سەکۆ) لێبلاۆکراوەتەوە کە بەهەردووکیان دەکاتە (٢٠) گۆشە.

١٠-دوا لاپەڕە: لەژێر ئەو نـاوەدا کۆمـەڵێك ناوونیـشانی وەك: (پـەیڤ و خـشتە، مەتەڵ، ئەستێرەو بەختی ئاوارەیی، کورتە هەواڵ)ی تێدا بلاۆدەکرایەوە. لەژمارە (٢٩-٣٨)، (١٠) لاپەڕەی لێبلاۆ بۆتەوە، کە (ئارام ئەمین) ئامـادەی کـردووە. لەژمارە (٤٠-٥٠)شدا بووەتە (پشووی سەکۆ) و ئامادەکاری دیار نییەو (١١) لاپەڕەی بەم ناوە، لێبلاۆ بۆتەوە.

١١-دوا وێستگە: گۆشەیەك بوو لەدەستەی چەپی دوا لاپـەڕەدا، لەشـوێنی گۆشـەی (دوا پەیڤ)دا بلاۆ دەکرایەوە. ئەم گۆشەیە (قادر ئیبراهیم وەرتـی) دەینووسـی. لەژمارە (٣٩-٥٠)، (١١) گۆشەی لێبلاۆ بۆتەوە.

١٢-سـەکۆی سـەرگەڕان: (سـەرگەڕان)، گونـدێکی تـەعریب کـراوی ناوچـەی کەندێناوەی دەشتی هەولێرە... کەدواتر بووەتە یەکەی ئیداریو ڕژێم ناوەکەی کردە ناحیەی (قودس)... ئەم گۆشەیە (حوسێن ڕەسوڵ سەرگەڕانی) دەینووسیو لەدوا لاپـەڕەدا، بەسـتوونێك بـلاۆ دەکرایـەوە.. زۆرجـاران پێناسـەی وشـەی کـۆنی کوردەواریو داب و نەریتی کـوردی تێـدا دەکـرد. لـەژمارە (١٨-٢٨)، (١٠) گۆشەی لێبلاۆکراوەتەوە.

١٣-ناوبەناو: گۆشەیەك بوو، ناوبەناو لەلاپەڕەکانی ناوەوەدا سەری هەڵـدەداو هـەر جارەی نووسەرێك دەینووسی.. لەژمارە (٣٣-٥٠)دا، (٦) گۆشەی لێبلاۆکراوەتەوە.

١٤-ستوونی دووەم: گۆشـــەیەك بـــوو لەلاپـــەڕە دوودا بلاۆدەكرایـــەوە. ئـــازاد وەرتـــی دەربارەی كاروباری سیاسی تێیدا دەینووسی. لـەژمارە (٤١-٥٠)، (٩) گۆشـــەی لێبلاۆوبۆتەوە كە تەنها لەژمارە (٤٤)یدا، ناوەكەی بۆتە (دواستوون).

١٥-جگە لەو گۆشانەی كە لەسەرەوە ئاماژەمان پێكردوون، ئەم گۆشانەش ناوە ناوە دەردەكەوتن: (تكایە باوەڕ بەم هەواڵانە مەكەن) ســـەلام عەبـــدوڵلاّ دەینووســـی، لەسێ ژمارەدا هاتووە. زارۆكان لە (٨) ژمارە، زایەڵەی لاپەڕە دوو لەیەك ژمارە، پلاری سەكۆ لەسێ ژمـــارە، لەبـــەرلین چ باســـە- حەمـــەی مـــەلا دەینووســـی- و لەچەند ژمارەیەكدا، كاریكاتێر لەهەشت ژمارە، ئەرێ سەكۆ چییە دەنگۆ لەدوو ژمارە، كورد لەڕۆژنامەگەریی ئەورووپیـــدا لەحـــەوت ژمـــارە، كەعبـــەی ئامـــالی كوردان لەپێنج ژمارەدا، دەركەوتوون.

هەواڵنامەی كتێب

مەسەلەی هەڵەی چاپكردن

ســـەكۆ، وەك هـــەموو بلاۆكـــراوە كوردییـــەكانی نـــاوەوەو دەرەوە بێبـــەری نـــەبوو لەمەسەلەی هەڵەی چاپكردن... ئێستاشی لەگەڵدا بێـــت، ســـەرەڕای ئـــەو هـــەموو پێشكەوتنەی بوارە تەكنیكیەكان و زۆری كـــادیری ڕاگەیانـــدن و ئاســـانكاری جـــۆر بەجۆر، گۆڤارو ڕۆژنامەكان، بەدەست ئەم گرفتەوە دەناڵێنن.. سەكۆ، هەر لـــەژمارە سەرەتاییەكانەوە تا دەگاتە دوا ژمارەی، نەیتوانیی‌وە بەسەر ئەو گرفتەدا زاڵ بێـــت و هاوكارەكانی ڕازی بكات... لەم گۆشە نیگایەوە، ئاماژە بەڕاوو بۆچـــوونی (شـــێرزاد هەینی) دەكەین، كەكاتی خۆی لەپێناوی پێشكەوتنی سەكۆدا پێشكەشی كـــردووە. ناوبراو، لەلاپەڕەی (١٤)ی ژمارە (١٤)دا دەڵێـــت: (.... ئـــەوەی زۆر گرینگـــەو مـــن بەعەیبی دەزانم بوونی هەڵەی چاپە. بەڕاستی جوان نییە، دەبێ هەڵەی چاپ هەر

نەبێت...) هەر لەم دەرفەتە کەمەشدا، دەمەوێت دەستنیشانی چەند هەڵەیەکی زەق بکەم کەکاتی خۆی بەسەر سەکۆدا تێپەڕیووە.

- ژمارە (٣٧)ی لەتشرینی دووەمی ١٩٩٩دا دەرچووە، کەچی لەسەری نووسراوە تشرینی یەکەمی ١٩٩٩. بۆ زێتر ڕوونکردنەوەش، ژمارە (٣٦)ی لەتشرینی یەکەمدا دەرچووە.
- ژمارە (٤٤)ی لەئابی ٢٠٠٠دا دەرچووە، کەچی بەهەڵە لەسەری نووسراوە ئابی ١٩٩٩.
- لەژمارە (٤٨)دا، بابەتێکی خۆمیان بڵاوکردۆتەوە، لەجیاتی لەسەری بنووسن، (ئیسماعیل تەنیا)، بەهەڵە نووسیوویانە (ئیسماعیل شەیدا!!) لەژمارەی دوای هەڵەکانیش، لێبووردن و ڕاستکردنەوە، بڵاونەکراونەتەوە.

هەواڵنامەی کتێب

(سەکۆ) و بێلایەنی

وەك هەر دەزگاو بڵاوکراوەیەکی تازە دروست بوو، کە کارمەندەکانی بانگەشەی بێلایەنیو پەیوەست بوون بەپرەنسیپەکانی ئازادی بیروڕاو بنەماکانی دیموکراتیەت، دەکەن... سەکۆش، هەمان ڕێبازی گرتۆتە بەرو خۆی بە (سەکۆی ئازادی بیروباوەڕتانە)، ناساندووە. بەلام لەگەڵ ئەوەشدا، هەردوو کارگێڕو دینەمۆ سەرەکیەکانی، دوو کادیری ناسراوو چالاکی (یەکێتی نیشتمانی کوردستان) و لەلایەن هیچ کەسێکەوە شاراوەنین. سەیر لەوە دایە، زۆربەی ڕێکخراوو دەزگاو مەڵبەندە کولتوورییەکان، مۆری بێلایەنی لەخۆیان دەدەن و گوایا –بەحسێبی خۆیان- خەڵکی فریو دەدەن.. دوای ئەوە، خۆ مەسەلەی پەیوەست بوون بەحزب و ڕێکخراوە سیاسییە کوردییەکان، خەوش نییە، ئەدی ئەوە نییە هەر لەسایەی

جـــــەماوەرو پێـــــــشمەرگەو هـــــەوادارانی ئـــەو پارتـــــە سیاسـیيانە ، ئـەو دەسـتكەوتانە بەدەست هاتوون؟! ئەدی هەر ئەو پارتانە (سەرەڕای هەڵەو کـەم و کورتيیـــــەکان) نـــەبوون کـــە ئەندامـــەکانی خۆیـان کردۆتـــە قوربـــانیو لـــەو پێناوەشـــدا ، ڕووبارێـــك خوێنيـــان ڕشـــتووە؟! جگە لەوەش، ئـەو دوو كـادیرە، لێپرسراویەتی باڵایـان هـەبووەو هەیـــــە ، لەڕێکخــــــستنەکانی دەرەوەی یەکێتیـــــدا... لەگـــەڵ خستنە ڕووی ئەو ڕاستیانەشدا ئەو دوو برایە ، خەباتیان کردووە بـۆ، (دیموکراسـیو گوێگرتن لەیەکترو دەربڕینی ئازادانەی بیروڕا جیاجیاکان...).

بۆ نموونە برادەرێك لەئەمریکاوە بـەناوی خواسـتراوی (مامەخەمـە)، لەلاپـەڕە (١٤)ی ژمارە (١٤)دا ڕەخنە لەسەکۆ دەگرێت و دەڵێت: (... ئەمن لەکاتێکدا بـۆ یەکەم جار چاوم بەڕۆژنامەی سەکۆ کەوت وەکو ڕۆژنامەیەکی بەسوود بۆ خزمـەتی کوردایەتی خۆشحاڵ بووم ماوەیەکی لەگەڵ بەسەر بەرم... بەڵام بەپێچەوانەی هەموو خەسڵەتێکی مرۆڤایەتیو کوردایەتی هیچم لێ بەدی نـەکرد ، لـەوەی زیـاتر هـەر لەسەرەتای ڕۆژنامەکەوە تا دوا لاپـەڕەی زۆربـەی هـەر هێرشـە بـۆ سـەر پـارتیو

هەواڵنامەی کتێب

بارزانی... بەڕاستی خەمی مامۆستا جەمال نەبەز ئەخۆم، چۆن لـەم دوا دواییـەی تەمەنی ڕیشی خۆی بەدەستی ئێوە داوە....)

لەلاپەڕە دووی ژمارە (٢١)دا، د.جەمال نەبەز، وەڵامی ئەو ڕەخنانـە دەداتـەوەو لەژێر ناونیشانی (دەست لەیەخەی سەکۆ بەردەن)دا دەڵێت: (.... ئـەم ڕۆژنامەیـە بەڕەنجی شانی دوو کەس دەردەچێت کە نەك لەهیچ لایەکەوە یارمەتی نادرێت، بەڵکو لەهەموو لایەکەوە پەلامار دەدرێن، مەبەسـتم لـەو لایەنانـە بـەزۆری حزبەکانـە.. تائێستا لەزۆر لاوە، چ ڕووبەڕوو چ بەتەلەفۆن و چ بەنامە ئاگـادار کـراوم کـە بـۆ لەسەکۆدا دەنووسم.. دەبێژم باشە ئەو شتانەی من دەیاننووسم خـراپن، حزبایـەتیان تێدایە؟ دەبێژن نەخێر، مەبەستم لەنووسینەکانی تۆ نیە! دەبێژم: باشە تۆ نابینیـت کەنووسینی سەرکردەیەکی کۆمۆنیستی عێراق وەك بەڕێز ئەحمەد بانی خێلانی بلاو دەکاتەوە لەدژی نووسینی سەرکردەیەکی یەکێتی؟ دەڵێ ڕاستە وایە... دەبێژم: ئـەی ئەو نامەیەی کە لەئەمریکاوە بەنێوێکی خواسـتەمەنیەوە نێردرابـوو بـۆ سـەکۆو جنێوی بۆ ئەو برادەرانە تێدا بوو کـە سـەکۆ دەردەکـەن هـەروەها قـسەی سـووك بەرامبەر بەمن، لەسەکۆدا بلاو نەکرایەوە؟ گوتی ڕاستە... ئەز بـــەش بەحاڵی خۆم سەکۆ بەڕۆژنامەیەکی کوردی باش دەزانم و لەسـنووری دەسـەلاتی خۆمـدا پـشتی دەگرمو ئەم دوو برادەرەی سەکۆ دەردەکەن بەنیازی حزبایەتیو حیزب حیزبێنە دەری ناکەنو سەکۆش لەڕۆنی خۆیدا سۆر دەکرێتەوەو ڕۆنەکەش ئابۆتەی خوێنـەرەکانێتی کە تەنێ پوولی پۆستەکەی دەردەهێننەوە، لەبەر ئەوە شەڕ فرۆشتن بەسـەکۆ خێـری کەسی تێدا نییە....).

هەر لەبارەی بێلایەنیو لایەنداری سەکۆ، خوێنەرو نووسـەانی جـەخت لەسـەر فراوانکردنی دلیقەی بلاوکردنەوەی بیروڕای ئازاد دەکەنەوە.... لەم ڕووەوە دەنووسن:

- (... گوتوومە ئەوە ڕۆژنامەیەكی بێلایەنەو بەهیچ جۆرێك پەیوەندی بەشەڕە دەنووكەوە نییە كە لەولاتەوە دەكرێ... بەلاّم لەژمارەكانی تر بەدواوە دەركەوت هێواش هێواش بەرەو سیاسەت دەڕواو هەتا دێت ئەم شەڕە دەنووكەو حزبایەتییە دەكات.. د.حەسەن محەمەد عەلی).
- (... یەك شت زۆر بەزەقی دەبینم ئەویش نەبوونی بیروڕای كەم یا زۆر لایەنگیری سیاسەت و هەڵوێستی پارتییە تیایدا پاشان نەبوونی ڕەخنەو سەرنج لەسەر بابەتەكانی... ئیبراهیم جەلال).

لەگەڵ ئەو ڕەخنەو بۆچوونانەشدا، سەكۆ تاڕادەیەكی باش دەرگای ئاوەلاّ كردبوو بۆ ڕەخنەو دەربڕینی بیروڕای ئازاد، هەتا بلاّوكردنەوەی ڕەخنە لەسەر (یەكێتی نیشتمانی كوردستان)یشدا.....

سەكۆو چەند لایەنێكی تر

- بۆ یەكەمجار لەژمارە (١٥)دا، چوار لاپەڕە تەرخان كرابوو بۆ زمانی عەرەبی كە دیمانەیەك بوو لەگەڵ ئابووریناسی عێراقی د.كازم حەبیب... بەشی دووەم و كۆتایی هەمان دیمانە لەژمارە (١٦)و بەسێ لاپەڕەو نیو بلاّوكراوەتەوە.
- لەژمارەكانی (٤٠،٤١،٤٢)دا، لاپەڕەیەك تەرخان كراوە بۆ نووسین بەڕێنووسی لاتینی بەدیالێكتی كرمانجی ژووروو، كە لاپەڕە لاتینیەكەی ژمارە (٤٠) لەلاپەڕە (٤)دا بلاّوكراوەتەوە لەلایەن (زاگرۆس)ەوە ئامادە كراوە... لەهەردوو ژمارە (٤١،٤٢)شدا كەوتۆتە دوا لاپەڕەو (زەینەل عابدین) ئامادەی كردووە.
- لەژمارە (١-٣)، ناوی ئامادەكارو سەرپەرشتكارانی بەسەرەوە نەبووە.. لەژێرەوەی دوالاپەڕەی ژمارە (٤)دا نووسراوە، (سەرپەرشتكارانی سەكۆ: پێشڕەوی سەید برایمی بەرزنجی و عەبدولموئمین دەشتی).

- لەژمارە (١-٢٨) لەژێر ناوی سەکۆدا نووسراوە، (ڕۆژنامەیەکی هەمە بابەتەی مانگانەیە). بەلاّم کە دواتر لەژمارە (٢٩)ەوە قەبارەکەی گۆڕاوەو بۆتە (A٣) و خاوەنی ئیمتیازی بۆتە (مەڵبەندی ئاوەدانکردنەوەی کوردستان) و (سەرپەرشتکاری نووسین: پێشڕەوی سەید برایمی...) پاش گۆڕانی قەبارەکەشی، لەژێر ئارمی سەکۆدا بەخەتێکی درشت و ڕەش نووسراوە، (سوکۆی ئازادی بیرو باوەڕتانە). لەژێر ئەو دروشمەش نووسراوە، (مانگنامەیەکی گشتی سەربەخۆیە).
- لەلاپەڕە (١٠)ی ژمارە (٢٨) دا، لەژێر ناوونیشانی (ئاگاداری‌و ڕوونکردنەوەیەکی پێویست بۆ خوێنەرانی خۆشەویست)دا، عەبدولمۆئمین دەشتی وازی لەسەرپەرشتکاری سەکۆ هێناوەو نووسیوویەتی، (... لێرەدا دەمەوێت داوای لێبووردن لەخوێنەران و بەشداربوانی بەڕێز بکەم کەسەبارەت بەکەمکاتی‌و بارودۆخی تایبەتی خۆم، من دەست لەسەرپەرشتکردنی ڕۆژنامەی سەکۆ دەکێشمەوە... واتە لەسەرپەرشتی لێپرسراوێتی ژمارەکانی داهاتوو بەشدار نیم..). ئیتر لەم ژمارەیە بەدواوە، زۆربەی هەرە زۆری ڕاپەڕاندنی کارەکانی سەکۆ کەوتۆتە سەرشانی (پێشڕەو).
- لەپاش گۆڕانی قەبارەی سەکۆوە، گرنگی دراوە بەبلاّوکردنەوەی ریکلام و ئاگاداری‌و پرسەو سەرەخۆشی‌و پیرۆزبایی‌و.. تاد. ڕیکلامی بۆ چێشتخانە کوردییەکانی ئەڵمانیا، بەتایبەتی بەرلین و نووسینگەکانی تەلەفۆن لەکوردستاندا بلاّوکردۆتەوە.
- نرخی سەکۆ لەهەموو ژمارەکانیدا، لەنێوان دوو تا دوو مارك و نیو بووە. لەژمارە (٥-٢٨) و لەژێرەوەی دوا لاپەڕەی هەموو ژمارەکانیدا نووسراوە: (بەشداری ساڵانە لەسەکۆ ٥٠ ماركی ئەڵمانییە). لەژمارە (٢٩-٥٠)شدا،

لەچوارگۆشەیەکی بچووکی دوا لاپەڕەدا نووسراوە، (بەشداری ساڵانە بۆ ئەورووپا ٥٠ مارکی ئەڵمانی، بۆ دەرەوەی ئەورووپا ٧٥ مارك، بۆ دەزگاو کۆمپانیاکان ١٠٠ مارك).

- بەگوێرەی زانیارییەکانی نامەکەی کاك دەشتی، لەسەرەتاوە سەکۆ لەبنکەکانی کۆپی کردن لەبەرلین کۆپی دەکران... لەژمارە (٢٩) بەدواوە ڕۆژنامەکە لەچاپخانەیەکی بەرلین لەگەڕەکی (کرۆیتز بێرگ) چاپ دەکرا... تا ژمارە (٢٨) نووسینەکانی بۆ تایپ کردن لەنێوان دەشتیو پێشڕەودا دابەشدەکران، واتە، هەرد دووکیان بەکۆمپیوتەری خۆیان بابەتەکانیان تایپ دەکردو لەقۆناغی دوایشدا پێکەوە مۆنتاجیان دەکرد. لەژمارە (٢٩-٥٠) ئەندامانی مەڵبەندی ئاوەدانی کوردستان، یارمەتی (پێشڕەو)یان دەدا لەبواری تایپکردنی بابەتەکانی سەکۆوە.
- جگە لەسەکۆ، بەناوی بنکەی سەکۆوە، چەند کتێب و نامیلکەیەکیان بەناوی (بنکەی سەکۆ)وە بلاوکردۆتەوە، لەوانە، (کرۆنۆلۆژیای ئەربیلا، حیلکە سوورە) منداڵێکی ڕۆژنامە فرۆش)ی موئمین دەشتیو دیوانی شیعرەکانی باوکی پێشڕەو بەناوی (دیوانی برژاو) کە هەر یەکەو ئەرکی چاپکردنی کتێبەکانی خۆیانیان کێشاوە... واتە لەسەر حسێبی خۆیان بووە.
- وەك لەمەراسیمی ساڵڕۆژی سەکۆو ڕێزگرتن لە د.جەمال نەبەز لەلاپەڕە حەوتی ژمارە (٣٩)دا هاتووە، (... سەکۆ یەکەم ژمارەی لە مانگی تشرینی دووەمی ١٩٩٦دا لەبەرلین دەرچووە، بەمەش دەبێتە یەکەم ڕۆژنامەی کوردی بەپیتی عەرەبی کە لەبەرلین دەرچووە...) بۆ مەسەلەی ناو لێنانیشی کە لەنێوان (هزرو دەنگی ئاوارەو زایەڵەو سەکۆ)دا بووە، سەکۆ، گرەوی خۆی بردۆتەوە.

لەمزگەوتەوە بۆ قوتابخانە

بەسەرکردنەوەیەکی خێرای ئەو مەلایانەی کوردستانە کە لەخوولێکی پەروەردەییدا لەساڵی ١٩٦٠ بوونە مامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی.

هەواڵنامەی کتێب

نێوان هەردوو شەڕی گەورەی جیهانی، بەقۆناغێکی مێژوویی گرنگ دادەنرێت، لەخەباتی گەلانی ژێر دەستەو وڵاتانی سێهەمی جیهانی. هەر پاش تەواوبوونی شەڕی دووەمی جیهانیش دەیان نەتەوە قەوارەی خۆیان دامەزراندو بوونە ئەندام لەڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا.

لەمێژووی بزاڤی ڕزگاریخوازی نەتەوەکەشماندا، ئەم قۆناغە بەرچاوەو هی ئەوەیە بەهەند هەڵبگیرێ.. دامەزراندنی پارتی هیوا لەکۆتایی سییەکان و، بڵاوبوونەوەی هوشیاری نەتەوەیی لەنێو ریزەکانی کۆمەڵگای کوردەواریدا، ڕۆڵی بەرچاویان هەبوو لەم بوارەدا. خۆ ناشکرێ ڕۆڵی پارتی کۆمۆنیستی عێراق بەگشتیو بەشە

کوردستانییەکەی بەتایبەتی پشتگوێ بخرێ[1]. چونکە ئەو پارتە خەباتێکی بێوچانی دەکرد لەپێناو هوشیارکردنەوەی کۆمەڵ و جێ لەقبوونی بیرو باوەڕی کۆنەپەرستیو بردنی کۆمەڵگا بەرەو مەدەنیەت. لەم زەمەنە مێژووییەدا، دەیان هەڵچوون و دامرکاندنەوەو بزووتنەوەی چەکداری سەریان هەڵدا، کە بەهەق ڕۆڵی دیاریان هەبوو لەبەرقەرار بوونی بیری نەتەوەییو پێشکەوتنخوازیدا... پێش ئەم زەمەنەو دوای ئەو زەمەنەش، سەرچاوەی بەشێکی زۆری ڕۆشنبیرییو خوێندەواری ڕۆڵەکانی کورد، حوجرەو کونجی مزگەوتەکان بوو...

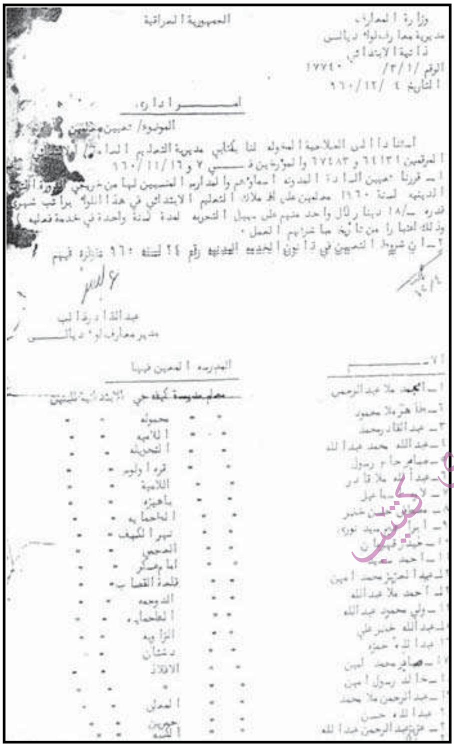

الجمهورية العراقية

وزارة المعارف
مديرية معارف لواء ديالى
ذاتية الابتدائي
الرقم /١/٣/ ١٧٧٤٠
التاريخ ٤ /١٢/ ٩٦٠

امـــــر اداري

الموضوع/ تعيين معلمين

استنادا الى الصلاحية المخولة لنا بكتابي مديرية التعليم الدائري المرقمين ٦٤١٣١ و ٦٧٤٨٣ والمؤرخين في ٢ و ١٦/ ١١/ ٩٦٠

عبد القادر قادري
مدير معارف لواء ديالى

المدرسة المعين فيها

خەڵکەکە، لەو شوێنانە خوێندنی ئاینییان تەواو دەکردو لەڕێو ڕەسمێکی تایبەتدا، ئیجازەی مەلایەتییان دەدرایێ... پاش ئەوە، لەگوندو شارۆچکەکاندا دەبوونە مەلا. لەپێناو داینکردنی بژێوی ژیان و ڕێنیشاندانی ئایینی ئیسلامی، ئەم کارەیان دەگرتە ئەستۆو ژیانیشیان دەکەوتە سەر ئەو بڕە یارمەتیەی گوندنشینەکان، کەبریتی بوو لەزەکات و سەرفترەو لەزۆر گوندیشدا، پارچە زەویەکیان دەقەبەر دەکردن بۆ کشتوکاڵ کردن، ژیانی ئەو مەلایانە هی ئەوە

١–نەورۆزی سالآنی (١٩٣٢–١٩٥٨) لەهەولێر، د.ئیسماعیل شوکر، گۆڤاری (هاڤیبوون)، ژمارە (٩)، ٢٠٠١، ل١٢٠.

نەبوو ئیرەییان پێببرێت، هەر ساڵەو لەگوندێکدا بوون جاری وا هەبوو لەگەڵ یەکێك لەگوندنشینەکان دەبووە دەمەقاڵێیان، ناچار دەبوون گوند جێبهێڵن. بەکورتی ژیانیان جێگیر نەبوو و چاو لەدەستی ئەم و ئەو ژیانیان دەگوزەراند.

ڕەخسانی ئەم کەش و هەوایەی دوای جەنگی دووەمی جیهانی، زەمینەیەکی لەباربوو بۆ سەرهەڵدانی شۆڕشی چواردەی تەموزی ١٩٥٨ و کۆتایی هێنان بەحوکمی پاشایەتی. شۆڕشی (١٤)ی تەموزیش قۆناغێکی تری دیارە لەخەباتی گەلانی عێراق بەگشتیو گەلی کورد بەتایبەتی... لەسەرەتای شۆڕشدا، دەستووری کاتیی عێراق دانی بەبوونی کورد وەك نەتەوەی ژمارە دوو داناو زۆر مافی ڕۆشنبیرییو کولتووری کوردی سەلماند. هەروەها مۆڵەتی بەپارتی دیموکراتی کوردستاندا کە بەئاشکرا کارو چالاکی ئەنجامبدات. شۆڕش گرنگییەکی زۆری بەکەرتی پەروەردەو کشتوکاڵ دەدا. لەبواری پەروەردەدا، بۆ خۆشگوزەرانی خەڵك و چاوکردنەوەیان سەدان قوتابخانەی هاوچەرخی لەگوندەکاندا کردەوە. بۆ دابینکردنی مامۆستاش، هەر بەدەرچووی ئامۆژگاو خانەی مامۆستایان نەوەستاو ئەو مەلایانەی کە لەگوندەکان وتار خوێنیو پێش نوێژییان دەکردو حوجرەی فەقێیان هەبوو، خستە خوولێکی پەروەردەییەوەو، بەشێکی زۆری مەلایەکانیش، بەپیر ئەم بانگەوازەوە چوون و داخیلی دەورەکە بوون. هۆی سەرەکی بەشداربوونیشیان ئەوە بوو:

یەکەم: بەچاو لەدەستبوونی ئەم و ئەو و نادیار بوونی بڕی دەرامەتیان، ژیانێکی ناخۆشیان دەبردە سەر.

دووەم: ڕادەی هوشیاری خەڵك بەرز ببۆوەو بەرچاویان ڕۆشنتر ببوو، ئەو گرنگییەی جارانیان بەمەلاو حوجرەو خوێندنی ئایینی نەدەدا.

لێرەدا، ئەوەی ئێمە دەمانەوێت هەروەستەیەکی لەسەر بکەین، رۆڵی ئەو پۆلە مەلایەی کوردستانە کە نەخشی بەرچاویان هەبوو لەهوشیار کردنەوەی کوردو بلاوکردنەوەی خوێندنی هاوچەرخدا. یەکەم خوولی مامۆستایانی ئاینی لەکۆتایی ساڵی ١٩٦٠ دەستی پێکرد. بەڕێوەبەرایەتی پەروەردە (مەعاریف) لەکەرکوك و موسڵ و کوت و نەجەف لەسەرتاسەری عێراقدا، ئەم خولانەیان کردەوە، کە بەسەدان مەلا پاش تەواوکردنی خولەکە بوونە مامۆستای هاوچەرخ. نزیکەی (١٢٠٠) مەلای کورد بەشداری ئەم خوولە بوون و پاش تەواو کردنیشی، بەشدارانی مەعاریفی سلێمانی لەکوردستاندا، دایمەزراندن هی کەرکوك لەگوندەکانی کەرکوك و هەولێر هی (دیالاو خانەقین و موسڵ)یش لەگوندەکانی موسڵ و دهۆك دامەزران. بەشێوەیەکی گشتی ماوەی (٨-١٠) ساڵ لەگوندەکان مانەوەو بوونە چرایەك لەنێو کۆمەڵگای کوردەواریدا. خوولەکە یەك ساڵی تەواوی خایاندو بەشێوەیەکی هاوچەرخانە، بابەتەکانی، (رێگاکانی وانە وتنەوە، زانستی دەروونی، پەروەردەی گشتی، زانست، عەرەبی، ئاین، کۆمەڵایەتی)یان تێدا دەخوێند. لەماوەی خوولەکەدا، تاقیکردنەوەی مانگانەو نیوەی ساڵ و سەری ساڵیان ئەنجام دەدا. دەبێ ئەوەش بگووترێ، مەلایەکان بە (تاقیکردنەوەی وزاری) داخیلی دەورەکە دەبوون، بەشێکیان نەیانتوانی سەرکەوتن بەدەست بهێنن و داخیلی دەورەکە نەبوون.

ئەم پۆلە مامۆستایە، لەم رۆژگارەدا، دەوری کاریگەری خۆیان بینی لەوریاکردنەوەی خەڵك و بلاوکردنەوەی خوێندەواریدا. بۆ تۆمارکردنی رەوشی خوێندن و زانست لەکورستاندا، دەبێت نەخشی ئەوانیش لەبەرچاو بگیرێ... لەکاتێکدا لەنێو گوندنشینەکاندا سەر رووتکردن بەشوورەیی دادەنرا، ئەوان بەجورئەتانە هەنگاویان ناو نەك هەر سەریان رووتکرد بەڵکو کەواو سەڵتەشیان

فرێداو بە بەرگ و چەکێکی تر چوونە ئەم مەیدانەوە.. جگە لەوەش مەلای واهەبوو، کەبووە مامۆستا، کچەکانی خۆی لەگەڵ کوڕاندا لەیەك پۆل دانا[1]. ئەمەش بووە هاندەرو دەق شکاندنێك تاوەکو خەڵکی تر پەیڕەوی لێبکەن. هەر لەم مامۆستایانی ئەم خولەدا، بەشێکیان درێژەیان بەخوێندن داو بوونە پارێزەر.. هی واش هەبوو چووە قاهیرەو زانکۆی ئەزهەری تەواو کرد. حاڵی حازر بەشێکی زۆریان کۆچی دواییان کردووە، هی واشیان هەیە ئەمڕۆ دادوەر یان پارێزەر، یان سەرۆکی سەندیکاو پشکێنەری پەروەردەییە لەبواری ئەدەب و نووسین و ڕۆشنبیریشدا، زۆر لەم مەلایانە بوونەتە نووسەری دیار کەمێژووی ئەدەبی کوردی شانازییان پێوە دەکات[2].

لەنێو خەباتی چەکداریو سیاسی کوردیشدا ئامادەباشیان هەبووە. لەریزەکانی شۆڕشی ئەیلولدا وەك پێشمەرگەو ڕێکخستنی نهێنی درێژەیان بەخەباتی کوردایەتی داوەو گیانی خۆشییان کردۆتە قوربانی.

ئەم نووسینەی ئێمە تەنها کورتە بەسەرکردنەوەیەکەو وەفادارییەکە بۆ گیانی ئەو مامۆستا لەخۆ بردووانە. خۆزگە ڕۆژێك دادەهات، یەکێکی شارەزا لەم لایەنەی دەکۆڵییەوەو تیشکی دەخستە سەر تەواوی لایەنەکانی ژیانیان و لیستەی ناوەکانیشی تۆمار دەکردن.

١–دیوانی بێ دڵ، کۆکردنەوەو لەچاپدانی کەمال ڕێناس بێ دڵ، چاپی یەکەم، هەولێر ١٩٩٩، ل١٣.

٢–ڕۆماننووس و نووسەر (عەزیزی مەلای ڕەش)، یەکێکە لەو مامۆستایانەی خوولی ئاییینی. هەر لێرەوەش، ئەو بەشایستەی ئەوە دەزانم کە بابەتێکی تێرو تەسەل لەسەر ئەم لایەنە بنووسێت.

لێرەدا پێمان باشە ئەم (بڕیاری دامەزراندن)ەی مەعاریفی دیالا وەك بەڵگەیەكی مێژوویی تۆمار بكەین، چونكە لەوانەیە بەشێكی زۆری ئەم مامۆستایانە لـەلایان نەمابێ.. دەقی بڕیارەكە بەم شێوەیەیە:

الجمهورية العراقية

وازةر المعارف

مديرية معارف لواء ديالى

ذاتية الأبتدائي

الرقم: ١/٣/١٧٧٤٠

التأريخ ٤/١٢/١٩٦٠

أمر إداري

الموضوع/ تعيين معلمين

إستناداً الى الصلاحية المخولة لنا بكتابى مديرية التعليم العامة/ الابتدائي المرقمين ٦٤١٣١ و ٦٧٤٨٣ و المؤرخين في ٧ و ١٦/١١/١٩٦٠.

١-قررنا تعيين السادة المدونة أسما ؤهم والمدارس المنسبين لها من خريجي الـدورة التربوية الدينية لسنة ١٩٦٠ معلمين على ملاك التعليم الأبتدائي في هـذا اللـواء براتب شهري قدرة-/١٨ دينار لكل واحد منهم على سبيل التجربة لمدة (سنة واحدة في خدمة فعلية) وذلك إعتبارا من تأريخ مباشرتهم العمل.

٢-إن شروط التعيين في قانون الخدمة المدنية رقم ٢٤ لسنة ١٩٦٠ متوفرة فيهم.

عبدالقادر غالب

مدير معارف لواء ديالى

هەواڵنامەی كتێب

چەپکێك خۆشەویستی لەدوور وڵاتەوە
بۆ گلکۆی (باوکی گۆران)

مامۆستا (سەعد عەبدوڵڵا) یەکێك بوو لەسیاسەتمەدارە دیارو بەرچاوەکانی شاری دێرینی هەولێر. وەك هەر تێکۆشەرێکی تر، سەرەتا لەریزەکانی یەکێتی قوتابیانی کوردستان، درێژەی بەخەبات داوە. دواتر، لەقۆناغە جیا جیاکانی مێژووی خەباتی سیاسیو چەکداری خەڵکی کوردستان، چووەتە ریزی پارتە سیاسییەکان و، هەر زوو توانیوویەتی، سەرنجی جەماوەر بەگشتیو ئەندامانی حزب بەتایبەتی، بۆ لای خۆی ڕابکێشێ.. پلەی لێپرسراویەتیو چالاکیە جۆر بەجۆرەکانی لەتەواوی قۆناغەکانی خەباتدا، ئەو ڕاستییە دەسەلمێنن. لەسەردەمی شاخدا، هەندێ جار وەك بەرپرسی ڕاگەیاندن و هەندێ جاریش وەك لێپرساوی لقی هەولێری (حزبی سوسیالیستی کوردستان)، سەرپەرشتی گورج و گۆڵی ڕێکخراوەکانی حزبی لەناوەوە کردووە.. لەسەردەمی دوای ڕاپەڕین و گۆڕانە سیاسییەکاندا، لەریزەکانی پارتی دیموکراتی کوردستاندا، وەك لێپرساوی لقی هەولێرو دواتریش وەزیری کشتوکاڵ و ئاودێری، لەخزمەتی جەماوەری هەولێرو جوتیارانی کوردستاندا بووە.

من، نامەویٚ باسی ڕۆڵ و پێگەی مامۆستا سەعد، لەکۆڕو نێوەندە سیاسییەکان بکەم، ئەوە جیٚ دەهێڵم بۆ هاوڕێیان و ئەهلی ئەو کارە... ناوبراو، چونکە خۆی مامۆستا بوو، هەردەم داکۆکی لەتوێژی مامۆستایانی کوردستان کردووە.. کاتێك کەدوای ڕاپەڕین، (یەکێتی مامۆستایانی سوسیالیستی کوردستان)مان دامەزراند، ئەو یەکێك بوو لەو کەسانەی کەزۆر پشتگیری دەکردین و ڕاستەوخۆ ئامۆژگاریو ڕێنوێنی دەخستە بەردەمان.. هەردەم لەهەوڵی ئەوە دابوو، موچەی مانگانە بۆ مامۆستایان دابینبکریٚ، بەردەوامیش لەپەیوەندیکردندا بوو لەگەڵ ڕێکخراوە مرۆییە جیهانییەکان، لەپێناوی دەستەبەرکردنی بەشە خۆراك بۆ مامۆستایان.

مامۆستا سەعد، لەبواری ئەدەب و دنیای ڕاگەیاندنیشدا، کەسایەتیەکی دیارو بەرچاوی خەباتی شاخ بوو.. بەیەك دوو ساڵ پێش دەرچوون بۆ شاخو بوون بەپێشمەرگە، یەکەم چیرۆکی خۆی لەگۆڤاری (بەیان) بەناوی (فەریکە گوێز) وابزانم لەساڵی ١٩٧٨ یان ١٩٧٩ بوو، بلاٚوکردەوە، لەم چیرۆکەدا، بەشێوەیەکی چڕو پڕ، باسی تێکدان و کاولکردنی دێهاتەکانی کوردستان و سووتاندنی ڕەزو باغەکانی کردووە. (فەریکە گوێز)، سونبولی دێهات و ڕەزو باغ و کانییاوەکانی کوردستان و خەڵکە ڕاگوێزراوەکەی بوو... لەم چیرۆکەدا، دەست ڕەنگینیو تاقەت شکانی مامۆستا (سەعد)مان لەبواری چیرۆك و مامەڵەکردن لەگەڵ زماندا، بۆ دەردەکەویٚت... پیٚم وایە، ئەگەر کاتی خۆی لەبری خەباتی سیاسی بۆ کاری ئەدەب و ئەفراندن تەرخان بکردابووایەو درێژەی بەنووسین و بلاٚوکردنەوەی چیرۆك بدابووایە، دەبووە یەکێك لەچیرۆکنووسە زمان پاراوو دەست ڕەنگینەکانی کوردو، بەخششی زێتری پێشکەش دەکردین..

لەسەردەمی شاخیشدا، بەهۆی نزیکبوون و سەرپەرشتی کردنی دەزگاکانی ڕاگەیاندن، دەیان وتارو لێکۆڵینەوەو بابەتی مێژوویی‌و شرۆڤەی سیاسی لەگۆڤاری تیۆری (سۆسیالیست) و بلاّوکراوەکانی شاخ، بلاّوکردۆتەوە. ئەوان ڕۆژان، لەبەر زەبرو زەنگ و گوشاری ڕژێم، لەژێر ناوی باوکی گۆران (ب. گۆران)، بەرهەمەکانی دەخستە بەردەمی خوێنەران. هەر لەبواری نووسین و بلاّوکردنەوەدا، چەند کۆمەڵە چیرۆکێکی لەشاخ بلاّو کردەوە.. ئەوەی ئێستاکە لەو دوورە دەستە لەیادم مابێت، کۆمەڵە چیرۆکێك بوو بەناوی (تاقە دارێك)... هەروەها کتێبێکی مێژوویی، مێژوونووسی ڕووس (لازاریف)ی بەناوی (کێشەی کورد) لەعەرەبییەوە کرد بەکوردی‌و چاپی یەکەمی لەشاخ و چاپی دووەمی پاش ڕاپەڕین لەهەولێر، بلاّوکردەوە. هەر لەشاخیش، لێکۆڵینەوەو شرۆڤە کردنێکی هەردوو نامەکەی (شەهید سەیدا سالّح یوسفی) کردو بەناوی (واقیعبینی‌و چەند دیدگایەکی سەیدای نەمر)، بەچاپی گەیاند. لەو نامیلکەیەدا، جەختی لەسەر گۆڕانە سیاسییەکان و پێشبینی‌یەکانی (سەیدا) لەبواری کارانەبوونی (سۆسیالیستی زانستی) لەکۆمەڵگای کوردی‌و تەواوی جیهان، کردبۆوە.

پاش ڕاپەڕینیش، هەر لەهەفتەی یەکەم و دووەمی ڕاپەڕیندا، ئەو پێشنیاری ئەوەی کرد کەهەرچی زووە ڕۆژنامەیەك دەربکەین.. ئەو دەمە، لەکۆبوونەوەکاندا بەڕاشکاوی دەیگوت: (بێزاربووین لەژیانی عەسکەرتاری‌و با دەلیڤەیەك لەبواری ڕاگەیاندن و ژیانی شارستانی بکەینەوەو خەڵکەکە بخەینە سەر ئەو سکەیە)... هەر بەپێشنیاری ئەو، بابەتەکانی ژمارە یەکی ئەو ڕۆژنامەیەمان ئامادە کردو ناردمانە چاپخانە، بەلاّم مخابن کۆڕەوی بەسەردا هات و ئەو خەونەی مامۆستاو هاوڕێکانی نەهاتە دی.

هەوالنامەی کتێب

ئەوەی لای من جێگای سەرنج و تێڕامان و لێووردبوونەوەیە، دەسەڵات شکانی مامۆستا سەعدە بەسەر زمان و شێوە زارەکانی کوردیدا... ئەگەر یەکێك چیرۆك و پەخشانە بڵاوکراوەکانی ئەو بخوێنێتەوە، زمان پاراوی بۆ دەردەکەوێت و شێوەی نووسینی بەئاسانی دەناسێتەوە.

حەزم نەدەکرد لەدوای مەرگی شەهید، بەم شێوەیە ئەو یادە بنووسم و ئەو کارەساتە خوێناوییە ببینم، بەڵام دیارە ڕوودانی ئەو مەرگەساتە بەپێچەوانەی حەزو ئارەزووەکانی من و تەواوی خەڵکی کوردستان و کۆمەڵگای شارستانی بوو... یادو بیرەوەرییەکانی مامۆستای شەهید لەلای من و هاوڕێکانی ئەوەندە زۆرن لەبەر نەبوونی کات و بەردەست نەبوونی ئەرشیف و بەڵگەنامەی پێویست، هەر دەرەقەتی ئەوەندە هاتم.. وەك وەفایەکیش بۆ خەبات و قوربانیو چالاکییەکانی ناوبراوو ئەو زەمەنەی کە لەنزیکەوە یەکترمان تێدا ناسکردووە، سەری ڕێزو نەوازش بۆ گلکۆکەی دادەنوێنم و هەزاران سلاویش لەگیانی پاك و بەرزە فڕی...

هەواڵنامەی کتێب

گەلی کورد:
چاکەی دۆستەکانیان لەچاودایە

هەر لەسەرەتای داگیرکردنی کوردستان و پارچە پارچە کردینەوە، گەلی کورد، دەستەوەستان نەوەستاوەو لەخەبات و تێکۆشاندا بەردەوام بووە.. لەئەنجامی یەکانگیربوونی بەرژەوەندییە هاوبەشەکانی داگیرکەرانی کوردستان و ولاّتە ناوچەیی و جیهانیەکان، گرنگیەکی ئەوتۆیان بەدۆزی کورد نەداوە، بگرە یارمەتی دەولّەتە سەرکوتکەرەکانیشیان داوە... هەر لەم ڕوانگەیەوە، کوردەکان، شاخ و چیا سەرکەشەکانی کوردستانیان بەتەنیا دۆست و پشتیوانی خۆیان زانیووە. لەزۆر ڕووداوو بۆنەی تایبەتیدا جەختیان لەسەر ئەم مەسەلەیە کردۆتەوە. وەلیّ نابیّ ئەوەندە ڕەشبین بین و سەری دنیامان لیّ ویّك بیّتەوە... شوکر خەلّکی مرۆڤدۆستی وا هەن، با لەپەنجەی دەستیش تیّپەڕ نەکەن، خەمخۆری کوردن و لەدەلاقەی دەستەبەر کردنی مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤدا دەخەبتن و، پیّیان وایە، کورد هەقی خۆیەتی خاوەن قەوارەو مافی چارەنووسی خۆیان بن.

یەکیّك لەو ژنە بالاّ بەرزانەی، لەهەشتاکانی سەدەی ڕابردووەوە بەهەموو شیّوەیەك، لەخەمی کورددا بووە، خاتو (دانیال میتران) بووە. لەکاتیّکدا کەڕژیّمی عیّراق کارەساتی هەلّەبجەو ئەنفالی ئەنجامدا بوو و، بەردەوام بوو لەکاولکردنی

کوردستان، عێراق ببووە زیندانێکی گەورەو لەجیهاندا، ڕێگە بەهیچ ڕۆژنامەنووس و گروپێکی ڕاگەیاندن نەدەدرا بێن بەچاوی خۆیان ڕاستیەکان ببینن. لەو کاتەدا، دانیال میتران، لەناوەڕاستی ساڵی ١٩٨٩دا، بەهاوبەشی لەگەڵ کوردەکان، خەریکی بەستنی کۆنفرانسێك بوون لەپاریس، دەربارەی دۆزی کورد.. ڕژێمی عێراق زۆر هەوڵی دا، ئەم کۆنفرانسە نەبەسترێت، بەڵام بێ سوود بوو. جگە لەوەش، (تاریق عەزیز) و چەند زرە کوردێك ویستیان بەشداری بکەن و مەسەلەی کورد چەواشە بکەن، کەچی بەشدارانی کۆنفرانس –نەك بەشداری کردن- بەڵکو لێ نەگەڕان نزیك ئەم ناوەش بکەوێت. لەکۆڕەوە مێژووییەکەی بەهاری ١٩٩١ دا، خاتوو میتران زۆر لەخەمی کورددا بووە.. کێشەی کوردی بەڕای گشتی ئەورووپا ناساندووە.. یەکێك بوو لەو کەسانەی (ناوچەی ئارام)یان بۆ کورد دابین کرد. لەشەڕی ناوخۆشدا، وەك هەر دڵسۆزێکی کورد، لەهەوڵی ئەوەدا بووە هەرچی زووترە ئەم شەڕە کاولکاریە کۆتایی پێ بێت... نامەو ڕاسپاردەکانی ئەو بۆ سەرکردەی لایەنە شەڕکەرەکان ئەو ڕاستیە دەسەلمێنن... لەکاتە دژوارەکاندا، سەردانی کوردستانی کردووە.. بەچاوی خۆی گۆڕی بەکۆمەڵی هەڵەبجەو پاشماوەی ئەنفالەکانی دیووە.

هەڵوێستی ئەو، دەربارەی هەموو پارچەکانی کوردستان و داگیرکەرەکان، هەر یەك هەڵوێست بووە.. کاتێك کە (ئۆجەلان) بەپیلانێکی ترسنۆکانەی نێو دەوڵەتی دەستگیر دەکرێت و ڕەوانەی تورکیا دەکرێتەوە، ئەو لەداخویانێکدا لە ١٨/٢/١٩٩٩دا گوتی: (ئۆجەلان تیرۆریست نیە، تیرۆریستە ڕاستەقینەکان، یەکەکانی سوپای تورکن کە کوردەکان سەرکوت دەکەن)[(١)]. هەروەها لەزۆر بواری جۆربەجۆری دیکەدا، لەبەرژەوەندی کورددا خەباتی کردووە. سەردانەکەی ئەم دواییەی کوردستان و بەشداریکردنی لەیەکەم دانیشتنی پەرلەماندا –پاش شەڕی

١–أوجلان الزعيم.. والقضية، رجائی فايد و أحمد بها ءالدين شعبان، القاهرة، ١٩٩٩، ص١٩٧.

ناوخۆ- له ٤/١٠/٢٠٠٢ و ڕێکخستنی کۆنفرانسی پاریس دەربارەی دۆزی کورد لەناوەڕاستی کانوونی یەکەمی ٢٠٠٢دا، دوا هەوڵی ئەنجامدراوی ئەو خانمە کورد دۆستەیە. پێشمان وایە، ئەوە دوا هەوڵی نابێت و هی تریشی بە بەرەوە دەبێت.

(موعەمەر قەزافی)یش، یەکێکی ترە لەدۆستە نزیکەکانی کورد. لەسەرچاوەی بڕوا بوون بەمافی چارەی خۆنووسینی هەموو نەتەوەکان، بڕوای بەدامەزراندنی دەوڵەتی کوردی هێناوەو پێی وایە، کوردیش یەکێکە لەو نەتەوە زوڵم لێکراوانەو هەقی خۆیانە لەسەر خاکی باب و باپیرانیان دەوڵەتی خۆیان هەبێت.. هەر لەسەرەتای شۆڕشی نوێی گەلی کوردستانەوە، پشت و پەنای کورد بووە. کاتێك کەشۆڕش پێویستی بەدەزگاکانی ڕاگەیاندن بووە، بۆ دەستەبەرکردنی ئێستگە، (عادل مراد)، وەك نوێنەری (یەکێتی نیشتمانی کوردستان)، سەردانی قەزافی کردووەو یارمەتی پێویستی لێ وەرگرتووە[١].

(قەزافی)، هەر لەسەرەتای هەشتاکانەوە، بێ موجامەلە کردن و ڕاستگۆیانە، بەرگری لەکورد کردووە. (پیاوێکی لەڕادە بەدەر ئازایە، بەهەموو ڕاشکاویەك ئەوە دەڵێت کەبڕوای پێیەتی، بێ گوێ دانە کاتی تەنگانەو گرنگی دان بەخوو ڕەوشتی دیبلۆماسییانە)[٢]. کاتێك کە (نەجمەدین ئەربەکان)ی سەرۆك وەزیرانی تورکیا لەساڵی ١٩٩٦دا، سەردانی لیبیا دەکات و چاوی بە قەزافی دەکەوێت. بەڕاشکاوییەوە، ڕەخنەی لەئەربەکان گرت و گوتی: (.. تورکیا ڕژێمێکی ڕەگەز پەرستەو کورد دەچەوسێنێتەوە. کورد هەقی خۆیەتی بەمافی ئازادیو سەربەخۆیی

١-مادینا، مێژوو و بیبلۆگرافیای ڕاگەیاندنی (ی.ن.ك) ١٩٧٥-١٩٩١، ئازاد ناخەقینی، چاپی یەکەم، سلێمانی ٢٠٠٠، ل١٥٧.

٢-تصریحات هامة للمفکر الکردي جمال نبز، المقدمة بقلم، جواد ملا، من منشورات کوردنامە- لندن، ١٩٩٦ ص٦٩.

کتێبخانەی هەولێرنامە

شاد بێت..)[1]. تاكە سەرۆكێكە لەهەمموو دنیادا، داوای دامەزراندنی دەوڵەتی كوردستان دەكات[2].

لەكاتی دەستگیركردنی (ئۆجەلان)یشدا، ئەو یەكەمین سەرۆك دەوڵەتی عەرەبیو دنیابوو، پشتگیری لەكورد كردو ڕژێمی توركیاو لایەنە بەشدارەكانی ڕیسوا كرد. لەداخۆیانی ٢١/٢/١٩٩٩ دا گوتی: (ئەو وڵاتانەی بەشداری ئەم پرۆسەیان كردووە، كەمترن لەوەی پێیان بگوترێت وڵاتانێكی تێكشكاوو ترسنۆك و بێ ویژدان و بێ ئەخلاقن)[3].

گەلی كورد، بەهیچ شێوەیەك، چاكەو هەڵوێستی دۆستانەی ئەو وڵات و كەسانەی هەرگیز لەیاد ناچێت، كە لەڕۆژانێكدا، تەنیاو تەنیا، شاخەكان دۆستی بوون، بەهانای كوردەوە هاتوون. هەر لەم ڕوانگەیەوەش، بۆ گوزارەكردن لەم قەرزە گەورەیە، كورد بەهەر شێوەیەك بێت، دەیەوێت ئەوە بسەلمێنێت، كەدۆستەكانیان لەیاد ناكەن و پەیكەریێكن لەدڵ و دەروونی هەموو تاكێكی كورددا. هەر بۆ ئەم مەبەستەش، بەنیازی كەمێك سووككردنی باری ئەو قەرزە پیرۆزانە، چەند شەقام و گۆڕەپانێكیان بەناوی ئەو كەسانە كردووەو پەیكەریشیان بۆ دروست كردوون. لەم بوارەدا:

- لەدەروازەی شاری سلێمانیدا، چوار ڕیانێك بەناوی (گۆڕەپانی برای سەركردە موعەمەر قەزافی- میدان الأخ القائد معمر قزافي) ناوزەد كراوە.
- لەشاری هەڵەبجەدا، پەیكەرێك بۆ خاتوو (دانیال میتران) دروستكراوەو لە ٢٦/١٢/١٩٩٢دا، پەردەی لەسەر لادراوە.

١-تصريحات هامة للمفكر الكردي جمال نبز، المقدمة بقلم، جواد ملا، من منشورات كوردنامە- لندن، ١٩٩٦ ص٦٩.
٢-المصدر نفسه، ص٧٠.
٣-أوجلان الزعيم... و القضية، ص٢٠٠٢.

- لەدهۆکدا، شەقامێك بەناوی (شەقامی فرانسۆ میتران) دروستکراوە.
- لەهەولێردا، چوار ڕیانێك بەناوی (دانیال میتران) کراوە.
- کوردەکان بەم ژنە دەڵێن: (دایکی کوردان)[1]، کەچی تورکەکان پێی دەڵێن: (چرکن کادن) ژنە ناشیرینەکە.
- لەهەولێردا، پەیکەرێك بۆ ڕۆژنامەنووسی ئەڵمانی (گادگرۆس) لەسەر شەقامی شەست مەتری دروست کراوە. گادگرۆس یەکێك بوو لەو ڕۆژنامەنووسە بیانیانەی لەڕاپەڕینی ١٩٩١دا، هاتبووە کوردستان و شان بەشانی پێشمەرگە لەبەرەکانی جەنگدا بوو.. دەیویست بەقەڵەم و کامێراکەی، زەبرو زەنگی ڕژێم و دەنگ و بلسی بەرخودانی کوردەکان، بەڕای گشتی ئەڵمانیا، بگەیەنێت. وەلێ مخابن لەهێرشی ڕژێم بۆ داگیرکردنی هەولێر لە ٣٠/٣/١٩٩١دا، لەنێوان هەولێرو کەرکوك دا، شەهید کرا.
- شاعیری گەورەی عەرەب (جەواهیری)، لەشاری سلێمانیدا، پەیکەرێکی بۆ دروستکراوە. جەواهیری یەکێك بووە لەکەسایەتیە گەورەکانی عێراق و بەردەوام داکۆکی لەکێشەی کورد کردووە. شیعریشی بۆ کوردستان گوتووە.

ئەوانە نموونەیەکن، من دوور لەوڵاتەوە، هەر ئەوەندەم شك بردووە.. دڵنیام زۆر شتی تر کراوە، کە قابیل بەو کەسانەن کە بەهانای کوردەوە هاتوون. لەکۆتاییدا، دەمەوێت ئەوە بڵێم، کورد دەستی بێتەوە بەرخۆ، دڵنیام چاکەی هیچ کەس و لایەنێك، لەیاد ناکات و یادو یادەوەری ئەوانە، هەر بەزیندوویی و بە بەرزی ڕادەگرێت.

هەوالنامەی کتێب

١-بەڕێز (حەمەکەریم هەورامی) شانۆنامەیەکی هەیە بەناوی (دایکی کوردان) و لەساڵی ١٩٩٧ لەهەولێر چاپکراوە.

ململانێ ی هاوکێشەکان

(خوێندنەوەیەکی بێ شەرمانەیە بۆ پەیوەندی نێوان کوردو جوولەکە)

هەواڵنامەی کتێب

جوولەکەکان، یەکێکن لەنەتەوەکانی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست و، پێیان وایە، مێژووەکەیان بۆ سەردەمی (ئیبراهیم خەلیل) و (٤٠٠) ساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە[1].. کاتێك کە لەگەڵ ئیبراهیم دا، لەوڵاتی نێوان دوو ڕووبارەکە (عێراقی ئێستا)، بەرەو فەلەستین کۆچیان کرد، کە ژمارەیان خۆی لەچوار هەزار کەس دەدا. هەروەها لەسەردەمی موسا پێغەمبەردا، کاتێك کەفیرعەون تاو بۆ موسا دێنیو ناهێڵێت پەیامەکەی بلاو بکاتەوە، موسا ناچار دەبێت بەخۆیی و بەشەش سەد هەزار کەسەوە میسر بەجێ بهێڵێت و بەرەو فەلەستین کۆچ بکەن...

جوولەکەکان، یەکێکن لەو نەتەوانەی بەدرێژایی مێژوو چەوساونەتەوەو غەدریان لێکراوەو دەربەدەرو قڕ کراون. لەسەردەمی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانیەکاندا، کاتێك کە فەلەستینی یان داگیرکرد، جوولەکەکانیان قەتل و عام کردو بەشێکیانیش پەرش و

١ –يهود العراق تأريخهم، أحوالهم، هجرتهم، يعقوب يوسف كورية، لبنان، ١٩٩٨، ص٥.

بلاوە پێکردن. خاچپەرستەکانیش، کاتێك کە لەساڵی ١٠٩٩دا شاری (قدس)یان داگیرکرد، بەشی هەرە زۆری جوولەکەکانیان، لەناو پەرستگاکانیان ئاگر تێبەرداو بوونە خۆڵەمێش.. ئەوەی ڕزگاریشیان بوو، بەشێوەی کۆڕەو، لەتاو گیانی خۆیان، فەلەستینییان جێ هێشت و بەسەرجەم دنیادا بلاو بوونەوە، تا ئەو کاتەی کە (سەلاحەدینی ئەیوبی) قودسی ڕزگار کردو خاچپەرستەکانی شکست پێ هێنا. ئەو کاتە، سەلاحەدین، ڕێی بەجوولەکەکان دا، دووبارە بگەڕێنەوە فەلەستین. لەمێژووی هاوچەرخیشدا، نازییەکان، لەسەردەمی (هیتلەر)دا، بەشێوەیەکی وەحشی گەرانە، قەتل و عامی جوولەکەکانیان کردو شەش ملیۆن کەسیان لێ سووتاندن. لەسەرچاوە کۆنە ئایینییەکاندا هاتووە، کە فەلەستینییەکان، وەك کۆچبەر لەسەردەمی فیرعەون (ڕەمسیسی سێیەم) ساڵی ١١٨٠ی پ.ز لە (کریت)ەوە هاتوونەتە فەلەستین. واتە، (٥٠) ساڵ پاش کۆچکردنی (بەنی ئیسرائیل) لەمیسرەوە بۆ فەلەستین[١]. هەرچۆنێك بێت، ئەوە چەکێکی کورتی مێژووی جوولەکەکانە لەفەلەستین. لەخوێندنەوەی ئەو کورتە مێژووەدا، دەگەینە چەند سەرەنجامێك کەدەتوانین لەم خالانەدا کۆبەندیان بکەین:

١-جوولەکەکان، پێشینەیەکی مێژوویان هەیە لەفەلەستین و ئەوانیش وەك عەرەبەکان، خاوەنی ئەو خاکەن. باشترین بەڵگەش ئەوەیە، کە سەلاحەدینی ئەیوبی، یەکەم سەرکردەی ئیسلام بووە ڕێی پێداون بگەڕێنەوە فەلەستین. دیارە، ئەو پێشینەیان هەبووە، بۆیە ڕێی پێداون بگەڕێنەوە فەلەستین.

٢-پاش دابەشکردنی فەلەستین و ڕاگەیاندنی دەوڵەتی ئیسرائیل لەساڵی ١٩٤٨، بەهۆی سۆزو ختووکەی ئایینیو نەتەوەییەوە، زۆربەی مێژوو نووسە عەرەب و

١-رب الزمان ودراسات آخری، سید محمود القمني، ١٩٩٦، ص٤٩.

موسڵمانەکان، ئەو پێشینە مێژووییانە فەرامۆش دەکەن و بەرەنجامی زاڵبوونی ئەو هەستە بەسەر هەقیقەت و واقیع مێژووەکە چەواشە دەکەن.

٣-جوولەکەکانیش، بۆ مێژووەکەیان، پشت بەکۆنترین سەرچاوەی ئایینییان کە (تەورات)ە دەبەستن.. لەبەرامبەر ئەوەشدا، عەرەبەکان زۆر تەفسیری ترو بەڵگەی تر دەهێننەوە.

٤-بەکورتی، لەسەر خاکی فەلەستین، بەدرێژایی مێژوو عەرەب و جوولەکە ژیاون... هەر ئەم ڕاستیەش بوو، وایکرد، عەرەبەکان بەتایبەتیش فەلەستینیەکان ناچار بن، لەساڵی (١٩٨٨) بەدواوە، ئیسرائیل وەك دەوڵەت ناس بکەن.

هەر لەپاش ڕاگەیاندن و ئاشکرا کردنی ئەو دەوڵەتە نوێیە، تورکیا، یەکەم دەوڵەتی ئیسلامی بوو کەدانی پیدانا... بۆیە (سلێمان دیمێریل)ی سەرۆکی پێشووی تورکیا، لەسەردانێکیدا بۆ ئیسرائیل بەشانازییەوە دەڵێت: (ئەوەی یەکەم وڵات بوو دان بەئیسرائیل دابنێت، ئەوە ئێمە بووین)[1]. سەرۆك ئەرکان سوپای تورکیش (ئیسماعیل قەرەدای) بەشانازییەوە دەڵێت: (تورکیاو ئیسرائیل دوو دەوڵەتی دیموکراتی تەنهان لەناوچەکەدا)[2].

یەکێتی سۆڤیەتی جارانیش (قەڵاو پشت و پەنای نەتەوە ژێر دەست و زۆر لێکراوەکان!!!)، وەك دۆستێکی نزیکی عەرەب و وڵاتە موسڵمانەکان دانی بەقەوارەی ئیسرائیل نا.

ئیتر، ململانێیەکە بەردەوام بوو... بەتێپەڕبوونی کات، هێدی هێدی عەرەبەکانیش دانیان بەئیسرائیل ناو وەك دەوڵەتێکی خاوەن کیان، ناسیان کرد.

١-أجلان الزعيم.. والقضية، رجائي فايد- أحمد بهاءالدين شعبان، القاهرة، ١٩٩٩، ص١٤٢.
٢-المصدر نفسه، ص١٥٧.

حاڵی حازر، ئیسرائیل پەیوەندی دیبلۆماسی لەسەر ئاستی باڵوێزخانە، لـەئوردن و میسرو مەغریب و موریتانیا هەیە... ژێراو ژێریش، پەیوەندییـەکی باشـی لەگـەڵ زۆربەی هەرە زۆری عەرەبەکان (دەسەڵاتی فەرمانڕەوا)دا هەیە. هەر ئەم هۆکارانەش بوون، پاڵی بە (معەمەر قـەزافی)، یەکـەم سـەرکردەی عـەرەبی بەرهەڵـستکارو ڕادیکاڵ نا، کە لەپێناو چارەسەرکردنی کێـشەی عـەرەب و جوولەکـە، فەلەسـتین دابەشـبکریو دەوڵـەتێك لـەپاشماوەی هـەردوو وشـەی (فەلەسـتین+ ئیـسرائیل) دروستبکرێ بەناوی (ئیسرا+تین).

فەلەستینیەکانیش (جگە لەڕێکخراوە ئیسلامییە تیرۆریستەکان)، گەیشتنە ئەو قەناعەتە کەدروشمی، (ڕزگارکردنی فەلەستین لەڕووبارەوە بۆ دەریـا) دادیـان نـادا، بۆیە، لەم دروشمەیان پاشگەز بوونـەوە... لەسـاڵی ١٩٨٨ بەدەوڵـەتێك ڕازیـن کـە سنووری ساڵی ١٩٦٧یان بۆ داببن بکەن.

هەروەها، ئەندامانی هەردوو ئەنجوومەنی نیـشتمانیو ڕاپەڕانـدنی فەلەسـتین، کاتێك کە لەساڵی ١٩٩٩دا، لەگەڵ کۆنە سەرۆك کۆماری وڵاتـە یـەکگرتووەکانی ئەمریکا (بیل کلنتۆن)، کۆبوونەوە، لەگەرمەی چەپڵە ڕێزاندا، بەکۆمەڵ دەستیان بەرز کردەوەو دەنگیان دا، بۆ هەڵوەشاندنەوەی (بنود الميثاق الوطني الفلـستيني)، کەدان بەدەوڵەتی ئیسرائیلدا نانێـت و داوا دەکـات، ئـەو دەوڵەتـە لەبنوبۆتکـەوە هەڵبتەکێنرێت.. (یاسر عەرەفات)یش، کە لەهـەموو داخۆیـان و ڕاگەیاندنـەکانی فەلەسـتینیو عـەرەبیو ئیـسلامییەکان، بەنوێنـەری هەڵبـژێردراوو ڕاسـتەقینەی فەلەستین لەقەڵەمی دەدەن، شەخسی خۆی دان بەئیسرائیلدا دەنێـت و ئامادەشـە لەسەر مێزی گفتوگۆدا، بەشێوەیەکی ئاشتییانە، کێشەکانیان چاەسەر بکەن.

هەواڵنامەی ڕێبەر

(مەحموود عەباس- ئەبو مازن)ی سەرۆکی پێشووی حکومەتی فەلەستین، لەساڵی ١٩٨٢دا، لەمۆسکۆ نامەی دکتۆراکەی لەسەر، (پەیوەندییە نهێنییەکانی نێوان نازییەکان و سەرکردەکانی بزووتنەوەی زایۆینزم)، تەواوکرد. عەباس، لەتێزەکەیدا، جەختی لەسەر ئەوە کردبوو کەسووتاندنی (٦) ملیۆن جوولەکە، لەسەر دەستی نازییەکان، شتێکی هەڵبەستراوو لەواقیع دوورە.. ئەگەر ڕووشی دابێت شتێکی کەم و لەو قەبارەیە بەدەرەو بەئاگاداریو هاوکاری سەرکردەی زایۆنییەکان، ئەنجامدراوە. پاش تێپەڕبوونی زێتر لە (٢١) ساڵ بەسەر نامەکەیدا، (عەباس) بەشێوەیەکی نەرم و نیان داوای لێبووردن لەئیسرائیل دەکات و بەم شێوەیە وەڵامی ڕۆژنامەنووسان دەداتەوە، (... ئەوەی نووسرا، لەسەردەمی ململانێی نێوان بزووتنەوە ڕزگاریخوازەکان و لەسەردەمی شەڕی لوبنان و ململانێی نێوان هەردوو بلۆکەکە نووسراوە... بێگومان ئێستاکە بینووسمەوە، بەشێوەیەکی تر دەینووسم و دایدەڕێژمەوە)[١].

تائەوەندە، پەیوەندی پڕ لەهەڵکشان و داکشانی جوولەکەو عەرەبەکان، بەم شێوەیە بووە... کەبەهەموو شێوەیەك، لەپرۆژە ستراتیژیو نەتەوایەتییەکانیان، پاشگەز بوونەتەوەو بەشێوەیەکی ئاشکرا لەکاردان بۆ ئاسایی کردنەوەی پەیوەندی لەگەڵ ئیسرائیل... لێرەدا، هەقمانە بپرسین، بۆچی ڕەوای هەق نییە، نەتەوەیەکی ژێر دەستەی وەك نەتەوەی کورد، کە هەر چوار لای بەداگیرکەرو دوژمنی سەرسەخت دەورە دراوە، لەپێناو دەستەبەرکردنی ماف و بەرژەوەندییەکانی، پەیوەندی ڕاستەوخۆ، یان ژێراو ژێر لەگەڵ ئیسرائیلدا گرێ بدات، لەکاتێکدا کە کورد نەك لایەنێکی سەرەکی بەڵکو لایەنێکی لاوەکیش نییە لەهاوکێشەکەدا؟!

هەواڵنامەی کتێب

١-جريدة (القدس العربي)، لندن، العدد (٤٤٠٣)، ٢٠٠٣/٧/١٧، ص٩.

ئەگەر چاوێك بەمێژووی هاوچەرخ و نیو سەدەی بەر لەئێستادا، بخشێنین، ئەوا بەئاشکرا، لەنێو تەواوی بەڵگەنامەو ئەرشیف و ئەدەبیاتەکانی تەواوی پارتە سیاسییەکانی کوردستان، ئەو ڕاستییە بەدی دەکەین کە کورد دۆستێکی نزیکی نەتەوەی عەرەبی فەلەستین بووەو، بەڕاگەیاندن و بەکرداریش، ئەو ڕاستییەی سەلماندووە.

(مستەفا بارزانی)، لەگەرمەی شەڕی سوپای عێراقدا بوو، کاتێك کەشەڕی نێوان عەرەب و ئیسرائیل لەحوزەیرانی ١٩٦٧دا هەڵگیرسا.. ئەو کاتە، (بارزانی)، بۆ پاڵپشتی کردن لەخەباتی فەلەستینییەکان، ئاگر بەستی ڕاگەیاندو دەستی سوپای عێراقی والاّ کرد، تاوەکو بەشداری شەڕی حوزەیران لەدژی ئیسرائیلدا بکات... ئەوە بەڵگەیەکی حاشا هەڵنەگرە بۆ بەدرۆ خستنەوەی ئەو پڕوپاگەندەو ڕاگەیاندنانەی ئیدعای ئەوە دەکەن کە (بارزانی)و بزووتنەوەی کورد لەنێوان ١٩٦١-١٩٧٥ پەیوەندییەکی تۆکمەیان لەگەڵ ئیسرائیلدا هەبووە. وێڕای ئەوەش، بەسەدان ناوی درەوشاوە لەبزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورددا، بۆ یەکەم جار لەفەلەستین مەشقییان کردووەو لەدژی سوپای ئیسرائیل جەنگاون... هەشیانە، گیانی خۆشیان بەخت کردووە...

لەئەدەبی کوردیشدا، بەسەدان پارچە شیعری حەماسیو کورتە چیرۆك هەیە، پاڵپشتی لەو خەباتە کردووە.. لەکۆتایی هەموو داخۆیان و بەیاناتی پارت و ڕێکخراوە کوردییەکانیشدا، ئەو پەرەگرافە دەبینرێ، (بمرێ ئیمپریالیزم و زایۆنیزم و نۆکەرانی).. پارتە کوردییەکان، زێتر لەپارتە ئیسلامیو کۆمۆنیستەکان، ئەو پەرەگرافەیان تۆختر کردووە، لەپاش ئەو هەموو خەبات و هەڵوێست و لایەنگیریو

ئەرشیفەی کورد، هەڵوێستی فەلەستین و عەرەب و موسڵمانەکان چی بووە دەرهەق بەکورد:

- بەشێکی زۆری ئەو فەلەستینییانەی لەعێراقدا نیشتەجێ کرابوون، لەنێویشیاندا ڕێکخراوە سیاسییەکان، بەشدارییەکی کاریگەرییان هەبوو، لەسەرکوتکردنی شۆڕشی ئەیول.. ئەو فەلەستینییانە، لەنێو ریزەکانی سوپای عێراقدا، شان بەشانی سوریو ئوردونیو یەمەنییەکان دژی کورد جەنگاون و بەشێکیشیان وەك دیل کەوتوونەتە دەست هێزەکانی پێشمەرگەی کوردستان[1]. پاش نووشستی راپەرینی سەرتاسەری ١٩٩١ی خەڵکی کوردستانیش، فەلەستینییەکان، شان بەشانی پەل و لایەنە بەکرێگیراوەکانی تری وەك (مجاهیدینی خەلق)ی ئێرانی لەگەڵ گاردی کۆماری سەدام دا، قەتل و عامی خەڵکی کوردستانیان کردووە.

- لەهەموو قۆناغەکانی مێژووی هاوچەرخدا، نووسەرە عەرەبەکان، بزووتنەوەی کوردییان وەك دەستەیەکی جودا خوازو دژ بەعەرەب لەقەڵەم داوەو بەئیسرائیلی دووەمیان ناوزەد کردوون. نووسەری شۆڤینی عەرەب (محمد طلب هلال)، کاتێك کە سەرۆکی هۆبەی (ئاسایشی سیاسی) لەپارێزگای (حەسەکە) بوو، لەنامیلکەیەکدا بەناوی: (دراسة عن محافظة الجزيرة من النواحي القومية والأجتماعيه والسياسية)دا دەڵێت: (پێویستە بەم شێوەیە لەکورد بڕوانین، کە نەتەوەیەکن بەهەموو شێوەیەك هەوڵ دەدەن خەونەکانیان بێننە دیو قەوارەیەك بۆ خۆیان پێك بهێنن.. پێویستە بەچاوێکی بوغزو دوژمنکارانە سەیریان بکەین، هەر چەندە لەڕووی ئایینەوە لەگەڵ

١-کاکا والجدار، نزار أغري، بيروت، ١٩٩٦ ص٢٨.

جوولەکەدا جیاوازن، بەڵام دەبێت وەك ئیسرائیل سەیریان بکەین... یەهودستان و کوردستان لەهەموو ڕوویەکەوە وەك یەك شت وان..)[1].

هەروەها ڕۆماننووسی میسری عەرەب نەژاد (جمال الغيطاني) لەشەڕی چەکداری نێوان کوردو ڕژێمی بەعسدا، لەساڵی ١٩٧٤ وەك پەیامنێرێکی جەنگ، بەکۆپتەرەکانی سوپای عێراق، لەئاسمانی کوردستاندا سووڕاوەتەوە، بەچاوی خۆی کاولکردنی گوندەکان و، سووتاندنی کێڵگەو ڕەزو باخ و کوشتنی بەکۆمەڵی خەڵکی کوردستانی، بینیووەو، بەچاوێکی شۆڤینیانەوە، سەیری کوردی کردووەو لەگەرمەی خۆشیو بەختەوەریدا، ڕووداوو کارەساتە جەرگبڕەکانی تۆمارکردووەو نیشانەی پاڵەوانیەتیو ئازایەتی بە بەرۆکی ئەو سوپا دەست ڕەشە وەکردووە... دواتر، بیرەوەرییەکانی، لەشێوەی کتێبێك بەناوی (حداس البوابة الشرقية)دا، بڵاوکردۆتەوە. ناوبراو لەو کتێبەیدا، کوردەکان وەك، تاقمێکی لەیاسا دەرچوو و بەکرێگیراوو چەتەو ڕێگرو جوداخوازو دۆستی ئیسرائیل، ناوزەد دەکات و دەست خۆشیش لە ٠پاسەوانانی دەرگای ڕۆژهەڵاتی عەرەبی!!!) دەکات.

لەسەرو بەندی شەڕی ئازادکردنی عێراق و ئێستاشی لەگەڵدابێت، لە کەناڵە عەرەبییەکاندا، بەدەیان دەنگی ڕەش و قەڵە ڕەشکە ئاسا دەقیڕێنن و کورد بەئیسرائیلی دووەم لەقەڵەم دەدەن.. تا گەیشتە ئەو ڕادەیەی دەنگێکی شووم لەیەمەنەوە، لەپەیوەندییەکی تەلەفۆنیدا گوتی: (... سەدام مجاهیدی عەرەبەو شتێکی چاکی کردووە، هەڵەبجەی کیمیا بارانکردووە... هیوادارین، ئێستاکەش ئەو گازە بەکاربهێنێ تا ئەوەی ماون لەناو ببرێن و ڕەوانەی دۆزەخ بکرێن...).

١-الكرد، العرب والبعث، سلمان إبراهيم داوي، برلين، ٢٠٠٢، ص٣٦.

هەوڵنامەی کتێب

– زۆربەی هەرە زۆری، دەوڵەتە عەرەبی‌و ئیسلامییەکان، پێیان ڕەوایە دەوڵەتێکی فەلەستینی دابمەزرێت.. کەچی خەباتی ڕەوای کورد بەبزووتنەوەیەکی جودا خوازو سەر بەئیسرائیل لەقەڵەم دەدەن.

– تورکیا پێی ڕەوایە، جەزیرەی (قبرس) داگیر بکات و دەوڵەتێکی تورکی تێدا قیت بکاتەوە، کە تائێستاکە جگە لەخۆی کەس دانی پێدا نانێت.. ئەوە لەکاتێکدا تورکەکان لە ١١/٧٪ی دانیشتوانی جەزیرەکەن و لەکۆی (٧٥١/٥٠٠) کەس تەنها (٨٨) هەزاریان تورکن[١]. دانیش بەئیسرائیل دادەنێن. کەچی (٢٥) ملیۆن کورد لەسنووری دەستکردی تورکیادا، بێبەشن لەهەموو مافە سەرەتاییەکانی ژیاندا..

– پاکستان، خۆی بەقەڵای ئیسلام دەزانێت.. خەمخۆری یەکێتی خاکی عێراقە، کەچی لەهەمان کاتدا، داوای جوودا بوونەوەی (کشمیر) لەهندستان دەکات..

– تەنها لەیەك ڕۆژدا پێنج هەزار کورد لەهەڵەبجە گیانیان لەدەست دا.

کەچی دەنگێکی نارەزایی عەرەبی‌و ئیسلامی‌مان نەبیست.. کەچی لەماوەی نێوان ١٩٨٧-١٩٩٢ لەڕاپەڕینی فەلەستیندا، کەمتر لەهەزار کەس گیانیان لەدەست داوە، کەچی (برا موسڵمانەکانمان!!) هەراسان بووینەو سەری دنیایان لێ وێك هاتۆتەوە... هەر ئەو برا موسڵمانانە، کە ڕێبەرو ڕێ نیشاندەری خەڵکن، بەکوڵێك ڕیشی پڕ لەئەسپی‌وە لەکەناڵە عەرەبییەکان دەڕشێنەوەو سەرو دڵی کورد دەگرن... لەخوتبەو نوێژی هەینی‌دا (عودەیی‌و قوسەی) بەشەهیدو پاڵەوان و جیهادکار

١- dtv- Jahrbuch ٢٠٠٣, Deutschland, ٢٠٠٢, s: ٤٨٣.

هەواڵنامەی کتێب

لەقەڵەم دەدەن[1]... (ئیخوان مسلیمین)ەکانی برامان!! لەئوردن تازیە بۆ ئەو دوو تاوانبارە دادەنێن.. لە ١/٨/٢٠٠٣شدا لەفەلەستین بۆ هەمان مەبەست تازیە دادەنێن.. ئەوانە، وەك ئەو ڕاستییە نەزانن، کە ئەم دوو تاوانبارە، ئافرەت نەماوە لەبەغدا دەست درێژی نەکەنە سەر یان تەشقەڵەی پێ نەکەن.... دواتریش سوڕگوم نەکرابن... بەڕاستی هەقمانە بڵێین، (بانێکەو دوو هەوایە).

کە ئەوانە هەڵوێستی عەرەب و موسڵمانەکان بێت، کورد ناچارە لەتاوی خنکان دەست بۆ چیلکە دارێك ببات، تاوەکو لەکەناری ڕزگاربوون نزیکی بکاتەوە.. ئێستاکەشی لەگەڵدا بێت، عەرەبەکان ئەوە دەکەنە بنیشتە خۆشەی بن ددانیان کە ئیسرائیل لەسالانی ١٩٦١-١٩٧٥ پەیوەندی لەگەڵ بزووتنەوەی کورد هەبووە. لەهەموو بۆنەیەکدا ئەوە بەچاوی کورد دادەدەنەوە... کوردیش، بەشەرمێکەوە بەرپەرچی ئەو بۆچوونانە دەدەنەوە.. کاتێك کەڕۆژنامەنووسێکی ئیسرائیل وەك هەر ڕۆژنامەنووسێکی تری بێگانە هاتۆتە کوردستان و ڕاپۆرتی خۆی نووسیووە، ئەوە دەکەنە بەڵگەو دەستکەلای خۆیان... ئەوان تەنها ئیسرائیلیەکەیان لەمێشکدا چەسپیووە.

ئێستاکە هەق وایە چیتر، کورد شەرم نەکات و پەیوەندی پتەو لەگەڵ ئیسرائیل دا دابمەزرێنێت، چونکە:

- بەدرێژایی مێژوو عەرەبەکان و موسڵمانەکان، دژی کورد خەباتیان کردووە..
- عەرەب و موسڵمان، خۆیان پەیوەندی ئاست بەرزیان لەگەڵ ئیسرائیل هەیە.

١-لە ٢٥/٧/٢٠٠٣دا، (شێخ ماهر حمود) ئیمام و خەتیبی مزگەوتێکی شاری (سەیدا)ی لوبنانی لەنوێژی هەینیو لەگفتوگۆیەکی تەلەفۆنی لەگەڵ کەناڵی ئاسمانی (العربیة)دا گوتی: عودەییو قوسەی شەهیدن.

- ئیسرائیل لەڕووی سەربازی‌و سیاسی‌و هاوڕێکبوونی بەرژەوەندییەکان، مەوقیعێکی باشی هەیەو دەکرێ حیسابی بۆ بکرێت.

- مادام لایەنی سەرەکی هاوکێشەکە کە فەلەستینیەکانن، بەهەموو شێوەیەك دەیانەوێت لەگەڵ ئیسرائیلدا کێشەکانیان چارەسەر بکەن.. بۆچی ئێمە هەوڵی ئەو لێك نزیکبوونەوەیە نەدەین و پەیوەندییەکانمان لەسەر ئاستی سیاسی‌و ئابووری‌و ڕاگەیاندنەوە پتەو نەکەین؟!

- ئێمە دژی داخوازییەکانی گەلی فەلەستین نین.. بەلاّم بەرژەوەندی خۆمان لەپێش بەرژەوەندی ئەوان دادەنێین.

- ئەمڕۆ لەسەردەمی گۆڕانکاری‌و بەدەست هێنانی بەرژەوەندییەکان، کاتی ئەوە هاتووە، هەرچی زووترە، سەرکردە سیاسییەکانی کورد، بەخێتاییێکی نەگۆڕو دیدێکی ترەوە، سەیری هاوکێشەکان بکەن... تاوەکو چیتر لەخوێندنەوەی لەدەست چوونی هەل و نووشوستی‌یەکان، پەنجەی خۆمان نەگەزین. ئەمڕۆ سەردەمی جیهانگیری‌و داپینکردنی مافی تەواوی نەتەوە ژێر دەست و گروپە جیاوازەکانە.. باچیتر شەرم نەکەین، ئەوەی لەمێشك و بەرژەوەندیماندایە، بەڕاشکاوی دەریببڕین و ئامادەی تەوەرو گفتوگۆکردن بین.. باچیتر لەبەر خاتری خاترداران کچی خۆمان نەکەینە قوربانی کوڕی خەڵکی..

پرۆسەی ئازادکردنی عێراق و کەناڵە عەرەبی یەکان

دەزگاکانی ڕاگەیاندن، هۆکارێکی بنچینەیین بۆ هوشیار کردنەوەی کۆمەڵ و چەسپاندنی یاساو کەش و هەوای دیموکراسی، لەسەرجەم کۆمەڵگاکانی مەدەنیدا.. جیاوازییەکی ئەو تۆی نییە، لەگەڵ سێ دەسەلاتەکەی تر، (یاسادانان و ڕاپەڕاندن و دادوەری)و، لەزوویەکەوە، بەدەسەلاتی چوارەم، ناوزەد کراوە. ئەمە، لەکاتێکدا کە ئەگەر، ئەو ڕاگەیاندنە، گوزارشت لەکوێرەوەرییەکانی کۆمەڵ و کۆژانەکانی بکات و دەربڕی خواستەکانی بێت.. ڕەخنەی بنیاتنەرو واقیعییانە، لەپێناو ئاوەدانکردنەوەو بنیاتنان و بەرەو پێش بردنی کۆمەڵ، لەدەزگاکانی دەسەلات و ڕێکخراوە کۆمەلایەتییەکان، بگرێت.. ئەگەر لەو تایبەتمەندییانە بەدوور بوو، بێگومان کاری نەرێنی دەکاتە سەر کۆمەڵگاو، لەوانەشە بەرەو هەڵدێری ببات.

ڕژێمی بەعس، درکی بەم ڕاستییانە کردووەو هۆکارەکانی ڕاگەیاندنی (بەدیوە بەرەواژەکەی) بەکارهێناوە. واتە، ڕاگەیاندنیش یەکێك بووە لەدەزگا سەرکوتکەرەکان

و بەدرێژایی ٣٥ ساڵی فەرمانڕەوایەتی، بێ پسانەوە، لەهەوڵی چەواشەکردنی ڕاستییەکان و پووش بەسەرکردنی تاوانەکانی دا، بووە، دەرهەق بەگەلانی عێراق و ولاّتانی دەرو دراوسێ..

ڕژێم، بوودجەیەکی بێ شوماری، لەم بوارەدا، بەفیڕۆ داوە.. نەك هەر لەناوەوەی ولاّت، خەریکی پتەوکردن و فراوانکردنی ئەو دەزگایانە بووە، بەڵکو دەستی ئەو گەلەکۆمەکییەشی گەیشتۆتە تەواوی ولاّتانی عەرەبیو جیهانی.. بەدەیان پارت و ڕێکخراوی سیاسیو دەزگای ڕاگەیاندنی، لەولاّتانی عەرەبی قیت کردۆتەوە.. چەندان ڕۆشنبیرو نووسەرو ڕۆژنامەنووسی، بەپارە کڕیووە.. ئەو دەزگاو مینبەرانەش، دڵسۆزی خۆیان، بۆ ڕژێم نواندووەو لەبوارە جۆر بەجۆرەکاندا، بەشان و باڵی ڕژێمیان هەڵداوەو، سەدامیان بەتاقە شۆڕەسواری عەرەب و موجاهیدی ئیسلامی لەقەڵەم داوە. بۆیە دەبینین، چۆن ڕووەکێك کەئاوی لێ ببڕێ، زەرد هەڵدەگەڕیو وشك دەبێت، ئاواش بەڕوخانی سەدام لەدوای (٩ی نیسانی ٢٠٠٣)دا، زۆر لەو دەزگایانە، دەرگای دوکانەکانیان داخست و پایدۆزییان لێکرد.. هەر لەسەروبەندی ڕوخانی ڕژێمدا:

- سێ ڕۆژنامەی میسری لەکارکەوتن.
- حزبی بەعسی ئوردونی سەر بەسەدام، زێتر لەدە نووسینگەی خۆی داخست.
- مستەفا بەکری، سەرنووسەری ڕۆژنامەی (الأسبوع)ی میسری دەستگیرکرا.
- حزبی بەعسی سودانیو موریتانیو مەغریبی یاساغ کران و دەرگاکانیان داخران.
- (بەرەی ڕزگاریخوازی فەلەستینی!!) کەهیچ هەوڵێکی نەداوە لەپێناوی فەلەستینداو یەك مەتر دوجای ئەو خاکەشی ڕزگار نەکردووە، ئیفلاسی خۆی ڕاگەیاندو چالاکییەکانی خۆی تەزاند..

هەواڵنامەی کتێب

- بەڕێوەبەری کەناڵی (الجزيرة)ی قەتەری، دەستی لەکار کێشایەوەو (تۆفیق تەها)ی بێژەر، پۆستەکەی وەرگرت.

- پاش ئازادکردنی عێراق، بەهۆی دەستکەوتنی دەیان بەڵگەنامەی ڕەسمی دەزگاکانی ئەمن و ئیستخبارات، ڕاستییەکان ئاشکرا بوون و چەندان، کەسایەتی عەرەبیو جیهانی سەر بەڕژێم دەرچوون.. لە ٢٦/٤/٢٠٠٣دا، ڕۆژنامەی (دەیلی تەلەگراف)ی بەریتانی، چەند بەڵگەنامەیەکی بلاۆکردەوە، کە لەدائیرەی ئەمن و ئیستخباراتی عێراقی، دەستیان کەوتبوو... لەبەڵگەنامەکاندا هاتبوو: (جۆرج گالەوی)، ئەندام پەرلەمانی بەریتانی سەر بەپارتی کرێکارانی دەسەڵاتدار، بەکرێگیراوێکی سەدام بووەو پارەیەکی زۆری وەرگرتووە.. لەپێناو کۆکردنەوەی لایەنگیریو پالپشتی کردن لەو ڕژێمەدا، ساڵانە (٣٧٠) هەزار جونەیهی ئیستەرلینی وەرگرتووە.. (گالەوی)، پێش ئاشکرابوونی ئەو بەڵگەنامانەش، گومانی ئەوەی لێ دەکرا، چونکە چەندان جار، بەبیانووی یارمەتی کۆکردنەوەو کاری مرۆڤایەتییەوە، گەمارۆی شکاندووەو سەردانی عێراق و شەخسی سەدامی کردووە.

- هەفتەی ڕابردوو (کۆتایی مانگی ئەیلول)، مامۆستایەکی زانکۆی بەغدا، لەگفتوگۆیەکی تەلەفزیۆنیدا، بەڵگەنامەیەکی نیشاندا، کەتێیدا هاتبوو: (موخابەرات و وەزارەتی ڕاگەیاندنی عێراق، پارەیەکی زۆریان تەرخان کردووە، بۆ دامەزراندنی چەند کەناڵێکی ئاسمانی لەدوبەی، بەئاڕاستەی خزمەت کردنی ڕژێم و چەواشە کردنی ڕای گشتی..). ئەمانەو دەیان بەڵگەنامەی زیندووی تر، ئەوە دەسەلمێنن، کە لەداهاتوویەکی نزیکدا، گوێ بیستی ئیفلاس بوون و داخرانی دەیان پارت و ڕێکخراوو دەزگای ڕاگەیاندن، لەوڵاتانی مەغریب و جەزائیرو تونس و میسرو بەنگلادیش و ئەفریقیاو ئەمەریکای لاتین دەبین.

ڕژێم ئەوەندەی پارە لەم بـوارەدا بـەفیڕۆ داوە، لـە ٥٪ی ئـەو پارەیـەی لـەپێناو بوژاندنەوەو خۆشگوزەرانی خەڵکی عێراقـدا نەخـستۆتە کـار... کـاری سـەرەکیو لەپێشینەی ئەو ڕێکخراوو دەزگا ئەڵقە لەگوێیانەش، ڕێکخـستنی خۆپێـشاندان و کۆکردنەوەی لایەنگیری بووە بۆ سەدام... بەبیانووی گەمارۆی ئابووری سەر عێراق و (مردنی یەك ملیۆن و نیو منداڵ!!) فرمێسکی تیمساحانەیان هەڵڕشتووە.. ڕۆژنامە ڕوو زەردو کەناڵە ئاسمانییـەکان، بڵندگۆیـەکی ڕاسـتەقینەی ڕژێـم بووینـە. بۆیـە دەبینین، پاش ڕوخانی سـەدام، (تائێـستاشی لەگەڵـدا بێـت) هیـوای گەڕانـەوەی سەدامیان لەلا ماوەو درێژە بەم کارە چەواشەکارییانە دەدەن...

ڕژێم، هەفتەیەك پێش ڕوخانی (شەخسی سـەدام) خـۆی ڕایگەیانـد: (عێـراق وڵاتێکی دەوڵەمەندەو ترسی قات و قڕیان نییە.. خواردنی پێـنج مانگمـان بەسـەر خەڵکدا، دابەشکردووە.. پێویستیمان بەیارمەتی هیچ دەوڵـەت و لایـەنێك نییـە..) کەچی هەمان ڕۆژ، کەناڵە عەرەبییەکان، بۆ پێش گـرتن لەبـەرپاکردنی جـەنگ، کردیانە هەراو هۆریایەك، گوایە خواردن و ئاو نییەو خەڵکی لەبرسان دەمرن. ڕای گشتی شەقامە بێ خەبەرو لەگوێ گا نووستووەکانی عەرەبییان وەئاگا هێناو تەپڵی بەرگریکردنیان لێ دەدا... هەر تیرۆرستێك، بـۆ بـەرگری کـردن لەسـەدام، لەهـەر کوێیەك بووایە، دەیگەیشتنیو داخۆیان و پەیامەکانیان بڵاو دەکردەوە...

کەناڵە عەرەبییەکان، بەتایبـەتیش (الجزیـرة، العربیـة، المنـار)، بـێ پـسانەوە لەجەنگی دژ بەگەلانی عێراق و لەسەنگەری پاشماوەکـانی سـەدام دان... ڕۆژانـە، بەبیانووی ڕای ئازاد داخۆیانی گروپە تێکدەرەکان (بەدەنگ و ڕەنگ) بڵاودەکەنەوەو

هەواڵنامەی کتێب

هانی کاری تۆقاندن و توندو تیژیو جیاوازی مەزهەبیو ڕەگەزی دەدەن.. میوانداری بەعسیـیە هەلاتووەکانی وەك (د.موزەفەر ئەلعانیو محەمەد دوری) دەکەن... بۆ هەر ڕووداوو پیـشهاتیك ئەوانـە دینـنـە سـەر تەلـەفزیۆن... ڕاوو بۆچـوونی عەرەبـە شـۆڤینیەکان و، نووسـەرو ڕۆژنامەنووسـە بـەکریگیراوەکانی وەك: طلعـت رميـع- سەرنووسەری ڕۆژنامەی (الشعب)ی میسریو عەبدولباری عەتوان-ی سەرنووسەری ڕۆژنامەی (القدس العربي)ی لەندەنیو مستەفا بـەکری سەرنووسـەری ڕۆژنامـەی (الأسبوع)ی میـسریو هـانی ئەلـسوباعی- (مـدير مركـز المقريـزی للدراسـات التأريخية- لندن)، وەردەگرن...

ئەوانە، تاسەر ئیسقان، شۆڤینیو بـەکریگیراون و چـاویان ئـەو هـەموو گـۆڕە بەکۆمـەڵ و زیندانـە ژیـر زەمینیيانـە نابینیـت کـەپاش ڕوخـانی ئاغاکـەیان، ئاشکرابوون، کە بەپێی دوا سەرژمێری دەزگاکانی ڕاگەیانـدن گەیـشتۆتە (١٧٦) گۆڕی بەکۆمەڵ.. ئەوانە، هەر سـوورن لەسـەر لێدانـەوەی قەوانـە سـواوەکانیان و بانگەشەکردن بۆ گەڕانـەوەی سـەدام و بـەرگریکردنی عیراقییـەکان و ڕاپـەڕینی نەتەوەی عەرەب و تەفرو توناکردنی هێزە هاوپەیمانـەکان لەعێراقـدا.. نـاوە نـاوە، کاسیتە تۆمارکراوەکانی سەدام و بن لادن بـلاو دەکەنـەوەو لەسەریـشی دەنووسـن: (تايبەت بە الجزيرة يان العربية)... (عەبدولباری عەتوان)یش کـە لەکوردسـتان و عێراقدا بەعەبدولباری دۆلار بەناو بانگە، بەین نا بەینێك، نامەیەکی سەدام بـلاو دەکاتەوە... ئەو دەزگایانە، کارە تێکدەرەکانی تاقمە تیرۆریستەکانی پاشماوەی بەعسو گروپە عەرەبییەکان، ئیبراز دەکەن.. نموونەی:

- تەقاندنەوەی بۆڕی ئاوی بەغدا، کەزێتر لە ٣٠٠ هەزار کەسی بێ ئاو کرد.

- تەقاندنەوەی بۆڕیە نەوتییەکان، کەسامانی میللەتن.

- سووتاندنی کۆگای پڕ لەخواردەمەنیو کەل و پەلی بیناکردن و ئاوەدانکردنەوە.

- تیرۆرکردنی، کەسایەتی ناسراوی عێراقی (عبدالمجید الخوئي) لەنەجەف..

- تەقاندنەوەی باڵیۆزخانەی ئوردن لەبەغدا..

- تەقاندنەوەی بارەگای (UN) لەبەغدا و کوشتنی (سیرجی دیمیلۆ)ی ڕێکخەری بارەگاکە لە ١٩/٨/٢٠٠٣دا.

- تیرۆرکردنی (محەمەد باقر ئەلحەکیم) و ٨٢ کەسی تر لەکاتی دەرچوونیان لەنوێژی هەینی لەیەکێك لەمزگەوتەکانی نەجەف لە ٢٩/٨/٢٠٠٣دا..

ئەمانەو سەدان کاری تیرۆریستانە ئیبراز دەکەن و گیانی بەرگریو ئیسلامیو نەتەوەیی بەبالاّیان دا دەبڕن.. ڕۆژێك لەڕۆژان، دیووە باشەکانی دوای ڕوخانی ڕژێمیان پیشان نەداوە.. ڕۆژێك نەیانگوتووە، پێش نەمانی ڕژێم، ئەو هەموو گۆڤارو ڕۆژنامە ئازادە لەسەر شەقامەکانی عێراقدا نەبینراون؟! ئەو هەموو مۆبایل و سەتەلایتانە لەپای چی گەیشتنە عێراق و چاوی خەڵکیان کردەوە؟! ڕۆژێك لەخۆیان نەپرسی، لەسەردەمی سەدامدا، ئێمە تەنها یەك پەیامنێرمان لەعێراقدا هەبووەو ئەویش لەژێر کۆنترۆڵی (محەمەد سەعید سەحاف)دا بووە... کەچی ئێستاکە لەهەموو شارو شارۆچکەیەکی عێراقدا، پەیامنێری تایبەتمان هەیەو بەکەیفی خۆی دەدوێت؟! ئێمە لەسەردەمی سەدامدا، هیچ خۆپێشاندان و ناڕەزاییەکمان، لەشەقامەکانی عێراقدا نەدیت، کەچی پاش ڕوخانی، چەندان، گرووپ و پارت و کۆمەڵە، لەپێناوی ئامانج و مەبەستی جیا جیادا، خۆنیشاندەدەن و ناڕەزایی دەردەبڕن، کار گەیشتۆتە ئەو ڕادەیەی کەدەیان کەس لەپاشماوەی بەعسییەکان، بەئاشکرا ڕەسمی سەدام بەرز

هەواڵنامەی کتێب

دەکەنەوەو سلۆدان بۆ گەڕانەوەی لێ دەدەن؟! ئەگەر ئەوانــە، ســەرەتای دەرکــەوتنی دیموکراسیو ئازادی ڕادەبڕین نەبێت، دەبێ چ ناوێکی تری هەبێت؟!

لەکاتێکدا، کەبەشی هەرە زۆری گەلانی عێراق بەڕوخانی ئــەو ڕژێمــە دڵــشادو سەرفراز بوون[١]، کەچی ئــەوان بــەردەوامن لەســەر ڕێبــازە چەواشــەکارەکانیان و، بەتەنگ داواکاریو دابین کردنی بەرژەوەندییەکانی، گەلانی عێــراق نایــەن... هــەر خەریکی دۆزینەوەی کەم و کوڕیو لاسەنگیەکانن.. دڵنیام، گەلانی عێراق بەدەهۆڵو زوڕنای ئەوان هەڵناپەڕن، جگە لەچەند شەقامێکی عەرەبی نەبێت، ئەوانیش چاکتر وایە دەردی خۆیان تیمار بکەن ئەوجا دەرمان بۆ عێراقییەکان بدۆزنەوە...

هەواڵنامەی کتێب

١-ڕۆژی ٣٠/٧/٢٠٠٣، کــەناڵی (ANN)ی عــەرەبی لەگۆشــەی (پرســیاری ئــەمڕۆ)دا، لەڕاپرسیەکدا، (ئایا ئێوە، بەڕوخانی ڕژێم خۆشحاڵ و ڕازین؟). لە ٧٦٪ی دەنگەکان بە بەڵێ وەڵامیان دابۆوە.. ئەوە لەکاتێکدا، کە بەشێکی کەمی عێراقییەکان بەشداری ئەو ڕاپرسیەیان کردووە، بەهۆی نەبوونی هۆکارەکانی ڕاگەیانــدن لەتــەفۆن و فــاکس و ئەنتەرنێتــەوە.. دەنــا گومانم نییە، کە ئەنجامەکە زۆر لەوە بەرزتر دەبوو....

پرۆسەی ئازادکردنی عێراق و ڕاگەیاندنی تورکی

ڕاگەیاندنی تورکی (بینراوو بیستراو)، وەك پیشەیی هەمیشەی، هەردەم لەهەوڵی زەمینە خۆشکردنی ئاگری شەڕو، قوڵکردنەوەی ناکۆکییەکانی نێوان کوردو دەوڵەتی تورکیادا بووە.. هیچ کاتێك بەتەنگ ئاشتیی و تەبایی و ئاسوودەیی و، پێکەوە ژیانی، نەتەوەکانی نێو کۆماری دروستکراوی تورکیا نەبووە. ئامرازێك بووە بەدەستی، دەسەڵاتدارو گەنەراڵە سەربازییەکان.. ئەوە نەك هەر بەنیسبەت کوردەوە، بەڵکو بەنیسبەت، وڵاتانی دەرو دراوسێی و کۆمەڵگای نێو دەوڵەتیشەوە، هەمان هەڵوێستیان نواندووە.. لەکاتی دروستبوونی هەر تەنگژەو گرفتێکدا، ئەوان بەنزین بووینە، بۆ خۆشکردنی ئاگرەکە، تاوەکو تەڕو وشك بەیەکەوە بسووتێنێ.. لەسەروبەندی دەستگیرکردنی (ئۆجەلان)دا، مانشێتی گەورەی ڕۆژنامەکان، نیشاندانی گەورەیی تورك و هێزو دەسەڵاتی تورکیا بووە.. لەهەوڵی تەقینەوەی زێتری بارودۆخەکەدا بوون.. بەنیسبەت کوردستانی باشوور (بەتایبەتیش دوای ڕاپەڕینی ١٩٩١ و دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان)یش، خەریکی دۆزینەوەی بیانوو و قسەو قسەلۆك بووینە، بۆ لەباربردنی ئەو بارودۆخە ڕەخساوە.. هیچ کاتێك بەسەر زاریان

دانەهاتووە بڵێن، (هەرێمی کوردستانی عێراق)، بـەڵکو هـەر بـەباکوری عێـراق (کوزەی عێراق) ناوزەدیان کردووە.. هەتا سێ چوار ساڵ لەمەوبـەریش، بەهـەردوو پارتە سەرەکییەکەی کوردستان (یەکێتیو پارتی)یان دەگوت، (عەشیرەتی تاڵەبانیو بارزانی).. وایان لەشەقامی ناهوشیاری تورك گەیاندبوو، کە ئەوانە دوو عەشیرەتی دواکەوتوو چیانشینن و، هەر خەریکی شەڕو شەڕ فرۆشتن بووینە بە سەرجەم ڕژێمـە یەك لەدوا یەکەکانی عێراق.

بۆ وەرگرتنی زۆربەی هەواڵە گرنگ و پەیوەندیدارەکانی تایبـەت بـەم بـوارەش، وێنە هەواڵەکانیان، لەتەلەفزیۆنی کوردستان (K.tv) وەردەگرت و لەجیاتی ئارمی (K.tv) دەیاننووسی، (K-Irak). واتە (کوزەی ئیراك) باکوری عێراق...

لەگەرمەی شەڕی ئازادکردنی عێراقیشدا، بـەبیانووی هەسـتی ئیـسلامییەوە، شـەقامی تورکیایـان وروژانـدووەو، کۆمـەك و یارمـەتییان داون بـۆ گردبوونـەوەو خۆنیشاندان و نارەزایی دەربڕین، دژی هاوپەیمانان. لەهەواڵ و ڕاگەیاندنەکاندا، کورد گۆتـەنی: (مێـشیان کـردووە بـەگامێش)... ئـەو بۆچـوونانە، لەتـەواوی کەناڵـە ئاسمانییەکانی تورکیا ڕەنگی داوەتەوە، بەتایبەتیش لەکەناڵە ئیـسلامییەکانی وەك، (کەناڵی ٧ و M.TV و S.TV)..

شەوی ٣-٤/٤/٢٠٠٤، کاتێك کەبەشێکی زۆری فڕۆکەخانـەی نێـو دەوڵـەتی بەغدا، لەژێر کۆنترۆڵی هێزەکانی هاوپەیمانانداب‌وو، تەلەفزیۆنی عێراق، لەبەیانێکی سەربازیدا، بلاوی کردەوە کە، (٣٢٠ سەربازی عێراقی شەهید بووینە...) کەچی بۆ بەیانیەکەی کەناڵی حەوت (٧)ی تورکی دەیگوت: (سوپای ئـەمریکا تێکـشکاوەو عێراقیش هیچ کوژراوی نییە.!!) ئەو کاتەش کەفڕۆکەیەکی ئەمریکی، بەموشەکە فڕۆکە شکێنەکانی هێزەکانی عێراق پێکراوو کەوتە خوارەوە... ڕاگەیاندنی ڕژێم، بۆ بەرزکردنەوەی گیانی بەرەنگاریو، ورەی خـەڵك، وای نیـشانددا، کـە جوتیـارێکی

عێراقی بەتفەنگی سادەی ڕاوکردن ئەو فڕۆکەی پێکاوە... ئەوە بووە پێخۆری سەرجەم کەناڵە تورکییەکان.. بەمناسەبەو بێ مناسەبە، هەموو ڕۆژێك چەندان جار ئەو دیمەنەیان نیشان دەداو مێزگردو شیکردنەوەیان بۆ ساز دەکرد..

لەهەواڵێکی تری کەناڵی ئاسمانی عێراقیدا، (.. هاوپەیمانان ٢٥ کوژراویان هەیە). ئەمریکاش دانی بەم هەواڵە ناو گوتی: (٢٥ کوژراو نییە، بەڵکو ١٥ کوژراوە..) کەچی کەناڵی حەوت، زۆر بێشەرمانە ڕۆژێك دواتر گوتی: (٨٠٠ ئەمریکی کوژراوە!!) کاتێك کە ئەو هەواڵە چەواشەکارانەیان بڵاو دەکردەوە، دڵنیا بوون لەوەی، کە بەشێکی یەکجار کەمی تورکەکان، عەرەبی زانن و دەتوانن بەدواداچوون بکەنو هەواڵەکان بەراوورد بکەن. هەتا کەناڵی ئاسمانی عێراقیش لەکار نەکەوتبوو، زۆربەی هەرە زۆری وێنە هەواڵەکانیان، لەوێ وەردەگرت و، ڕۆژانە بەیانەکانی عێراقییان، چەندان جار دووبارە دەکردەوە.

لەکاتی ئازادکردنی کەرکوکیشدا، زیتر کێچیان کەوتە کەوڵی، بەتایبەتیش کەزانییان، هێزی پێشمەرگەی کوردستان، شان بەشانی هێزەکانی هاوپەیمانان چوونەتە ناو کەرکوك و کۆنترۆڵی وەزعەکەیان کردووە.. ئەوان، لەدوورەوە خەریکی بیانوو دروستکردن و وروژاندنی شەقامی تورکی بوون.. گوایە، (.. کوردەکان قەتل و عامی تورکمانەکان دەکەن!!) هەواڵی زەمینە خۆشکردنی، نانەوەی ئاژاوەو دووبەرەکیو شەڕو پێکدادان لەنێوان نەتەوەو گروپە جیاوازەکانی کەرکوك، دەدا.. پێش ئازادکردنی کەرکوکیش، کەناڵەکان، خەریکی زەمینە خۆشکردن بوون، بۆ قیت کردنەوەی تورکمانەکان، (بەتاییەت باڵەکەی سەنعان قەساب) کە داردەستی خۆیان بوو.. بۆ پرس و ڕا وەرگرتن، ڕۆژانە بە تەلەفۆن (هەندێك جاریش ڕاستەوخۆ)، قسەیان لەگەڵ ناوبراو دەکرد.. هەر لەو سەروبەندەدا، ڕۆژی ٢٥/٣/٢٠٠٣، ڕۆژنامەنووس و چاودێرێکی سیاسی تورك، لەچاوپێکەوتنێکیدا لەگەڵ کەناڵی

(Cnn تورك)دا گووتی: (... یان دەبێت بچینە باكوری عێراق، یان دەبێت لەدوورەوە سەیری قەتل و عامكردنی سێ ملیۆن توركمان لەسەر دەستی كوردەكان، بكەین!!) هەروەها گوتی: (... هەولێرو كەركوك، هەر هەمووی توركمانن، لەم سالأنەی دواییدا، كوردە گوندنشینەكان، هاتنە ناوشارو ڕێژەكەیان گۆڕی..).

كەناڵەكان، لەكاتێكدا ئەو بۆچوون و هەواڵە چەواشەكاریانە بلاو دەكەنەوە، باش ئەو ڕاستییە دەزانن، كەسەردەمی زێڕینی توركمانەكان، سەردەمی دوای ڕاپەڕین و سەرهەڵدانی خەڵكی كوردستان و دامەزراندنی پەرلەمان و حكومەتی هەرێمی كوردستانە.. چونكە لەسایەی ئەو حكومەتەدا، توركمانەكان، بەتەواوی مافە سیاسیو كولتوریو ڕۆشنبیریەكانی خۆیان، شادبووینە.. زێتر لە (٨) پارتی سیاسیو (٤-٥) كۆمەڵەی توركمانییان هەیە[١]. وێڕای چەندان قوتابخانەو ئامۆژگاو هەتا كۆلێژیش، كە بەزمانی خۆیان دەخوێنن و دەنووسن و چەندان گۆڤارو ڕۆژنامەو بلاوكراوەش دەردەكەن.. هەموو ئەو ڕاستییانە، دەزانن، كەچی خۆیان گێل دەكەن و، بۆ ئاژاوە نانەوەو دووبەرەكی دروستكردن، ئەو هەواڵە چەواشە كارییانە، بلاو دەكەنەوە، تاوەكو زەمینە خۆشبكەن و ڕای گشتی دەرەوە ڕازی بكەن، جێ پێیەكی خۆیان لەكوردستان بكەنەوەو حكومەتی هەرێم و دەزگا شەرعییەكان لەبار ببەن.. دەنا ئەوان باش دەزانن، كە لەسەردەمی ڕژێمدا، توركمانەكان، نەك هەر مافیان نەبووە، بەڵكو نكۆلی بوونیشیان لێكراوە[٢].

١- چاوپێكەوتنێك لەگەڵ (وەلید شەریكە)ی ئەمینداری گشتی پارتی برایەتی توركمانی، كەناڵی ئاسمانی (K.tv)، ڕۆژی ١٥/٣/٢٠٠٣.

٢- چەند هەفتەیەك پێش ڕوخانی ڕژێم، (تاریق عەزیز)ی گەورە لێپرسراوی عێراق، چووە توركیا، لێیان پرسی، وەزعی توركمانەكانی عێراق چۆنە؟! لەوەلأمدا گوتی: توركمان لەعێراقدا بوونی نیە، بۆیە لەم بارەیەوە هیچ كێشەو مەسەلەیەكمان نییە.

لەپێناوی ڕۆژنامەیەکی سەربەخۆدا

ئەوەی ئەمڕۆ تێبینی دەکریو بۆشاییەکی گەورەی خستۆتە تەلاری ڕۆژنامەگەریی کوردی، نەبوونی ڕۆژنامەیەکی سەربەخۆیە، کە گوزارشت لەبیرو بۆچوونی تەواوی خەڵك بکات و ئازادانە بۆچوونەکانیان بڵاو بکاتەوە... ئەوەی ئیمڕۆ بەرچاوەو پانتاییەکی فراوانی پڕکردۆتەوە، ڕۆژنامەگەریی حزبییە.. هەڵبەتە، ڕۆژنامەگەریی حزبیش، لەخزمەت بەرنامەکانی حزبدا دەبێت، ئەگەر جاروباریش بوار بدات بۆ بڵاوکردنەوەو هەناسەدانی دەنگە ئازادەکان، بەڵام ئەوە بەس نییە بۆ ڕۆژگاری ئەمڕۆمان و دنیای شارستانیەت و مەدەنی. ئەو هەموو ڕۆژنامەو مانگنامەو وەرزنامانەی کوردستان، ئەگەر نەڵێم هەر هەموویان، ئەوا بەدڵنیاییەوە، بەشێکی زۆریان سەر بەحزبەکانن.. ئەو کەمەی کە دەمێنێتەوەش بەپاڵپشتی ئەو حزبانە دەردەچێت.. هەر زۆری ئەو مینبەرە حزبییانەشە، کادیری ڕژنامەگەریی چالاك و قەڵەم بەبڕشتی هێناوەتە ئاراوە، بەڵام بەداخەوە، لەبەر نەبوونی سەرچاوەی بژێوی ژیان، ئەو کادیرانە نەیانتوانیووە لەخزمەت کۆمەڵانی خەڵکدا کار بکەن و داخوازییەکانیان بهێننە دی.. ئەو ڕۆژنامەنووسانە، لەسەر ئەو هێڵە گشتییە دەڕۆن

کەحزب بۆی کێشاون و ناتوانن ئەو هێڵە سوورانە ببەزێنن، ئەگەر بەزاندییان، ئەوا نان بڕاو دەکرێن و پشتو پەنایەکیشیان نییە داکۆکیان لێ بکات... هەر ئەو هۆکارانە، دەیان دەنگی بوێرو خاوەن سەدای خەفە کردووەو نەیهێشتووە توێژێکی چالاکی ڕاگەیاندن دروست ببێت.. جاری وا هەیە، بابەتێك دەگاتە ڕۆژنامەکان، بەبیانووی، (لەگەڵ ڕێبازی ڕۆژنامەکەماندا ناگونجێت) دەخرێتە لاوەو بواری بڵاوکردنەوەی پێنادرێت.. ئەو ڕۆژنامەنووسە حزبییانە ئەوەش باش دەزانن کە سەرچاوەو ستوونی سەرەکی بابەتەکە، ڕاگەیاندنەکانی ئەو دەوڵەتە دراوسێیانەیە کەحزبەکەی ئەوان پەیوەندییان لەگەڵیان هەیە.. کە بابەتێك بەئاشکراو بەڕاشکاوی لەمیدیاکانی ئەو دراوسێیانە بڵاوکرابێتەوە، بۆ دەبێت لەلایەن ئەو ڕۆژنامانەی لای خۆمانەوە هێڵی سووریان بەژێردا بکێشرێت و بڵاو نەکرێنەوە؟!

لەبەر ئەوە، هەرچی زووترە، ڕەوتی ڕۆژنامەگەریی کوردی پێویستی بەهەبوونی ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانەی سەربەخۆی دوور لەسانسۆری حزبەکان هەیە.. بۆ مەیسەر کردن و دروستبوونی ئەو ڕۆژنامەیەش، سەرەڕای بەرقەرار بوونی ئازادیو دیموکراتی، پێویستی بەسەرچاوەیەکی باشی داراییش هەیە تاوەکو بتوانێت بەردەوامییەك بداتە ڕۆژنامەکەو ببێتە ڕۆژنامەی گەل.

بەبۆچوونی من، بڵاوکردنەوەی ئاگاداریو ریکلام، سەرچاوەیەکی دارایی بەهێز بۆ ڕۆژنامە دابین دەکەن.. ئەگەر کۆمەڵگای کوردی ئەمڕۆ نەگەیشتبێتە ئەو ئاستەی کە گرنگی ریکلام بزانێت و، بایەخی پێبدات، ئەوا بەدڵنیاییەوە دەڵێم بەشێوەیەك لەشێوەکان، زۆر بوار هەیە بۆ بڵاوکردنەوەی ریکلام، وەك:

- بڵاوکردنەوەو هەرمێن پەیداکردن بۆ کۆمپانیاکان (بەکەرتی تایبەت و گشتییەوە).

هەولێرنامەی کتێب

- ریکلام بۆ جۆری خواردن و هەرزانی چێشتخانە باش و نمرە یەکەکانی کوردستان.

- بەهۆی کردنەوەی دەرگای کوردستان بەڕووی گەشتکارانەوە، گرنگی هوتێلەکانی کوردستانمان بۆ دەردەکەوێت و وپڕوپاگەندە کردن هۆکارێك دەبێت بۆ سەرنج ڕاکێشانی خەڵك بۆ ئەو شوێنانە.

- بازاڕو نمایندە بازرگانییەکانی کوردستان، کە لەدەرەوە کەلوپەل و خۆراك و خواردنەوە بۆ کوردستان دەهێنن و پێویستیان بە ریکلام هەیە.

- خەڵکی گشتی زۆر جاران پێویستیان بەبلاْوکردنەوەی (ئاگادارینامە) دەبێت، بۆ بەکرێدان و فرۆشتنی دوکان و خانووبەرەو ئۆتۆمبیل و فرۆشتنی کۆنە کەلوپەلی ناو ماڵ و ئامێری ئەلکترۆنی. ئەگەر ئەو دیاردە لەکوردستان ببێتە باو، کاروبارەکانی خەڵك، زۆر بەئاسانیو ریك و پێکی بەڕێوە دەچێت.

- ریکلام بۆ فرۆشتنی مەڕو مالاْت و ئاژەڵ و پەلەوەر.

- ریکلام بۆ نووسینگەکانی گەیاندن، هەڵبەتە ئەمڕۆ لەزۆربەی شارو شارۆچکەکانی کوردستاندا، چەندان نووسینگەی لەم بابەتە هەیە، ئەوانەش بۆ پەیداکردن و سەرنج ڕاکێشانی خەڵك پێویستیان بە ریکلام هەیە.

- ریکلام بۆ پارێزەرە ناودارەکانی کوردستان.

- پروپاگەندە کردن بۆ شوێنە گەشتوگوزارییەکان و ئەو پارکانەی کە سەر بەکەرتی تایبەتن.

- سەرەڕای هەموو ئەمانەش، ڕۆژانە خەڵك پێویستیان بەبلاْوکردنەوەی ئاگاداریو شتی لەم بابەتە دەبێت وەك: (پرسەنامە، پیرۆزبایی بەبۆنەی مارەبڕین و

هاوسەرێتیو منداڵ بوون، خانوو تاپۆکردن، ونبوون، ناو گۆڕین، بەناوکردنی ئۆتۆمبیل،.. تاد).

لەدەرەوە، ڕۆژنامەی ناوخۆی وا هەیە، لەڕێگای پۆستەوە بەخۆڕایی بەسەر سەرجەم خەڵکدا دابەش دەکرێت، چونکە بەهۆی ریکلامەوە قازانجێکی زۆر دەکاتو بەو هۆیەش خوێنەرێکی زۆر بۆ خۆی پەیدا دەکات.. ڕۆژنامە گەورەو بەناو بانگەکانیش، پانتاییەکی گەورە بۆ ریکلام تەرخان دەکەن و، بەنرخێکی هەرزانی ڕەمزی دەفرۆشرێن.

ڕۆژنامەکان، پاش لاپەڕەکانی سیاسەت و کولتوورو ئابووریو ڕیپۆرتاژو وەرزش و هەمەڕەنگ، لاپەڕەکانی تریان تەرخان کردووە بۆ بڵاوکردنەوەی ریکلام.. ریکلامی وا کە لەوانەیە جارێ لەکوردستاندا جێگای سەرنج و بەدواداچوون نەبێت.. نموونەی:

- فرۆشتنی پشیلەو توتکە سەگ.

- کۆنە مۆبیل و تەلەفزیۆن و سەلاجەو کەرەویت و رایەخ و ژووری منداڵان، بۆ فرۆشتن یان بەدیاری پێشکەش کردن.. خاوەنەکەی، ئەدرەس و ژمارە تەلەفۆنی خۆشی بڵاودەکاتەوە.

- ژن هەیە لەمێرد دەگەڕێت، پیاویش هەیە لەژن.. هەر یەکەیان مواسەفاتی خۆی: (تەمەن، باڵابەرزی، کێش، ڕەنگ، ئارەزوو)، بڵاودەکاتەوە.

ریکلام، یەکێکە لەبڕبڕە سەرەکییەکانی هەیکەلی جیهانی سەرمایەداریو، هۆکارێکیشە بۆ برەو دان و هەرمێن پەیداکردن بۆ کۆمپانیاکان....

ڕۆژنامەی (حورییەت)ی تورکی، یەکێکە لەڕۆژنامە گرنگ و بەربڵاوەکانی ئەو وڵاتە، ئەوەندە گرنگی بە بڵاوکردنەوەی ریکلام دەدات کەجاری وا هەیە لەکۆی (٤٨) لاپەڕە، زیتر لە (٢٠) لاپەڕەی تەرخان کردووە بۆ ئەم مەسەلەیە...

هەواڵنامەی کتێب

ئەگەر توانیمان، عەقلیەتی خەڵك بگۆڕین و زەمینەیەکی وا لەکوردستاندا بخولقێنین و برەو بەدنیای پڕوپاگەندەو ریکلام بدەین، بێ چەندو چوون دەتوانین چەندان ڕۆژنامەی سەربەخۆ دەربکەین... ئەو کاتە، پێویستیمان بە لەدەرگادانی ئەو حزب و ئەم حزب نابێت، بۆ کۆکردنەوەی یارمەتیی و کۆمەك و بوون بەپاشکۆ بوونیان و، بەدەیان دەنگی ئازادو بوێریش دروست دەکەین، کە گوزارشت لەداواکانی خەڵك بکات.. ئەو کاتە، ئەو دەنگانە، هێلی سووریان بەژێردا ناکێشرێت و خەڵکیش ئازاد دەبن لەدەربڕینی هەڵوێست و بیرو بۆچوونەکانیان...

هەواڵنامەی کتێب

ڕۆشنبیریی نیشتمان پەروەری

بەهۆی ئەو شەڕو پێکدادانە ناوخۆییانەی کوردستان و گوێ نەگرتن لەداواکانی جەماوەر، لەلایەن هێزە شەڕ کەرەکانەوە، خەڵك گەلێکی زۆری کورد، بەتایبەتیش ئەوانەی ڕوویان لەدەرەوە کرد، لەسیاسەت و کوردایەتی کردن ساردبوونەوە.. تاکی وا هەیە، کە تەمەنی خۆی لەسیاسەت و کوردایەتی بەهەدەر داوە کەچی ئەمڕۆ وازی لەچالاکیو وابەستبوون بەحزبایەتی هێناوە... زۆر جارانیش کە قسە دێتە سەر کوردایەتی، بەڕاشکاوی دەڵێن، ئەگەر بۆم بکرێ ناسنامەی خۆم دەگۆڕم و بەکوردیش قسە ناکەم. لەوانەیە، ئەو خەڵکانە تاڕادەیەك لەسەر هەق بن و، ئەو شەڕە ناوخۆییەش هۆکارێك بێت بۆ وازهێنان لەسیاسەت و دووركەوتنەوە لەزێدو مەملەکەت، بەڵام بەهیچ جۆرێك و بەهەر بیانوویەك بێت، ڕەوا نییە دەستبەرداری کوردایەتیو هەست و سۆزی نیشتمانپەروەری بیت.. چونکە کوردایەتیو نیشتمانپەروەری هەر تەنها لەسەر یەکێتیو پارتی تاپۆ نەکراوە، تا ئەوان هێڵە سوورەکە ببەزێنن و تۆش دەستە وەستان و گۆشەگیر بیت و، پشت لەکولتوورو یادەوەریو ڕابردوو بکەیت و، خۆت لەو نیشتمانە نەکەیت بەخاوەن کە تەمەنی خۆت لەپێناویدا بەخشیووە.

ئەمڕۆ، لەهەموو کاتێك زێتر پێویستیمان بەتێگەیشتن لەچەمکی کوردایەتیو هەست و سۆزی نیشتمانپەروەری هەیەو، ئەو وڵاتەش پێویستی بەوزەو توانای هەموو تاکێك هەیە، جا هەر کەسەو لەمەوقیعی خۆیەوە.. پێویستە پەند لەڕابردوو و ئەو وڵاتە پێشکەوتووانە وەربگرین، کە ئەوانیش قۆناغێك لەقۆناغەکان، بەو بارودۆخەی ئێمەدا تێپەڕیون. ئەڵمانیای پاشماوەی هیتلەر، پاش کۆتا هاتنی جەنگ و شکست خواردنی، زۆر بەپەرۆشەوە کەوتنە خۆو وڵاتەکەیان ئاوەدانکردەوە... ئەوان ڕۆژێك لەڕۆژان، بەچاوی داگیرکەر سەیری ئەو سەربازە ئەمریکییانەیان نەدەکرد کە بۆ یارمەتی دان و ڕزگاربوون لەکابوسی هیتلەر هاتبوون. ئێستاشی لەگەڵدا بێت، هێز گەلێکی زۆری سوپای ئەمریکا، لەکەمپەکانی ئەو وڵاتە مۆڵیان خواردووە، جگە لەکەسانێکی ژمارە کەمی ڕەگەزپەرست و پاشماوەی هیتلەر –ئەویش بەنهێنی- دەنا کەسی تر بەچاوی سووك و داگیرکەر سەیری ئەو هێزانە ناکەن.. ئەڵمانیا، بەهۆی ژیریی و لێهاتوویی خەڵکەکەیی و یارمەتیدانی هاوپەیمانان، لەوڵاتێکی خاپوور کراوو کاولگە بۆتە ئەو ئەڵمانیایەی کە لەبواری تەکنیك و پیشەسازیدا، شان لەشانی زلهێزەکانی جیهان بدات... ئەڵمانەکان، پێش هەموو شتێك، خەڵکێکی نیشتمانپەروەرن و زێدەکەی خۆیان خۆش دەوێت، بەتایبەتیش پیرو بەساڵدا چووەکانیان. ئەو بەساڵداچووانە، کە بەشارو شەقام و پارکەکاندا گوزەر دەکەن، خۆیان بەکارمەندێکی شارەوانی حسێب دەکەن و، بێ بەرامبەر شەقام و پارکەکان، خاوێن دەکەنەوە. ئەوان لەکاتێکدا، کەخریکی هەوا گۆڕین و پیاسە کردنن، لەهەمان کاتدا، شوشەو قوتی بەتاڵ و کارتۆن و قونکە جگارەو شتی لەم بابەتە کۆدەکەنەوەو، دەیخەنە سەبەتەی تایبەت بەو پاشماوانە. کەدەبینن، هەرزەکارێك، یان بێگانەیەك لقە دارێك دەشکێنێ یان ئازاری باڵندەیەك دەدات و شتێك فڕێدەداتە

سەر شەقام و پارکەکان، لێی وەدەنگ دێن و ئاگاداری دەکەنەوە، جارێکی تـر ئـەم کارە دووبارە نەکاتەوە.. کەلێیان دەپرسی، ئێوە کارمەنـدی شـارەوانین؟! لێـت دێنـە دەست و دەڵێن: ئەو وڵاتە، جیلی ئێمـە ئـاوەدانی کردۆتـەوە، چـۆن دەسـتبەرداری وڵاتەکەمان بین و پارێزگاری لێ نەکەین، خۆ پارێزگاریکردن هەر بەچەك و سەنگەر گرتن نییە؟! ئەو خەڵکانە، هیچیان سەر بەحزبە دەسەڵاتدارو ڕکابەرەکانیش نین.

وڵاتێکی وەکو یۆنانستان، سەرەڕای بوونی چـەند نەتـەوەو ڕەگـەزێکی بـچووك بچووکی تری غەیرە یۆنانی، لەڕووی هەستی نەتەوایەتیو نیـشتمانپەروەری، کـەم نەتەوەی تر هەیە لەسەر ڕووی زەمین، شـان لەشـانیان بـدات.. کەشـتێکی نـامۆ نابەلەد لەسەر خاکی وڵاتەکەیان دەبینن، بێ سیو دووکردن، ئاگـاداری پـۆلیس و ئاسایش دەکەنەوە. کەم کەس هەیـە لەئێمـەمانان، ڕێمـان بـەو وڵاتـە کـەوتبێو هەستمان بەو دیاردەیە نەکردبێت. کاتێك کەڕەوی کوردان، بـەنیازی سـەرهەڵگرتن بەرەو وڵاتانی ئەوروپا، بەو وڵاتە گوزەریان دەکرد، شەوانە شەو ڕۆیـشتن و بـەڕۆژیش لەناو جەنگەڵ و کەپرو خانوچکەی جوتیارو شوان و ڕاوچـییەکان، خۆیـان حەشـار دەدا... لەو کاتانەدا، هەر هێندەت دەزانی، شوان و ڕاوچییەکانت لێ پەیدا دەبوون، زۆریان لێ دەپاڕایتەوە دەنگ نەکەن و ئاگاداری پۆلس نەکەنەوە، ئەوان هـەر سـوور بوون لەسەر خەبەردان و تەسلیم کردنت بەبنکەکانی پـۆلیس.. زۆر جـارانیش بـۆ ڕازیکردن و لەخشتە بدرنت، دەیانگوت: لێرە بمێنن و خۆتـان دەرمەخـەن، باکـەس نەتانبینێت.. کەشوانەکان دەڕۆیشتن، هەر هێندەت دەزانی سوار ماتۆڕە پۆلیسەکان، وەك زەنگـە زۆرە بەسـەرت وەردەبـوون و قـۆڵ بەسـتیان دەکردیـت و سنووردا‌شـی تورکیایان دەکردیتەوە..

ئێمەی کورد، دوور لەوابەستەبوون بە یەکێتیو پارتیو حزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی ترەوە، پێش هەموو شتێك پێویستە هەست بەنیشتمانپەروەریو کوردایەتیو خۆ بەخاوەن زانینی ئەو کوردستانە بکەین... چونکە ئەو سەرکردەو حزب و ڕێکخراوانە تاسەر دەسەلاّتدارو خاوەن بڕیار نابن، تائێمە بەبیانووی دژایەتی کردنی ئەوان، دژایەتی کوردایەتیو نیشتمانی خۆمان بکەین. ئەو ولاّتە هەر تەنها مولّکی ئەوان نییە، مولّکی هەموو تاکێکە کەخۆی بەکوردو هاولاّتی بوونی ئەو دەڤەرە بزانێت.

بۆ دەبێ چاوپۆشی لەخەلّکێکی نامۆو بێگانە بکەین و خۆمان بەخاوەن مالّ نەزانین؟! بۆ دەبێت چاوپۆشی لەهەرزەکارێکی فاشیل و سەرلێشێواو بکەین و ڕێگە بدەین ژیان لەناو ببات و جوانیەکان بشێوێنی؟! خۆ ئەوانە هەر دوژمنی یەکێتیو پارتی نین؟! ئەگەر چاوپۆشی کردن لەو کەس و لایەن و بێدەنگ بوون لەئاستیان خیانەت نەبێت، ئەدی چ پێناسەیەکی تر بۆ خیانەت دادەڕێژین؟!

پێش هەموو شتێك، دەبێت کوردو کوردستانی بین. دەرس و عیبرەت لەڕابردوو و گەلانی پێشکەوتوو وەربگرین... سادەترین نموونەش بۆ ئەم ئەزموون و پەند وەرگرتنە، بەساڵداچووەکانی ئەڵمانیاو شوان و ڕاوچییە یۆنانیەکانە...

هەواڵنامەی کتێب

وەڵامێکی هێمنانە بۆ کاك (عەزیز قادر سامانچی):

زمانی ژمارە... نەك زمانی گۆترە

ڕەوشی عێراق، ئەمڕۆکە بۆتە سەرباسی هەموو گۆڤارو ڕۆژنامەو بەرنامـەکانی کەناڵە ئاسمانیەکان.. کەناڵە عەرەبیـەکانیش درێغیـان نـەکردووە لەباسـکردن و لێکۆڵینەوەی ئەم ڕەوشە، جا چ بە ئەرێنی بێت یاخود بەپێچەوانەوە. کەناڵی ئاسمانی (ANN)، یەکێکـە لـەو کەناڵانـەی کـەهیچ نـەبێت هەفتـەی جارێـك لـەڕێگای بانگهێشت کردنی کەسایەتیە پەیوەندیدارەکان، ئەم بابەتە دەکاتە تەوەری گفتوگۆ.

ڕۆژی سێ شەممە، ١٤/١/٢٠٠٣، لەبەرنامەی (قناديل في الظلام)، بانگهێشتی دوو کەسایەتی عێراقی (کوردو تورکمان)ی کردبوو.. خاتوو ئالا تاڵەبانی، نوێنەری یەکێتی ژنانی کوردستان و بەڕێز (عەزیز قادر سامانچی) نوێنەری بەرەی تورکمانی لە لەندەن. ئەوەی جێگای سەرنج و لێووردبوونەوە بوو، داخۆیان و بانگەشەکانی کاك (عەزیز) بوو، کەوای لێکردم ئەم تێبینیو وردە سەرنجانە بخەمە ڕوو.

تورکمانەکان، بەتایبەتیش بەرەی تورکمانی ئەوە یەکەمین جاریان نییە داخۆیانی لەم بابەتە بدەن.. ئەگەر کەسانێك هەبێت بەدوای کەناڵی تورکییەکان (تەلەفزیۆن و ڕۆژنامە)دا بچێت، ئەوە سەدان سەرنج و تێبینی لەم بابەتە دەستەچن دەکات. کاك (قادر) نەك جارێك، بەڵکو چەندان جار بەڕاشکاوییەوە ئەوەی ڕاگەیاند کە:

- ژمارەی تورکمانەکان لەعێراقدا زێتر لە (٢-٣) ملیۆنن.
- ڕازی نین بڵێین، هەولێر شارێکی کوردیە، بەڵکو دەبێت بڵێین شارێکی عێراقیە.
- ئەوان —بەرەی تورکمانی- بەفیدراڵی ڕازی نین.. ئەگەر فیدراڵی بۆ سەرجەم عێراق دانی پیانراو بووە ئەمری واقیع، ئەوا ئەوان دژی دەوەستن و بەربەرەکانی دەکەن.
- دەبێت بەشی تورکمانەکان لە٦٪ زێتر بێت، چونکە پێکهاتەیان لەعێراقدا زۆر لەوە زێترە.
- ئەوان بەکرێگیراوو داردەستی تورکیا نین.

برادەرێکی تری تورکمانیش —وابزانم ئەویش نوێنەری بەرە بوو- لەسوێدەوە کەناوی (محەمەد خورشید) بوو، زێتر جەختی لەسەر قسەکانی کاك عەزیز کردو گوتی: (.. ئەگەر سەیری هەولێر بکەین، ئەوە ژمارەی تورکمانەکان زۆر لەکوردەکان زێترن). ئەمانەو زۆر هەوڵی تری لەم بابەتە، کە لەوانەیە خەڵکی نەشارەزاو غەیرە عێراقی پێ چەواشە بکری‌و مەسەلەکە تووشی تەنگژەیەکی قوڵتر بکات.

ئێمە بۆ ڕاستی‌و دروستی بۆچوونەکان، بە بەڵگەو ژمارە قسە دەکەین، چونکە ئەمڕۆ زمانی گۆترەو گۆترە کاری کاتی بەسەرچووەو بۆ یەکلایی کردنەوەی پرسەکانیش هیچ سەنگێکیان نیە.. ئەوان پێیان وایە —ئەگەر بەئاشکراش نەیدرکێنن- کەرکوك و موسڵ و هەولێر سێ شاری تورکمانین و نابێت بچنە ناو

بازنەی دەسەلاتی کوردەوە.. ئێمە بەکاك عەزیز و ئەمەسالەکانی دەڵێین، باشترین بەڵگە کە ئەمڕۆکە لەبەردەستی خەڵکی عێراقدایە سەرژمێری ساڵی (١٩٥٧)و داخۆیان و ڕاگەیاندنی چەند گەشتیارو ڕۆژهەلاتناسێکە لەبارەی ئەم پرسەوە. با کاك عەزیزو بەری تورکمانی ئەوەندە پەلە نەکەن لەگەورەکردن و زەقکردنەوەی یەکگرتووەکان و لەسەقایەکی ئازاددا ئەنجام دەدرێ، ئەوجا کورد گۆتەنی: (.. ڕەش و سپی بەدەر دەکەوێت).

جارێ بۆ مەسەلەی زۆری ژمارەی تورکمانەکان و تورکمان بوونی کەسایەتی شاری کەرکوك، ئەوە باسەیری (قاموسی ئەعلامی شەمسەدین سامی -بکات- کە لەساڵی ١٨٨٩ی زایینی لەئەستەمبوڵ دەرچووە. دەربارەی کەرکوك دەڵێ: ژمارەی دانیشتوانی ٣٠ هەزار کەس دەبن، ئەگەر بێتو دابەشیان کەینە سەر چوار بەش ئەوە سێ بەشیان کوردن و بەشەکەی تریشیان تورکمان و عەرەب و کلدانن)[1].

ئەو کتێبە، کورد نەیاننووسیووە، تاوەکو زیدەرۆیی تێدا بێت و مەسەلەی سۆزی نەتەوایەتی زاڵ بوو بێت، بەڵکو نووسەرێك نووسیویەتی کەسەرچاوەی ئیلهام و دەرس وەرگرتنە بۆ تورکمانەکان و لەشوێنێکی وەك ئەستەمبوڵ چاپکراوە کە بۆتە قیبلەی بەرەی تورکمانیو بەو بایە دەژین کە لەوێوە دێت.

هەروەها دکتۆر (فاضل حسین)یش کە نووسەرێکی عەرەبە (لەکتێبەکەیدا (مشکلة الموصل) کەچاپی سێیەمی لەساڵی ١٩٧٧ی زایینی بەیارمەتی زانستگای بەغدا چاپکراوە، ژمارەی دانیشتوانی کەرکوك بەپێی لیژنەی لێکۆڵینەوە کە لەناوەڕاستی بیستەکاندا پێکهاتبوو، بەم شێوەیەی خوارەوە دیاری دەکات: (عەرەب

١-فەیسەڵ دەباغ، کوردو کەمە نەتەوایەتیەکان لەسەرژمێری ساڵی ١٩٧٧ دا، بەشی دووەم، هەولێر، ١٩٩٩، ل١٠.

هەواڵنامەی کتێب

٣٥,٦٥٠ کەس)، (کـورد ٤٧,٥٠٠ کـەس)، (تـورك ٢٦,١٠٠ کـەس)، (دیـان ٢,٤٠٠)[١].

ئەم دوو نووسەرە (شەمسەدین سامیو فاضل حسین)، هیچیان کورد نین، تاوەکو بەلای کوردەوە دایانـشکاندبی. جگـە لـەوەش کەکتێبەکـەی شەمـسەدین سـامی چاپکراوە -سالّی ١٨٨٩- ئەو کاتە کەرکوك و تـەواوی عێـراق لـەژێر دەسـەلاّتی داگیرکەرە عوسمانیەکاندا بووە، تاوەکو دلّنیا نەبین لەڕاستیو دروستیو، بلّێین لەژێر گوشاری سیاسی کورددا نووسراوە؟!

هەروەها (لەکتێبی (الأحصاء في العراق ١٩٤٨)یـش کـە حکومـەتی عێـراق لەبەغدا لەسالّی ١٩٥٤دا بلاّوی کردۆتەوە ژمارەی کورد لەکەرکوکدا ١٥١/٥٧٥ هەزار کەس بووە، واتـە ٥٣٪ سـەرجەمی دانیـشتوانی پارێزگـای کـەرکوك کـە ٢٨٦/٠٠٥ کەس بوو)[٢].

لەسەرژمێری گشتی سالّی ١٩٥٧یش کەزۆربەی هەرە زۆری ئۆپۆزسیۆنی عێراقی ئەوە دەکەنە بنەمای پێکهاتەی دانیشتوانی عێراق، پێکهاتەی کەرکوك بەم شێوەیە بووە، (١٨٧٥٩٣ کورد ١٠٩٦٢٠ عەرەب، ٨٣٣٧١ تورکمـان، ١٦٠٥ سـریانی، ٦٦٥٠ نەزانراوە)[٣].

لەم سەرژمێرییەشـدا، دیـسان ژمـارەی کـورد بەشـێوەیەکی یـەکجار بەرچـاو لەعەرەب و تورکمان زێدەتر بووە.

١– فەیسەلّ دەباغ، کوردو کەمە نەتەوایەتیەکان لەسـەرژمێری سـالّی ١٩٧٧ دا، بەشـی دووەم، هەولێر، ١٩٩٩، ل١٠.

٢–هەمان سەرچاوە، ل١٠.

٣–د.عەبدوللاّ غەفور، ئەتنۆ-دیمۆگرافیای باشووری کوردستان، سلێمانی، ٢٠٠٠، ل٧٣.

هەواڵنامەی کتێب

ئەگەر کاك عەزیز و بەرەی تورکمانی دڵیان بەوە ئاو ناخواتەوەو ئۆقرە ناگرن، ئەوە لەسەرژمێری ساڵی ١٩٩٧یش –کەپێم وایە غەدرێکی زۆر لەکورد و تورکمان و غەیرە عەرەب کراوەو نابێت بکرێتە سەرچاوە- ئەوە پێکهاتەی کەرکوك بەم شێوەیە بووە، (٣٧/٦٪ کورد، ٤٤/٤٪ عەرەب، ١٦/٣٪ تورکمان، ٠،٨٪ سریان)[1].

بۆ مەسەلەی پێکهاتەی باشووری کوردستانیش، ئەوە لەسەرژمێری ١٩٥٧دا بەم شێوەیە بوو: (١٠٠٢٠٠٠ هەزار کەس کورد، ٦٤٣٠٠٠ عەرەب، ١١١٠٠٠ تورکمان، ٥٣٠٠٠ سریان)[2]. بەپێی ئەو نەزەرییەی کە دکتۆرە خاتوو (هانە لۆرە کیوشلەر) لەنامەی دکتۆراکەیدا، لە پەراوێزی ژمارە ٢٠ی لاپەڕەی ٥٣٥دا ئاوەها دەنووسێت: (بەپێی یاسایەکی دیمۆگرافی، نەتەوەکان هەر بەبیست ساڵ ژمارەیان دەبێتە دوو قاتی خۆی)[3] کەواتە بەگوێرەی ئەو نەزەرییە، دەبێت بۆ ساڵی ٢٠٠٢ پێکهاتەی دانیشتوانی کوردستان بەم شێوەیە بێت: (٤/٨٠٩/٦٠٠ کورد، ٣/٠٨٦/٤٠٠ عەرەب، ٥٣٢/٨٠٠ تورکمان، ٢٥٤/٤٠٠ سریان).

لەم حالەتەشدا ژمارەی کوردەکان بەزێتر لەحەوت قات لەژمارەی تورکمانەکان زێترە. کەواتە بەچ هەقێك ڕێ بەخۆیان دەدەن ژمارەی تورکمانەکان بەقەدەر کورد یان زێتر حسێب بکەن؟! دەبێ ئەوەش بزانین، ئەو سەرژمێرییەی ساڵی ١٩٥٧ کە ژمارەی تورکمانەکانی بە (١١١) هەزار کەس حسێب کردووە، تەنها باشووری کوردستانەو،

١ – د.عەبدوڵلا غەفور، ئەتنۆ- دیمۆگرافیای باشووری کوردستان، سلێمانی، ٢٠٠٠، ل٧٣.

٢ –هەمان سەرچاوە ل٥٤.

٣ – د.جەمال نەبەز، کوردستان و شۆڕشەکەی، وەرگێڕانی بۆ کوردی، کوردۆ عەلی، سوێد، ١٩٨٥، ل١.

باشووری کوردستانیش ئەم شارانە لەخۆی دەگرێت: (هـەولێر، کـەرکوك، موسـڵ، سـلێمانی، خانـەقین، دهـۆك). واتـە ژمـارەی تورکمانـەکان لەسـاڵی ٢٠٠٢ دا، لەسەرجەمی ئەو شارانەدا (٥٣٢/٨٠٠) هەزار کەسە. ئەگەر سەرجەم عێراقیشی بخەینە سەر ئەوە چ بارستاییەکی ئەوتۆ زێدە ناکات، چـونکە ڕێـژەی تورکمانـەکان بەزۆری لەو شارانەن کە ناومان بردون. جا توخوا چ ڕەوای هەقـە، ئەمڕۆکـە نیـو ملیۆن کەسیان لێ ببێتە (٢-٣) ملیۆن؟!

بۆ بەرچاو ڕوونتر کردنشیان، دەبێ ئەوەش بزانن کە ڕێژەی چڕی دانیشتوانیان لەم شارانەدا، کە خۆیان بەزۆربە دەزانن بەم شێوەیە: (هەولێر ٨٧٪ کـوردو ٣٩/٤٪ تورکمـان، مەڵبەنـدی قـەزای کـەرکوك ٣٨٪ کـوردو ٢١٪ تورکمـان، ناحیـەی تازەخورماتوو ٤٤٪ کـوردو ٣٢٪ تورکمـان، ناحیـەی پـردێ ٧٥٪ کـوردو ١٧٪ تورکمان، ناحیەی قەرەتەپە ١٢٪ کورد ٤٪ تورکمان، مەڵبەندی قەزای تەلەعفەر ٥٢,٠٪ کـوردو ٥٢/١٪ تورکمـان). لەقـەزای تەلەعفـەردا بەرێـژەی لـە ١٪دا لەکوردان زێترن، ئەویش عەرەبەکان لە ٩٧٪ن، دەنا لەهەموو ئەو شارانەی لافـی تورکمانی بوونی پێ لێدەدەن، کورد بەرێژەیەکی زۆر لەوان لەپێشترن. ئەم ژمارەیەی باسمان کرد بەرەنجامی سەرژمێری (١٩٧٧)ە، کە زۆر جێگای گومانە، بەڵام هەر بۆ ئەوەی بزانن ڕێژەو قەوارەی ئەوان ئەوە نییە کەباسی دەکەن، خستوومانەتە ڕوو.

ئەمە واقیعی ئەمڕۆی کوردستان و عێراقە، با کاك عەزیز و بـەرەی تورکمـانی سەر پشك بن، یەکێك لەو هەموو سەرژمێرو تۆمارو نەزەرییانە هەڵبژێرن و قەوارەی واقیعی خۆیان بزانن، ئەگەر هەر ڕازیش نین ئەوە بـاوەك هـەموو نەتـەوەو کەمـە نەتەوەو تایفەکانی عێراق بێ دەنگ بن تا هەڵبژاردنی گشتی دوای نەمانی ڕژێمی دکتاتۆری سەدام.. ئەگەرنا هەر داخۆیان و ڕاوو بۆچوونێکی تری لەو بابەتانـەیان،

جگە لەئیستیفزاز کردنی نەتەوەی کوردو خەڵکی کوردستان، هیچ شتێکی تری لێ شین نابێت.. بەرەنجامی ئیستیفزازو ئیهانە کردنیش شەپۆلی ڕق و کینەی لێ دەکەوێتەوە، کەئەوەش نە لەبەرژەوەندی کوردو نە لەبەرژەوەندی تورکمانەکاندایە... ئەوە قەدەرە، دەبێ پێکەوە بژین.. بەڵام با لەبەر بەرژەوەندییە هەنووکەییەکان، لەخۆمان بایی نەبین و قەوارەو کێشی خۆمان، لەهاوکێشە سیاسیەکاندا، وەك هەیە، باس بکەین، نەك بکەوینە داوی سۆزو ئەندێشە ئامێز.

هەر لەپەراوێزی ئەم نووسینەشدا، پێم باشە ئەم خاڵانە ڕوون بکەمەوە:

١-تورکمانەکان لەساڵانی ١٩٧٠-١٩٧٤، هەموو خۆیان بەکورد دەزانیو (بارزانی)یان بەسەرکردەی خۆیان دەزانی.

٢-لەساڵانی ١٩٧٥-١٩٨٧وە، ئەوەندەی خۆیان بەعەرەب حسێب دەکرد، نیو هێندە خۆیان بەتورکمان نەدەزانیو بەشی زۆریشیان خزابوونە ناو تۆڕەکانی حزبی بەعسەوە، چونکە ئەو کاتە بەخت و چارەنووسی کورد ڕوو لەلێژی بوو.

٣-لەساڵی ١٩٨٨یشدا، کاتێك کەزۆربەی کوردەکان لەریزەکانی سوپادا هەڵدەهاتن و ڕازی نەبوون ببنە سووتەمەنی جەنگی کاولکاری عێراق- ئێران ئەو کاتە ڕاپەرینێکی مێژوویی لەکوردستان سەریهەڵداو ڕژێمی ناچار کرد کە کوردەکان لەخزمەتی سەربازی ببوورێ.. ئەو کاتە دەبوایە (مەزبەتەی تەئید قەومیەو تەئیدی موختار) پەیدا بکەیت، تاوەکو کورد بوونی خۆت بسەلمێنیو لەخزمەتی سەربازی ببووردرێیت. لەو سەردەمەدا، تورکمانەکان بەدوای سەرژمێری (٤٧-١٩٥٧)دا دەگەڕان و خۆیان دەکردەوە کورد، تاوەکو ببووردرێن.

٤-لەپاش ڕاپەڕین و دوای ساڵی ١٩٩٦، کەرژێمی تورکیا زێتر هاتە ناو هاوکێشەکان و هەوڵیدا جێ پێی خۆی لەباشووردا بکاتەوە... بەبەر قەرار بوونی

ئەو سەقا دیموکراتییەو ئازادییە لەبارە، بەدەیان ڕێکخراوو پارت و کۆمەڵەی تورکمانی، سەریان هەڵدا، کە زۆربەی سەرکردەکانیان لەپێش ڕاپەڕین دا، لەریزەکانی سوپاو ئەمن و ئیستخباراتدا بوون و دەستێکی بالآیان هەبوو لەسەرکوتکردن و ڕاوە کورددا.

٥-ڕژێمی تورکیا لەسالآنی ١٩٩٢-١٩٩٦، لەژێر ناوی ڕێکخراوی خاچی سووری تورکیاو ڕێکخراوە مرۆڤ دۆستەکاندا، چەند ترێلە خواردنێکی دەهێنایە کوردستان و تەسلیمی ئەو پارتە تورکمانیانەی دەکرد بۆ دابەشکردنیان. پارتە تورکمانیەکانیش، دەیاندایە ئەو کەسانەی کە ئەندامی خۆیان بوون. لەم کاتەدا، کەگرانیو قات و قڕیو بێ کارو نەبوونی موچەی مانگانە، باڵی بەسەر خەڵکی کوردستاندا کێشابوو، بەناچاری خەڵك گەلێکی کورد دەبوونە ئەندامی ئەو پارت و کۆمەلآنە، بۆ دەستەبەرکردنی پسولەی ئەرزاق، کە بەشی هەرە زۆریان لادێ نشین بوون و بەزمانی تورکمانی یەك ڕستەیان بۆ دروست نەدەکرا. ئەگەر بەرە ئەوانە بەتورکمان حسێب دەکات، بادەست لەم خەونە نەزۆکە هەڵبگرێت، کە ڕژێمی تورکیاشی پێ چەواشە کردووە.

٦-گلەییەکیشمان لەسەرکردایەتی (یەکێتی نیشتمانی کوردستان) هەیە، چونکە ئەو هەوالآنەی کە لەسلێمانیەوە دەگەن، دڵخۆشکەر نین. گوایە:

- یەکێتی ٤٠٠ پارچە زەوی لەکۆیە داوەتە بەرەی تورکمانی بۆ نەخۆشخانەو ئەو ماڵە تورکمانە دەرکراوانە[١].

١-ڕۆژنامەی (میدیا)، ژمارە (١٢٩)، ١٥/٨/٢٠٠٢ کە ئەویش لەڕۆژنامەی (تورکمن إیلي) ژمارە (٤٨٣)ی ٢٨/٧/٢٠٠٢ی وەرگرتووە.

- ڕۆژی ٧/١١/٢٠٠٢، یەکێتی تاپۆی (١٠) هەزار مەتر چوار گۆشەی زەوی گەڕەکی زەرگەتەی سلێمانی دایە (بەرەی تورکمانی)[1].

ئەوە لەکاتێکدایە کە ژمارەی تورکمان لەسلێمانی هەر نیە یان لەچەند ماڵێک تێپەڕ ناکات... ئەو هەموو ناز ڕاگرتنە، لەپاداشتی ئەو داخۆیانەی (مستەفا کەمال یایچلی) ئەندامی شورای بەرەی تورکانیەیە، لە ١/٨/٢٠٠٢دا لەکەناڵی (Cnn Turk) کە گوتی: (... لەساڵی ١٩٩٢وە پەرلەمان هەیە، ئێمە دانی پێدانانێین، ئێمە شورامان هەیەو ئەم شورایە تاکە دەزگایە کەنوێنەرایەتی گەلی تورکمان دەکات... دەبێ ناوچەکانی کەرکوك و موسڵ و بەشێك لەهەولێر بۆ تورکمانەکان و ناوچەکانی دهۆك و سلێمانیش بۆ کوردەکان)[2] بێت.

هەموو ئەو داخۆیانە چەواشەکارییانە لەکاتێکدایە کە تورکمانەکان لەژێر دەسەڵاتی کوردیدا، دەیان پارت و ڕێکخراوی سیاسیو کولتوریان هەیە بەزمانی خۆیان دەخوێنن و چەندان ڕۆژنامەو گۆڤارو کەناڵی تەلەفزیۆنیان هەیە، کە لەسەردەمی بەعسدا بەخەونیش نەیانبینیوە.

تورکمانەکان لەژێر دەسەڵاتی کوردیدا، نەك لەژێر فشاردا نین، بەڵکو خاوەن فشاریشن و بەردەوام ئیهانەو ئیستیفزازی خەڵکی کوردستان دەکەن. با کاك عەزیزو بەرەی تورکمانی، داخۆیانەکانیان بۆ پاش هەڵبژاردن هەڵبگرن و دەست هەڵگرن لەو چەواشەکارییە کە لەبەرژەوەندی کوردو تورکمان و سەرجەم گەلانی عێراقدا نیە.. باچیتر نەبنە کوڕی ڕۆژو لەهەڵبژاردنی داهاتوودا، بەقەناعەتەوە کەسایەتی نەتەوایەتی خۆیان دیاری بکەن.

هەواڵنامەی کتێب

١-میدیا، ژمارە (١٣٦)، ١٦/١١/٢٠٠٢.

٢-میدیا، ژمارە (١٢٩)، ١٥/٨/٢٠٠٢.

لەپەراوێزی ڕاپرسییەکەی (گالوپ)ەوە: کوردو عەرەب، جیاوازییەکی زۆرو بۆشاییەکی گەورە

مەلیك فەیسەڵی یەکەم، لەبیستەکاندا، دانی بەوەداناوە کەدەوڵەتی تازە دروستکراوی عێراق، هیچ جۆرە یەکێتییەکی نەتەوەیی تێدا نییە. ناوبراو، تەواو هەستی بەو جیاوازییە زۆرە کردووە کە لەنێوان نەتەوەو پێکهاتەکانی عێراقدا هەیە.. هەر بۆیە، نزیکبوونەوەو یەکگرتنی ئەو پێکهاتانەی لەچوارچێوەی عێراقێکی یەکگرتوودا، بەئەستەم زانیووە.. پاش ئەم داخۆیانەش، ڕاستییەکان گەورەترو بەرچاوتر دەرکەوتن، کە لەسەردەمی بەعسییەکاندا، لەئەنجامی سیاسەتی هەڵەشەو توندو تیژیدا گەیشتە چڵەپۆپە. کوردو عەرەب، نموونەی دوو نەتەوەو کولتوورو بیروبۆچوونی جیاوازی ئەو چوارچێوە بەزۆر دروستکراوەیە.. مرۆڤ، بە چ شێوەیەك بیری لێبکاتەوە، شانسی جیاوازیو جودابوونەوە زۆر زێتر دەبێت لەپێکەوە ژیان لەیەك چوارچێوەدا. باشترین نموونەش، بۆ گەورەبوون و وەبەرچوونی ئەو

بۆشاییه، ڕاپرسییەکەی (گالوپ)ە کە لەمانگی نیسانی ڕابردوو لەسەرجەم عێراقدا ئەنجامدرا...

ڕاپرسییەکە، (٣٥٠٠) خانەوادەی عێراقی گرتۆتە خۆ کە (٤٦٠) خێزانیان کوردن. وەرگرتنی ڕایەکان، بەشێوەیەکی ڕەمەکی بووەو لەهەر خێزانێکدا، ڕای یەك کەس وەرگیراوە. وەرگرتنی ڕای کەسی خێزانەکانیش، بەهەمان شێوە بووە.

لەئەنجامی خوێندنەوەی ئەنجامەکان و تاوتووێ کردنیاندا دەگەینە ئەو ئەنجامە، کە ئەو هەوڵەی عێراقییەکان (بە تەواوی نەتەوەو پارت و چین و توێژەکان)، لەپێناوی سارێژکردنی زامە کۆنەکان و یەکێتی خاکی عێراق و دروستکردنەوەی دەوڵەتی عێراق، دەیدەن، هەوڵێکی نەزۆك و چەواشەکارو دوور لەویستی خەڵکی کوردستانە... بەهەر شێوەیەك بۆی بچین، دوو کولتووری جیاواز، دوو پێکهاتەی دژ بەیەك بەرەو ڕوومان دەبێتەوە.. ئەگەر بتوانین بۆ ماوەیەکیش ئاسایش و ئارامیو تێکهەڵنەچوونەوە بەرقەرار بکەین، ئەوا لەدوا ڕۆژدا، هەمان تاس و حەمامی دوێنیو پێریێ دووبارە دەبنەوەو چەند بارە گەلانی عێراق بەگشتیو گەلی کورد بەتایبەتی تووشی مەینەتیو ماڵ وێرانی دەکەنەوە. ئەو کولتوورو پێکهاتە جیاوازانە، بەتەواوی لەڕاپرسییەکەدا دەرکەوتووە... شانسی بەیەکەوە ژیان و دانیشتن لەسەر یەك سفرە زۆر کەمە، یان هەر نییە.

دەربارەی ئەو بارە ڕەخساوەی عێراقی پاش ڕزگارکردنی لەدکتاتۆریەت، جیاوازی دەنگەکان زۆر زەقتر دەبن. هەر چەندە ئەوە ڕای هەموو دانیشتوانی عێراق بەکوردستانیشەوە نییە، بەڵام وەك کورد گۆتەنی: (مشتێك نموونەی خەروارێکە). لە ٩٧٪ی کوردەکان، بەچاوی ڕزگارکەرو خۆشەویستی لەئەمەریکاو هێزە هاوپەیمانەکان و شەخسی (جۆرج بۆش) دەڕوانن.. کەچی لە ٢٨٪ی شیعەکان و لە

٢٠٪ی عەرەبە سونیەکان هەمان هەڵوێستیان هەیە. دەربارەی مانەوەی هێزە هاوپەیمانەکانیش، کە گەلی کورد بەهێزێکی ڕزگار کەرو ئارام بەخشی دەزانن و، تاقیکردنەویەکی تاڵیان لەگەڵ ڕژێمە یەك لەدوا یەکەکانی عێراق بەپادشایەتیو کۆمارییەوە، هەیە، لە (٩٦٪)یان، داوای مانەوەی ئەو هێزانە دەکەن... کەچی عەرەبەکان، زۆر پەرۆشی ئەوەن کە ئەو هێزانە، هەرچی زووترە عێراق جێبهێڵن و مەیدانەکە بۆ خۆیان قۆرخ بکەن.. هەڵبەتە مەرامی تایبەتیان هەیەو، هەوڵ دەدەن لەشەوو ڕۆژێکدا، بەنیازی یەکێتی عێراق و جیاوازی نەبوون لەنێوان پێکهاتەکانیدا، ئەو بەشە ڕزگارکراوەی کوردستان، چ بەخۆشی بێت یان بەناخۆشی، بگێڕنەوە ژێر ڕەشماڵە عێراقییەکە، کە لەمەینەتی و ماڵ وێرانیو خوێن و فرمێسك بەو لاوە، هیچ شتێکی تری بەکورد نەبەخشیوە.. لەم ڕووەوە لە (٢٨,٥٪)ی عەرەبەکان، بە شیعەو سوننیەوە داوای مانەوەی ئەو خێزانانە دەکەن.. لەبارەی بیرو بۆچوونو خۆشەویستی بۆ هێزە هاوپەیمانەکان، لە ٩٧٪ی کوردەکان، بەڕزگارکەریان دەزانن، کەچی ڕێژەی لایەنگیری ئەم بۆچوونە لەنێوان عەرەبەکان زۆر زۆر نزمە کە خۆی لە (٨,٥٪) دەدات. بۆ دادگایی کردنی سەدامیش لە (٩٩٪)ی کوردەکانو لە (٧٧٪)ی عەرەبەکان، بەڕەوای دەزانن.

دەربارەی تاوانبارکردنی سەدام بەبەرپرسی کوشتنی مەدەنی، سەد دەرسەدی کوردەکان لەگەڵ ئەو ڕایەدان، کەچی عەرەبە سونیەکان، کە بەشی زۆریان لەڕژێمی سەدام سوودمەند بوون و پلەو پایەی بەرزیان هەبوو، لە (٦١٪)یان لەگەڵ ئەو ڕایەدان. دەربارەی مافی ئافرەت و پیادەکردنی مافەکانی مرۆڤیش، دیسانەوە کورد زۆر لەپێش عەرەبن و کەلێنەکان زۆر بەزەقی دەبینرێن.. هەر چەندە سەدام بەرامبەر بەکورد ئەوەندە دڕندە بوو، لەگەڵ ئەوەشدا، ڕاوبۆچوونی کورد زێتر لەگەڵ

ڕاوبۆچوونی سەردەم و شارستانیانەدا هاوسۆزە. لە (٥٣٪)ی کوردەکان، سەدام بە موستەهەقی لەسێدارەدان دەزانن، کەچی عەرەبەکان (بەتایبەتیش شیعەکان)، کە کولتووری ئایین و مەزهەب و توندو تیژییو یەکتر قبوولٚ نەکردن، لەناویاندا سەقامگیرە، لە (٧٠٪)یان ئەو حوکمە (لەسێدارەدان)، بەڕەوا دەزانن... لەبارەی پۆستە سیاسیو ئیدارییەکان، لە (٩٨٪)ی کوردەکان ئەم مافە بەڕەوا دەزانن، کەچی لە (٣٩,٥٪)ی عەرەبەکان هەمان بۆچوونی کوردیان هەیە.

لەگەڵ گۆڕان و پێشکەوتنە خێراکاندا، سەردەمی حوکمی هێزو تێزە ئاینییەکان، لەهیچ کونج و کەلەبەرێکی دنیا (جگە لەکۆمەڵگا دواکەوتووەکان) نەماوە. هەر لەم ڕوانگەیەوەش لەبارەی، (ئایا حکومەتی داهاتووی عێراق زۆربەی سەرکردەکانی ئایینی بێت؟) لەسەدا سفری کوردەکان، واتە (هیچ) تاکێکی کورد لایەنگیری ئەو بۆچوونە نییە. کەچی لە (٢١٪)ی عەرەبەکان لەگەڵ ئەم داوایەدان.

بێجگە لەم مەسەلە هەنووکەییو چارنووسسازانەی کەباسمان کردن، لەبارەی پەیوەندییە نێو دەوڵەتییەکان و ناسنامەو هەستی تایفەو عەشیرەت و ئایین گەراییو خۆشەویستی بۆ ئەمریکاو سوپای تازەی عێراق و... تاد، جیاوازیو بۆچوونەکان، ئەوەندە زۆرن کەهیچ پێوەرێك ناتوانێت لەخۆیان بگرێت و هیچ مێزێکیش ناتوانێت ئەو بۆچوونە لەیەك دوورو ناتەبایانە، لەیەکتر کۆبکاتەوە. جا لەبەر ئەوە، بەپێی بۆچوونە ڕاگەیانراوەکانی زۆربەی هەرە زۆری سیاسەتمەدارو ڕوناکبیرو ڕۆژنامەنووسە (پێشکەوتنخوازەکان) کوردو عەرەب و هەموو جیهان، باشترین چارەسەرکردن، جیابوونەوەی یەکجارەکی ئەو بەشەی کوردستانە، کە بەزۆری زۆردارەکی لەبیستەکانی سەدەی ڕابردوودا، بەعێراقەوە لکێنرا. هەر چارەیەکی تر لەدەرەوەی ئەو بازنەیە، کارێکی دژوارو چاوبەستەکیو فێڵ کردنە لەخودی خۆو، دوورکەوتنەوەیە

لەدۆزینەوەی ڕێگا چارەیەکی دروست و هەمیشەیی.. کولتووری کوردیو کولتووری عەرەبی، ئەوەندە لێك دوورن کە وشەی (عێراقی) بەزۆری زۆردارەکی دەیەوێت بەیەکەوەیان ببەستێتەوە. بچووکترین و سادەترین نموونە، کاتێك کە عەرەبە شیعە مەزهەبەکان، لەڕێو ڕەسمە ئاینییەکانیدا، وەك کولتورێکی پەیڕەوکراوی باو، بەزنجیر لەخۆیان دەدەن و خوێن لەهەموو جەستەیان دەچۆڕێو شین و شەپۆڕ دەکەن، لەو کاتانەدا، شاشەکانی جیهان ئەو دیمەنە دەگمەنانە بۆ هەموو ماڵێك دەگوازنەوە.. کاتێك کەبیانیەك بەپێکەنین و گاڵتەجاڕی لێت دەپرسێت: (تۆش عێراقیو ئەوەش کولتووری تۆیە...) لەناختەوە هەست بەداشکان و دواکەوتوویییو جێماو لەکاروانەکە دەکەیت و، ئارەقەی شەرمەزاری دەردەکەیت، هیچ پاساوێکت بۆ نامێنێتەوە جگە لەوەی کەبڵێیت: (.. من کوردم و بەزۆر بەو کولتوورە لکێندراوم... کولتووری من بێبەرییە لەو کولتوورە دواکەوتووە...) هەر بۆیەش، هیچ سەیر نییە، لەسەرجەم ڕاپرسیەکەدا لەسەدا سفری کوردەکان، عێراقی بوون بەشوناسنامەی خۆیان دەزانن...

هەواڵنامەی کتێب

ڕۆژئاواو ئیسلامییە ڕاکردووەکان

هەواڵنامەی کتێب

بەگوێرەی ئامارو هەواڵەکانی دەزگاکانی نەتەوە یەکگرتووەکان، سێ لەسەر چواری پەناهەندەکانی هەموو دنیا، لەولاتە عەرەبیو ئیسلامییەکانەوە هاتوون.واتە لە ٧٥٪ی سەرجەم هاوولاتییە ڕاکردووەکان، ئەو کەسانەن، کە لەبەر نەبوونی ئازادیو فشاری جۆر بەجۆری سیاسیو کۆمەلایەتی، زێدی باپیرانییان جێهێشتووەو لەولاتەکانی ئەورووپاو ئەسکەندناڤیاو ئەمریکادا، گیرساونەتەوە... ئەوە، بەلگەیەکی ڕاست و دروست و هاشا هەلنەگری ئەوەیە کەباری ژیان و مافەکانی مرۆڤ لەولاتە خانە خوێکان زۆر باشترو لەبارترە.. بۆیە، ئەو کاتانە مەجبوور بووینە هەزاران میل ببڕن و پشت لەیادەوەریو خاك و کەس و کار بکەن.

ئەوەی جێگای سەرسوڕمان و تێڕامانە، چەند سالێکە، ئەو کەسایەتییە سیاسییە ئیسلامییە عەرەبییانە، لە کەنالە عەرەبییە شۆڤینیەکانەوە، بێ بۆنەو هۆ، هێرش دەکەنە سەر ئەو ولاتانە (خانە خوێکان)، کەتەواوی تەمەنی خۆیان لێ بردۆتە سەر، بەو بیانووەی ڕێز لەڕیو ڕەسمی ئایینی هاوولاتییە موسلمانەکان

ناگرن‌و گاڵتە بە بەها پیرۆزەکانیان دەکەن و ئەو دیموکراتییەی کەباسی دەکەن دەهۆڵێکەو دەنگەکەی هەر لەدوورەوە خۆشە. ئەو خوشك و برا موسڵمانانە، ئەو هەموو ماف و ئیمتیازاتانە فەرامۆش دەکەن، کە لەو ولاَتانەوە پێیاندراوە.. لەو ولاَتانەدا، پەناهەندە موسڵمان و غەیرە موسڵمانەکان، لەهەموو ڕوویەکەوە یەکسانن و بەیەك چاو سەیر دەکرێن... وەك هەر هاوولاَتییەکی ئەو ولاَتانە، حسێبیان بۆ دەکرێت. لەکاتی بێکاریدا، بەیەکسانی بیمەی بێکاری وەردەگرن. خۆ ئەگەر هیچ کارێکیشیان نەکردبێت، ئەوا دەزگاکانی سۆسیال (کۆمۆنە) پارەی ژیانی خۆیان و ماڵ و منداڵیان دابین دەکات و خانوویان بۆ دەگرێت و وەرزی هاوین و زستان، جل و بەرگیان بۆ دابین دەکەن یان پارەی تایبەتییان دەدەنێ. پارەی دەلاَلی خانوو دۆزینەوەو پێویستییەکانی خوێندنی منداڵەکانیان بۆ مسۆگەر دەکەن. لەهەر شارو شارۆچکەیەکیشدا، چەند خێزانێك هەبێت، هەقی خۆیانە مزگەوت و قوتابخانە بکەنەوەو زمانی دایك فێرە منداڵەکانیان بکەن.

خەڵکی وا هەیە، بیست ساڵە لەئەوروپا دەژی‌و ڕۆژێك چییە کاری نەکردووە، بۆتە بارگرانییەك لەسەر ئەو ولاَتانە، کەچی دەوڵەت بەمەجبوری بەخێوی دەکات و مافەکانی بۆ دەستەبەر دەکات. ئەگەر تاك و تەراش، دیاردەیەکی ڕەگەزپەرستی‌و هەڵکوتانە سەریان کرابێتە سەر، ئەوەش بەرەنجامی ئیفرازاتی ڕووداوە تیرۆریستی‌یەکەی ١١ی ئەیلول و ئەوانەی دوای ئەو هەژانە گەورەیە هاتنە ئاراوە، بووە. یان بەهۆی ئەو داخۆیان و خۆپیشاندانە پڕ لەحەماسەتانەی ئیسلامییە توندڕەوەکان بووە، کەهانی گەنجەکانیان داوە تێکەڵ بەو ڕێکخراوانە ببن و کاری تووندو تیژیی‌و تیرۆریستی ئەنجام بدەن، کە لەدوا وێستگەدا، بەزیان بۆ خۆیان و تەواوی هاوولاَتییە موسڵمانەکانی نیشتەجێی ئەو ولاَتانە، شکاوەتەوە. دەوڵەت،

هەواڵنامەی کتێب

لەپێناوی پاراستنی ئاسایش و گیانی هاوولاتیاندا، ناچار بووە کۆنترۆڵی مزگەوت و یانەو دەزگا کولتوورییەکان بکات.

ئەگەر سەیری ولاتە عەرەبیو ئیسلامییەکان بکەین و وەك نموونە چەند دانەیەکیان گوڵبژێر بکەین، ئەوە بەڕاشکاوی دەگەینە ئەو قەناعەتەی کە ئەوەی ناوی مافی مرۆڤ و سیستەمی دادی کۆمەلایەتییە، لەو ولاتانەدا ناوی نییە. ولاتێکی عەرەبی وەك سوریا، تەنها لەپێناو پاراستنی کورسی دەسەلات پارەیەکی بێ ئەژمار سەرف دەکات... ئەوەیان لەکاتێکدایە کەهاوولاتییەکانی لەژیانێکی پڕ لەئەستەمی مەمرەو مەژیدا دەژین و مافەکانیان پێشێل دەکرێت. لەو ولاتەدا، لەجیاتی بایەخدان بەڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ و کۆمەلگای مەدەنی، (١٢) دەزگای پاراستن و سیخوڕی هەیە، کە هەریەکەیان بەجیا کار دەکەن و ئامانجی هەر هەمووشیان پاراستن و بەرز ڕاگرتنی ڕژێم و شەخسی سەرۆك کۆمارە.

لەدوو ولاتی گەورەی جیهانی ئیسلامیشدا (عەرەبستانی سعودیو کۆماری ئیسلامی ئێران)، لەولاتی یەکەمیان بەهۆی هەلکەوتنی شوێنە پیرۆزەکانی جیهانی ئیسلامی لەو ولاتەو پەیڕەوکردنی شەریعەتی ئیسلامی، نە دەستوور هەیەو نە پەرلەمان، سعودیەش یەکێکە لەو ولاتە کەمانەی جیهان کەدان بە پەیماننامەو ڕێککەوتنەکانی مافی مرۆڤ ناهێنێت و تائێستاکەشی لەگەڵدا بێت ئافرەت لەسەرەتاترین مافی ژیان بێ بەشەو بۆی نیە (ئۆتۆمبیل لێبخورێت). لەولاتی دووەمیشیاندا (ئێران)، کەماوەی (٢٥) ساڵە حوکمی شەریعەتی ئیسلامی لێ بەرقەرارەو شاری (مەشهەد)یشی لەڕوانگەی ئاینییەوە، پیرۆزترین شاری ئەو ولاتەیە، ئەوجا بەقسەی (هاشمی ڕەفسنجانی)، خراپترین شارە لەڕووی بنەما

ئەخلاقییەکان.. بەپێی ڕاپرسییەك لە ٧٣٪ی خەڵکی ئێران نوێژ ناکەن و لەگەڵ مۆڵەتدان بە (زەواجی متعە)ش، ئەوجا ڕێژەی کاری سێکسی ناشەرعی لەبەرزیدایە.

چەند کەسایەتییەکی ناسراوی وەك: (ئەبو حەمزەی میسریو هانی ئەلسوباعیو عەبدولباری عەتوان و.. تا)، نموونەی هەرە دیاری ئەو موسڵمانە توندڕەوانەن کە لەولاتەکانی خۆیاندا، هیچ دەنگ و ڕەنگێکیان نەبووە، کەچی ئێستاکە لەو ولاتانەی کەوەك گوڵ بەخێو دەکرێن ئەوجا نارەزایی دەردەبڕن و زەمینەی کاری توندوو تیژیو تیرۆر دەڕەخسێنن.. ئەگەر لەئەورووپاو ڕۆژئاوادا ئازادی نییە، ئەوە کەس ڕێگای لێ نەگرتوون، دەرگا والآیەو دەتوانن بگەڕێنەوە ولاتەکانیان. سەیر ئەوەیە، ئەو دام و دەزگایانەی کەدروستیشیان کردوون، بەشێکی پارەکەیان لەبودجەی دەوڵەتەوە سەرف دەکرێت. بەکوردیو بەکورتی، لەو ولاتانەدا، بەکەیف و ماشای خۆیان دەژین و بەسەربەستی قسە دەکەن و دەنگ هەڵدەبڕن و جنێو بەسەرۆك وەزیران و پەرلەمانتارو کەسایەتییە سیاسییەکان دەدەن، کەس لەگوڵ کالتریان پێنالێت... کەچی دام و دەزگا سیخوڕییەکانی خۆیان، لەدووری سەدان میلەوە، لەدەرەوەش هەوڵی کوشتن و تیرۆرکردنیان دەدەن... هاوڕێکانیان لەولاتەکانی خۆیان چەندان ساڵە لەزیندانەکاندا دەناڵێنن...

لەمەڕ بەراورد کردنی دیموکراتیەتی ئەورووپاو ولاتە ئیسلامییەکانەوە!! (مەلا کرێکار) لەیەکێك لەبەرنامەکانی (الاتجاه المعاكس)ی کەناڵی (الجزيرة)دا گوتی: (... لەتەواوی ولاتە ئیسلامییەکاندا، هیچ جۆرە ئازادییەك نییە من کە لەنەرویژ زیندانی کرام، زۆر ڕێزیان لێدەگرتم، مانگی ڕەمەزان بوو، خواردنی ڕەمەزانیان بۆ ئامادە دەکردم، پاشانیش کەهیچ شتێکی ئەوتۆم لەسەر نەبووە ماڵ، دەوڵەت داوای لێبووردنی لێکردم و ١٤٠ هەزار نۆیرۆیشیان پێدام..).

هەواڵنامەی کتێب

چەند مانگێك لەمەو بەریش، کاتێك کەپەرلەمانی فەرەنسا هەموو دیاردەیەکی ئاینیی‌و مەزهەبی (بەئاینی مەسیحی‌و جولەکەکانیشەوە)، لەدام و دەزگا دەوڵەتییەکان و قوتابخانەکان یاساغ کرد، بەهەزاران خەڵك لەشەقامەکانی ئەنقەرەو ئەستەمبوڵ و عەممان و دیمەشق و قاهیرە ڕژانە سەر شەقامەکان و ئەو بڕیارەیان پرۆتستۆ کرد، وەك ئەو هەقیقەتە نەزانن کە لەوڵاتەکانی خۆیاندا پارتە ئیسلامیەکان یاساغەو ناتوانن بەئازادی کاری سیاسی بکەن. ئەوانە لەوڵاتێکدا داوای بەرقەرار بوونی ئیسلام و شەریعەت دەکەن کەعیلمانییەو پەیوەندی بەهیچ ئاینێکەوە نییە. بەڕاستی (بانێکەو دوو هەوایە).

هەواڵنامەی کتێب

کۆمەڵگاو کولتووره باوەکان

ژینگە، دوای ماڵ و قوتابخانە، مەڵبەندێکی سەرەکی پەروەردەکردنی تاکەکانی کۆمەڵە. تاك، لەسەر چ جۆرە پەروەردەیەك ڕابهێنرێ، لەدوا ڕۆژدا بەم شێوەیە دەردەچێت. هەڵبەتە ژینگەش، لەشوێنێك بۆ شوێنێکی تر جیاوازی هەیەو جۆرو شێوەی پەروەردەکردنەکەش دەگۆڕێت.

وەك پسپۆرە دەروونناسەکان بۆی دەچن، منداڵ هەویرێکەو چ جۆرە شتێکت بوێ، دەتوانیت لێی دروست بکەیت، بەتایبەتیش لەساڵە سەرەتاییەکانی تەمەنیدا.. ماڵ و قوتابخانەش هۆکارێکی بنچینەیین بۆ چاندنی ڕەوشت و ئاکاری جۆر بەجۆر لەمێشك و دەروونی کەسەکاندا...

هەواڵنامەی کتێب

ئەو بازنەی کەئێمە تێیدا دەژین، بەحوکمی گۆڕانی قۆناغە مێژووییەکان و پەروەردەی سەقەت و، بەرقەراربوونی شەخس پەرستیی‌و، سیستەمی دکتاتۆریەت و، بەکارهێنانی ئایین، بۆ مەبەستە تایبەتییەکان، بۆتە دەریایەکی فراوان و بێ سنووری مەلەوانانی بواری تووندو تیژی. نکۆڵی لەوە ناکەین کە لەدەرەوەی بازنەکەی ئێمەشدا تووندو تیژیی‌و جۆرێك لەو عەقلیەتە زیان بەخشە، بەرقەرارە، بەڵام بەهیچ جۆرێك لەگەڵ ناوچەکەی ئێمەدا بەراورد ناکرێت.. بەراورد کردنیشی کارێکی ئەستەم و نەگونجاوە.

لەدەرەوەی بازنەکەی ئێمە، -ڕۆژهەلاَت و ڕۆژهەلاَتی ناوەڕاست-، منداڵ لەدوو سێ ساڵی تەمەنییەوە، لەماڵەوە یان لەدایەنگە، لەسەر پەروەردەی دروست و یەکتر قبوڵ کردن ڕادەهێنرێت... تەمەنی دوو ساڵانە، هێشتا نازانێت ڕستە دروست بکات، کەشتێکی دەدەیتێ، بەخەندەو سوپاسەوە، پاداشتی ئەو شتەی کەپێتداوە، دەداتەوە... خۆ ئەگەر سوپاسیشی نەکردی، ئەوا دایك و باوك و کەس و کارەکەی تەئکیدی لێ دەکەنەوەو دەڵێن: (... دەبێ چ بڵێی؟!) منداڵەکە بەمەجبووری دەڵێت: (سوپاس). لەقوتابخانەش بەهەمان شێوە، فێرە ڕاستگۆیی‌و خۆشەویستی بێ سنوورو نەبوونی جیاوازی لەنێوان چین و توێژو ڕەنگ و نەتەوەکان، دەکرێن. پەیوەندی نێوان مامۆستاو خوێندکار، لەسەر بنچینەی خۆشەویستی‌و ڕێز لەیەکتر گرتن، دادەمەزرێت.. بۆیە ئەو منداڵە کە گەورە دەبێت، -بەدەر لەچەند حاڵەتێکی دەگمەن- مرۆڤێکی کاراو لێبووردەو خاوەن شەخسیەت و خزمەتگوزاری لێ هەڵدەکەوێت.. ڕێز لەهەموو بەها مرۆڤایەتییەکان دەگرێت و خۆی بەخاوەنی ولاَت و شارو گەڕەك و شەقامەکان دەزانێت... ئەوەندە نەرم و نیان و بەخشندەو بە بەزەیی دەبێت، ڕێزلەمافەکانی ئاژەڵ و تەیرو تواڵ و پاراستنی ژینگە دەگرێت... لەبارەی گرنگی دان بەمافی ئاژەڵ و ژینگە، کەم کەس هەیە لەئێمەی نیشتەجێی ئەو ژینگانە، ڕۆژانە هەست بەو دیاردە باوانە نەکەین و لەئاستیدا نەسڵەمێینەوەو پرسیار لەخۆمان نەکەین، (... ئەرێ، بۆچی ئەوان وا هەڵکەوتوون و ئێمەش وا؟!).. بەدەیان جار، لەپارکە گشتییەکان، دیومانە:

- دایك و منداڵێك وردە سەمونیان، بۆ کۆترو مراوییە کێوییەکان -هەر بەناو کێوی-داوە.. دایکەکە بەددانەکانی خۆی سەمموونی ڕەقی ورد کردووەو بۆ کۆترەکانی هاویشتووە.. کاتێکیش کە منداڵە تەمەن دوو ساڵەکەی ویستوویەتی یاری لەگەڵ

هەواڵنامەی کتێب

کۆترەکان بکات و ڕاویان بنێت، ئەوا دایکەکە، زۆر بەجدی خۆی لێ تووڕە کـــردووەو وریای کردۆتەوە لەئازارنەدانیان.

- ڕۆژانە، خاوەن سەگ و تووڵەکان، بۆ بای پێ خۆدانی ئاژەڵەکانیان، پیاسەیان پێدەکەن.. لەو کاتانەدا، ئێمەی ڕۆژهەڵاتی زۆر بەسەرسـوڕمانەوە تێیـان دەڕوانـین، کاتێك کە سەگەکان پیسایی لەسەر لاڕێگاو پارکەکان دەکەن، بێ ئەوەی کەســیش بیانبینن، خاوەنەکانیان پەنجەوانەی نایلۆنیان لەدەستەو پیساییەکان هەڵدەگرنــەوە، نەوەك دیمەن و ئاکاری ئەو شوێنە گشتییانە، پیس ببێت..

- گیانلەبەرە ماڵییەکان –بەتایبەتیش سەگ و کەروێشك و پشیلە- وا متــووی خاوەنەکانیان دەبــن، کــە تــەنها بەتیلــەی چــاوو ئیعــازێکی ســادە، هەســت بــەو خۆشەویستییە دەکەن. کاتێکیش کە سەگەکان بۆ دەرەوە دەبــەن، پــەتیان لەملــە، بەڵام پەتەکەیان ئەوەندە شل کردووە، سەگەکە بۆ کوێ چــوو، دەبــێ خاوەنەکەشــی بەدوایدا بچێت.. واتە، خاوەنەکەی بەدوای سەگەکەدا دەچێت نەك بەپێچەوانە.. جاری وا بووە، سەگەکە هەر خەریکیمرۆ مۆکردن بووەو بەمەجبووری سێ چــوار کەســی لەدیار ڕاوەستاون، تاوەکو خۆی بەڕێکەوتووە، ئەوجا ئەوان بەدوایدا چوون.

- لەو پارك و شوێنانەی کەمراویو کۆترو باڵندەی جۆر بەجۆری لێیە، لەلایــەن لایەنی پەیوەندیدارو شارەوانیەکان، ئاگاداری تایبەت هەڵواسراوە، کەلێی نووسراوە، خواردن نەدرێت بەم باڵندانە لەبەر ئەم هۆیانە:

١-نەوەك خواردنەکە کۆن و ژەهراوی بێت.

٢-بەهۆی ئەو خواردنانەی کەتۆ دەیاندەیتێ، باڵندەکان، زۆر قەڵەو دەبن و ناتوانن بفڕن و دواتر دەستگیر دەکرێن.

٣-بەهـــــۆی خواردنی حازر بەدەســـت، باڵندەکان لەسەر تەمبەڵیو چاو لەدەستی

ڕادەهێنرێن و، دواتر، خۆیان هەوڵ نادەن و بەدوای خواردنـدا ناگـەڕێن.... لـەو حاڵەتەشدا، ئەگەر خواردنیان لێ بڕا دەمرن و قڕ دەبن.

٤-بەهۆی ئەو خواردنانەوە، زیندەوەرە زیانبەخشەکانی وەك مشك و جورج، تێکـەڵ بەو ژینگەو شوێنی باڵندەکان دەبن و، مەترسی ئـەوەیان لێـدەکرێت، نەخۆشـی بگوازنەوە ئەو نێوەندە... ئەگەر پۆلیسیش خەڵکی دیت خواردن بـە باڵنـدەکان دەدەن، ئەوە ئاگادار دەکرێنەوە، یان سزا دەدرێن..

- هەر چـوار دەوری دارسـتانەکانی لا ڕێو دەرەوەی شـارەکان، بەتەڵبەنـد دەورە دراوە، نەوەك ئەو ئاژەڵە کێویانە بێنە دەرەوەو تووشی کارەساتی وابن، گیان لەدەست بدەن. خۆ ئەگەر کەسێکیش بەئوتۆمبیل خۆی بەئاژەڵێك داداو کوشتی، ئەوە دەبێت زوو ئاگاداری پۆلیس بکاتەوە.. لەو حاڵەتەشدا، تووشی سـزا دەبێـت.. خـۆ ئەگـەر پۆلیسیشی ئاگادار نەکردوو دواتر زانرا، ئەوە سـزاکەی دووقـات قورسـتر دەبێـت.. بەمجۆرە لەهەموو حاڵەتێکدا دەبێت ئاگاداری پۆلیس بکاتەوە...

ئەوانە بەشێکن لەو کولتوورو ڕێو ڕەسمانەی کە لەو کۆمەڵگایانەدا بەرقەرارن و هۆکارێکی سەرەکین بۆ ڕێـز گـرتن لـەمافی خـەڵك و ئـاژەڵ و ژینگـەو بـردەودان بەکولتووری لێبووردەیی‌و بین فراوانی‌و توڕدانی توندو تیژی‌و یەکتر قبووڵ نەکردن. بۆیە سەیر نییە، کە مامۆستایەك لەپۆلەکەیدا، داوا لەخوێندکارەکانی دەکات، هەر کەسەو بەئارەزووی خۆی وێنەیـەك بکێـشی، ئـەوا منداڵـەکان، وێنـەی، (گـوڵ و دارستان و پەپوولەو شاخ و کوڕو کچ و خانوو و سـەگ و پـشیلەو ئۆتۆمبیـل و...) دەکەن. ئەو کولتوورە بەرقەرارەی کۆمەڵگا لەوێنەی منداڵەکاندا ڕەنگ دەداتەوە...

کەچی بەپێچەوانەوە، لەلای خۆمان، بەهۆی ئەو کولتوورە سەقەت و پڕ لەتوندو تیژیی‌و ئاژاوەیە، نەك ڕێز لەمافی مرۆڤ و ئازادی تاکە کـەس و بـیرو ڕا ناگیرێـت،

بەڵکو وا برینداریش دەکرێت کە ئەستەم بێت ئەو کەسە بکەوێتەوە سەر ڕاستە ڕێگا.. ئەگەر ئەوە حاڵی مافی مرۆڤ بێت، ئەوە لەمافی ئاژەڵ و پەلەوەرو باڵندەو ژینگە هەر مەپرسە.. کۆترو باڵندە چ حەدیان هەیە بێنە بن دەست و پێی خەڵك و دانەوێڵە کۆبکەنەوە. چ جورئەتێکیان هەیە بێنە سەر لەپی مرۆڤ و دانەوێڵە بخۆن.. سەگ چۆن زاتی ئەوە دەکات، بەڕێکەوتیش بەکۆڵانێکدا گوزەر بکات، چما منداڵە وردکەی گەڕەك بەردبارانی ناکەن.. لەبری ئەوانە لای خۆمان، مەڕو بزن و مانگا، بەسەربەستی لەسەر شەقامەکاندا دەسوڕێنەوەو سەوزاییەکان بنبڕ دەکەن، کە دوورە لەهەموو دیاردەیەکی شارستانی.. مامۆستا بەخوێندکارەکانی بڵێت وێنەیەك بکەن، هەموویان وێنەی (پێشمەرگەو تفەنگ و تانك و فڕۆکەو بەرەی شەڕو کاری توندووتیژیی) دەکەن...

کەدەپرسین، بۆچی لێرە ئەو کولتوورە بەرقەرارەو لەوێش کولتوورێکی تری جیاواز؟! بۆ وەڵامی ئەو پرسیارە، پێویستە هەوڵ بدەین لەپڕۆگرامەکانی خوێندن و مەڵبەندە کۆمەڵایەتیەکاندا، گۆڕانکاری ئەنجام بدەین و کولتوورو رۆشنبیرییەکی وا بخولقێنین، کەپڕ بەپێستی قۆناغەکە بێت، نەك جیهانی پێشکەوتوو لەڕاستە شەقامێکدا لێ بخورێت و ئێمەش لەهەورازو بزنە ڕێگادا.. بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە ژیاریو قورسە، پێش هەموو شتێك، پێش ئەوەی ژینگە ئاوەدان بکەینەوە، پێویستە عەقڵی مرۆڤ ئاوەدانبکەینەوەو گۆڕانکاری ڕیشەیی بەسەردا بێنین.. بەفکرێکی ساردەوە مامەڵە لەگەڵ گۆڕانکارییەکاندا بکەین و هەڵوەستەیان لەسەر بکەین.. دان بەڕەنگ و بیروبۆچوون و خەڵکی جیاواز بنێین.. ئەو کاتە دەتوانین بڵێین ئێمەش هەین و هەقمانە وەك ئێوە دوور لەئاژاوەو ژیانی شەڕانگێزیی بژین و پێویستە ئێمەش قبووڵ بکەن....

هەواڵنامەی کتێب

شوێن و کاتی بابەتە بڵاوکراوەکان

١-وێنەی شیعری لای (ئەحمەدی خانی)، گۆڤاری (کاروان)، هەولێر ژمارە (١١٩)، نیسانی ١٩٩٨.

٢-بەسەرکردنەوەی (زەنگی هەتاو) و خامۆشی شاعیر، ڕۆژنامەی (کورد) ئوسترالیا ژمارە (٢٦)، ئازاری ٢٠٠٣، ل١٦. گۆڤاری (کوردستانی ئیمڕۆ) بەلجیکا، ژمارە (٢٥)، ئاداری ٢٠٠٣، ل١٠٤-١٠٨. (گولان)، ژمارە (٤٥١)، ١٨/٩/٢٠٠٣.

٣-نەهاوەند.. یان مەملەکەتێکی خاپوور کراو، مانگنامەی (سەکۆ)، بەرلین، ژمارە (٤٨)، ئاداری ٢٠٠١، ل٧، بەهەڵە بەناوی (ئیسماعیل شەیدا) بلاوکراوەتەوە.. گۆڤاری (نووسەری نوێ)، هەولێر، ژمارە (١٧)، حوزەیرانی ٢٠٠١، ل٢٣.

٤-(ئەدەبی تاراوگە) و خەونی ئاوارەکان، میدیا، هەولێر، ژمارە (١٥٢)، ٢١/١٢/٢٠٠٣ ل١٠. کوردستانی ئیمڕۆ، ژمارە (٣٥)، شوباتی ٢٠٠٤، ل٣٤-٣٥.

٥-ڕۆمانۆکەی (ونگە) یان بەشێك لەبیرەوەرییەکانی (عەبدوڵلا سەراج)، میدیا، ژمارە (١٦٤)، ١٥/٦/٢٠٠٤، ل١٠.

٦-(ڕێگای ئازادی): یەکەم ڕۆژنامەی دوای ڕاپەڕین بوو، گۆڤاری (پەیامی ئازادی) لقی دەرەوەی حزبی سوسیالیستی کوردستان لەدەرەوە لەبەرلین دەری دەکات، ژمارە (١) تەموزی ٢٠٠١، ل١٣.

٧-پەراوێزێك بۆ یەك دوو لاپەڕەی (چێشتی مجێور)، (سەکۆ)، ژمارە (٣١)، مایسی ١٩٩٩، ل٨. ڕۆژنامەی (ئالای ئازادی)، سلێمانی، ژمارە (٣٣٠)، ٢٠/٩/١٩٩٩، ل٦.

٨-ئاوازو گۆرانی کوردی لەدووریانی مانەوە تالانکردندا، (ئالای ئازادی)، ژمارە (٥٧٤)، ٢٦/٧/٢٠٠٤، ل٦.

٩-(ناڵەی پێشمەرگەیەك بۆ مێژوو) و چەند پەراوێزێکی واقیعیانە، ڕۆژنامەی (بارزان)، ئەمەریکا، ژمارە (٤٢-٤٣)، شوباتی ٢٠٠٤، ل٦-٧.

١٠-لەپەراوێزی (بیرەوەرییەکانم)ی بانیخێلانیدا: هەڵەو کارەسات... پەند وەرگرتن... دووبارە نەبوونەوە، گۆڤاری (پەیامی ئازادی)، ژمارە (٣-٤)، ئادارو گەلاوێژی ٢٠٠٢، ل١٧-٢٢.

١١-ڕۆژنامەگەریی شاخ و نهێنیی لەباشووری کوردستاندا (کارەساتی ١٩٧٥ تا ڕاپەڕینی ٥/٣/١٩٩١) -سەرژمێریی و وردەکاریی-، گۆڤاری (ڕۆژنامەنووس)، ژمارە (١)، ٢٢ی نیسانی ٢٠٠٤، ل١٧٩-١٨٦. (کوردستانی ئیمڕۆ)، ژمارە (٣٨)، مایسی ٢٠٠٤، ل٣٤-٤١.

١٢-ڕۆژنامەی (سەکۆ) چۆن سەریهەڵداو چۆن لەکار کەوت، گۆڤاری (ڕۆژنامەنووس) هەولێر، ژمارە (٢).

١٣-لەمزگەوتەوە بۆ قوتابخانە، (میدیا)، ژمارە (١١٣)، ١/١/٢٠٠٢، ل٦. (بیڤوار)، هۆڵەندا، ژمارە (٦٧)، شوباتی ٢٠٠٢، ل٦-٧.

١٤-چەپکێك خۆشەویستی لەدوور ولاتەوە بۆ گلکۆی (باوکی گۆران)، گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (٢١)ی بەهاری ٢٠٠٤، ل٥٣.

١٥-گەلی کورد چاکەی دۆستەکانیان لەچاودایە، (ئالآی ئازادی)، ژمارە (٥٠٢)، ١٠/٢/٢٠٠٣، ل٥. (کوردستانی ئیمڕۆ)، ژمارە (٢٨)، حوزەیرانی ٢٠٠٣، ل٥١-٥٣.

١٦-ململانێی هاوکێشەکان، (گولان) ژمارە (٤٥٥)، ١٦/١٠/٢٠٠٣. (کوردستانی ئیمڕۆ)، ژمارە (٣٢)، تشرینی دووەمی ٢٠٠٣، ل٢٧-٣٣.

١٧-پرۆسەی ئازادکردنی عێراق و کەناڵە عەرەبییەکان، (بیڤوار) ژمارە (٨٨)، تشرینی دووەمی ٢٠٠٣، ل٦. گۆڤاری (هەرێم)، هەولێر، ژمارە (٣٠٣)، ١٥/١١/٢٠٠٣، ل١١-١٢.

١٨-پرۆسەی ئازادکردنی عێراق و ڕاگەیاندنی تورکی، (میدیا)، ژمارە (١٥٠)، ١/١١/٢٠٠٣، ل٧. (کوردستانی ئیمڕۆ)، ژمارە (٣٣)، دیسێمبەری ٢٠٠٣، ل٦٥-٦٧.

١٩-لەپێناوی ڕۆژنامەیەکی سەربەخۆدا، (میدیا)، ژمارە (١٦٠)، ١٥/٤/٢٠٠٤، ل٨.

٢٠-ڕۆشنبیریی نیشتمانپەروەری، (میدیا) ژمارە (١٦٧)، ١/٨/٢٠٠٤، ل١٠.

٢١-وەلآمێکی هێمنانە بۆ کاك (عەزیز قادر سامانچی): زمانی ژمارە... نەك زمانی گوترە، (میدیا) ژمارە (١٤١)، ١/٢/٢٠٠٣، ل٤.

٢٢-لەپەراوێزی ڕاپرسییەکەی (گالوپ)ەوە: کوردو عەرەب، جیاوازییەکی زۆرو بۆشاییەکی گەورە، ڕۆژنامەی (نیشتمان)، هەولێر، (٤٣)، ١٠/٦/٢٠٠٤، ل٣.

٢٣-ڕۆژئاواو ئیسلامیە ڕاکردووەکان، (کوردستانی نوێ)، ژمارە (٣٣٩٧)، ٢٠/٦/٢٠٠٤، ل٨.

٢٤-کۆمەڵگاو کولتووورە باوەکان، (ئالآی ئازادی)، ژمارە (٥٦٧)، ٧/٦/٢٠٠٤، ل٦.

کتێبە چاپکراوەکانم:

١-پەردەی شەرم، شیعر، سلێمانی، ١٩٨٢.

٢-کەلەشێری سپی و کەلەشێری ڕەش، چیرۆك بۆ مندالأن، وەرگێڕان لەعەرەبییەوە، بەغدا، ١٩٨٦.

٣-تەکان، شیعر، ١٩٩٠، بەغدا.

٤-ڕۆڵی ئەدەب لەشۆڕش و گۆڕانە کۆمەڵایەتییەکاندا، بەناوی (ب. دەوەن) بلاوکراوەتەوە، هەولێر، ١٩٩١.

٥-بیبلۆگرافیای ڕۆژنامەگەریی کوردی لەنێوان (١٩٧٥-١٩٩٣)، هەولێر، ١٩٩٨.

٦-کاردۆ گەلاڵی نووسەرو پارێزەرو سیاسەتمەدار، هەولێر، ١٩٩٨.

٧-دەروازەیەك بۆ ناسینی (سمایلە باشە)ی شاعیر، هەولێر، ٢٠٠٠.

٨-چەند پووشێك... بۆ (هێلانەیەکی تر)، کۆمەڵە بابەتێکی ئەدەبی و ڕەخنەییە، هەولێر، ٢٠٠٠.

٩-سەفەری ڕەش- کۆژانی دەربەدەریی و ئاوارەیی یە، هەولێر، ٢٠٠٢.

ناوەڕۆك

١-چەند تێبینیەك پێش خوێندنەوەی (بەسەركردنەوە)كان.....

٢-وێنەی شیعریی لای (ئەحمەدی خانی)....

٣-بەسەركردنەوەی (زەنگی هەتاو)....

٤-نەهاوەند... یان مەملەكەتێكی خاپووركراو.....

٥-(ئەدەبی تاراوگە) و خەونی ئاوارەكان.....

٦-ڕۆمانۆكەی (ونگە) یان بەشێك لەبیرەوەرییەكانی عەبدوڵلا سەراج....

٧-(ڕێگای ئازادی) یەكەم ڕۆژنامەی دوای ڕاپەڕین بوو....

٨-پەراوێزێك بۆ یەك دوو لاپەرەی (چێشتی مجێور)....

٩-ئاوازو گۆرانی كوردی....

١٠-ناڵەی پێشمەرگەیەك بۆ مێژوو)....

١١-لەپەراوێزی (بیرەوەرییەكانم)ی بانیخێلانیدا....

١٢-ڕۆژنامەگەریی شاخ و نهێنی لەباشووری كوردستاندا....

١٣-ڕۆژنامەی (سەكۆ).....

١٤-لەمزگەوتەوە بۆ قوتابخانە...

١٥-چەپكێك خۆشەویستی لەدوور ولاتەوە...

١٦-گەلی كورد چاكەی دۆستەكانیان لەچاو دایە....

١٧-ململانێی هاوكێشەكان...

١٨-پرۆسەی ئازادكردنی عێراق و كەناڵە عەرەبییەكان....

١٩-پرۆسەی ئازادكردنی عێراق و ڕاگەیاندنی توركی.....

٢٠-لەپێناوی ڕۆژنامەیەكی سەربەخۆدا...

هەواڵنامەی كتێب

٢١-ڕۆشنبیریی نیشتمانپەروەری....
٢٢-وەڵامێکی هێمنانە بۆ کاک (عەزیز سامانچی)....
٢٣-لەپەراوێزی ڕاپرسییەکەی (گالوب)ەوە.....
٢٤-ڕۆژئاواو ئیسلامییە ڕاکردووەکان....
٢٥-کۆمەڵگاو کەلتوورە باوەکان....
٢٦-شوێن و کاتی بابەتە بڵاوکراوەکان....
٢٧-کتێبە چاپکراوەکانم....

هەواڵنامەی کتێب

ئەم بابەتانە هەریەکەو لەبواری خۆیاندا گرنگی و تایبەتی خۆیان هەیەو مایەی
پێزانین و زێتر بەرولاپوونە کە دەکرێت ئەم بۆچوونانەی من،
وەک دەستپێکێک گری لەسەر بکرێت.

ÎSMAIL TENYA

BE SERKERDINEWE

24 babetÎ edebî u roşenbîrî

Hewlêr 2005